Digitized by Google

3 - 33

Digitized by Google

Digitized by Google

THESAVRVS

GEMMARVM ANTIQVARVM

ASTRIFERARVM

CVM

ATLANTE FARNESIANO

VOLVMEN III.

Digitized by Google

Digitized by Google

ATLAS
FARNESIANVS
MARMOREVS
INSIGNE VETVSTATIS MONVMENTVM
COMMENTARIO

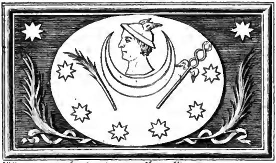
IO. BAPTISTAE PASSERI
I. C. NOBILIS EVGVBINI . VIC. PISAVR.

INLVSTRATVS
ADCEDVNT EIVSDEM
DISSERTATIONES XV.
IN SELECTAS GEMMAS ANTIQVAS
ASTRIFERAS
ET IN PRAESTANTIORA INEDITA CIMELIA

FLORENTIAE . ANNO . IVBIL. CIↃ.IↃ.CC.L.
EX . OFFICINA . TYPOGR. ALBIZINIANA
PRAESIDVM . ADPROBATIONE

Digitized by Google

J.V.ſc Sardae insc. ex Museo Victorio

ELENCHVS
DISSERTATIONVM

QVAE

IN HOC VOLVMINE III. CONTINENTVR

** ** **

DISSERTATIO I.

DE GEMMA PASTORALI. *Pag.* 81.

DISSERTATIO II.

ISIS GORIANA INLVSTRATA. *Pag.* 97.

DISSERTATIO III.

DE ANIMARVM TRANSVECTIONE. *Pag.* 113.

DIS-

Digitized by Google

DISSERTATIO IV.

DE ARA AVGVSTEA. *Pag.* 137.

DISSERTATIO V.

DE GEMMA GAMELIA. *Pag.* 155.

DISSERTATIO VI.

NILVS ABRAXEVS. *Pag.* 163.

DISSERTATIO VII.

IN GEMMAM MAGICAM. *Pag.* 171.

DISSERTATIO VIII.

NOX DIONYSIACA. *Pag.* 181.

DISSERTATIO IX.

DE IOVE LVCETIO. *Pag.* 191.

DISSERTATIO X.

DE GEMMA TABERNARIA. *Pag.* 201.

DIS-

DISSERTATIO XI.

DE GEMMA ENCOLPIA MONSTROSA. *Pag.* 211.

DISSERTATIO XII.

ΙΕΡΟΘΡΟΝΟΣ. SIVE DE THRONO SACRO. *Pag.* 218.

DISSERTATIO XIII.

DE GEMMIS ASTRIFERIS VETERVM CHRISTIANORVM. *Pag.* 233.

DISSERTATIO XIV.

DE SORTIBVS CHRISTIANORVM. *Pag.* 250.

DISSERTATIO XV.

DE POCVLIS ASTRIFERIS VETERVM PROFANIS ET SACRIS. *Pag.* 279.

INDEX RERVM QVAE IN HOC VOLVMINE III. OBSERVANTVR ET INLVSTANTVR. *Pag.* 293.

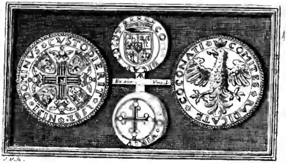
Digitized by Google

Digitized by Google

A T L A S
A N T I Q V V S
F A R N E S I A N V S
E MARMORE INSIGNIS
COMMENTARIO INLVSTRATVS
A B I. C.
IOANNE BAPT. PASSERIO

Vol. III.

Digitized by Google

VMBERTO ALOYSIO RADICATO

EX COMITIBVS COCONATI ET RVPELLAE
SANCTAE PISAVRENSIS ECCLESIAE

PONTIFICI

AMPLISSIMO AC PRAESTANTISSIMO
PONTIFICIO SOLIO ADSISTENTI

IOANNES BAPTISTA PASSERIVS
EIVSDEM PRAESVLIS A COGNITIONIBVS
D. D. F.

QVVM decimo labente anno, ex quo ad SANCTAM PISAVRENSEM ECCLESIAM gubernandam divinitus datus es, VOTA DECENNALIA ſolveremus; iamque pro tua incolumitate, PRAESVL AMPLISIME, nuncuparemus VICENNALIA: animo ſubiit, ut aliquo obſequii documento obſervantiam in Te meam comprobarem. Quum vero per id tempus ΑΤΛΑΝΤΙΚΟΝ ΛΟΓΟΝ, quo exi-

Digitized by Google

mium Antiquitatis monumentum inluſtratur, vulgandum cuperem, illum Tibi ſiſtere inſtitui; non eum tamen, quem, referente Plutarcho, Solon in Aegypto peregrinus ab illius terrae Sacerdote audiit ſibi recitari, in quo veterum maiorum ſuorum egregia facinora adhuc ſibi ignota, admiratus eſt: quippe qui novis virtutibus adipiſcendis magis intentus, quam vetuſtis intelligendis, ex modeſta quadam incuria negligenda putaverat. Quod ſi tantundem Tibi meus iſte ΑΤΛΑΝΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ in praeſentia praeſtaret, audires equidem, ANTISTES PRAESTANTISSIME, remotiſſimam Tui Generis originem, Gentemque a Germanis Imperatoribus Inſubriae donatam, diuturno fere octo ſaeculorum dominatu, ipſoque ampliſſimo polluiſſe; et, quod ceteri per fabulas adſtruunt, id Familiae Tuae nuper ſupremo Subalpini Senatus Conſulto confirmatum. Hinc maximi illi Proceres, et belli, et pacis, et Pontificalibus ornamentis inſignes, qui Gentis Tuae nomen maximis quibuſque coaequarunt. Hos inter, ILLVSTRISSIME PRAESVL, Tu mihi ob oculos potiſſimum verſaris, quippe qui cum familiari conſuetudine (quae Tua clementia eſt) virtutes Tuas probe compertas habeam, nilque frequentius admirer quam pietatem, prudentiam, gravitatem, bonarum artium promovendarum curam, et illam Eccleſiaſticae diſciplinae ſollicitudinem, vel in maximis difficultatibus exploratam, quibus mirifice exornaris. At probe noſco unam Tibi veritatem adverſam eſſe, quae in Tua laude verſatur. Progrediatur igitur Atlantica iſta tractatio ad ceteras argumenti partes, quas vir Aegyptius Graecorum ſapientiſſimo expoſuit, Hiſtoriam nempe Atlanticam, atque inde productam caeleſtium Orbium cognitionem, quam antiquus illius Regio-

nis

nis dominator fertur hominibus tradidiſſe. Id ipſum Tibi pergratum adſore duxi, veluti, cui ab adoleſcentia inter ceteras liberales diſciplinas, Matheſis praecipue probata eſt, voto paene dixerim Genti Tuae familiari: quum praecipue haec aetas protulerit duo illa ſaeculi ornamenta Laelium, atque Vmbertum e Societate Ieſu, qui haſce diſciplinas profundiſſimae cognitioni ſacrarum litterarum coniunctas non poſſidere magis, quam amplificare viſi ſunt: quorum poſtremus inter ipſa pietatis exercitia confectus, quantum nobis ereptum dolemus, tantum Caelitibus additum gratulamur. Quod vero huic Eccleſiae Tuae Vicaria ſollicitudine addictus, aliquantulum temporis nactus, quod ſane perbreve fuit, in hoc Monumento illuſtrando abſumpſerim, ne mihi vitio cedat, opitulantur Sanctiſſimi Eccleſiae Proceres, qui caeleſtes motus ad tempora Eccleſiaſtica conſtituenda ſpeculandos ſibi propoſuerunt, et quodammodo ſacrorum ſtudiorum partem eſſe voluerunt. Praeterea, quod ceteris animi gratia indulgetur, ego mihi ex tetricae vitae inſtituto ad haec ſtudia recolenda ſumere ſoleo; idque mihi inter ſollicitudines, atque animi aegritudines unicum levamen reſervatur. Interim Deo Optimo Maximo DECENNALIA VOTA ſolventes, continuo pro Tui incolumitate VICENNALIA nuncupamus: quibus aliquando abſolutis, Vota laetiora faxit idem Deus, ut MVLTORVM TRICENNALIVM concipiamus.

PRO-

PROOEMIVM ET ARGVMENTA

INTER praeclariora FARNESIANI Palatii Cimelia, quae Romae omnium admirationi ſunt, merito recenſetur marmoreum ATLANTIS Simulacrum, Orbem Caeleſtem ſuſtinens, ceterorum quotquot exſtiterunt integerrimum; nam ſimilium vix aliqua veſtigia operiuntur. Singulare id Monumentum, quod inter Aſtronomicas Antiquitates, ſibi vindicat principatum, neſcio quo fato, diu praetermiſſum, quodammodo delituit, donec, curante Praeclariſſimo Praeſule Franciſco BLANCHINIO, delineatum, atque acri inciſum eſt. Fortaſſe illud explicare vir ſummus inſtituerat; quod ſi praeſtitiſſet, utpote qui inter ſui temporis Aſtronomos inſigniter eminebat, multo meliora circa id argumentum protuliſſet, quam quae a tenuitate mea expeti poſſint. Interim vero eiuſdem marmorei Signi integrum ſchema ſenis Tabulis comprehenſum, bono Litterariae Reipublicae fato, ad Clariſſimum GORIVM noſtrum delatum eſt, qui quum totus ſit in Antiquitate reparanda, illud mecum communicavit, ut commentariolo explicarem; quod quidem, eodem Amico optumo rogante, ſumma cum voluptate me feciſſe fateor. Quum igitur id Simulacrum inluſtrare ſtatuiſſem, duo praecipue mihi conſtitui; primum nempe ut imago Atlantis, eiuſque Hiſtoria, brevibus obſervationibus perſtricta, ornaretur: alterum vero ut Caeleſtis Orbis, quem ille fulcit, per partes ſingulas declararetur, ibique delibatis quibuſdam differentiis, quae inter veterem, novamque caeleſtium circulorum poſitionem intercedunt, tota Aſtrotheſia ſingillatim enuclearetur: quod ut facilius praeſtaremus, Commentarium hoc in ſequentia Argumenta, ſeu Capita diſtribuimus.

I. ATLANTICARUM FABULARUM *prae ceteris Antiquitas, atque dignitas monſtratur.*

II. *Atlantes plures ad unum, qui maximus dictus eſt, reducuntur. Varia eius nomina, eorumdemque nominum ſignificationes elucidantur.*

III. *Inquiritur Atlantis aetas, Parentes, Fratres, et Vxores, de quibus variae Auctorum ſententiae adferuntur.*

IV. *Nati Atlantis recenſentur, eorumque variae ſortes.*

V. *Eius praecipuum inſtitutum fuit Aſtrologia.*

VI. *Creditus eſt Caelum ſuſtinere, eiuſque Fabulae triplex cauſa adducitur.*

VII. *Ab ipſo Hercules aſtrorum ſcientiam accepit; unde creditus eſt Caelo humeros ſuppoſuiſſe.*

VIII. *Atlas in montem ſui nominis converſus fingitur.*

IX. *Atlantis ſitus, et regio ex Geographis deſcribitur.*

X. *Populi regionem illam incolentes inquiruntur.*

XI. *Pauca de inſula Atlantica delibantur.*

XII. *Atlantem inſculpere Caelum ſuſtinentem antiqua res eſt, et exemplis confirmatur.*

XIII. *Antiquitas huius Marmoris multis argumentis adſeritur, et vindicatur; quum longe ante Antoninorum tempora Conſtellationes figurari introductum ſit.*

XIV. *Orbis Caeleſtis ab Atlante ſuffulti in hoc Marmore diſpoſitio expenditur, rationeſque adferuntur cur Polus Boreus fere verticalis ſit Atlanteo humero.*

XV. *Diſtantiae, et latitudines circulorum huius Globi ſcrutantur, et cum recentioribus comparantur.*

XVI. *Aſteriſmi in hoc Globo conſpicui numerantur; deficientium vero cauſa ſpeculatur.*

XVII. *Mythologice explicatur tota Aſtrotheſia Tabulae III. et ſingularum Conſtellationum diſpoſitio cum recentibus Globis comparata expenditur.*

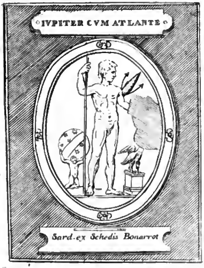
XVIII.

Digitized by Google

XVIII. *Aſtrotheſia Tabulae IV. per partes explicatur.*

XIX. *Aſtrotheſia Tabulae V. enucleatur.*

XX. *Poſtremo Aſtrotheſia, quae in ſexta, et ultima Tabula exhibetur, expenditur, et elucidatur.*

CA-

Digitized by Google

C A P V T I.

ATLANTICARVM FABVLARVM prae ceteris antiquitas atque dignitas monſtratur.

REGIONEM Atlanticam maxime nobilitant Fabulae, quae omnium antiquiſſimae, ac celebratiſſimae in illa conlocantur. Neminem vero latet ſub earum involucro veras populorum origines, ſcientiarum ſecreta, denique Ethnicam Theologiam contineri. Hinc illa terrae pars, cui tantum dignitatis adtributum eſt, communi iudicio omnium maxime nobilis fuiſſe videtur. Adeo vero communes erant, atque frequentes Fabulae, quae inde proceſſere, ut Ariſtoteles in Libris Rhetoricorum Fabulas omnes humanas communi nomine *Atlanticas* adpellet; ceteras vero in quibus bruta agunr, *Aeſopicas*. Cur vero remotiſſima ea regio, et veteris orbis paene ultima, huic officio ſelecta ſit, multiplex cauſa poteſt adſignari, quarum prima, gentis antiquitas. Vt enim verbis utar Diodori Siculi initio Libri IV. *Ferunt Aethiopes primos omnium hominum creatos eſſe: cuius rei coniecturam ferunt, quod non aliunde homines in eam provinciam. adceſſerint; ſed in ipſa geniti, merito indigetes omnium conſenſu adpellentur*. Haec vero dignitas ceteris Orbis partibus, quae tunc potiſſimum Aegyptiis harum Fabularum artificibus innotuerant, tribui non poterat, quum ob frequentes migrationes ſaepiſſime ſtatum immutaverint. Natura quoque loci generoſior, vaſta flumina, paludes ingentes, magnarum ferarum copia, mons omnium procerrimus, indeque conſpicuus Oceanus, quem rerum omnium patrem adpellabant, Fabulas invexere: demum incolarum pietas, qua Diis cariſſimi habiti

ſunt, et communi vocabulo *inculpati*. Idem Diodorus: *Atlantides, ut accepimus, loca propinqua Oceano, et quidem felicia incolentes, tum pietatis, tum erga advenas humanitatis prae ceteris finitimis gentibus, laudem tulerunt*. Hinc maximus, et ſapientiſſimus Vatum, Iovem inducit cum ceteris Diis divertentem ad convivium apud Aethiopas Iliad. A.

> *Iupiter enim in Oceanum ad bonos Aethiopas*
> *Heſternus ivit ad convivium; Dii autem omnes ſimul*
> *ſecuti ſunt:*
> *Duodecima autem rurſus veniet ad Caelum.*

Huic quoque regioni prima Deorum origo adtribuitur, cuius rei auctorem habeo eumdem Diodorum loco citato: *Ab his Deorum genus manaſſe tradunt: quibus adſentitur praeſtantiſſimus Graecorum Poëta, Iunonem introducens adpellantem Oceanum Deorum Patrem, et Matrem Thetin. Scribunt autem primum regnaſſe apud eos Caelum, hominesque antea per agros diſperſos ad coetum, condendaſque urbes exhortatum, a fera eos agreſtique vita ad mitiorem cultum traduxiſſe*. Proſequitur vero Diodorus cetera eius facta, et progeniem, in qua numerat Pandoram, Rheam, Hyperionem, et Titanas: dein imperii diviſionem, inter Caeli filios recenſet Atlantem, atque Saturnum; poſtea vero Atlanticam proſapiam Hyadas, atque Pleiadas. Nemo vero non videt hos praecipuos eſſe Fabularum fontes, unde ceterae omnes, quas Aegyptii, Graecique confinxerunt, ortum habuere. Latonam quoque e Taigete Atlantide natam refert Ovidius Methamorph. Lib. VI. verſ. 174. ubi eam ſic loquentem introducit.

Ple-

Digitized by Google

Pleïadum ſoror eſt genetrix mihi: maximus Atlas
Eſt avus, aetherium qui fert cervicibus axem.

Maia vero harum altera Mercurium tulit. Idem Faſtorum Lib. V. verſ. 183.

Hinc ſata Pleïone cum ſtellifero Atlante
Iungitur, ut fama eſt, Pleïadaſque parit;
Quarum Maia ſuas forma ſuperaſſe ſorores
Traditur, et ſummo concubuiſſe Iovi.
Haec enixa iugo cupreſſiferae Cyllenes,
Aethereum volucri, qui pede carpit iter.

Vt vero et Italia noſtra Atlanticam virtutem ſentiret, et tantae proſapiae ornamentis quodammodo decoraretur, Electram quoque, et Annam Perennam tulit, ex quibus Fabulae Italicae, nihilo minus Graecis nobiliores, propagatae ſunt, de quibus ſuo loco agendum erit. Gorgonum ſabula tota Atlantica eſt, quarum ſedem *gelido ſub Atlante iacentem* deſcribit Ovidius Metamorph. Lib. IV. Ad has vero Perſei volatus, inde et Atlantis in Montem converſio infra nobis adtingenda ſunt. At inter ceteras Fabulas nobiliſſimum locum ſibi vindicant Horti Atlantis, in quibus

Arboreae frondes, auro radiante, nitentes,
Ex auro ramos, ex auro poma tegebant.

Haec vero commenta a loci ſertilitate ducta ſunt; quod nobis oſtendit Plinius Lib. v. Cap. 1. ubi Atlantem deſcribit: *Opacum, nemoroſumque, et ſcatebris fontium riguum, qua ſpectat Africam, fructibuſque omnium generum ſponte ita ſubnuſcentibus, ut nunquam ſatietas voluptatibus deſit*. Solinus quoque Polyhiſtor. Cap. 24. Atlantis adſpe-

ctum ita nobis exhibet: *Qua Africae contraverſus eſt felix, naſcentibus ſponte frugibus, arboribus proceris opaciſſimus, quarum odor gravis, comae cupreſſi ſimiles veſtiuntur lanugine, ſericis velleribus nihilo viliore.* Huc etiam ſpectat inſomnis ille Draco, pomorum aureorum cuſtos, quo ſublato opimos fructus Hercules expilavit; quam Fabulam in Muſei noſtri Lucerna expreſſam Tomo III. qui ſub praelo eſt, explicatam damus. Quod vero maxime nobilitavit Atlanticas Fabulas, illarumque antiquitatem confirmat, illud profecto eſt, quod ex illarum multis Conſtellationes in Caelo factae ſint, atque in primis Taurus, in quo tota familia Atlantica pari numero ſtellarum numeratur; praeterea Perſeus Gorgonem oſtentans, Heſperidum Draco, Orion, Cepheus cum ſua Caſſiopea, et nata Andromeda, et Cetus, ſeu Piſtris, qui ad illam vorandam inmiſſus fuerat: de quibus Fabulis in poſterioribus Capitibus agendum erit. Haec tamen indicaſſe ſufficiat, ne dum ATLANTEM ſtudemus exornare, illum praeterire videamur.

CAPVT II.

Atlantes plures ad unum, qui maximus dictus eſt, reducuntur. Varia eius nomina, eorumque ſignificationes elucidantur.

ATLANTICAM Mythologiam non paucis ambagibus involvit Auctorum diſcordia, qui multos plane ATLANTES, et loco, et aetate diverſos nobis obiiciunt. Inter hos vero tres magis praecipue ab antiquis Scriptoribus

sibus memorantur, quos omnes paucis complectitur Servius in VIII. Aeneid. verſ. 134. *Sed ſtiendum Atlantes tres fuiſſe: unum Maurum, qui eſt maximus; alterum Italum, patrem Electrae, unde natus eſt Dardanus; tertium Arcadicum, patrem Maiae, unde natus eſt Mercurius. Sed nunc ex nominum ſimilitudine facit errorem, et dicit Electram, et Maiam fuiſſe filias Atlantis maximi: nec praeter rationem ait „ et Maximus Atlas „ Idem Atlas generat „ nam et ipſe habuit etiam horum nominum filias Electram, et Maiam.* At error iſte Virgilianus, ſi tamen erroris arguendus eſt in Fabula referenda, cuius auctoritas a ſola Scriptorum libertate, atque inventione proceſſit, ab aliis etiam primae notae Auctoribus admiſſus eſt, qui unum eundemque ATLANTEM in pluribus locis multiplicarunt ad Fabularum ſuarum dignitatem adſtruendam: vel quae de pluribus praedicabantur, in unius perſona confuderunt. Hinc tot Hercules, tot Ioves, totque Neptunos apud Antiquos legimus, quos ſimul conciliare eſſet operam perdere: quapropter communiorem ſententiam ſequentes, unum ATLANTEM, qui et Libycus, et Maximus dictus eſt, et cui ſuſtinendi Caeli munus iniunxerunt, proſequemur.

Hunc multiplici nomine a Libycis Populis, a Graecis, atque Latinis adpellatum invenio, nempe *Dyrin*, *Atlanta*, et *Telamonem*. De primo ſic Strabo Geograph. 17. *Mons eſt in Libya, quem Graeci* Atlantem *vocant, Barbari vero* Dyrim. Et Plinius Lib. v. Cap. 1. *Amnem, quem vocant* Fut, *ab eo ad* Dyrin (*hoc enim Atlanti nomen eſſe eorum lingua convenit*) *CC. M. P. interveniente flumine, cui nomen eſt* Vior. Parem auctoritatem praebent nobis verba Solini Cap. XXIV. *Haec de Atlante, quem Mauri* Dyrim

no-

nominant. Significationem Libyci vocabuli expoſuit nobis in Melpomene Herodotus per haec verba : *Exſtat in hoc mari mons , cui nomen* Atlas ...... *hunc incolae Caeli columnam eſſe dicunt*. Hoc etiam nomine adpellatur ab Homero., Plutarcho , atque Nonno infra citandis Cap. VII. An tamen barbara vox analogiam aliquam habuerit cum Graeca ΔΕΡΗ , adfirmare minime auſim ; quanquam non dubitem primitivae linguae veſtigia plurima huc atque illuc in longe diſſitis regionibus ſervata adhuc reperiri, quae, inter ſe ſe conlatae , antiquam produnt adfinitatem. Si tamen per coniecturam aliquid adſequimur , video locum alterum *Dyras* adpellatum a Pauſania in Corinthiacis, cuius nominis ſignificationem ille tradit : *Nam et locus ipſe , in quo Templum Dyras , hoc eſt iugum vocatur*. Iugum vero tranſlatae etiam pro altis montium cacuminibus, praecipue vero qui longo tractu producuntur , ut evenit in Atlante , qui ab intimis Libyae regionibus uſque ad mare propagatur , ut in eius deſcriptione infra notabimus. Quapropter non abs re *iugum* quoddam inde produci, ſubdit idem Strabo : *Mons eſt in Libya , quem Graeci Atlantem nominant , Barbari vero* Dyrim . *Hinc* iugum *quoddam expoſitum eſt*. *Dyris* vero eſt a ΔΕΡΗ, *collum*, *cervix*, quod litteraliter de brutis dicitur , et de hominibus etiam uſurpatur , et tranſlate de altiſſimis montium tractibus, quaſi iugo quodam conligatis , qui quum Orizontem nobis intercipiant , et veluti definiant , tanquam Caelo contermini , illud quodammodo ſuſtinere videntur .

Si tamen haec analogia inter iugum , et columnam duriuſcula videtur , occurrit altera forte pronior , quod nempe nomen *Dyris* ſignificet ipſum Atlantis officium : quum enim Caelum ſuſtinere crederetur , ſuppoſito dorſo,

ſeu

ſeu potius, ut in hoc Simulacro, ea colli vertebra, quae ΑΤΛΑΣ dicitur, quamque *atlantion* vocat Plinius Lib. XXVIII. Cap. 8. ita alio nomine, ſed aequali ſignificatione, *Dyris* adpellari poterat a ΔΕΡΗ, *collum*, ſeu *cervix*: quapropter et Graeca, et barbara vox ex uno eodemque fonte propagatae ſynonimae fere ſunt.

Graeci vero ΑΤΛΑΝΤΑ conſtanter proprio ſermone nuncuparunt. Servius in I. Aeneid. verſ. 745. *Sane Atlas Graecum eſt*: et Aeneid. IV. 481. *Atlas. Nullum Graecum nomen in NS. terminatur*. Vnde tamen hoc nomen illi obvenerit, liquido non convenit inter Scriptores. Primam opinionem eſſe ab ΑΤΛΑΣ, colli vertebra, cuius officio Caelum ſuſtinet. Sunt qui eius nomen deducant ab ΑΘΛΟΣ *aerumna*, *conatus*, *certamen*; unde, et Athletae. Screvelio tamen magis probatur eſſe a ΤΑΛΑΩ, ſeu ΤΛΗΜΙ, *tollero*, *perfero*, praemiſſa Α, negativa; quapropter nomen deducit non a virtute, ſeu habitu, ſed potius a vitio, et defectu, eo quod aliquando labore fractus, pondus Herculi commendarit. Euſtathius apud Scapulam Themate 1588. dictum eſſe credidit, *vel* ΠΑΡΑΤΟΥ ΜΗΙ ΤΑΛΑΣ ΕΙΝΑΙ; *vel quaſi* ΠΟΛΙΤΛΑΣ *a multo labore*; quod tamen durius videtur. At Ariſtoteles in Libro de Motione Animalium, aliquid profundius intelligere in hoc nomine viſus eſt; nam perquirens in caeleſti orbe naturam motus, illum ab intrinſeco principio immobili agi reputavit; nam Atlantis Fabulam explodens, illum nihil eſſe dixit, niſi ipſum principium moventem: *Quapropter ſive Atlas, ſive movens quid aliud ſit ex his, quae intra continentur .... primum quieſcens, hoc eſt Atlas motum parit*. Quae verba mihi ſedulo perſcrutanti, viſum eſt Philoſophum deduxiſſe Atlantis nomen, per quod principium motus intelligit,

a ΤΛΩ

Digitized by Google

a ΤΑΩ, Latinis *tollo*, *promoveo*, unde ΑΝΤΑΙΟΝ, *Vas*, quo aliquid adtollitur. In hoc tamen opinionum certamine liberum cuique eſto arbitrium iudicandi. Eſt praeterea apud Phurnutum aliud Atlantis nomen, ſeu potius cognomentum, hoc eſt ΟΛΟΟΦΡΩΝ, ac ſi dixeris *univerſorum cuſtodem*, ac *curatorem*, ab ΟΛΟΣ *totum*, et ΦΡΟΝΕΩ *curo*.

Latini politioris aetatis non aliter ac Graeci Atlantem adpellarunt. At rudioris aevi homines, non Atlantem, ſed *Telamonem* dicere ſolebant: quod colligitur ex duplici loco Servii in IV. Aeneid. verſ. 246. *Sane Atlas Telamon Latine dicitur*: et manifeſtius in Lib. I. verſ. 745. *Sane Atlas Graecum eſt, ſicut, et Nilus; nam Ennius dicit Nilum* Melonem *vocari; Atlantem vero* Telamonem. At hic Ennii locus, ut plura alia, inter eius fragmenta deſideratur. Analogiam vero inter utrumque nomen Atlantis, et Telamonis ignorare ſe profitetur Vitruvius Lib. VI. Cap. 10. ubi haec habet: *Item ſi qua virili figura ſigna mutilos, aut coronas ſuſtinent, noſtri Telamones adpellant: cuius rationes quid ita, aut quare ex hiſtoriis non inveniuntur; Graeci vero* ΑΤΛΑΝΤΑΣ *vocitant*. At Latini nominis cum Graeco adfinitas haud longe quaerenda erat; nam Graecis ΤΛΑΜΩΝ, quem Latini *Telamonem* dicunt, ſignificat *tolerantem*, ac *ſufferentem*, non ſecus ac ΑΤΛΑΣ, quod eſt a ΤΛΑΛΩ *ſuffero*, *ſuſtineo*, unde ΤΛΑΛΣ *ſuſtinens*. Ab hoc nomine vero non longe recedit Telamon; nam a ΤΕΛΑΩ, ſeu ΤΛΑΛΩ, fit ΤΛΑΜΩΝ. Conſtat vero ex pleriſque Deorum nominibus Latinos, retenta ſignificatione, vocabula commutaſſe.

Mihi tamen in mentem ſubit alia eiuſdem nominis explicatio, quae forte magis obvia eſt, atque ſimplicior, et, ſi verum amamus, antiquae Romanae ruſticitati magis

ac-

accommodata. Excipiebant illi Fabulas narratione magis, ac traditione, quam veterum ſcriptis, quorum minus ſtudioſi ea aetate exſtiterunt. Hinc illa ſrequenriora perturbatorum nominum monſtra, quae recenſet nobis Ennii enarrator Columneus, non magis nobilitate generis, quam eruditione ſpectatiſſimus: quemadmodum etiam ex *Alcyone fecerunt Alcedo*, et ex *Ganymede*, *Catamitus*. Conſtat etiam ex Feſto dixiſſe *Alumentum* pro *Laomedonte*, atque *Alphium* pro *Alpheo*. Quod vero etiam pro *Atlante* dixerint *Telamonem*, id genio antiquae linguae Italicae referri poteſt, per quod peregina nomina primitiva, et ſubſtantiva in adiectiva convertebantur, ut non perſonam agentis, ſed actum exprimerent, communi his temporibus inflexone in VMNVS, Sic a *portu* ſecerunt *Deum Portumnum*, a *verſione*, *Vertumnum*, a *pilo*, *Pilumnum*: a ΚΛΥΔΩ, *fluctus*, *unda*. *Clitumnus*; ſive potius a ΚΛΕΙΤΥΣ aquae delapſus, unde et Clitorius ſons in Arcadia: a ΛΥΧΗ *luce*, ut ait Macrobius Lib. I. Saturnal. Cap. XVII. unde *Lucium* Latini antiquiores deduxere *Lucumnunum*. Ita quoque fieri potuit, ut ex Atlante detracta A per aphaereſim, fecerint *Talamunnum*, quem, ut lenius pronunciarent, verterunt in *Telamonem*.

C A P V T III.

Inquiritur Atlantis aetas, parentes, fratres, et uxores, de quibus variae Auctorum ſententiae referuntur.

NVnc ATLANTIS geſta percurramus; et in primis quibus parentibus, quaque aetate natus perhibeatur.

tur. Inanis alioqui quaeſtio eſſet diſputare, quo tempore vixerit, qui nunquam fuit; ſed tamen integritas Fabulae poſtulat, ut id quoque proſequamur. Itaque de eius aetate haec legimus apud Euſebium: *Porphyrius Atlantem, et Prometheum per Inachi tempora fuiſſe ſcribit*. Auguſtinus vero de Civitate Dei Lib. XVIII. Cap. 8. ipſum circa Moyſis tempora exſtitiſſe dicit: *Quum ergo regnavit Aſſyriis quartusdecimus Suphrus, et Sicyoniis XII. Orthopolis, et Criaſus V. Argivis, natus eſt in Aegypto Moyſes Regnantibus memoratis Regibus, fuiße a quibuſdam creditur, Prometheus: quem propterea ferunt de luto formaſſe homines, quia optimus ſapientiae doctor fuiße perhibetur. Frater eius Atlas magnus fuiſſe Aſtrologus dicitur*. Conciliantur vero facile hae geminae opiniones, quum ex Appionis Gramatici computo, Moyſes, et Inachus coëtanei exſtiterint, quem non pauci ex recentioribus ſequutos eſſe video.

At Tzetzes Chiliad. V. verſ. 201. ipſum longe antiquiorem exſtitiſſe, ex Veterum auctoritate tradidit. Sic enim loquitur:

Atlas, Libyis, ut dicunt filii Aegyptiorum,
Et magis quotquot conſentiunt Sophidi, temporum Scriptori,
In temporibus erat Oſiridis Dionyſii, Noë,
Quando erat Mercurius ter maximus, qui inventor litterarum,
Mercurius ſimul, et Prometheus, et Hercules, Typhonque
Vniverſi Aegyptii. ——————

Si vero ſententiam illorum expendamus, qui Atlantem, vel Caeli nepotem eſſe, vel filium tradiderunt, quorum verba infra adducenda ſunt, longe Noaco antiquiorem creditum ſuiſſe animadvertemus. Hanc inconſtantiam obſervantes veteres Mythologi, quum ſe irrito conatu in

hiſce

hiſce aetatibus conciliandis laborare obſervarent, ſententiam capeſſerunt, ut totidem numero perſonas multiplicarent, quot tempora, et loca forent, circa quae Scriptores non convenirent.

Non minor inconſtantia obſervatur circa Atlantis parentes definiendos; nam Heſiodus in Theogonia ex Chao Terram exſtitiſſe dicit: ab ea Caelum, a quo Iapetum, qui ex uxore Clymene Atlantem, et Prometheum progenuit:

Filiam porro Iapetus pulchros talos habentem Oceanitidem
Duxit Clymenem, et eundem lectum conſcendit;
Ipſa vero, et Atlantem magnum peperit filium.

At Diodorus Siculus Lib. IV. Atlantem ex ipſo Caelo natum fuiſſe tradit, qui cum Hyperionem, et alios quadragintaquatuor natos reliquiſſet, Atlas primus poſt patrem regnum occupavit: cuius haec ſunt verba: *Poſt vero Hyperionis interitum adſerunt Caeli filios imperium diviſiſſe. Ex eis fuiſſe Atlantem, et Saturnum: nobiliora Atlanti loca ad Oceanum poſita ſorte evenerunt; unde et populus ſuo nomine, et maximus montium prope Oceanum dictus eſt.* Longe ab his abit Hyginus in Fabula I. qui Atlantem filium Aetheris dixit: *Ex Aethere, et Terra, Dolor, Dolus, Ira ...... Atlas, Hyperion.* In eadem quoque ſententia fuit Servius in IV. Aeneid. verſ. 247. *Atlas eſt, Aetheris, et Diei filius.* Aether vero longe alius eſt a Caelo, ut conſtat ex eodem Heſiodo verſ. 116.

Primo omnium quidem Chaos fuit, at deinde
Tellus lato pectore praedita ——————
Tartaraque tenebricoſa in receſſu terrae ſpatioſae.

Digitized by Google

Ex Chao vero Erebuſque, nigraque Nox editi ſunt:
Ex Nocte porro Aetherque, et Dies prognati ſunt:
Tellus vero primum quidem genuit parem ſibi
Caelum ſtellis ornatum. ———

At Plato in Atlantico altiores cauſas in Fabulis perſcrutatus, Atlantem retulit natum eſſe ex Neptuno, et Clytone in inſula Atlantica, quam in uxoris gratiam, et munimentis, et omnibus naturae donis exornavit: *Evenor ex Leucippe Clytonem unicam filiam genuerat.. Neptunus eius deſiderio captus illi ſe miſcuit ..... Quinque praeterea maſculorum filiorum partus geminos progenuit, et nutrivit, atque omnem Atlanticam inſulam decem in plagas partitus, primogenito maternam habitationem adtribuit. Primogenitum quidem vocavit Atlantem; unde et Pelagus cognominatur Atlanticum.* Clytone vero, unde veteres Itali fecerunt Clitumnum, nil fere ſignificat, ut ſupra innuimus, niſi eruptiones aquarum terreſtrium, quae Neptuno, hoc eſt Mari coniunctae, quum Cataclyſmus Terram deformavit, montes plurimos, qui prius non extiterant, ex immoderata internarum aquarum ebullitione ex imo proſiluerunt: quod in divina Scriptura explicatur per verba: *rupti ſunt fontes abyſſi magnae*: quam multorum montium originem extitiſſe, declaravi in *Litogonia* in lucem proferenda; hoc eſt *de Marmorum generatione, et ratione macularum*...

Ex his, quae praemiſimus, facile quoque colligitur, qui etiam fratres Atlanti ſteterint. Hos praeterea connumerat loco citato Heſiodus:

Ipſa vero ei Atlantem magnanimum peperit filium:
Peperit praeterea gloria inſignem Menetium, atque Prometheum
Varium, et verſipellem, ſtultumque Epimetheum.

Hos

Hos omnes propter morum improbitatem, atque coniurationem, a Iove male multatos inferius tradit.

Vxores illi duas adtribuerunt, Pleïonem inprimis, ex qua Maia Mercurii mater exorta eſt. Ovidius Metamorph. Lib. II. verſ. 742.

——— cui ſic reſpondit Atlantis
Pleïoneſque nepos: ego ſum, qui iuſſa per auras
Verba patris porto. ———

Et rurſus in Epiſtola Paridis ad Helenam eundem Mercurium deſcribens:

Conſtitit ante oculos actus velocibus alis
Atlantis magni, Pleïoneſque nepos.

Fuit autem Pleïon Oceani, et Tethidis filia. Idem Ovidius Faſtor. Lib. V. verſ. 81.

Duxerat Oceanus quondam Titanida Tethin,
Qui terram liquidis; qua patet, ambit aquis.
Hinc ſata Pleïone cum ſtellifero Atlante
Iungitur, ut fama eſt, Pleïadaſque parit.

Alteram vero uxorem illi iunxerunt Aethram Pleïonis ſororem, quam Ovidius eodem Faſtor. Lib. V. eiuſdem Oceani filiam fuiſſe tradit verſ. 171.

Hunc ſtirps Oceani maturis niſibus Aethra
Edidit, et Nymphas; ſed prior ortus Hyas.

CA-

C A P V T IV.

Nati Atlantis recenſentur, eorumque variae ſortes.

NATAS autem habuit Atlas plurimas, quae ob virtutem, atque pietatem aſtris inſeri meruerunt. Has connumerat Diodorus Siculus Lib. IV. *Fuerunt inſuper Atlanti filiae ſeptem, a matris nomine Atlantides vocatae; quamvis unicuique proprium nomen ineſſet, ut Maia, Electra, Taygete, Aſterope, Merope, Alcyone, Celeno. Has tradunt ab Heroibus, et etiam a Diis cognitas, et Deos, et Heroas peperiſſe; veluti prior Maia ex Iove Mercurium genuit .... quas prudentes fuiße conſtat, et poſt obitum honores Deorum immortalium adeptas, Pleïadum adpellationem cepiße*. Harum quoque meminit Aratus in Aſtronomicis:

> ———————— *Septem illae eße feruntur;*
> *Quamvis ſint oculis hominum ſex obvia ſigna.*
> *Alcyone, Meropeque, Electraque, diva Celeno*
> *Taygete, Sterope, praeclaro numine Maia.*

Has vero quia ex matre Pleïone ſuſceperat, Pleïadas adpellatas intelligimus: quae quum diu vim, et petulantiam Orionis auſugiſſent, in Caelum tranſlatae, ante Tauri genua conlocari meruerunt, ut narrat Hyginus infra citandus. Sunt vero, qui illas dictas putent non a matre Pleïone, ſed a ΠΛΗΩ *navigo*, quia circa aequinoctium vernum exorientes, quodammodo navigationem indicunt.

At parem numerum filiarum ſuſcepit ex altera coniuge Aethra, quaeque pari fato in Caelo fulgere meruerunt, Ambroſiam, Eudoram, Paſithoëm, Coronidem,

Ple-

Plexauridem, Pitho, Thyenem. Hae vero communi vocabulo Hyades dictae ſunt, a nomine fratris Hyantis, quem Atlas ex eadem uxore genuerat, ut placet Hygino Lib. II. in Tauro: *Quod earum Hyas fuerit frater, a ſororibus plurimum dilectus*. Sunt vero, qui credunt id nomen ſuſcepiſſe, ex quo Bacchum educarunt, qui Hyes dictus eſt. Alii denique adpellatas volunt a pluvia, quam exortu portendunt; nam ΤΩ *pluere* eſt, unde *inſerenae* a Poëtis adpellantur, et *pluviae*. Ferunt tamen alteram ex iis, quia Siſypho mortali viro nupſiſſet, obſcuratam non adparere, ut ait Hyginus loco citato: immo a belli Troiani aetate videri deſiiſſe. Quod minime mirum eſt, quum aliae quoque ſtellae aliquando emerſerint, deinde et evanuerint. Sic novam clariſſimam adparuiſſe aiunt in Caſſiopea anno DCCCCXLV. quae brevi exſtincta, iterum anno MCCLXIV. effulſit. Hanc iterum Ticon obſervavit anno MDLXXII. quae per biennium decreſcens, iterum interiit: unde colligitur periodice poſt trium fere ſaeculorum ſpatium recurrere. Alteram in Ceto per duos menſes obſervavit Fabricius anno MDXCVI. ſed magis longaevam alteram Keplerus in Cigno ab anno MDCI. quam iterum Hevelius anno MDCLXVI. redeuntem agnovit. Idem Keplerus anno MDCIV. alteram per annum duraturam obſervavit in Ophiuco: nec diſſimilem Simon Marius anno MDCXII. et MDCXXXVIII. in Cingulo Andromedae. Demum Evelius, atque Caſſinius animadverterunt alteram ſingulis annis in collo Ceti adparere, atque occultari.

Vt vero ad Atlantis natas redeamus, conſtat illas communi adpellatione nuncupatas Atlantidas, et Atlanteas, a communis parentis nomine. Ovidius Faſtor. Lib. III. verſ. 105.

Quis

Quis tunc aut Hyadas, aut Pleïadas Atlanteas
Senſerat, aut geminos eſſe ſub axe polos?

Alii quoque Atlantis filii paſſim a Poëtis numerantur, inter quos Latini noſtri Annam nutricem Iovis adcenſent, quam Perennam cognominarunt. Ovidius Faſtor. Lib. III. verſ. 659.

Invenies, qui te Nymphen Atlantida dicant;
Atque Iovi primos, Anna, dediſſe cibos.

Pauſanias vero in Arcadicis memorat etiam Moeram, quae nupſit Tegeati Lycaonis filio: niſi eadem ſit, cum Meroſſe, quam ſupra memoravimus. Inter natos vero dignus, eſt, qui cum laude memoretur, Heſperus, quem *pietate, ac in ſubditos iuſtitia inſignem* praedicat Diodorus Siculus Lib. IV. *Qui cum in Atlantis Montis cacumen ad obſervandos Aſtrorum curſus adſcendiſſet, ſubito a ventis arreptus, nequaquam amplius viſus eſt: quam ob cauſam hunc miſerata plebs honores illi tribuens immortales, Aſtrum caeleſte lucidiſſimum eius nomine nuncupavit.*

Huc uſque externa memoravimus. Age iam domeſticam, et nobis quodammodo familiarem Atlanticae proſapiae partem proſequamur. Memoremus igitur non ſine laude Electram Atlantis filiam concivem Cortonenſium, qui dum in Academicum Etruſcorum Sociorum Coetum celeberrimum me cooptarunt, in partem tantae gloriae adſciverunt, et paene non dixerim noſtram, quae ex Iove Dardanum procreavit, non modo Iliaci, ſed totius Romani Imperii conditorem. Virgilius Aeneid. Lib. VIII. verſ. 134.

Dardanus Iliacae primus pater Vrbis, et auctor,
Ele-

Electra, ut Graii perhibent, Atlantide cretus,
Advebitur Teucros. ———

Et Ovidius Faſtor. Lib. IV. verſ. 31.

Dardanon Electra neſciret Atlantide cretum
Scilicet; Electram concubuiſſe Iovi.

Ipſum vero in urbe Corythi natum manifeſte teſtatur idem Virgilius Aeneid. III. verſ. 167.

——— *hinc Dardanus ortus,*
Iaſiuſque Pater, genus a quo principe noſtrum.

C A P V T V.

Eius praecipuum inſtitutum fuit Aſtrologia.

ATLANTIS primarium inſtitutum, Aſtrologiam fuiſſe tradunt: quod omnium Scriptorum conſenſu facile evincitur, quorum perpaucos ſeligemus. Et in primis Diodorus Siculus Lib. IV. *Poſt Hyperionis interitum adſerunt Caeli filios imperium diviſiſſe: ex eis fuiſſe Atlantem, et Saturnum. Atlantem ferunt ipſum Aſtrologiae fuiſſe peritiſſimum, deque ſphaera primum inter omnes diſputaſſe; qua ex re viſus eſt Orbem ſuis humeris ſuſtinere, locum praebente Fabulis ſphaerae inventione.* Hoc etiam confirmavit Cicero V. Tuſculanarum: *Humeris Caelum ſubſtinuiſſe dicitur; quia primus curſum Solis, et Lunae, ſiderumque omnium deprehendit, ideſt Aſtrologiam invenit, et ſphaeram conſtruxit.* Accedit Plinii auctoritas, qua haec opinio confirmatur; ſic

Digitized by Google

enim ille Lib. VII. Cap. 56. ubi de rerum inventoribus ſermonem habet : *Invenit : Aſtrologiam Atlas Libyae filius, ut alii, Aegyptii, ut alii, Aſſyrii : Sphaeram in ea Mileſius Anaximander.* His adhaeſit Servius in IV. Aeneid. verſ. 246. *Atlas (ut in primo diximus) peritus Aſtrologiae fuit; nam et ſiderum curſum deprehendiſſe dicitur, et Herculem docuiſſe.* In quo quidem auctorem Virgilium ſequutus eſt, qui in I. Aeneid. verſ. 743. Iopam inducit inter epulas aſtronomicum canticum ab Atlante traditum perſonantem :

——————— *Cithara crinitus Iopas*
Perſonat aurata, docuit quae maximus Atlas.
Hic canit errantem Lunam, Soliſque labores;
Vnde hominum genus, et pecudes, unde imber, et ignes;
Arcturum, pluviaſque Hyadas, geminoſque Triones:
Quid tantum Oceano properent ſe tingnere Soles
Hiberni, vel quae tardis mora noctibus obſtet.

Albricus quoque de Deorum Imaginibus XXII. haec de illo perhibet : *Fuit quidam gigas, Atlas nomine, in Mauretania, in monte altiſſimo Caelum ipſum contingente : qui Caelum, ne caderet, humeris ſuſtinebat : et ſidera, ſi quae cadebant, malleo fixa, Caelo reponebat. Quem quum adceſſiſſet Hercules, ille, qui audierat de fortiſſimis illius viribus, rogavit eum, ut, quia feſſus erat Caelum ſuſtinendo, ipſum aliquanto iuvaret, donec quieſceret : quod Hercules libenter adnuit, et humero ſuppoſito, Caelum ſuſtinuit. In quo intelligitur, quod ipſe Atlas Aſtrologus peritus fuit : et ideo Caelum dicitur ſubſtentaſſe, et ſidera cadentia Caelo repoſuiſſe. Hercules etiam fuit aſtrorum artis multum edoctus, qui ſcientiae comprehendendae plenus gratia, ad ultimos terrae fines adceſſit,*

teſſit , et cum eodem Atlante de ſcientia conferens , illum in aliquibus iuvit , opemque impendiſſe fertur ad Caelum ſuſtinendum . Sed ne totam auctoritatem Ethnicis deferamus, occurrit nobis inter Chriſtianos facile omnium doctiſſimus Auguſtinus , qui Lib. XVIII. Cap. 8. de Civitate Dei eandem opinionem profitetur : *Frater eius Atlas magnus fuiſſe Aſtrologus dicitur : unde occaſionem Fabula invenit ; ut eum Caelum portare confingeret : quamvis mons eo nomine nuncupetur , cuius altitudine potius Caeli portatio in opinionem vulgi veniſſe videatur* . Hanc plane ſententiam adeo invaluiſſe conſtat , ut inter ceteras naturalis ſcientiae Sectas Atlanticae primas deferat , ut docet eiuſdem Operis Lib. VIII. Cap. 9. *Qui Sapientes , vel Philoſophi habiti ſunt Atlantici , Libyci , Aegyptii , Indi , Perſae , Chaldaei , Scythae , Galli , Hiſpani* . Diogenes quoque Laërtius in Prooemio commemorat inter Philoſophiae Auctores , *Ochum Phoenicem , Zamolxim Thracium , Atlantem Libycum* .

CAPVT VI.

Creditus eſt Caelum ſubſtinere , eiuſque Fabulae triplex cauſa adducitur .

EX hoc vero Atlantis inſtituto communiter commenti ſunt ipſum Caeli pondus ſubſtinere : cuius Fabulae triplicem fuiſſe rationem invenio ; quarum prima , et potiſſima fuit , quod ille primus omnium ſiderum motus certis legibus complexus ſit , illaſque hominibus tradiderit ; adeout Caelum , hoc eſt Aſtrologiam , labore ſuo ſubſtentatam , ſolito Fabulae involucro decantaverint , quo nihil

frequentius apud Poëtas. Sic enim Euripides in Helenae initio:

Atlas ille ferreis humeris Caelum,
Deorum antiquam domum, ferens, et Dearum,
Vna genuit Maiam, quae me genuit Mercurium.

Et in Hippolyto verſ. 747.

Quum ad littus pomiferum Heſperidum
Nympharum conficerem iter,
Vbi marinus Rector purpurei ſtagni
Non ultra concedit viam nautis, venerandum
Limitem habens Caeli,
Quod Atlas ſuſtinet.

Non differunt verba Aeſchyli in Prometheo verſ. 427.

Titanem vidi
Atlantem, qui ſemper immenſum robur
Firmum, et caeleſtem Polum
Dorſo ingemiſcens ſuſtinet.

Huc etiam adluſit Nonnus Dionyſ. Γ, ubi Electram unam ex Pleïadibus ita loquentem inducit:

Et Libyae ad terminum pater meus adhuc laborat
Humeris adtritis ſenex incurvatus Atlas,
Aetheris, ſeptem Zonas habentem, portans ventrem.

Hos deinde Latini ſequuti ſunt, praeſertim Ovidius Faſtor. Lib. II. verſ. 489.

Iupiter adnuerat, nutu tremefactus uterque
Eſt polus; et Caeli pondera ſenſit Atlas.

Et Faſtor. V. verſ. 169.

Non

Nondum ſtabat Atlas, humeros oneratus Olympo.

Etiam Dionyſius Afer de ſitu Orbis eidem Fabulae adluſionem habuit:

Ordine principium capiens Atlantis ab unda
Herculeo celebrant, quam metae munere Gades,
Caeliferaſque tenet ſtans Atlas monte columnas.

Haec vero Fabula non modo ex Atlantis inſtituto, qui Aſtrologus fuit, originem duxit; verum etiam ex ipſius montis proceritate, quam infra ſuo loco frequenti Geographorum teſtimonio deſcribemus. Hinc mons ille *Caeli columna* adpellatus eſt ab Homero in Odyſſeae 1. qui non procul ab Herculeo freto una cum alrero celſiſſimo monte Atlantem conlocavit, geminoſque nuncupavit Caeli columnas:

——————— *habet ille columnas*
Praelongas, Caelum, et Terram fulcire valentes.

Sic etiam illum nuncupavit Aeſchylus apud Plutarchum in Libro de facie in orbe Lunae:

Terram, polumque ſtat ille columna fulciens,
Humeriſque pondus ingens ſuſtinet ſuis.

Idem quoque Nonnus Dionyſ. A. Typhoëum ita loquentem introducit:

——————— *Fundamenta Mundi*
Concutite cum Diis, et per ſe circumvoluta Caelo
Frangite divina repagula, et aetheria in terras
Columna ſubtracta aufugiat conturbatus Atlas.

Sunt

Sunt vero , qui neque ob Aſtrologiam , neque ob ipſius montis naturam Atlanti Caelum impoſuerint ; ſed ita poenam luere , quod Gigantibus in bello adverſus Iovem adſtiterit . Servius Aeneid. Lib. IV. verſ. 247. *Atlantis, cui poenae gratia Caelum impoſitum dicitur ; quod , ut quidam volunt , eum Titanibus ſteterit* . Huius vero ſententiae auctorem habemus omnium facile antiquiſſimum Heſiodum, qui in Theogonia ita de illo ſcripſit :

Atlas vero Caelum latum ſuſtinet dura ex neceſſitate,
Finibus in terrae e regione Heſperidum argutarum
Stans : capiteque , et indefeſſis manibus :
Hanc enim ipſi ſortem deſtinavit prudens Iupiter .

Hyginus quoque Fabula CL. eandem opinionem ſequutus eſt : *Titanes, quum conarentur in Caelum adſcendere, eos Iovis cum Minerva , et Apolline , et Diana praecipites in Tartarum deiecit . Atlanti vero , qui dux eorum fuit , Caeli fornicem ſuper humeros impoſuit , qui adhuc dicitur Caelum ſuſtinere .*

C A P V T VII.

Ab ipſo Hercules aſtrorum ſcientiam accepit ; unde creditus eſt Caelo humeros ſuppoſuiſſe .

QVVM itaque Atlas Aſtrologiae adeo peritiſſimus haberetur, ut ab eo peculiaris Secta, quam memorat Laërtius, et Auguſtinus, originem duxerit, alteri quoque Fabulae anſam praebuit, qua creditum eſt Caeli pon-

Digitized by Google

pondus cum Hercule communicaſſe. Ferunt enim ipſum ſcientiae cupidum, in Libyam aliquando ſeceſſiſſe, et ab Atlante àſtrorum ſcientiam percepiſſe: quod oſtendit Servius in Aeneid. IV. verſ. 246. *Atlas, ut in primo diximus, peritus Aſtrologiae fuit; nam et ſiderum curſum deprehendiſſe dicitur, et Herculem docuiſſe*. Inde vero ceteris Herculis titulis etiam illud acceſſit, quo *Aſtrologus* dictus eſt; nam ex ea ſcientia factus futuri praevidens, diem illum voluntario ſuo funeri deputavit, cui Solis obſcuratio imminebat. Feſtus: *Hercules Aſtrologus dictus, quod eo die ſe flammis iniecit, quo futura erat obſcuratio Solis*. Hoc Herculis ſtudium comprobavit etiam Chiliad. XII. verſ. 139. Graecanicus Tzetzes:

> ——— *Hercules, Aegyptius genere,*
> *Qui ab Atlante aſtrorum habuit artem.*

Hinc originem habuit alia Fabula Atlanticae ſimilis, quod humeros Caelo ſuppoſuerit, illudque pro Atlante ſuſtulerit, quod Alcmena iactat apud Senecam in Hercule Oeteo Act. V. verſ. 1905.

> *Veſtrum Alcides cervice meus*
> *Mundum, Superi, Caelumque tulit,*
> *Cum ſtelligeri vector Olympi*
> *Pondere liber ſpiravit Atlas.*

De hoc facinore laudavit Herculem in Ovidiana Epiſtola Deianira verſ. 17.

> *Quod te laturum eſt, Caelum prior ipſe tuliſti:*
> *Hercule ſuppoſito ſidera fulcit Atlas.*

Ipſe iam moriturus, quum propria merita connumeraret, hoc

hoc quoque omnium ſpecioſiſſimum adiecit apud Ovidium Metamorph. IX. verſ. 199.

> *Hac Caelum cervice tuli: defeſſa iubendo eſt*
> *Saeva Iovis coniux: ego ſum indefeſſus agendo.*

Et Tzetzes Chiliade V. verſ. 268. de Hercule in Libyam profecto, haec habet:

> *Illic ex Atlante Aſtrorum ſcientiam percepit;*
> *Vnde Atlantem dicunt Caelum ſuſtinere:*
> *Ab hoc autem Herculem hoc accipientem ferre.*
> *Haec de Atlante ſermones Aegyptiorum.*

At quia rem ferme paullo aliter narrat Apollodorus Lib. II. Biblioth. placuit integrum eius texum adferre, ut alia Fabulae ratio inde cognoſcatur: *Poſt autem quam in Hyperboreos ad Atlantem pervenit, ac Promethei prudentia commonefactus eſt Hercules, ne ad Heſperidum mala proficiſceretur, ſed ipſe Atlanti in Caelo ſuſtinendo ſuccederet, illumque pro ſe mitteret. Itaque perſuaſus excepit. Atlas autem decerptis ex Heſperidum hortis tribus malis, ad Herculem redit; qui cum Caelum habere ſubterfugeret: ceſticillum, inquit, ſe velle facere ſuo capiti imponendum, quo commodius tantum Caeli pondus ferre poſſet. Quod ubi audivit Atlas, depoſitis humi pomis, Caelum recepit, atque ita poma Hercules conſecutus, deſcendit. Sunt vero, qui dicant haec non ab Atlante habuiſſe, ſed ipſum caeſo Dracone cuſtode, decerpſiſſe.* Quae quidem Fabula Herculis humerum Caelo ſubmittentis expreſſa eſt in pulcherrima Gemma, quam, Gorio meo amico ſuaviſſimo ſuppeditante, inter huius Diſſertationis Parerga referendam curavimus.

CA-

Digitized by Google

CAPVT VIII.

Atlas in montem ſui nominis converſus fingitur.

SED iam cetera Atlantis fata percurramus, et quo praecipue caſu in montem ſui nominis converſus ſit, dicamus. Rem exponit Servius in IV. Aeneid. verſ. 246. *Hic Atlas rex fuit, qui habuit, ſicut quidam volunt, iuxta Aethiopas pomarium, in quo mala aurea naſcebantur, quae Heſperides, et inſomnis Draco, cuſtodiebat. Hic quum audiſſet a Themide, antiquiſſima Dearum, vate, cavendum eſſe a Iovis filio, qui ea poma quandoque ſublaturus eſſet, et prae timore nullum ſuſciperet; audito, quod Perſeus Iovis eſſet filius, ſuſcipere eum hoſpitio noluit: a quo in montem converſus eſt, viſo Gorgonis capite.* Fabulam diligentiſſime expreſſam habemus in IV. Metamorph. ab Ovidio verſ. 641. qui ubi felices eius hortos, et aurea mala ferentes arbores deſcribit, ita Atlantem inducit Perſei adventu trepidantem:

————————— *Memor ille vetuſtae*
Sortis erat (Themis hanc dederat Parnaſſia ſortem)
Tempus, Atla, veniet, tua quo ſpoliabitur auro
Arbor, et hunc praedae titulum Iove natus habebit.
Id metuens, ſolidis pomaria cluſerat Atlas
Moenibus, et vaſto dederat ſervanda Draconi:
Arcebatque ſuis externos finibus omnes.
Huic quoque: vade procul, ne longe gloria rerum,
Quas mentiris, ait, longe tibi Iupiter abſit;
Vimque minis addit, foribuſque expellere tentat
Cunctantem, et placidis miſcentem fortia dictis,
Viribus inferior (quis enim par eſſet Atlanti

Viribus?) At quoniam parui tibi gratia noſtra eſt,
Accipe munus, ait: laevaque a parte Meduſae
Ipſe retroverſus ſquallentia prodidit ora,
Quantus erat, mons factus Atlas. ———

At in ipſo montis horrore aliquam prioris humanae formae imaginem agnoverunt Poëtae, vel ſibi agnoſcere viſi ſunt; illum enim ſub ingentis ſimulacri ſimilitudine eleganter nobis obiiciunt. Ovidius paullo poſt loco citato:

——————— Iam barba, comaeque
In ſilvas abeunt: iuga ſunt humerique, manuſque;
Quod caput ante fuit, ſummo eſt in monte cacumen.
Oſſa lapis fiunt. tum partes auctus in omnes
Crevit in immenſum (ſic Dî ſtatuiſtis) et omne
Cum tot ſideribus Caelum requievit in illo.

Silius quoque Italicus non diſſimiliter illum nobis delineavit Lib. I. verſ. 201.

Nec patitur nomen proferri longius Atlas,
Atlas ſubducto tracturus vertice Caelum:
Sidera nubiferum fulcit caput, aethereaſque
Erigit aeternum compages ardua cervix:
Canet barba gelu, frontemque immanibus umbris
Pinea ſilva premit; vaſtant cava tempora venti,
Nimboſoque ruunt ſpumantia flumina rictu.
Tum geminae laterum cautes maria alta fatigant.

Omnes vero, ut ſemper, ſupergreſſus eſt Maro noſter, quem ceteri impari ſorte videntur imitati; qui Aeneid. IV. verſ. 248. Mercurium inducit e Caelo in Atlantem prolapſum, montemque ita deſcribit:

— Iam-

— Iamque volans apicem, et latera ardua cernit
Atlantis duri, Caelum qui vertice fulcit:
Atlantis, cinctum adſidue, cui nubibus atris
Piniferum caput, et vento pulſatur et imbri:
Nix humeros infuſa tegit: tum flumina mento
Praecipitant ſenis, et glacie riget horrida barba.

CAPVT IX.

Atlantis ſitus, et regio ex Geographis deſcribitur.

NVNC regionem, et ſitum Atlantis breviter perquiramus. Duplicem ipſum recenſet Ptolemaeus Geograph. IV. Cap. I. longitudinis, et latitudinis gradibus adiunctis.

Atlas minor mons -- *6* -- 33. 10.
Atlas maior mons -- 8 -- 26. 30.

Vterque conſtituitur in Mauretania Tingitana, quem incolae vocant *Induacal*, ſeu *Antnaeal:* et Libyam, et Mauretaniam ab interiore Libya ſeparat, eique Marrocchi Regnum ſubeſt. Minor vero, quem *Eriff* nuncupant, et a maiore propagatum tradunt, eo protenditur, quo Herculis Columnae conſtituuntur. Fabulae tamen, quae de Atlante circumferuntur, ipſum maiorem videntur poſtulare. Vbi ſitus ſit, exquirunt veteres Geographi, in primis vero Plinius Lib. V. Cap. I. *Scipione Aemiliano res in Africa gerente, Polybius Annalium conditor, ab eo accepta claſſe, ſcrutandi illius orbis gratia circumvectus, prodidit, a monte eo ad occaſum verſus, ſaltus plenos feris, quas generat Africa.*

Ad flumen Anatim CCCCLXXXV. M. *paſſuum : ab eo Lixum* CCV. M. *paſſuum : a Gaditano freto* CXII. M. *paſſuum abeſſe*. Quibus ſpatiis computatis, octingentis fere paſſuum millibus a freto diſtare cognoſcimus. Haec fere habentur apud Solinum Polyhiſtor. Cap. XXVI. *A Lix abeſt quinque et* CC. *millibus paſſuum. Lixa a Gaditano freto* CXII —— *qua ſpectat occaſum, inter ipſum et flumen Anatim* CCCCXCVI. M. *paſſuum infames beſtiis ſylvae obſident*.

Hinc vero facile cognoſcitur montem Atlantem in mediterraneis quidem Africae conlocatum; ſed inclinare potiſſimum circa occiduam Africae oram, quae Atalantica, et inde Oceanus Atlanticus dictus eſt. Sed haec praecipue declarat Strabo Lib. XVII. *Extra Columnarum fretum procedenti ad ſiniſtram mons eſt in Libya, quem Graeci Atlantem vocant; Barbari vero Dyrim. Hinc iugum quoddam expoſitum eſt, extrema Mauretaniae pars Occidentem verſus, et Coſes adpellatur*. Cui conſentit Virgilius Aeneid. IV. verſ. 480.

Oceani finem iuxta, Solemque cadentem,
Vltimus Aethiopum locus eſt, ubi maximus Atlas
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.

Hunc vero loci ſitum dudum cognoverat Heſiodus, qui Atlantem in ultima Heſperiae ora conlocaverat:

Atlas vero Caelum latum ſuſtinet dura ex neceſſitate
Finibus in terrae e regione Heſperidam argutarum.

Herodotus etiam in Melpomene occiduam Africae oram deſcribens, ita inquit: *Exſtat in hoc mari mons, cui nomen Atlas. Eſt autem ubique perangustus, et teres. Ita vero ſublimis eſſe dicitur, ut ad illius verticem oculi mortalium*

per-

pervenire non poſſint . Hunc incolae Caeli Columnam eſſe dicunt . Hanc altitudinem etiam Pauſanias in Atticis indicavit : *Atlas mons adeo celſus eſt , ut vertice Caelum tangere dicatur .* Quod etiam innuit Plinius eodem Lib. v. Cap. 1. *E mediis hunc arenis in Caelum adtolli prodiderant .*

C A P V T X.

Populi regionem illam incolentes inquiruntur .

POPVLOS, qui Atlantem incolunt , multis nominibus cenſitos video . Hos *aetherios* vocat Nonnus Dionyſ. A. ſupracitatus :

> ———————— *et aetheria in terra*
> *Columnas ſubtracta fugiat conturbans Atlas .*

Id nomen eſſe puto ab eodem fonte , a quo et Aethiopia ; quam Plinius Lib. VI. Cap. 36. dictam tradit ab ΑΙΘΩ *cremare* , et ΩΨ *adſpectus* ; eo quia ob calorem combuſtae regionis faciem referat . Pauſanias in Atticis Lib. I. *Naſamones* adpellat : *Naſamones quidem ipſi , quos Atlantas Herodotus eſſe exiſtimavit , qui orbis terrae ſpatia noſſe profitentur , Loxitas adpellant , qui in extremis Libyae finibus Atlantem adcolunt . Serunt autem omnino nihil ; ſed agreſtium tantum vitium fructa aluntur .* A Dionyſio de ſitu Orbis *macrobii* nuncupantur :

> *Aethiopes habitant Erithiam , pectore inſti ,*
> *Atlantem iuxta , longaevi :*

eos quidem Graeci *macrobios* dixerunt .

Com-

Digitized by Google

Communiori tamen vocabulo apud omnes fere Scriptores *Atlantes* audiunt, ab ipſo montis nomine nuncupati. Plinius dicto Lib. VI. Cap. 30. et 31. *Vniverſa vero gens Aetheria adpellata eſt, deinde Atlantia*. Hos vero ita incultos nobis deſcribit Herodotus memorato Lib. IV. ut ne nomen quidem proprium ſinguli habeant: *A Garamantibus decem quoque dierum itinere alius collis eſt ſalis, et aqua: adcolentibus hominibus, quibus nomen eſt Atlantibus, ſolis omnium hominum, quos ipſi novimus, innominatis; nam congregati quidem vocantur Atlantes; ſingulis autem eorum nullum nomen imponitur. Hi Solem tranſcendentem exſecrantur, eique praeterea omnia convitia ingerunt, quod torridus et ipſos et regionem perdat*. Haec fere de ipſis retulit Pomponius Mela de ſitu Orbis Lib. I. Cap. 3. *Ab Oriente Garamantas, poſt Augilas, et Troglodytas, et ultimos ad occaſum Atlantas audimus .... Solem execrantur, et dum moritur, et dum occidit, ipſis agriſque peſtiferum. Nomina ſinguli non habent, nec veſcuntur animalibus, neque illis in quiete, qualia ceteris mortalibus, vivere datur*.

Praeter hos, fabuloſos etiam incolas in Atlante deſcribit Plinius eodem Lib. V. Cap. I. *Incolarum neminem interdiu cerni: ſilere omnia, haud alio, quam ſolitudinum horrore: ſubire tacitam religionem animos propius adcedentium, praeterque horrorem elati ſuper nubila, atque in viciniam lunaris circuli Eumdemque noctibus micare crebris ignibus, Aegipanum, Satyrorumque laſcivia impleri, tibiarum, ac fiſtulae cantu, tympanorumque, et cymbalorum ſonitu ſtrepere*. At Pomponius Mela huiuſmodi incolas etiam praeter Atlantem eſſe narrat: *Vltimos ad occaſum Atlantas audimus. Intra (ſi credere libet) vix iam homines, magiſque ſemiferi Aegipanes, et Blemmyes, et Gamphaſantes, et Satyri, ſine tectis, paſſim ac ſedibus vagi, habent potius terras, quam habitant*.

Haec

Haec Regio uſque ad Oceanum occiduum extenditur, qui ab ea Atlanticus paſſim nominatur. Dionyſius Afer Deſcript. Orb.

Circuit Oceani gurges tamen undique vaſtus,
Qui quamvis unus ſit, plurima nomina ſumit
Finibus Heſperiis, Atlanticus ille vocatur.

CAPVT XI.

Pauca de inſula Atlantica delibantur.

Sed antequam hiſtoriam Atlanticam miſſam faciamus, operae pretium eſſe videtur, ut aliqua etiam de inſula eiuſdem nominis percurramus. Hanc, ut praemiſimus, multis deſcribit Plato in Timaeo, et rurſus peculiari libro, quem inde Atlanticum nominavit. Dictam vero fuiſſe et ipſam colligimus ab Atlante primogenito Neptuni, qui primo in illa regnavit, ut loco proxime citato idem Philoſophus indicavit. Hanc ille in Oceano eodem nomine nuncupato, praeter Herculeum fretum, conlocat, et ita in Timaeo deſcribit: *Traditur enim veſtra civitas (Athenae) reſtitiſſe olim innumeris hoſtium copiis, quae ex Atlantico mari profectae, prope iam cunctam Europam, Aſiamque obſederunt. Tunc enim erat fretum illud navigabile, habens in ore, et quaſi veſtibulo eius inſulam, quas Herculis Columnas cognominatis: ferturque inſula illa Libya ſimul, et Aſia maior fuiſſe, per quam ad alias proximas inſulas patebat aditus .... In hac Atlantide inſula maxima, et admirabilis potentia extitit Regum..... Horum vis omnis una collecta,* no-

noſtram, o Solon, veſtramque regionem, et quidquid intra columnas Herculis continebatur, invaſit .... Poſt haec ingenti terraemotu, iugique diei unius, ac noctis illuvione factum eſt, ut terra dehiſcens, veſtros illos una omnes bellicoſos homines abſorberet, et Atlantis inſula ſub vaſto gurgite mergeretur: quam ob cauſam innavigabile pelagus illud propter abſorptae inſulae limum relictum fuit.

Eiuſdem inſulae multiplex etiam mentio fit apud alios magni nominis Scriptores, praeſertim vero apud Ariſtotelem in Libro de mirabilibus, qui narrat, *Gaditanos quoſdam aliquando ventis iactatos, deveniſſe in quaedam loca deſerta, alga et iunco obſita, quae minime exundatione mergerentur.* Haec quidem loca ſupereſſe reputabant ex iam abſorpta Atlantica. Ptolemaeus vero memorat in eo mari, *inſulam inacceſſam:* et Strabo: *Loca, quae olim vere exſtabant, poſtea eſſe deſierint.* Aelianus quoque Lib. III. Cap. 18. de varia Hiſtoria, Silenum inducit, ita de ea regione cum Mida conloquentem: *Europam, Aſiam, et Libyam inſulas eſſe, quas undique Oceanus circumfluat. Continentem vero eam eſſe illam, quae extra hunc mundum exiſtit, et magnitudinem ipſius immenſam eſſe narrabat. Eos vero dicebat quondam etiam in haſce noſtras inſulas tranſire conatos, et traiecto Oceano, cum mille myriadibus hominum ad Hyperboreos conveniſſe.* Conſtans praeterea fuit veterum Aegyptiorum traditio, Oſiridem ſubacto Oriente, atque Africa, uſque ad fretum Herculeum, quem a ſuo nomine nuncupavit, famam aliquam audiiſſe de altero diſiecto Orbe, qui ultra Oceanum exſiſteret: quo quum ille contendiſſet, ſibique ſubegiſſet, iterum, unde proceſſerat, rediiſſe, ut multis veterum teſtimoniis cumulatis refer Kircherius Mund. ſubter. Tom. I. Lib. II. Cap. 18. Haec quum multi e

re-

recentioribus obſervaſſent, ſuſpicati ſunt hanc Platonis Atlanticam inſulam eandem fuiſſe cum America, iam tunc ab Antiquis cognita; quam tamen, ob artis nauticae imperitiam, frequentare non valuerunt. Itaque quum vix cognita, eorum oculos effugiſſet, Fabulae cauſam dedit, illam terraemotu abſorptam, et inundatione dirutam, eſſe deſiiſſe: quam ſuſpicionem amplexati ſunt Ortelius, Baudrandius, atque Sampſonius, maximi nominis Geographi: inſuper et Eraſmus Schmidius peculiari Comentario diſſeruit de America, quem Pindaro ſuo adiecit. Non deſunt tamen, qui diverſam omnino terram, inter fretum, et Americam conſiſtentem, olim crediderint, cuius interitum adtribuunt eruptioni aquarum maris Mediterranei, quum perrupto Iſthmo, quo Africa, et Hiſpania olim coniungebatur, inter Abylam, et Calpen aquae altius incluſae, repentino impetu in Oceanum irruperunt: cuius rei non obſcurum argumentum nobis ſuppeditant marinorum corporum veſtigia, quae plane in ſummis montibus circa Mediterraneum ubique obſervantur: quibus dubio procul comprobatur, incluſam eius aquam altiſſime olim increviſſe, nec, niſi perrupto aditu, reſediſſe; ut latius probavimus in *Litogonia*, et rurſus in Diſſertatione *de Conchis montanis*.

At non una Atlantica inſula in Oceano ſtetit; nam et aliam enumerat Plinius Lib. VI. Cap. 31. *Traditur et alia inſula contra montem Atlantem, et ipſa Atlantis adpellata. Ab ea quinque dierum navigatione ſolitudines ad Aethiopas Heſperios, et promontorium, quod vocavimus Heſperion ceras*. Putarim ob raram eius maris notitiam, et locorum ignorationem, multas quoque eiuſdem maris inſulas communi vocabulo Atlanticas adpellatas: inter quas Heſperides piorum animabus deputatae. Euſtathius Odyſs. Δ.

Digitized by Google

Elyſius campus fuit apud Occidentales terrae fines, qui a poſterioribus dicitur etiam Inſulae Beatorum. Inſulae quidem, quia ſunt in extero mari, hoc eſt in ipſo Oceano; beatorum vero propter loci felicitatem, et beatitudinem, quae etiam per omnes eſt divulgata. Illarum quoque meminit Lucianus in Iove Confut. *In inſulis beatorum bibere cum Heroibus adcumbens in prato Elyſio*. De his plura in Diſſertatione noſtra ad Cl. Buffium data, *de Tranſvectione animarum*.

C A P V T XII.

Atlantem inſculpere Caelum ſuſtinentem, antiqua res eſt, et exemplis confirmatur.

SED iam ad marmoreum hoc Simulacrum adcedamus, eiuſque antiquitatem, fruſtra ab aliquibus impugnatam, vindicemus. Hoc vero et ipſius marmoris adſpectu facile evinci poteſt ab his praeſertim, qui longo uſu ſinceram Monumentorum antiquitatem, vel nullo negocio diſcernunt. His vero, quibus marmoris contemplandi copia non datur, non pauca obiiciam teſtimonia, quibus liquido evincitur, Antiquis frequens fuiſſe Atlantes Caeliferos figurare. Antiquiſſimum teſtimonium eruitur ex Pauſania in Eliacorum priore, qui ſimilem imagunculam in Cypſeli arca figuratam obſervavit: *Atlas, ut fabulis traditum eſt, humeris Caelum, et Terram ſuſtinet, idemque Heſperidum poma praefert. Ecquisnam vero ille ſit, qui enſe adcinctus, ad Atlantem contendit, nulla indicat inſcriptio peculiaris. Satis vero quiſ-*

Digitized by Google

quiſque per ſe coniicere poterit, Herculem eum eſſe. Id unum adſcriptum eſt:

Suſtinet axem Atlas, idemque hic mala relinquet.

Rurſus in eodem Libro illum ita depictum narrat in Templo Elei Iovis: *Inter eas Atlas eſt Caelum, et Terram ſuſtinens. Adſiſtit Hercules iam prope illum onere levaturus.* Apud Athenaeum quoque inſigne Hieronis navigium deſcriptum legimus, in quo Atlantes ſex cubitorum altitudine inſculpti erant, qui a mari ad ſummos ſcalmos exſurgentes, reliquum remigii ſpatium humeris ſuſtinebant. In quo quidem Itali Graecos imitati ſunt, qui columnarum vice, Caryatidas figuras ponderi regendo ſubſtituerunt; ac tam frequens, tamque obvius fuit mos iſte apud Italos, ut ad inſtar regulae inſtitutum fuerit in Architectura, Atlantes iſtos, ſeu Telamones pondera ſuſtinentes efformare, ut conſtat ex Vitruvio Lib. VI. Cap. 10. *Item ſi qua virili figura ſigna mutulos, aut coronas ſuſtinent, noſtri telamones adpellant: cuius rationes, quid ita, aut quare, ex hiſtoriis non inveniuntur: Graeci vero eos* ΑΤΛΑΝΤΑΣ *vocitant. Atlas enim hiſtorice formatur ſuſtinens mundum; ideo quod is primum curſum Solis, et Lunae, ſiderumque omnium ortus, et occaſus, mundique verſationum rationes, vigore animi, ſolertiaque curavit hominibus tradendas: eaque re a Pictoribus, et Statuariis deformatur, pro eo beneficio, ſuſtinens mundum: filiaeque eius Atlantides (quas nos Vergilias, Graeci autem* Πλειάδας *nominant) cum ſideribus in mundo ſunt dedicatae.*

Alterum quoque Atlantis adſpectum ex veteri pictura nobis deſcribit num. XX. in Imaginibus Philoſtratus, qui Romae floruit ſub Severo, ceteriſque Imperatoribus uſque ad

Philippum : quae quidem imago tam bene reſpondet huic noſtro marmori , ut utrumque opus ex eodem prototypo expreſſum eſſe videatur : *Cum Atlante quoque , Euryſtheo minime iubente , certavit Hercules , ut Caelum ipſo facilius laturus . Eum namque incurvatum , atque oppreſſum , genuumque alteri innixum , ac vix conſiſtentem cernebat : ſe vero , et poſſe Caelum tollere , impoſitumque ſibi diu ſuſtinere animadvertebat* —— *Pictus autem eſt hic quidem quaſi defatigatus , ac deficiens , ut ex manante ſudore colligere , et ex trementi brachio percipere licet .*

Hoc tamen SIGNVM ATLANTIS Caelum ſuſtinentis, quod modo cum admiratione Romae in aedibus FARNESIANIS adſervatur , unicum olim non fuit ; ſed multa ad eius ſimilitudinem inſculpta extitiſſe coniicio ex alio ſimili Globo marmoreo aſteriſmis exornato , qui dum Romae eſſem in Aedibus Barberinis adſervabatur , bipedali fere diametro ; e cuius tamen cicatricibus conſtabat , ex alterius Atlantis dorſo revulſum fuiſſe : quo temporum iniuria detrito , praecipua haec pars tantum ſuperfuerat , quam me saepius adtrectaſſe , et evolviſſe memini , gypſeaſque illius ectypas effigies iterum non uno in loco adſervatas vidi . Audio praeterea hanc eandem imaginem in nummo Antonini Pii eius XX. Trib. Pot. percuſſo reperiri : quem tamen quum nunquam viderim , conſulto praetermitto.

Silentio tamen praetereunda non eſt eximia Gemma ex Schedis Bonarrotianis excerpta , quam ex penu Gemmarum Aſtriferarum ſelectam, cura et ſtudio Cl. Gorii , ad huius Libri frontem exornandam pag. 8. reſervavimus. In hac Iupiter Fulgurator , haſta , et fulmine , ceteriſque ornamentis inſtructus , adſtat arae , cui aquila inſiſtit . A tergo Atlas genibus innixus, Caelum ſuſtinet : quae omnia ad victoriam

e Ti-

e Titanibus reportatam manifeſtiſſime adludunt, ara praeſertim, et aquila; ut colligitur ex Lactantio Firmiano de falſa Religione Lib. I. Cap. II. *Caeſar quoque in Arato refert Aglaoſtenem dicere, Iovem quum ex inſula Naxo adverſus Titanas proficiſceretur, et ſacrificium faceret in littore, aquilam ei in auſpicium advolaſſe, quam victor bono omine acceptam, tutelae ſuae ſubiugavit. Huic ergo ſacrificare Iupiter potuit*. Famigerata quoque res eſt, ipſam dimicanti Iovi contra Gigantes fulmina miniſtraſſe: quod etiam teſtatus eſt Servius in IX. Aeneid. verſ. 864. Ara ipſa ad hanc victoriam adludit, ut conſtat ex Hygino Lib. II. qui caeleſtem Aram inter ſidera conlocatam deſcribens, haec habet: *In hac primum Dii exiſtimantur ſacra, et coniurationem feciſſe, quum Titanas oppugnare conarentur: eam autem Cyclopas feciſſe. Ab ea conſuetudine homines dicuntur inſtituiſſe ſibi, ut quum rem aliquam efficere cogitarent, prius ſacrificarent, quam agere coepiſſent*. In hac vero Gemma ſcitiſſimus Scalptor non modo expreſſit ipſum augurium victoriae praenuncium; verum etiam exitum, et quod illam ſecutum eſt, Titanum ſupplicium: inter quos Atlas, quod eis praeſto fuerit, ut alibi diximus, ingenti ponderi ſuſtinendo condemnatus, obſervatur.

CAPVT XIII.

Antiquitas huius Marmoris multis argumentis adſeritur, et vindicatur; quum longe ante Antoninorum tempora Conſtellationes figurari introductum ſit.

PRAESTAT etiam, ut aliqua de huius Marmoris aetate indicemus; nam dubitarunt Viri alioqui doctiſſimi,

Si-

Simulacrum hoc ante Antoninorum tempora haud conſtrui potuiſſe, ob ſignorum Caeleſtium imagines in hoc globo expreſſas, quas in globis delineari conſueviſſe ante ea tempora conſtanter negant: quod tamen an idoneis Auctoribus comprobare valeant, nec ne, mihi certe non conſtat. Occurrunt tamen non paucae coniecturae, quibus ego permotus, vehementer ſubſpicer, uſum hunc longe pridem invaluiſſe. A recentioribus incipiemus, atque inde gradatim ad remotiora tempora progrediemur. Itaque Philoſtrati aetate nemo dubitat Aſteriſmorum uſum invaluiſſe, ut clare evincitur ex eius imaginibus; quo in loco Atlantem deſcribens, haec ad propoſitum ſubdit: *Quod vero ad Caelum, quod ipſe fert, pertinet, pictum quidem eſt quale circa ipſas ſteterit umbras. Taurum autem, qui in Caelo eſt, Vrſaſque quales cernuntur, cognoſcere licet, nec non et Ventos: picti ſunt enim hi quidem inter ſe propinqui; hi vero ſeiuncti, et hi quidem mutua amicitia; hi vero, quam in Caelo habent, contentionem ſervare videntur*. In nummis etiam Alexandri Severi cernuntur Zodiaci ſigna ſub propriis imaginibus adamuſſim expreſſa.

Haec Monumenta antiquitate antecellit baſis Columnae Antoninae, in qua ſculptus eſt Orbis Genius, qui caeleſtem Sphaeram manu adtollit, circum quam Draco, qui polum Arcticum complectitur, advolutus eſt. Ipſum vero orbem cingit Zodiaci faſcia, in qua Signorum effigies, non ſecus ac in nummo Severi, expreſſae ſunt. In nummo quoque Auguſti ſignum Capricorni, quod ille adſcendens ſortitus erat, inſculptus eſt: quod etiam obſervatur in pleriſque Gemmis, quas eadem aetate inſculptas eſſe coniecimus in ſuperiore Volumine. Virgilius, eiuſdem aetatis decus, ita deſcribit Aſteriſmos, ut illorum uſum

in

in verſatilibus Globis invaluiſſe non dubitemus. Sic ille Georgic. I. verſ. 244.

> *Maximus hinc flexu ſinuoſo elabitur anguis,*
> *Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,*
> *Arctos Oceani metuentes aequore tingui.*

Vitruvius, qui ea aetate ſcripſit, Sphaeram, ut ita dixerim, figuratam nobis peraccurate deſcribit, de illa haec adiiciens: *Quae figurata, formataque ſunt ſiderum in mundo ſimulacra, natura, divinaque mente deſignata, ut Democrito Phyſico placuit, expoſui.* Eius quoque coëtaneus Hyginus Aſtronom. Lib. I. manifeſte nobis indicat Conſtellationum ſimulacra: *Circulus Arcticus adpellatur, quod intra eum Arcturi ſimulacra, ut incluſa, perſpiciuntur: quae ſigna a noſtris Vrſarum ſpecie ficta, Septentriones adpellantur.* Quod vero ad evidentiam evincit aetate Hygini, atque Manilii in uſu fuiſſe Globos cum Conſtellationibus figuratis, illud profecto eſt, quod ſaepe enumerant aliquas Conſtellationum extremitates nullis ſtellis ornatas; quas ideo praeter ſtellarum ſitum extenderunt, ut graphica imaginum integritas conſtaret: quam ſi de medio tollamus, nullum ſignum praeter ſuas ſtellas protendi concipiemus. His vero Auctoribus longe antiquius teſtimonium eruitur ex Marci Varronis fragmento in Menippaeis, quod nobis ſervavit egregius Valerius Probus, Virgilii enarrator, quod ita ſe habet:

> *Mundus domus eſt maxima omnium,*
> *Quam quinque altitonae fragmine zonae,*
> *Quam limbus pictus bis ſex Signis*
> *Stellicomantibus altus in obliquo aethere Lunae,*
> *Bigas acceptat, Poſtumi, cui ſe plaſia foetet.*

Sed

Sed ante ea tempora Globum ſignis exornatum deſcripſerat Aratus integro poëmatio, cuius Latinam verſionem, atque interpretationem Germanico Caeſari adtribuunt. Ita vero ſingula Signa graphice deſcribuntur, et quod amplius eſt, propriae Fabulae ſingulis adiiciuntur, ut iam tunc ipſa propriis limitibus circumſcripta, et incluſa, propriiſque imaginibus expreſſa fuiſſe, manifeſte eruatur. Immo Plinius Lib. II. Cap. 8. ubi Aſtrologiae initia recenſet, haec de Caeli figura locutus eſt: *Obliquitatem eius intellexiſſe, hoc eſt, rerum fores aperuiße, Anaximander Mileſius traditur primus, Olympiade LVIII. Signa deinde in eo Cleoſtratus, et prima Arietis, ac Sagittarii: Sphaeram ipſam ante multo Atlas*. Sed omnium antiquiora argumenta eruuntur ex Euripide, Sophocle, Homero, atque Orpheo, qui nonnulla ex caeleſtibus Signis, inter quae Syrium, et Oriona numerarunt: et in Libro Iob idem Orion, Arcturus, atque Hyades celebrantur. Sit interim Liber ille vel a Moyſe conſcriptus, vel Babylonicae captivitatis aetate, eſt ſane antiquiſſimus: at de Salomonis aevo nulla cadit ambiguitas, qui ut habetur Sapientiae Cap. VII. 19. *Diſpoſitionem Orbis terrarum cognovit, et anni curſus, et ſtellarum diſpoſitionem*: quam poſtremam notitiam ſine Aſtrotheſia haberi non poterat, et hanc charaĉteriſticam fuiſſe cenſet Kircherius.

Quod vero, ut cenſeo, manifeſtiſſime evincit Signum hoc longe Antoninorum aetatem antecedere, illud eſt, quod nullum in eo Antinoi ſignum obſervetur, cum quo ſtellae, quae Aquilam efformabant, diviſae ſunt. Hunc vero novum Aſteriſmum ſub Hadriano introductum fuiſſe teſtatur Xiphilinus in eius vita, et Dio Lib. LXIX. cuius Excerpta publicavit Valeſius. Hi vero unanimi teſtimonio tra-

Digitized by Google

tradunt novum ſidus poſt Antinoi interitum ab Aſtronomis fuiſſe obſervatum, creditumque eſſe ipſius Antinoi animam; quapropter, ut Imperatori blandirentur, ipſius Antinoi imaginem prope Aquilam ipſam conlocarunt: quam inſtitutionem poſteriorum temporum Aſtronomi conſtantiſſime ſemper retinuerunt. Quapropter, nunquam adducar ut credam, ſub Antoninis intermiſſam; ut ſummopere mirer viros ceteroquin doctiſſimos, qui huic aetati Simulacrum hoc adtribuerunt, hunc defectum non obſervaſſe.

CAPVT XIV.

Orbis Caeleſtis ab Atlante ſuffulti in hoc Marmore diſpoſitio expenditur, rationeſque adferuntur cur Polus Boreus fere verticalis ſit Atlanteo humero.

VBI primum in huius Simulacri adſpectum oculos defixi, non mediocriter miratus ſum de caeleſtis Orbis conlocatione; nam ita diſpoſitus eſt, ut polus Boreus fere verticaliter elevatus ſit, itaut Antarcticus dorſo Atlantis inmineat: quum enim nos, ut aiunt Aſtronomi, *Sphaeram obliquam* habeamus, quippe quia aequator horizontem noſtrum ad angulos obliquos ſecat; nullo modo Orbem concipere poſſumus polum Arcticum fere verticaliter elevando; quod iis tantum contingit, qui ſub ipſo poli rigore degunt, quique propterea *Sphaeram parallelam* habere dicuntur; nam illis aequator parallelus eſt ad eorum horizontem: mihique videbatur, ut ad Atlanticam allegoriam perfecte ſervandam debuiſſet Artifex polos horizon-

taliter diſponere, ut *Sphaera recta* haberetur; quum enim concipiamus Atlantem fere ſub aequatore caput Caelo ſuſtinere, debuerat Sphaera ad illam loci poſitionem dirigi, ut aequator ad angulos rectos incideret in horizontem, qui Sphaerae ſtatus Atlanticis populis, aliiſque, qui ſub eodem aequatore degunt, adſignatur. Quapropter conveniebat, ut Atlas eo ſtatu nobis Sphaeram repraeſentaret, quo illam eius capiti impoſitam intellectu concipimus.

Verum enim vero quum circulum *ſemper adparentium* diligenter obſervaſſem, et ex eius amplitudine, cuius ſemidiametros fere eſt graduum XL. (ſi tamen in minutis hiſce ſupputationibus fidendum eſt noſtro huic ſchemati non adeo diligenter excepto) cognovi Sphaeram directam eſſe ad parem Borealis poli elevationem, quam in animo habuit ingenioſus Sculptor, qui non in gratiam Atlantidum, ſed Graecorum, atque Italorum hanc Sphaeram inſculptam illorum ingenio, atque oculis ſubiiciebat. At nihilominus difficultas illa mea minime tollebatur; nam in eadem quoque hypotheſi elevationis graduum XL. polus Arcticus, plus quam par erat, elevatum videbatur; adeo ut aequator obliquos angulos acutiſſimos cum horizonte deſcriberet; ampliores vero circulus rectae adſcenſionis, a quo ſectio verni aequinoctii definitur, ita ut nullo pacto videretur polum Arcticum ſummam fere Caeli partem obtinere debuiſſe.

At artificio huius Marmoris diligentius examinato, facile cognovi cautiſſime Sculptorem proceſſiſſe; nullam enim horizontis rationem habuit, ſed potius Phyſicum rei ſtatum reſpexit, ut quodammodo imperfectionem artis Aſtronomicae, quae ea aetate manca habebatur, ſtudioſe occultaret. Conſtat enim Antiquos oppoſita nobis ſigna, atque in circulo nunquam adparentium comprehenſa, penitus

nitus ignotaſſe, ut miraculi inſtar haberetur, ſi quando Aegyptum praetergreſſi, Aſtrum Canopi in temone Navis Argo conlocatum, de quo Plinius Lib. VI. Cap. 22. ignotum nobis obſervaſſent. Quo reſpexit Virgilius Aeneid. VI. verſ. 796.

> ——————— *Iacet extra ſidera tellus,*
> *Extra anni, Soliſque viae, ubi caelifer Atlas*
> *Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.*

Et Lucanus:

> *Aethiopumque ſolum, quod non premeretur ab ulla*
> *Signiferi regione poli, niſi poplite lapſo*
> *Vltima curvati procederet ungula Tauri.*

Vt vero Sculptor hoc Aſtronomiae detrimentum occultaret, totum circulum nunquam adparentium ita humeris, et cervici Atlantis adcommodavit, ut ex quadam ſculpturae neceſſitate, quae demonſtrari non poterant, obvelaret.

Haec tamen induſtria non in hoc tantum, ſed et in ceteris Atlantis ſimulacris adhibita eſt; nam non aliter nobis deſcribuntur, quam quod axem verticaliter diſpoſitum ſuſtinerent, polumque Arcticum in ſublime poſitum, oſtentarent. Virgilius Aeneid. IV. verſ. 481.

> *Vltimus Aethiopum locus eſt, ubi maximus Atlas*
> *Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum.*

Et Ovidius Metamorph. II. verſ. 297.

> ——————— *Atlas en ipſe laborat,*
> *Vixque ſuis humeris candentem ſuſtinet axem.*

Et Lib. XI. verſ. 175.

> ——————— *mihi maximus Atlas*
> *Eſt avus aethereum, qui fert cervicibus axem.*

Et Pauſanias, ubi in Atticis Arcam Cypſeli deſcribit:

Suſtinet axem Atlas, idemque hic mala relinquet.

Quod adeo obtinuit, ut quum aquilonarem plagam nobis indicare vellent, illam tanquam Caeli verticem deſcripſerint. Aratus in Phaenomenis:

—————— pars merſa ſub undis
Oceani, pars celſa ſub horrifero Aquilone.

Et Virgilius Georgic. I. verſ. 242.

Hic vertex nobis ſemper ſublimis: at illum
Sub pedibus Styx atra videt, Maneſque profundi.

Auctoritas Mythologiae hunc uſum confirmavit: quum enim, ut ſaepe diximus in Notis ad GEMMAS ASTRIFERAS, putarent in ea Caeli plaga virorum principum animas conlocari; convenientiſſimum videbatur, ut illam maxime in eorum honorem adtollerent, ut quodammodo ex ſumma caeli arce Romanum Imperium deſpicerent ſimul, et tuerentur. Nec obſtat, Poëtas aliquando pro axe, aut polo Caelum intellexiſſe: quum enim potiſſima ſubſit ratio, cur litteraliter de polo intelligerent; inane videtur ad tranſlatos ſenſus recurrere.

CAPVT XV.

Diſtantiae, et latitudines circulorum huius Globi ſcrutantur, et cum recentioribus comparantur.

QVAE hactenus diximus manifeſta fiunt ex huius Globi Tabula III. in qua polus conlocatus eſt inver-

vertice A. circa quem deſcribitur Circulus ſemper adparentium L. m. n. cuius ſemidiametros, ut diximus, eſt graduum XL. quoto ſpatio polus ab horizonte rationali adtollitur, et ad cuius elevationem diſpoſita videtur haec Sphaera; adeo ut videatur antiquum Sculptorem in ora Tarentina verſarum eſſe, atque ad illius longitudinem hunc Globum adcommodaſſe: eſt enim fere graduum XL. vel XLI. Quapropter horizon in hac Sphaera ducendus eſſet a puncto L. in oppoſitam partem Circuli nunquam adparentium, qui in hac Tabula occultatur; polus vero eclipticae conſtituendus eſſet inter A, et L in medio ſinu Draconis, diſtans gradibus XXIII. m. 29. a polo Boreo A.

Antiquiores Aſtronomi Circulum polarem multo ampliorem, quam quod apud nos habeatur, extendebant. Vt enim placet Hygino Lib. I. ambae Vrſae in ipſo incluſae habebantur: *Circulus Arcticus adpellatur, quod intra eum Arcturi ſimulacra, ut incluſa, perſpiciuntur: quae ſigna a noſtris Vrſarum ſpecie ficta, Septentriones adpellantur.* Sed magis praeciſe eius amplitudinem taxavit per haec verba eodem Lib. I. *In triginta partes unumquodque Hemiſphaerium dividitur* —— *Deinde ab eodem principio Boreo, ſex partibus ab utraque ex utraque finitione ſumptis, circulus ducitur, cuius centrum ipſe eſt polus finitus: qui Circulus, Arcticus adpellatur.* Hanc eandem menſuram retinuit Manilius Aſtronom. Lib. I. verſ. 364.

Circulus ad Boream fulgentem ſuſtinet Arcton,
Sexque fugit ſolidas a Caeli vertice partes.

Hae vero partes conſtabant ſingulae ex ſex gradibus: quapropter poli Arctici ſemidiametros conſtitit Antiquis ex gradibus XXXVI. quum nobis non excedat gradus XXIII.

et

et min. IX. quotis diſtat polus eclipticae a polo Mundi. Ratio tamen cur Antiquis latius pateret Circulus Borealis, ea fuit, quod apud ipſos tota illa regio Septentrionalis, quae intra gradus XL. comprehenditur, ſi numerationem a Polo incipiamus, vel inhabitabilis, vel ignota haberetur: quum vero deinde frequentari a nobis coepta ſit, in anguſtiora ſpatia oportebat coarctari. In hoc autem Marmore Sculptor Polos praetermiſit, et illorum vice Circulos adparentium, et non adparentium ſubſtituit; quia quum in ſuppoſita Poli elevatione fere cum polaribus Circulis, iuxta eius aetatis ſuppatationem convenirent, unico ſigno duplex officium explevit.

Sed haec differentia Circuli Borealis inter antiquum, et recentem Globum, haud magni momenti, aut uſus cenſetur; nam Geographos potius, quam Aſtronomos tangit. At non ſic de diverſa Zodiaci declinatione, quae certis quibuſdam, ac manifeſtis ſignis demonſtratur. Tropicorum diſtantiam Antiqui in partibus octo conſtituebant, et ſic in gradibus XLVIII. et propterea ſpatio graduum XXX. utrumque Tropicum a polis diſtare conſtituerunt. Ita ad rem Hyginus loco citato: *Ab hoc Circulo (polari) de reliquis partibus quinque ſumptis, Circulus ducitur, qui* θερινὸς τροπικὸς *adpellatur. Ab hac Circuli ſignificatione, quatuor de reliquis partibus ſumptis, ducitur Circulus Aequinoctialis.* Idem quoque colligitur ex Manilio loco citato verſ. 567.

Alter ad extremi decurrens ſidera Cancri,
Et quinque in partes Aquilonis diſtat ab orbe.
Tertius in media Mundi regione locatus,
Quattuor et gradibus ſua fila reducit ab aeſtu.

Huic partitioni perfecte reſpondet noſter hic Globus; nam

nam Tropici diſtant ab aequatore $\frac{4}{60}$, proptereaque gradibus XXIV. quum recentibus obſervationibus compertum ſit utrumque Tropicum ab aequatore diſtare grad. XXIII. min. 29. quotis diſtat polus eclipticae a polo Mundi: hinc totalis declinatio eclipticae, iuxta recentes obſervationes, differt ab antiqua grad. 1. $\frac{2}{60}$, rurſus vero diſtantia Tropicorum a circulis polaribus, quae ab Antiquis numerabatur in gradibus XXX. a recentioribus vero computatur in gradibus XLIII. min. 2. $\frac{2}{60}$.

Alteram demum diſcrepantiam intervenire intelligimus inter antiqui Globi, et recentis partitiones; nam Antiqui adſignabant latitudini Zodiaci gradus tantummodo XII. qualis adparet in globo Atlantico; quum novis obſervationibus compertum ſit eius latitudinem eſſe pariter graduum XVIII. min. 4. proptereaque veterem excedere gradibus VI. $\frac{4}{60}$, quod praecipue cognoſcitur a maximo Veneris receſſu, quem Antiqui minime adſecuti ſunt.

Superſunt declarandae quatuor maiorum Circulorum ſectiones, quae in Tabula III. IV. V. et VI. totum Globum ſurſum deorſum in duas partes dividunt a polo Arctico ad Antancticum, quique propterea Zodiacum in quatuor partes obliquas ſecant: ceteros vero quinque circulos parallelos ad angulos rectos dividunt. Hos Graeci *Coluros*, hoc eſt *ſuſtentatores* adpellant. Horum officium eſt quatuor anni tempora determinare in locis, ubi per puncta aequinoctialia, et ſolſtitialia tranſeunt. Sic in Tabula III. ſectio a B. ubi intercedit eclipticam in primo Arietis gradu, Aequinoctium vernum conſtituit, nempe menſe Martio; tunc enim ecliptica aequatorem interſecat: ubi vero, ut in Tabula IV. eclipticam ſecat in Tropico Capricorni, Solſtitium efficit aeſtivum, dieſque longiſſimos,

et

Digitized by Google

et aeſtatem inchoat menſe Iunio: dein vero iterum occurrens, ut in Tabula V. A. et B. eclipticae, quae lineam aequinoctialem adtingit, in primo gradu Librae, quod menſe Septembri evenit, iterum Aequinoctium autumnale efficit. Quum demum, ut in Tabula VI. eadem ſectio A. B. eclipticam adit ad remotum Capricorni Tropicum recedentem, nempe menſe Decembri, Solſtitium hiemale conſtituit, dieſque omnium breviſſimos.

Circulus vero rectae adſcenſionis, qui horizontis loco eſt in Sphaera recta, proindeque recta Stellarum adſcenſio inde determinatur, in primo Arietis gradu aequatorem ſecare concipitur. Sed maxime in hoc differt Sphaera vetus, et nova, quum ob *praeceſſiones* Aequinoctiorum, ut a Copernico nuncupantur, ab Eudoxi tempore ad Ptolemaeum, notabiliter ea linea ſitum mutaverit, multoque magis inde ad hanc uſque aetatem receſſiſſe videatur. Eius *praeceſſionis* ea cauſa adſignatur, quod axis terrae directionem ſenſim inmutet, et tardiſſimo quodam motu annorum Aegyptiorum 25816. circa polos Zodiaci contra Signorum ſeriem, hoc eſt ab Ortu in Occaſum deſcribat, cuius diametros ſit grad. XXIII. et XL. inde vero fieri oportuit, ut mutuae aequaturis, et eclipticae interſectiones, vel puncta aequinoctialia ſimili motu contra Signorum ſeriem in praecedentia ab Ortu ſcilicet in Occaſum aliquantum quolibet anno transferantur. Hinc ſequitur aequinoctialia puncta ſenſim declinare, et loco moveri; conſtat enim Eudoxi aetate, hoc eſt CCCXXX. annis ante Chriſtum, Aequinoctii verni punctum, hoc eſt interſecationem eclipticae cum aequatore, conſtitiſſe in prima Arietis ſtella. Inde vero ad Ptolemaei aetatem, hoc eſt anno Chriſti CLII. quum ea ſtella inde receſſiſſet verſus Orientem, ſpatio graduum $7.\frac{2}{3}$

ut

ut aliquibus viſum eſt, ſeu potius grad. VI. et XLI. ut inito calculo demonſtravit Caſſinius in Hiſtoria Pariſienſis Academiae MDCCVIII. ad eum uſque annum, a prima Arietis iam per gradus XXIX. declinaverat; adeout ſingulis ſeptuaginta annis integrum gradum conficiat, ac propemodum iamiam Aequinoctium vernum integro ſigno ab Ariete diſtet, et Piſces ſubeat; adeo ut ad Caeli partitionem retinendam, opus fuerit duplicem Zodiacum inducere, *rationalem* quidem unum, in duodecim aequas partes conſtanter diviſum, et *inviſibilem*, quorum nec aequae partes ſunt, neque in eodem ſitu, nec numero conſtantes; nam, ut praemiſimus, nonniſi undecim aliquando computatae ſunt, et quorum puncta pro tropicis adfigendis ob enunciatas praeceſſiones fallacia eſſe deprehenduntur. Ceterum magni momenti fuerat differentias haſce inter utrunque Globum antiquum, et recentiorem adnotare, ut quantum poſteri profecerint cognoſcamus. Inde etiam ratio eruitur cur pleraeque Conſtellationes in hoc Marmore proprium locum vel excedant, vel ab eo retrahantur: quum enim circulorum diſpoſitio mutata ſit, conſequens fuerat antiquam poſitionem cum recentiore non convenire; quas diſcrepantias, ubi de iis ſingillatim agendum erit, proſequemur.

CAPVT XVI.

Aſteriſmi in hoc Globo conſpicui numerantur; deficientium vero cauſa ſpeculatur.

SVPEREST, ut ſingulos aſteriſmos in huius Globi ſuperficie deſcriptos enumeremus, atque cum aliis iam

vulgatis conferamus. Horum Antiqui XLVII. tantum agnoverunt, ex quibus XX. parti Septentrionali adſignaverunt, ceteros Meridionali. Nunc eos, qui in hoc FARNESIANO GLOBO obſervantur per ſingulas Tabulas, expendamus.

TABVLA III.

1. Cepheus	9. Piſcis Boreus
2. Caſſiopea	10. Aries
3. Andromeda	11. Taurus
4. Perſeus	12. Gemini
5. Heniochus	13. Orion
6. Cycnus	14. Eridanus
7. Pegaſus	15. Cetus
8. Delphin	16. Piſcis Auſtralis

TABVLA IV.

1. Cancer	7. Vas
2. Leo	8. Corvus
3. Virgo	9. Centaurus
4. Canis maior	10. Lepus
5. Navis	11. Cathedra Caſſiopeae
6. Hydrus	

TABVLA V.

1. Bootes	6. Scorpius
2. Corona Borea	7. Lupus
3. Hercules	8. Ara
4. Serpentarius	9. Corona Auſtralis
5. Libra	

TA-

Digitized by Google

TABVLA VI.

1. Sagittarius	4. Aquila
2. Capricornus	5. Lyra
3. Aquarius	6. Draco.

Hinc videmus Conſtellationum numerum adſcendere ad XLII. pluresque praetermiſſas, quae etiam ab Antiquis indubitanter numerabantur, inter quas hae ex Vitruvio ſupplendae ſunt.

1. Vrſa maior	4. Equuleus
2. Vrſa minor	5. Canis minor
3. Sagitta	

Has ſi cum praecedentibus ſupputemus, integrum numerum, atque communem XLVII. Conſtellationum completum obſervabimus. Cauſſam vero huius defectus tribuimus detrimento Marmoris, quod in ſumma parte turpiter labefactatum eſt, ubi ea Signa conſtare debuerunt. Praeterea occultatur ſub dextera Atlantis manu Canis minor: Sagitta vero, quum Aquilae haereat circa ſiniſtram alam, facile cum eodem Signo confuſa eſt; quod et Equo minori contigit, qui quum maiori ſubiiciatur, facile eſt duo Signa in unum coaluiſſe. Si vero huius noſtri Globi Conſtellationes comparemus cum illis, quae ab Hygino numerantur, ſuperabundare in ipſo obſervabimus ſignum *Deltoton*, quod in noſtro Globo vel excidit, vel omiſſum eſt. At contra, quae in hoc obſervantur, et apud Hyginum deſunt, haec ſunt:

1. Vas	4. Corona Auſtralis
2. Corvus	5. Cathedra Caſſiopeae
3. Lupus	6. Libra

 quam

quam Hyginus, Antiquorum morem ſequutus, cum Scorpio confundit ; nam Aegyptii , atque Chaldaei XI. tantum Zodiaci Signa cognoverunt : quapropter Ovidius de duplici hoc Signo ait :

Porrigit in ſpatium Signorum membra duorum .

Lupum praeterea deeſſe nihil mirandum eſt , quum Antiqui eius ſtellas Centauro adiunxerint. Cathedra vero Caſſiopeae in hoc Globo ſupra Cancrum conlocatur, ubi in ceteris decurrit Eridanus, neque ab ipſa Caſſiopea diſcretus eſt . Ceterum, quod praetermittantur ab Hygino Vas, Corvus , et Corona Auſtralis, quum e contra a Manilio numerentur; id adtribuo veterum Codicum interpolationi, quum haud facile credi poſſit Scriptorem ceteroquin adcuratiſſimum memoria lapſum eſſe. Antinoum praeterea fruſtra quaerimus in hoc Globo ; ut enim auctoritate Xyphilini ſupra Cap. XIII. adnotavimus, ille ſub Hadriano Principe inter ſidera relatus eſt, detractis a conſtellatione Aquilae duodecim ſtellis , quae illi adtributae ſunt .

CAPVT XVII.

Mythologice deſcribitur tota Aſtrothesia, ut in Tabula III. et ſingularum Conſtellationum diſpoſitio cum recentibus Globis comparata expenditur.

I. CEPHEVS : *Hunc Euripides cum ceteris, Phoenicis filium, Aethiopum Regem, eſſe demonſtravit, Andromedae patrem , quam ceto propoſitam notiſſimae hiſtoriae dixerunt : hanc*

hanc autem Perſeum a periculo liberatam uxorem duxiſſe. Itaque, ut totum genus eorum perpetuo maneret, ipſum quoque Cephea inter ſidera numeraſſe. Ita Hyginus Aſtronom. Lib. II. 9. cui adſentitur Aratus in Phaenomenis:

> *Iaſides etiam Caelum cum coniuge Cepheus*
> *Aſcendit totaque domo; quia Iupiter auctor*
> *Eſt generis* ——————

2. Cassiopea. De illa Hyginus haec tradit loco citato: *Vt gloriata ſit ſe forma Nereidas praeſtare: pro quo facto inter ſidera ſedens in ſiliquaſtro conſtituta eſt; quae propter impietatem, vertente ſe mundo, reſupinato capite ferri videtur.* Hanc Lib. III. ampliorem deſcribit, quam quod heic adpareat, et revera ſit: *Effigies autem corporis ad aeſtivum circulum pervenit, quem capite, et dextra manu tangit.*

3. Andromeda. *Haec dicitur Minervae beneficio inter aſtra conlocata, propter Perſei virtutem, quod eam coeto propoſitam a periculo liberarit.* Hanc inter polarem circulum, atque tropicum Cancri conſtituunt recentiores Aſtronomi, ſiniſtro tantum illius brachio excepto, quod verſus aequinoctialem protendunt; at in hoc Globo, pectore tenus, ad aequatorem producitur.

4. Persevs. Clarum ipſum reddidit, praeter cetera facinora, de Gorgonibus reportata victoria. Hinc conſecratus, in Caelo

> *Suaſque Perſeus aureas ſtellas habet.*

Seneca loco citato, et Aratus:

> *Tantus ut ille micat, tantum occupat ab Iove Caeli*
> *Dextra ſublata ſimilis prope Caſſiopeam*
> *Sublimis fulget, pedibus properare videtur,*
> *Et velle aligeris purum aethera tangere palmis.*

Hu-

Huius ſiniſtrum crus, et humerum laevum circulus aeſtivus a reliquo corpore dividit: ipſe manu dextra Arcticum circulum tangit, ut ait Hyginus Lib. III. Neutrum tamen recentioribus probatum eſt, qui illi tantam amplitudinem non adtribuunt: revera, nec in hoc Globo, ſiniſtrum crus praeter tropicum protendit.

5. HENIOCHVS. dubium, ſit ne Erichthonius:

> *Quem primum curru volitantem Iupiter alto*
> *Quadriiugis conſpexit equis, caeloque ſacravit.*

Manilius Lib. I. verſ. 363. de quo rurſus Hyginus Lib. II. ſeu potius iuxta Aratum in Phaenomenis:

> ———— *vix totas demerſus in undas*
> *Diptilos hunc potius ſpecies in ſidera reddit.*

Hunc nos Aurigam latine dicimus nomine Erichthonium, quem Iupiter quum vidiſſet, primum inter homines equos quadrigis iunxiſſe, admiratus eſt ingenium hominis, ad Solis inventa adeeſſiſſe. Eius deſcriptio, quam eiuſdem Lib. III. habemus, recentibus obſervationibus reſpondet: *Huius dexter pes Tauri cornu ſiniſtro ſtella coniungitur*. In Marmore vero noſtro aliquantulum a Tauro recedit.

6. CYCNVS:

> *Proxima ſors Cycni, quem Caelo Iupiter ipſe*
> *Impoſuit formae pretium, qua cepit amantem.*

Manilius Lib. I. v. 337. nam fabulantur eſſe inter ſidera collocatum; quod ſub eius forma Nemeſin vitiaverit, ut etiam ex Hygino accipimus. *Siniſtram eius alam habet paululum extra circulum aeſtivum; aeſtivus autem circulus roſtrum eius a reliquo corpore dividit*: ut habetur apud eundem Aſtronomum

nomum Lib. III. quae omnia reſpondent in hoc Atlantico Marmore : at non ſic in recentiori partitione , cuius rationem ſuo loco adduximus ; nam ampliore ſpatio invicem a ſe recedentibus polari circulo , et tropico , Cycnus apud nos neutrum tangit .

7. Pegasvs . Adcenſitum fuiſſe ſideribus , quod pedis ictu Heliconem fontem excitaverit , tradit Aratus :

> *Vertice cum ſummo nondum decurreret unda*
> *Muſeos fontes dextri pedis ictibus hauſit .*
> *Inde liquor genitus , nomen tenet Hippocrenem .*
> *Fontes nomen habent , ſed Pegaſus aethere ſumme*
> *Veloces agitat pennas , et ſidere gaudet .*

Hic : *pedibus aeſtivo orbe niti , extremo ore caput Delphini tangere videtur :* ut ſcribit Hyginus in III. In recenti vero Globo aeſtivum circulum pedibus tranſcendit , et a Delphino aliquantulum recedit ; nam inter utrumque *Equus minor* interpoſitus eſt .

8. Delphin . De eo Manilius Lib. I. verſ. 346.

> *Tunc quoque de Ponto ſurgit Delphinus ad aſtra ,*
> *Oceani Caelique decus , per utrumque ſacratus :*
> *Quem rapido conatus Equus comprendere curſu*
> *Feſtinat , pectus fulgenti ſidere clarus .*

Hyginus in II. id honoris illi adtribuit auctoritate Eratoſthenis , quod nuptias inter Neptunum , et Amphitriten conciliaverit ; in III. vero Libro eius caudam ad aequinoctialem uſque circulum producit ; quamquam in noſtris Globis , per multos gradus inde recedat . Hoc etiam in Marmore hoc Atlantico obſervatur .

9. Piscis borevs . Ferunt Venerem cum Cupidine , quum

quum Typhonis Gigantis iram fugeret, in Euphrate piſcium figuram accepiſſe, atque ita periculum evaſiſſe, ut narrat in II. de Stellis Hyginus. Ex his, qui Boreus nuncupatur, deſcribitur ab eodem Hygino in III. inter aequinoctialem, et aeſtivum circulum; cui deſcriptioni reſpondet noſtrum Marmor. At ſecundum recentes Aſtronomos caput paene totum ab aeſtivo circulo producit verſus Boream.

10. ARIES. Hunc principem vocat Manilius in I. verſ. 263.

Aurato princeps Aries in vellere fulgens:

cuius dignitatis rationem adſignat Macrobius in Somn. Scip. Lib. I. Cap. 21. *Hanc autem rationem iidem illi cur Arietem, quum in Sphaera nihil primum, nihilque poſtremum ſit, primum tamen dici maluerit, prodiderunt. Aiunt, incipiente die illo, qui primus omnium luxit, ideſt quo in hunc fulgorem Caelum, et Elementa purgata ſunt, qui ideo Mundi natalis iure vocitatur, Arietem in medio Caelo fuiſſe.* Hic aliquando Hellen per mare cum Phryxo detulit: illa vero, quum in mare delapſa interiiſſet, nomen Helleſponto fecit. Ovidius Triſt. III. Eleg. XII. verſ. 3.

Impoſitamque ſibi, qui non bene pertulit Hellen,
Tempora nocturnis aequa diurna facit.

Quum vero Phryxum incolumem deduxiſſet, ipſe gratiam Arieti referens, mactatum Iovi ſacrificavit. Aureum vero vellus, futurum aliquando Argonauticae expeditionis argumentum, eidem Iovi in Templo dedicavit. At aequior Iupiter Arietem non modo locavit in Caelo; ſed etiam Zodiaci anteſignanum eſſe voluit.

11. TAVRVS:

Ora micant Tauri ſeptem radiantia flammis,
Navita, quas Hyadas, Graius, ab imbre vocat.

Ovidius Faſtor. V. verſ. 165. ſed non Hyadas tantum, quinimmo et Pleiadas in hoc ſigno conſiſtunt, cum geminis aliis ſtellis, quas, a parentum nomine *Atlantem*, et *Pleionem*, nuncupant Aſtronomi. Quapropter haec conſtellatio tota Atlanticae Familiae addicta eſt. Haec quum bene noſſet ingenioſus huius Marmoris Sculptor, ſupra frontem Atlantis id ſignum conlocavit, ut primo obtutu ſpectatoribus occurreret. Taurum ad eam dignitatem evectum tradit Euripidis auctoritate noſter Aſtronomus in II. quod Europam in Cretam adduxerit: quem ſequutus eſt Seneca in Herc. Fur. Act. 1. Sc. 1.

Hinc, qua tepenti vere laxatur dies,
Tyriae per undas vector Europae nitet.

Quod pertinet ad eius poſitionem, placuit Antiquis Aequinoctium eius genua interſecare: quod praeter Hyginum, hoc etiam Marmor declarat. At noſtris Aſtronomis totus fere inter aequatorem, et aeſtivum circulum conſiſtit, excepto cornu Boreo; immo nec ipſum aliqui excipiunt, qui clavam in eius cuſpide locatam Aurigae adſignant.

12. GEMINI:

Hinc clara Gemini ſigna Tyndaridae micant,
Quibuſque natis mobilis tellus ſtetit.

Capita eorum a reliquo corpore dividit nobis aeſtivus circulus: quam opinionem etiam Hyginus ſequutus eſt, ſtellaſque clariſſimas, unam in capite Caſtoris, alteram in

collo Pollucis, *Apollinem*, atque *Herculem* nominant. At in Marmore Farneſiano Pollux, qui ex Geminis Auſtralis eſt, vix media cervice aeſtivum circulum exſuperat.

13. ORION:

Hic ferro minax terret Orion Deos.

Seneca loco citato. Multa de eius exortu fabulantur. Hyginum tamen in II. Ovidius ſequutus eſt, qui Faſtor. V. ex trium Deorum urina in corium vitulinum iniecta, refert fuiſſe procreatum. Hinc Dianae comes adiunctus, illam a Scorpii ictu vindicavit, quo peracto,

—————— Latona nitentibus aſtris
Addidit, et meriti praemia, dixit, habe.

Illum graphice deſcribit Manilius in Lib. I. verſ. 377.

Cernere vicinum Geminis licet Oriona,
In magnam Caeli tendentem brachia partem.

Tribus ſtellis clariſſimis in cingulo exornatur; quarum prima aequinoctialem ſignat tam in antiquis, quam in recentibus Globis.

14. ERIDANVS. Hunc alii Nilum, alii Oceanum eſſe tradiderunt, quem ſui vaſtitate imitatur; nam a Tauro ad Hydrum extenditur, et a polo Auſtrali ad aequatorem, de quo Aratus:

Huius pars undae laevum feris Orionis
Lapſa pedem procul amotis, qui Piſcibus uſus
Vincula coniectat, nodus criſtam ſuper ipſam
Aequore Piſtris adit. ——————

15. CETVS. *De hoc dicitur, quod a Neptuno miſſus*

ſit

Digitized by Google

ſit, ut Andromedam interficeret; ſed a Perſeo ſit interfectus: ſed propter immanitatem corporis, et virtutem inter ſidera conlocatus. Fabulam videre eſt poſt Hyginum apud Ovidium quoque Metamorph. IV. Cetum vero ita deſcribit nobis Manilius Lib. I. verſ. 423.

Quam propter Cetus convolvens ſquammea terga
Orbibus inſurgit tortis, et fluctuat alvo:
Intentans morſum, ſimilis iam iamque tenenti,
Qualis ad expoſitae fatum Cepheïdos undis
Expulit adveniens ultra ſua littora pontum.

Hunc medium dividit Hyginus hiemali circulo, eamque poſitionem Auctor noſtri Marmoris imitatus eſt; nobis vero eam lineam minime excedit.

16. PISCIS AVSTRALIS. Hunc alio nomine Notium ex adpellatione venti, ad quem deflectit, nuncupant. Interſecatur vero nobis ab aequatore; quamquam Hyginus non aequatori ſubiectum, ſed proximum eſſe tradat. In noſtro quoque marmoreo Globo, vix aequinoctium tangit, a quo per medium diſſecari debuiſſet.

CAPVT XVIII.

Aſtrotheſia Tabulae IV. per partes explicatur.

1. CANCER. Huius ſigni originem ita recenſet Lib. II. Hyginus: *Dicitur Iunonis beneficio inter aſtra conlocatus; quod, quum Hercules contra Hydram Lernaeam conſtitiſſet, ex palude pedem eius mordicus adripuiſſet etc.* Hunc

medium dividit aeſtivus circulus , ut eidem Aſtronomo placuit. Nec inde receſſit Auctor Atlantis , et Aſtronomi recentiores .

2. LEO. Ex quo ab Hercule in Nemee confoſſus fuit, eius animam demiſſam in Infernum fabulatus eſt Teocritus in *Hercule Leonicida* . At contra Hyginus in hanc Caeli partem eam evectam , et ſideribus ornatam tradidit ; putavitque per medium ab aeſtivo circulo ſcindi , qualis propemodum in orbe Farneſiano ſculptus eſt . At nobis vix media cervice ab eo circulo ſegregatur .

3. VIRGO. Alii alio nomine illam adpellant : ut plurimum vero conveniunt Aſtream eſſe , quae in prima hominum aetate in terris verſabatur:

> *At poſtquam argenti crevit deformior aetas ,*
> *Deſeruit prope terras iuſtiſſima Virgo ,*
> *Et Caeli ſortita locum , qua proximus illi*
> *Tardus in Occaſum ſequitur ſua plauſtra Bootes .*

Hanc circulo aeſtivo coniunctam nobis repraeſentat Hyginus : at in Atlante Farneſiano inter eumdem circulum, atque aequinoctialem conſtituitur ; quamquam nobis ab hoc ultimo interſecetur .

4. CANIS MAIOR. Hic quondam Europae datus cuſtos, in dominium ceſſit Procridis, quod venationis ſtudioſiſſima haberetur , cuius ſignum

> *Cum tetigit Solis radios adcenditur aeſtas :*

ut cecinit Aratus . Aetate Hygini per eius poſteriores pedes hiemalis circulus ducebatur . Verum in noſtris Tabulis ea linea Canis pectus interſecat , eamdemque opinionem Auctor huius Marmoris amplexatus eſt ; ſed non ex hoc

uno

uno loco conſtat Sculptorem noſtrum Hygini ſcientiam antecelluiſſe, quum in multis, in quibus ille erraverat, noſtris obſervationibus hoc Marmor proxime ad verum adcedat.

5. NAVIS. De ea Manilius Lib. I. verſ. 402.

——————— *Tum nobilis Argo*
In Caelum ſubducta, mari quod prima cucurrit;

nam a Iaſone conſtructa intentatum adhuc mare ſubegit. Huius puppim hiemalis circulus ſecat, in quo cum Hygino, et Farneſiano Marmore recentes etiam conſentiunt. At non ſic de inferiori carina, quae iuxta veteres circulo antarctico innititur; qui tamen, quum nobis contractior ſit, ut alibi dictum eſt, longius ab eo limite illa recedit.

6. HYDRVS. Hunc Apollo in Caelum conlocavit, ut Corvo ſuperexſtanti potum in proximo cratere prohiberet: poenas de ipſo ſumens, quod aliquando cum poculo miſſus ad aquam in uſus ſacrificii hauriendam, ficus immaturos adortus, eo uſque moratus eſt, donec matureſcerent. Fabulam videre eſt apud Hyginum, qui conſtellationem hanc inter aequinoctialem, et hiemalem circulum includit; ita tamen, ut praeter aequinoctium, caput protendat ad circulum aeſtivum; cui deſcriptioni reſpondet hic noſter Globus: at recentioribus ita ſub Corvo ſinuatur, ut poſtremum eius volumen hiemalem circulum traſgrediatur, ubi tribus ſtellis ornatum cernitur.

7. VAS, ſeu CRATER. Huius conſtellationis origo ex ſuperiore fabula eruitur. Illius diſpoſitio, quae tangit manubrio aequinoctium, recentiorum Tabulis adprime reſpondet.

8. CORVVS. De hoc dictum ſupra, ubi de Hydro ſermonem habuimus.

9. CEN-

9. CENTAVRVS; de quo Manilius in I. verſ. 408.

> ——— *Duplici Centaurus imagine fulget,*
> *Pars hominis, tergo pectus commiſſus equino.*

Chironem eſſe finxerunt Centaurorum iuſtiſſimum, et ſapientiſſimum, a quo Achilles, et Aeſculapius educatus eſt; at fortuito ſagittae caſu, ab Hercule in pede ſauciatus, occubuit, et a Iove ob virtutes egregias in Caelo conlocatus eſt, ut ſaepe citatus Hyginus enarrat: qui eum, uti revera eſt, inter Antarcticum polum, et hiemalem circulum includit; at in Globo hoc Atlantico a ſcapulis hunc limitem excedit.

10. LEPVS. Canem Orionis fingitur devitare, quanquam aliis placuerit, ut refert praelaudatus Hyginus, inter aſtra fuiſſe conlocatum ob memoriam vaſtationis, quam lepores in immenſum propagati in inſula Lero adtulerunt. In marmoreo hoc orbe pedibus inſtat hiemali circulo, quemadmodum in noſtris obſervatur; at Hyginus illum adeo deprimit, ut inferiorem partem corporis ab eo circulo dividi oſtendat.

11. CATHEDRA CASSIOPEAE. De hoc ſigno penitus diſſito ab altero ipſius Caſſiopeae apud Aſtronomos, quos hactenus vidi, altum ſilentium eſt. Quum tamen Antiqui maiorem Arcton in circulo polari penitus incluſerint, credibile ſit ex quatuor ſtellis, quae pedem priorem Vrſae exornant, conſtellationem hanc effeciſſe; ſitus quippe, et forma non diſſentiunt.

C A P V T XIX.

Aſtrotheſia Tabulae V. enucleatur.

1. **B**OOTES. Hunc ita delineat Manilius in I. verſ. 316.

A tergo nitet Arctophylax, idemque Bootes,
Quod ſimilis iunctis inſtat de more iuvencis;
Arcturumque rapit medio ſub pectore ſecum.

Hunc Arcadem eſſe tradunt Caliſtûs, et Iovis filium, qui cum matrem in Vrſae ſpeciem converſam inſectaretur, a Iove in Caelum una rapti ſunt. Ipſe inter Arcticum circulum, et aeſtivum conlocatur ab Hygino in III. quamquam ſi recentes audiamus, a genibus infra aeſtivum circulum excedit. Per medios eius humeros ducit Hyginus in III. circulum, *qui per utroſque polos tanſiens, tangit Arietem, et Chelas*. Circulum indicare videtur aſcenſionis rectae, per quem determinatur ſectio autumnalis, et verna, de quibus in Tabula III. et V. At in noſtro Globo haec linea totum Bootem excludit; quod adcidit ex cauſa *praeceſſionum*, quae inter aetatem huius Marmoris, atque Hyginum facta eſt: conſtat enim hunc circulum, ut ſuo loco diximus, ſenſim moveri, et transferri, prout Zodiacus rationalis paullatim diſcrepat a ſenſibili.

2. CORONA BOREA.

Gnoſſia deſertae haec fulgent monumenta puellae:

uti de ipſa ſcribit Manilius in I. verſ. 323. et de ea rurſus in V. verſ. 253.

——————— *Tollentur ab undis*
Clara Ariadneae quondam monumenta Coronae.

Hu-

Huius vero adceſſum inter ſidera deſcribit Ovidius Metamorph. Lib. VIII. verſ. 381.

> ——————— *Vtque perenni*
> *Sidere clara foret , ſumtam de fronte Coronam*
> *Immiſit Caelo . tenues volat illa per auras :*
> *Dumque volat , gemmae ſubitos vertuntur in ignes ,*
> *Conſiſtuntque loco , ſpecie remanente Coronae ;*
> *Qui medius , nixique genu eſt , anguemque tenentis .*

3. HERCVLES. Iſtius apotheoſin multis deſcribit idem Ovidius Metamorph. Lib. VIIII. verſ. 268.

> *Sic , ubi mortales Tirynthius exſuit artus ,*
> *Parte ſui meliore viget ; maiorque videri*
> *Coepit , et auguſta fieri gravitate verendus :*
> *Quem Pater omnipotens inter cava nubila raptum ,*
> *Quadriiugo curru radiantibus intulit aſtris .*

Conlocatur ab Hygino in III. inter circulum aeſtivum , et polarem , ut hunc adtingat pedibus , alterum humero : nec longe abeſt huius Marmoris auctoritas , in quo dexteram tantum manum exſerit a circulo aeſtivo : Clavam recentes adpellant . At nobis a circulo Arctico longius recedit , et pectore tenus aeſtivam lineam tranſgreditur .

4. SERPENTARIVS . Hunc eſſe tradunt illum Getarum Regem , qui unum ex Draconibus Triptolemi interfecit : quem ideo Ceres ſerpente circumvolutum in Caelo locavit ; de quo Manilius dicto Lib. I. verſ. 331.

> *Serpentem magnis Ophiuchus nomine ſignis*
> *Dividit , et toto mergentem corpore corpus*
> *Explicat , et nodos ſinuataque tergat orbes .*

Huius humeros ab aeſtivo circulo dividi tradit idem Aſtro-

nomus, quod etiam in Globo Farneſiano deprehenditur: per eius genua tranſeunte aequinoctiali, et hiemalem pedibus adtingente; at apud noſtros Aſtronomos clara in eius oculo, quam Arabico nomine *Raſ-Alague* nuncupant, media fere eſt inter aeſtivum circulum, et aequatorem.

5. LIBRA. Hanc ita cum Scorpio Veteres confundebant, ut unicum ſignum conſtituerent. Huius Conſtellationis origo a phyſica ratione ducitur: quum enim ibi Sol aequo ſpatio noctes, dieſque partiatur, et veluti aequa lance diſtribuat; eum locum hoc ſigno veteres diſtinxerunt, de qua Manilius Lib. I. verſ. 267.

Aequato tum Libra die cum tempore noctis
Adtrahit ardenti fulgentem Scorpion aſtro.

6. SCORPIVS. In caelo Iunonis beneficio ſideribus adiectus eſt, quod eius iuſſu a Tellure genitus, Herculi inſidias paraverit. Dicitur vero duorum ſignorum ſpatia occupare; eo quod inter eius chelas Libra ſuſpenſa ſit: quod indicavit Ovidius Metamorph. Lib. II. verſ. 195.

Eſt locus, in geminos ubi brachia concavat arcus
Scorpius; et cauda, flexiſque utrimque lacertis
Porrigit in ſpatium ſignorum membra duorum.

Extrema cauda circulum hiemalem contingere, et aequinoctialem circulum ſuſtinere dixit Hyginus; quod plane intelligendum eſt de Libra, quae ex aequinoctio pendet; non vero de Scorpionis corpore, quod longe diſtat; immo per medium fere ſecatur a circulo hiemali.

7. LVPVS. Ita adpellant recentiores hanc Conſtellationem, ſeu potius alterius partem; nam cum Centauro in unum coaleſcit, de illa Aratus:

Seu praedam a ſilvis portat, ſeu dona propinqua
Placatum Deos Cultos Iovis admonet arae.

Hyginus quoque victimam adpellat, quam Centaurus ad aram defert, *quae pedibus, et extremo ore circulum hiemalem tangit:* cui ſententiae adhaeſit Globi huiuſce marmorei Sculptor; quamquam apud nos aliquantulum inde recedat.

8. ARA. De hac Manilius Lib. I. verſ. 411.

Ara nitet ſacris, vaſtos cum terra Gigantes
In Caelum furibunda tulit. Tunc Dii quoque magnos
Quaeſivère Deos. ————————

Pauciſque interiectis:

———————— *Tunc Iupiter Arae*
Sidera conſtituit, quae nunc quoque maxima fulgent.

Et Lib. V. verſ. 335.

Ara ferens thuris ſtellis imitantibus ignem,
In qua devoti quondam cecidere Gigantes.
Nec prius armavit violento fulmine dextram
Iupiter, ante Deos quam conſtitit ipſe Sacerdos.

Ab Hygino conlocatur, *Antarcticum circulum prope tangens:* at Globus Farneſianus ad recentiorum diſpoſitionem magis adcedit, a quibus non modicum diſtare obſervatur.

9. CORONA AVSTRALIS. Hanc Ixionis rotam eſſe tradunt inter ſidera conlocatam, ut divinae ultionis adverſus impios perenne monumentum eſſet. De hac ſilentium eſt apud Hyginum, et Manilium. In Globo tamen Farneſiano praetermiſſa non fuit; licet paene circulo Antarctico commendata, media inter ipſum, et hiemalem circulum conlocata ſit.

CA-

CAPVT XX.

Aſtrotheſia, quae in ſexta, et ultima Tabula exhibetur, poſtremo expenditur, et elucidatur.

1. SAGITTARIVS. Crotum hunc eſſe tradunt Muſarum conlactaneum, qui quum ingenio maxime, et pedum agilitate polleret, ac peritia ſagittandi, poſt mortem in Caelo conlocatus, biformem hanc ſpeciem nactus eſt, ut triplicis virtutis teſtimonia in eo conſecrata perennarent; quapropter ita circumſcribitur a Manilio in Lib. I. v. 270.

Mixtus equo, volucrem miſſurus tamque ſagittam.

Hic a pedibus uſque ad humeros in hiemali circulo conlocatur ab Hygino, ita ut ſolummodo caput extra eum circulum habere videatur. Talis propemodum adparet in Marmore hoc Atlantico. At in noſtris Globis ea linea per eius pectus ducta eſt.

2. CAPRICORNVS. Hunc Pana eſſe tradunt in Caelo conlocatum Iovis beneficio, quod cum ipſo nutritus fuiſſet, et eius auxilio Gigantes ſubieciſſet. Poſtremam vero eius partem abire tradunt in Piſcem; eo quod hanc formam, quum Typhonem vereretur, in Nilo aſſumſiſſet. Dividi ab hiemali circulo per medium dixit Hyginus, quum vix crura illius in novis Globis adtingat. At in Globo Farneſiano ea linea per eius collum ducta eſt. Nobilitavit praecipue hoc ſignum natalem diem Auguſti, de quo in Gemmis Aſtriferis, in quibus ſaepe recurrit, multa dicta ſunt.

3. AQVARIVS. Alii Cecropem, cuius aetate aqua,

quam ille ſundit, in potu habebatur, eſſe dicunt; alii Deucalionem, ſub quo cataclyſmus contigit; alii demum Ganymedem Iovi poculum miniſtrantem, ut ex Hygino colligitur; cuius ſententiâ pedem habet in hiemali circulo, a quo revera non longe abeſt, etiam iuxta recentiorum obſervationes: recurrente per eius oculos aequinoctiali circulo; a quo tamen valde diſtat in Globo noſtro marmoreo.

4. AQVILA. In Caelum relata eſt, quod Iovi fulmina miniſtraverit, de hac idem Manilius:

> *— Tum magni Iovis Ales fertur in altum*
> *Adſueto volitans, geſtet ceu fulmina Mundi,*
> *Digna Iove, et Caelo, quod ſacris inſtruit armis.*

Alterum quoque eius meritum a Veteribus recenſetur, quod Ganymedem rapuerit; de quo Aratus:

> *Vnguibus innocuis Phrygium rapuit Ganymedem,*
> *Et Caelo adpoſitus cuſtos, quo Iupiter arſit,*
> *In puero luit exſcidio, quem Troia furorem.*

De hac ſupra dictum eſt, ubi de conſtellatione Antinoi loquuti ſumus; nam ex una duae ſactae ſunt; quapropter ampliorem illam Antiqui cognoverunt. Hygini tempore eius roſtrum a reliquo corpore dividebat circulus, ſeu colurus Solſtitiorum, qui a Cancro ad Capricornum pervenit. Quum vero hic circulus, qui in Tabula VI. notatur in A. B. aliquantum ab eo ſitu recedat, id tribuendum eſt praeceſſioni inter aetatem huius Marmoris, et Hyginum ſecutae. Hac vero noſtra aetate adeo proceſſit ſectio aequinoctialis, ut paene iam Aquila tota ab eo excluſa ſit.

5. LY-

Digitized by Google

5. Lyra. In Caelo repoſita eſt, ut Orphei meritis gratia referretur. Manilius Lib. I. verſ. 324.

Et Lyra diductis per Caelum cornibus inter
Sidera conſpicitur, qua quondam ceperat Orpheus
Omne quod adtigerat cantu, Maneſque per ipſos
Fecit iter, domuitque infernas carmine leges.
Hinc caeleſtis honos, ſimiliſque potentia cauſae:
Tunc ſilvas, et ſaxa trahens; nunc ſidera ducit,
Et rapit immenſum Mundi volubilis orbem.

6. Draco. Longum ſidus, quod magnam poli Arctici partem occupat, dicitur; de quo Virgilius Georg. I. verſ. 244.

Maxumus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis
Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,
Arctos Oceani metuentis aequore tingui.

Ipſum quoque graphice nobis deſcribit Aratus in Phaenomenis:

Has inter medias, abrupti fluminis inſtar,
Immanis ſerpens ſinuoſa volumina torquet
Hinc, atque hinc, ſuperatque illas mirabile monſtrum:
Cauda Helicen ſuperat, tendit ſimul ad Cinoſuram
Squammigero lapſu, qua tendit ultima cauda.

Haec Conſtellatio ex Atlanticis Fabulis pendet: ferunt enim hunc Iunonis beneficio ſplendeſcere, quod Heſperidum Hortos, et poma aurea cuſtodiens, ab Hercule necatus ſit: ſive, ut Hyginus ſubdit, Serpens ille eſt, quem Minervae Gigantes obiecerunt, et contortum inter ſidera proiecerit, quibus poſtea adhaeſit. Circulum Arcticum capite adtingere

Digitized by Google

gere tradidit idem Aſtronomus ; at in hoc Globo marmoreo totus intra circulum Boreum concluſus eſt ; quum tamen iuxta recentiorum menſuras non parum extra ipſum proferatur.

Haec ſunt, PRAESVL AMPLISSIME, quae de inſigni hoc et ſingulari Monumento praenotanda duxi. Plura, quae me ſugerunt feliciori auſu doctiores Viri ſcrutabuntur, praeſertim vero qui Aſtronomicis ſtudiis addicti ſunt ; quorum obſervationes a perraro hoc, et uſque adhuc deliteſcente Monumento firmabuntur : nam non parum intereſt ad ſcientiarum progreſſus expediendos rudiora artium principia, et veluti abortiva intueri ; quum iam intelligamus multa etiam nobis deeſſe, quae tanta Antiquis addidimus.

Integro Volumine ATLANTEM FARNESIANVM ſe inluſtraturum promiſerat Franciſcus BLANCHINIVS, Praeſul doctrina ac morum ſanctitate celeberrimus, qui plane, utpote ſcientiae Aſtronomicae peritiſſimus, Eruditorum genio, atque expectationi feciſſet ſatis ; ſed poſtmodum compluribus curis ſenſim ingruentibus diſtentus, quae exquiſitis obſervationibus meditatus fuerat, non perfecit ; et fortaſſe adhuc in Adverſariis eius plura, quae adnotavit, latitant. Non pauca tamen, quae ad Conſtellationes pertinent, erudite expoſuit, praeſertim in Decade III. *Hiſtoriae ſuae univerſalis*, ubi de Heroicis Temporibus agit ; quam Hiſtoriam auctoritate, et fide vetuſtorum Monumentorum probavit. Multa notatu digna cum BLANCHINIO obſervavit Celeberrimus CASSINIVS, Chriſtianiſſimi Galliarum Regis Aſtronomus, ex quo ATLANTEM FARNESIANVM una ſimul Romae in Palatio Farneſiorum Principum ſcrutati ſunt, et ſingularum Conſtellationum di-

diſtantias, ſitus, et ordines mutuis ſtudiis adnotarunt; quod contigit anno CIↃ. IↃ. C. XCV. Poſtquam hi ſummi Viri perinſigne hoc Vetuſtatis, ac ſideralis Scientiae CIMELIVM perveſtigarunt, adeo eius fama ubique increbuit, ut celebriores fere omnes cum Italiae, tum Europae Academiae in lucem ſtatim illud prodire exoptarint. Profecto mirum videtur, quod Praeſtantiſſimi omnis Antiquitatis Obſervatores, et Interpretes MABILLONIVS, et MONTFAVCONIVS, ille in ſuo Itinere Italico, hic in Diario Italico, FARNESIANVM ATLANTEM ANTIQVVM non ſolum non indicaverint inter reliqua Romanae magnificentiae, et eruditionis Monumenta; verum etiam de eo penitus ſiluerint. At doctiſſimus Praeſul BLANCHINIVS, ut per totum Orbem fama tam conſpicui FARNESIANI GLOBI volitaret, tum ATLANTIS, tum Caeleſtis Orbis imagines ſex Tabulis exprimendas ſuis ſumtibus curavit: cuius laudes in eruendis ex oblivione vetuſtis monumentis inluſtrandiſque tantae ſunt, ut optime ei conviniat illud Manilianum elogium:

> *Quis Caelum poſſit, niſi Caeli munera noſſet,*
> *Et reperire Deum, niſi qui pars ipſe Deorum eſt?*
> *Signorumque Choros, ac Mundi flammea tecta.*

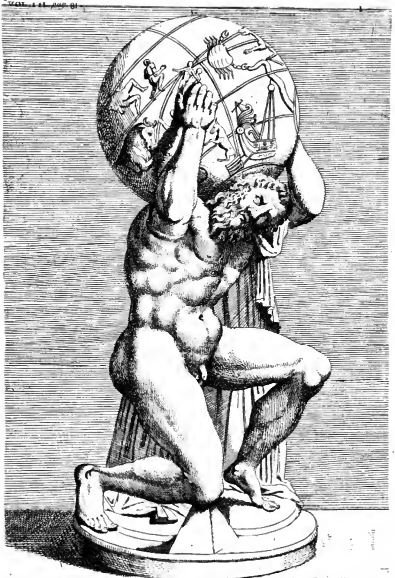
Quod vero nunc publica luce hic CAELESTIS GLOBVS marmoreus fruatur, debetur Praeclariſſimo eius Nepoti IOSEPHO BLANCHINIO, Romani Oratorii Presbytero, Scriptorum celebritate conſpicuo, de Eccleſia Dei, ac Sancta Sede egregiis laboribus ſuis optime merito, qui GORIO amico ſuo optimo ſumma cum humanitate, ut in hoc Opere prodiret, adiectis meis hiſce Obſervationibus, communicavit: quod pro coronide huius Commentarii

mentarii praenotandum cenſuimus. In fine nunc adiicimus imaginem HERCVLIS Caeleſtem Globum ſuſtinentis, ut hanc ab Atlante ipſo non parum differre cognoſcamus; nam e dextro humero recidit Nemaei Leonis exuvium: Atlas vero toto corpore nudus eſt; de quo ſupra dixi Cap. VII. pag. 32. et non pauca ex antiquis Scriptoribus adtulimus.

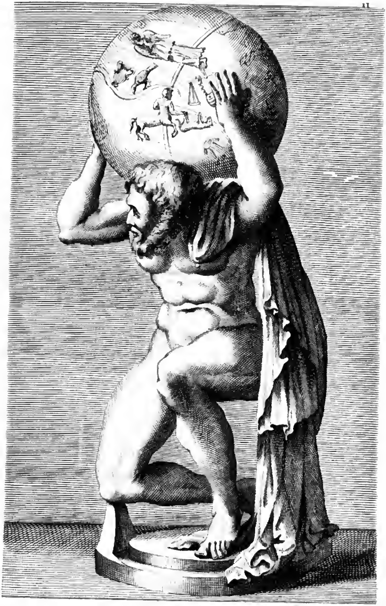
Ex Ogle V.C. Tab. XXXV.

DE

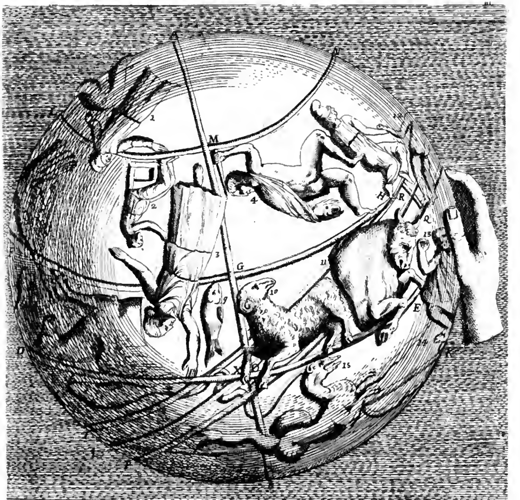

Atlantis Maximi statua marmorea, ſustinens Globum Caeleſtem, astrorum signis orna tum: et alteri genu innixa qualis à Philoſtrato describitur imaginum libro 2.° : sculpta verò ętate Antoninorum: uti colligitur ex collocatione Asterismorum, relatâ ad sphaerę Circulos, ibidem expressos; et collatâ cum Tabulis et obseruationibus, à Ptolemęo peractis eodem seculo; necnon cum nummo Antonini Pii, obsignato Tr.Pot.XX. et exhibente idem simulacrum Atlantis: quod effossum ex uetustis ruderibus Vrbis modò asser- uatur in Palatio Farnesiano ad Campum Florę.

11

Digitized by Google

Proſpectus Primus antiqui Globi Cœleſtis, ab Atlante ſuffulti, cum Aſteriſmorum ſignis, et Sphęrę circulis, qualis apparet oculo conſtituto prope planum Aequinoctiorum, et intuenti ſectionem Vernam reſpondentem Atlantis dorſo in Statua Farneſiana. AB Sectio circuli Aſcenſionis rectę, ducti per Cornu Arietis. DE Circulus Aequinoctialis. FGH Tropicus Cancri. IK Tropicus Capricorni. LMN Circulus ſemper apparentium Maximus in eleuatione Poli graduum 40. ZXR Ecliptica. IPQH Zodiaci faſcia. Aterismi. 0 Draconis pars. 1 Cepheus. 2 Caſsiopea. 3 Andromeda. 4 Perſeus 5 Heniochus. 6 Cygnus. 7 Pegaſus. 8 Delphinus. 9 Piſcis Boreus. 10 Aries. 11 Taurus. 12 Gemini. 13 Orion. 14 Eridanus. 15 Cetus. 16 Piſcis Auſtralis. X Sectio Verni Aequinoctis præcedens primam in Cornu Arietis gradibus 1 ſtate Ptolemei.

Digitized by Google

Conſpectus alter Globi Celeſtis dorſo Atlantis impoſiti in antiqua ſtatua Farneſiana, ex adverſo Coluri Solſtitiorum AB in parte eſtiva. CD circulus Æquinoctialis. EF Tropicus hyemalis. GH circulus nunquam apparentium maximus in elevatione Poli Borei grad. 40. IOK Tropicus Aeſtiuus. LM circulus ſemper apparentium maximus in eadem eleu. Pol. NOP Ecliptica. ISTQRV Faſcia Zodiaci ornata ſignis 1 Tauri, 2 Geminorum, 3 Cancri, 4 Leonis, 5 Virginis. Reliqui Aſteriſmi extra Zodiacum, 6 Canis Maior. 7 Nauis. 8 Hydrus. 9 Vas. 10 Coruus. 11 Centaurus. 12 Orion. 13 Eridanus. 14 Perſeus. 15 Heniocus. 16 Cathedra Caſsiopeę.

Digitized by Google

Prospectus Tertius Globi Cælestis ab Atlante Farnesiano ſuffulti, reſpondens pectori statuæ, oculo constituto in plano Coluri Aequinoctiorum, et inspectante ſectionem Autumnalem. A.B.C. Circulus Aſcenſionis rectæ ductus per lucidam in Cornu Arietis et per genua Asterismi Virginis. D sectio Autumnalis. D B Præceſſio Aequinoctiorum ætate Ptolemæi. EF Circulus Aequinoctialis. GH Tropicus Aeſtiuus. IK Tropicus Hiſemalis. LMN Circulus nunquam apparentium Maximus in latitudine graduum 40. Asterismi. 1 Bootes. 2 Corona Borea. 3 Hercules. 4 Serpentarius. 5 Leo. 6 Virgo. 7 Libra. 8 Chelæ Scorpionis. 9 Scorpii cauda. 10 Hydri pars. 11 Vas. 12 Coruus. 13 Centaurus. 14 Lupus. 15 Ara. 16 Corona Australis. 17 Nauis.

Digitized by Google

Prospectus Quartus Globi Celestis Farnesiani, oculo inspectante Sinistrum latus Atlantis a' quo fulcitur. AB Colurus Solstitiorum. CD Circulus Æquinoctialis. EF Tropicus Cancri. GN Circulus Semper apparentium maximus in latitudine grad. 40. MBK Ecliptica. Asterismi. 1 Sagittarii pars. 2 Capricorni pars. 3 Aquarius. 4 Piscis Boreus. 5 Serpentarius. 6 Aquila. 7 Delphinus. 8 Pegasus. 9 Bootes. 10 Hercules. 11 Corona Borealis. 12 Lyra. 13 Cygnus. 14 Andromeda. 15 Cassiopea. 16 Draco. 17 Cepheus.

Digitized by Google

DE GEMMA

PASTORALI

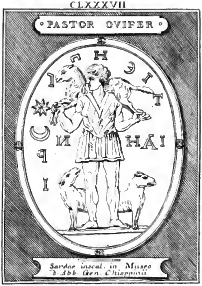
DISSERTATIO I.

IOANNIS BAPT. PASSERI

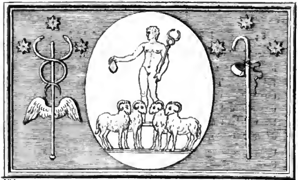
I. C. ET VICARII PISAVRENSIS

Digitized by Google

CLXXXVII

Digitized by Google

Ex Schedis Delin. Cl. Sen. Bonarroti

DE GEMMA PASTORALI
DISSERTATIO I.

AD AMPLISSIMVM PATREM

D. IOSEPHVM ALEXANDRVM

CHIAPPINIVM

CANONICORVM REGVLARIVM LATERANENSIVM

ABBATEM GENERALEM

MERITISSIMVM

EX quo mihi conceſſum eſt, PRAESVL AMPLISSIME, ac SAPIENTISSIME, Te coram adloqui, atque illam doctrinae tuae opinionem, quae maxima in me ſemper fuit, eloquii tui experimento amplificare; nihil conſtantius in votis habui, quam obſervantiam in Te meam teſtimonio aliquo comprobare. At opportuna mihi ſe obtulit occaſio quum in GEMMIS ASTRIFERIS explicandis quas mihi amicus noſter Gorius de litteris meritiſſimus obtulit, Gemmam hanc tuam PASTORALEM, omnium

Digitized by Google

proculdubio digniſſimam offendi ; quam ubi commentariolo proſecutus eſſem , nulli melius , inſcribendum eſſe cenſui , quam Tibi de re tua . Fateor harioli ingenium potius , quam mythologi id monumentum poſtulare ; ut maxime dubitem Ethnicis ne , an Chriſtianis , ſeu potius Haereticis Baſilidianis , Gnoſticis , aut Marcionitis, tribuenda ſit . In ea Iuvenis expreſſus eſt inter oves conſtitutus , qui ovem aliam humeris defert ; additis aſteriſmis Solis , et Lunae , et obſcuriſſimis characteribus nullum fere ſonum reddentibus. Hanc igitur iuxta triplicem ſenſum explicare conabor , integrum Tibi iudicium reſervans utri factioni tribuenda ſit . Tu interim divinarum , atque humanarum ſcientiarum conſultiſſimus , praeſertim vero omnigenae Antiquitatis peritiſſimus , dum otium vacat , in hac contentione dirimenda animum parumper intende , quam quidem exſcitatam magis , quam compoſitam , meis hiſce ſcriptis obſervabis.

II. Agnoſcunt Ethnici in Iuvene iſto agnum humeris deferente , Mercurium Criophorum , ut illum vocat Pauſanias in Boeoticis , de quo haec tradit : *Quod vero ad Mercurii Templa duo adtinet , quorum alterum Criophori , ideſt Arietem portantis ; Promachi , hoc eſt propugnatoris , alterum nuncupant : ſuperioris quidam cognominis eam eſſe cauſam dicunt , quod peſtilentiam Mercurius averterit , circumlato in murorum ambitu ariete ; ob eamque rem Mercurium Tanagraeis Calamis fecit arietem humeris portantem . Qui ſane puberibus ceteris forma praeſtare indicatus fuerit , is feſto Mercurii die agnum humeris portans , muros circumambulat .* Ex quibus poſtremis verbis conſtat , non arietem modo , ſed et agnum Criophoro Mercurio , ſeu eius imagini , fuiſſe impoſitum , quod conſonat cum noſtro hoc typo .

III.

III. Oves hinc inde diſpoſitae clare oſtendunt, Deum illum habitum fuiſſe gregum praeſidem, et cuſtodem. Idem Pauſanias in Corinthiacis: *Mercurius ex aere ſedens viſitur, cui adſiſtit aries; quod unus prae ceteris Mercurius greges tueri, et augere exiſtimabatur:* quam rem Homerus in Iliade his verſibus ſignificat:

> *Hic tibi natus erat, pecoris ditiſſime Phorba,*
> *Quem ſibi prae ceteris earum Cyllenia proles*
> *Ditarat Teucris.* ——————

Quapropter ab Heſiodo in Theogonia ſtabulis pecorum praeſidere dicitur una cum Hecate; cuius quidem carmina Latinis modis reddita haec declarant:

> *Quid quod Mercurio comes ſit, ſtabuliſque capellas,*
> *Armentumque ferax, et oves augere putatur;*
> *Ex modico multum, ex multo facit illa puſillum,*

IV. Sol, et Luna, quorum inſignia heic adiecta ſunt, facile indicant utrumque Planetam fauſta radiatione fertilitatem inducere, et peſtem placatos avertere. Hinc Horatius in Carmine ſaeculari verſ. 29. quod eidem Soli, et Lunae inſcripſit, inter cetera haec ab illis precatur:

> *Fertilis frugum, pecoriſque Tellus*
> *Spicea donet Cererem corona:*
> *Nutriant foetus, et aquae ſalubres,*
> *Et Iovis aurae.*

Iratum enim Solem peſtilitatem immittere valuiſſe, iam diu dixerat Homerus Iliad. I. Inde et Virgilius Aeneid. III. verſ. 137. quum ſpreto eius Oraculo:

—— *Ta-*

——————— *Tabida membris,*
Corrupto caeli tractu, miſerandaque venit
Arboribuſque ſatiſque lues, et lethifer annus.

V. Inſcriptio circa Paſtorem exarata nullum ſenſum reddit, immo nec pronunciari quidem poteſt: ut adfirmare poſſimus, illam ex nulla cognita lingua compoſitam eſſe; ſed ad libitum peculiaris alicuius ſectae, cui aenigmata haec tantum conſtarent, eſſe confictam. Vnica vox ΙΑΗ in media area inſcripta nobis innoteſcit. Haec vero eadem eſt ac ΙΑΩ, nomen in Antiquitate Gemmaria uſitatiſſimum: in qua quidem litterae Η. Ш. Ν. ſaepiſſime pro Ω uſurpantur, ſive ob Scalptorum imperitiam, ſive ob varium ſcribendi ſtilum; ſeu denique ad obſcuritatem adfectandam. Haec vero dictio importat unum ex Apollinis cognominibus, ut manifeſte evincitur ex Macrobio Saturnal. Lib. 1. Cap. 18. ubi haec profert: *Huius verſus auctoritas fundatur Oraculo Apollinis Clarii, in quo aliud quoque nomen Soli adiicitur, qui in iiſdem ſacris verſibus inter ſacra vocatur* ΙΑΩΣ. *Nam conſultus Apollo Clarius, quis Deorum habendus ſit, qui vocatur* ΙΑΩΣ, *ita effatus eſt:*

Dic omnium ſupremum Deum eſſe ιαω
Hieme quidem Plutonem, at Iovem vere incipiente,
Et Solem aeſtate, autumno vero mollem ιαω.

Huius Oraculi vim, Numinis, nominiſque interpretationem, qua Liber Pater, et Sol ιαω *ſignificatur, exſequutus eſt Cornelius Labeo in Libro, cui titulus eſt: De Oraculo Apollinis Clarii.*

VI. Quanquam vero Macrobius ad Apollinem, iuxta proprium inſtitutum, eius vocis ſignificationem trahere conetur,

netur, proprie tamen hoc nomen Baccho adtributum fuiſſe cognoſcitur; quod eo certius eſſe puto, quum alia quoque eiuſdem Dei cognomina ex eodem principio detorta eſſe videantur, et ad Genium Graecae linguae adcommodata. Inter haec vero nomen IACCH, quod licet a ΙΑΧΩ *clamare*, ſeu *vociferare* deducant Grammatici; intelligimus tamen id nomen inter eius Dei arcana numeratum: unde *vocem Iacchi myſtici* adpellat Herodotus Lib. VII. et *Iacchum myſticum* cantari conſueviſſe tradit Arrianus Lib. II. Hinc etiam fortaſſe factum eſt alterum Bacchi cognomen HYES, ut colligitur ex Plutarcho in Libro de Iſide, et Oſiride, qui Graecorum morem ſecutus, illud e Graecae linguae fontibus contendit derivare: quod quam inane ſit, facile colligitur ex iis, quae ſcripſit Strabo Lib. X. nempe id nomen cum ceteris Sabaziorum myſteriis e Phrygia fuiſſe adcitum: et Ariſtophanes teſtatur IEN in Deos peregrinos habitum. Mihi tamen ea magis adridet opinio, quod haec et ſimilia nomina e lingua primigenia mutuata ſint, ut in Indigitamentis late probabimus, et infra dicemus. Quod adtinet ad nomen ΙΑΩ, non ex hoc uno Macrobii loco illud Ethnicis innotuiſſe cognoſcimus; nam in Libris quoque Sybillinis memoratum legimus, ut infra dicendum erit: quapropter ſi univerſum huius Gemmae complexum expendamus, nihil omnino obſtat quin totam putemus Gentilibus eſſe referendam.

VII. Sed nihilo debiliora ſunt argumenta, quibus Chriſtiani eam ſibi vindicent. Si illorum inſculpta Marmora, Sarcophagos praeſertim, percurramus, qui apud Boſium, et Aringhium obvii ſunt, familiariſſimum obſervabimus typum *Boni Paſtoris* ſub ipſiſſimis lineamentis expreſſum: et ne Romam ſubterraneam adire cogamur, indicabo Ar-

cam

cam ſepulcralem nuper Roma Vrbinum adductam, et in Sacello Albanae Gentis conlocatam, quae eodem emblemate exornatur. Eadem imago occurrit et in Chriſtianorum Lucernis, quarum multas in noſtro Muſeo adſervamus. Obvia praeterea eſt in vitreis Coemeteriorum lamellis apud Bonarrotium, et Boldettium evulgatis, et quarum mentio eſt apud Tertullianum de Pudicitia Lib. x. per haec verba: *Ille forte patrocinabitur Paſtor, quem in Calice depingitis*. Haec vero allegoria ex ſacris Evangeliis deſumta eſt, in quibus Chriſtus ſe *Paſtorem Bonum* profitetur, qui errantem ovem ſtudioſe conquiſitam reducit ad ovile, ut eſt apud Lucam Cap. XIV. verſ. 5. *Et quum invenerit eam, imponit in humeros ſuos gaudens, et veniens domum, convocat amicos, dicens illis, congratulamini mihi, quia inveni ovem illam, quae perierat*. Oves hinc inde ad pedes diſpoſitae ad parabolam eandem adludunt, et fere ſemper in citatis Monumentis, et in muſivis operibus eidem imagini adiunguntur. In his vero quandoque cum haedis alternantur, ut hi ſiniſtram, oves vero dexteram obtineant: ſub qua ſpecie tremendum Dei iudicium praeſignatur; de quo Matthaeus Cap. XXIV. 2. *Congregabuntur ante eum omnes gentes, et ſeparabit eas ad invicem, ſicut Paſtor ſegregat oves ab baedis: et ſtatuet oves quidem a dextris ſuis, baedos autem a ſiniſtris*.

VIII. Expendamus modo, quo pacto nomen ΙΑΩ Chriſto Domino conveniat. At neminem puto in Hebraicis rudimentis vel mediocriter verſatum reperirii, cui liquido non conſtet id unum eſſe ex Dei nominibus decurtatum ab ineffabili illo Tretragrammato יהוה; unde vel maioris reverentiae cauſſa, ſeu etiam fortaſſe ad faciliorem pronunciationem, fecerunt יה *Iah*; quemadmodum ab alio Dei no-

nomine אלוה, ſeu אלהים *Eloah*, et *Eloim*, compendiariam effecerunt vocem אל *El*. Quo vero pacto pronunciandum veniat Nomen Tetragrammaton, maxime diſcrepant Maſoretae: conveniunt enim pronunciationem, quam communiter accipit *Ieovah*, impropriam eſſe, illamque procedere ex punctis alterius nominis *Elohim*, quae huic voci commodantur: ſi enim hae litterae ſecundum propriam poteſtatem pronunciarentur, atque ea puncta illis adtribuerentur, quae ſecundum grammaticam praeſcriptionem expoſtulant, IAO pronunciari deberet; ut per haec verba firmat D. Hieronymus in Pſalmum 8. *Prius nomen Domini apud Hebraeos quatuor litterarum eſt*, Iod, He, Vau, He; *quod proprie vocabulum Dei ſonat, et legi poteſt* IAHO, *et Hebraei* APPETON, *ideſt ineffabile, opinantur*. Eiuſdem etiam opinionis eſt doctiſſimus Pagninus in Theſauro Linguae ſanctae. Hanc autem expreſſionem aliquando Hebraeos evulgaſſe credendum eſt, quum hoc nomine eorundem Hebraeorum Deum nuncupet Diodorus Siculus Lib. II. *Apud Hebraeos Moyſes ab* IAO, *quem Deum vocant, acceptas dare leges, dicebat*: ex eoque nomine rurſus deformato, *Iovem* Latini effecerunt, ut conſtans eſt Eruditorum opinio: et Mauri *Iubam*, ut in Lexico Biblico oſtendit doctiſſimus Calmetus; adeoque minime iam dubitamus pro ſummo, et maximo Deo ſignificando communiter fuiſſe uſurpatum; de quo videndi Clemens Alexandrinus Stromatum Lib. V. et Origenes contra Celſum Lib. VI. Mentio quoque eſt eiuſdem nominis apud Ioannem Tzetzem in Hiſtoriarum Chiliade VII. num. 126.

Hebraeis IAO *inviſibile ſignificat;*
Ionas columbam; Ioannes autem gratiam.

Sed fallitur vir Graecus; nam ΙΑΩ non *inviſibilem* ſignificat; ſed *per ſe exiſtentem*, ſive *increatum*: provenit enim

a radice היה *exiſtere*, ut cum ceteris Grammaticis conſentit idem Pagninus, et recentiſſimus Zanolinus. Hinc propterea recte colligimus, nomen ΙΑΩ non modo Chriſtianis cognitum, ſed et venerabile etiam exſtitiſſe.

IX. Nunc cetera parerga huius Gemmae percurramus, Solem nempe et Lunam imagini Paſtoris adiunctas. Diximus ſupra, typum hunc ſymbolice diem Iudicii praefigurare. Ei vero recte conveniunt Solis, et Lunae aſteriſmi, in quibus magni diei ſigna praenuncia obſervabuntur, iuxta illud Lucae 21. et 25. ſeu quia inter praecipuas Dei creaturas excitantur ut Domino benedicant in Hymno trium Puerorum, et in Pſalmo 148. 3. Inter cetera vero Chriſtianorum Monumenta, quae ad hanc Gemmam inluſtrandam adduci poſſunt, primum locum ſibi vindicat Lucerna Chriſtiana apud Bartolum Part. III. num. 29. in qua idem Paſtor cum ovibus ſuis circumfuſis delineatus eſt, addita Ionae hiſtoria, hinc ab ore piſcis proiecti, hinc ſub umbraculo dormientis. Area ſuperior ſtellis conſperſa eſt, inter quas Sol, et Luna maxime conſpicui ſunt; nam Sol ſub radiati Iuvenis imagine repraeſentatur, ut in Nummis Imp. Aureliani: Luna vero Puellae effigie, cuius caput Lunula ſilente exornatur. Mirabar aliquando Chriſtianos haec gentilitatis veſtigia admiſiſſe; ſed ubi illorum veteres ſculpturas diligentius evoluere otium fuit, tot, et tanta his ſimilia occurrere animadverti, ut minime iam dubitem quin ea Lucerna tuto Chriſtianis adſtruatur. Quod ut manifeſtius fiat, in huius Gemmae gratiam, nonnulla ex his recenſere lubet, ut ſcrupulum omnem ab iis, quibus ea Monumenta in promptu non ſunt, evellamus.

X. In Sarcophago apud Aringhium Lib. II. Cap. 10. in quo Chriſti nativitas, et Magorum adoratio repraeſentatur, duo Genii titulum ſepulcralem adtollunt.

In

In altero ad pag. 325. in quo Chriſtus ſub boni Paſtoris imagine exſculptus eſt, iidem Genii defuncti imaginem adtollunt in concha.

Rurſus ad pag. 307. 333. 615. et 617. et Lib. IV. pag. 143. 167. et 395. Genii imaginibus veteris, et novi Teſtamenti immixti obſervantur.

Eorundem Geniorum imagines frequentiſſimae etiam ſpectantur in Sarcophagis Ravennatibus; quanquam indubitanter Chriſtianorum manibus exculpti ſint, et plerumque Chriſtianis emblematibus exornentur.

Victoriae quoque obſervantur ſaepe ſaepius in Picturis Coemeterialibus, et occurrunt in altero Sarcophago Chriſtiano apud Aringhium eodem Lib. III. pag. 253. palmas, et coronas praeferentes.

Obſervatur in alio ſimili Lib. II. Cap. X. imago Eliae curru quadriiugo igneo in Caelum evecti, ſub quo cernitur fluvii Iordanis iacentis imago; et aliud fere ſimile recurrit ad pag. 309.

Similis imago nobis ſe ſe offert Lib. II. pag. 331. in quo expreſſa eſt hiſtoria Hebraeorum per Mare rubrum tranſeuntium, Pharaone inſequente.

Eodem Lib. III. pag. 615. videre eſt Hiſtoriam Ionae, cui plaudens Triton, buccinam inflat.

Diem, et Noctem conſpicimus Lib. II. pag. 307. Ille ſub imagine Iuvenis facem adtollentis, haec ſub aſpectu puellae orantis inſculpta eſt.

Lunae protomen radiatam cernimus in altero Sarcophago marmoreo Lib. II. pag. 335.

In Gemma quoque, quam Cangius vulgavit in Diſſertatione *de inferioris aevi Numiſmatibus*, capita Iovis, Solis, et Lunae cernuntur, adpoſito Chriſti Monogrammate ſupra prioris caput; cuius rationem in Prolegomenis adtigimus.

XI. Sed quid externa memoramus? Vidiſti ſaepius in meo Muſeo eburneum Chriſtianum Diptychon, in cuius altera parte Magi Chriſtum Infantem venerantur; in altera vero ipſum Cruci adfixum intuemur; quem adoleſcentuli duo in altum ſublati exornant: quorum unus diſcum Solis manibus praefert; alter vero Lunulam. Haec et plura alia in veterum Chriſtianorum Monumentis obſervantur, quae nec minimum quidem pietatem offendunt; nam nihil praeſeferunt, niſi corpora quaedam naturalia ita perbelle ab Artificibus expreſſa, qui ab antiquis exemplaribus formas haſce hauſerunt. Quid ni? in meis Lucernis Chriſtianis Palladem, Herculem, et Gratias effictas cernimus: quas ego diu poſt ſublatum Idolorum cultum formatas puto, quum iam Fideles in hiſce imaginibus non amplius Numina, ſed virtutes, et animi affectiones agnoſcerent. Quae quum ita ſint, minime mirabimur in memorata Bartoli Lucerna, Solem, et Lunam ſub humana ſpecie expreſſos eſſe.

XII. Nec levis momenti videntur poſticae partis emblemata, quae in fine huiuſce meae Diſſertationis pro coronide adferuntur, ubi ſpectari poſſunt anchora et piſces, ut id opus Chriſtianis adtribuamus; nam haec illorum ſimbola frequentiora habebantur ex Clemente Alexandrino, quem alibi adduximus, ubi expreſſe recenſet inter cetera *piſcem, et anchoram*. Nec a Chriſtianae Religionis profeſſione abhorret nomen poſſeſſoris inſcriptum huic Gemmae: TERΛΛΛ VII, quem velim legas TERTVLLI. Sed haec omnia tanti ponderis non ſunt, quin hanc lectiſſimam Gemmam tuam iure merito ſibi non vindicent Haeretici, Baſilidiani, ſeu Gnoſtici, a quibus Magica quaedam amuleta, intermixtis quibuſdam Chriſtianis myſteriis, nefarie evulgari ſolebant, ut notavimus in altera Diſſertatione, quam de eorum Gemmis inſcripſimus; et

quod

quod caput eſt, ipſum huius Gemmae artificium a Chriſtianorum ſimplicitate non parum abhorret. Si enim quotquot ſunt veteres Gemmas Fidelium percurramus, vix aliquid ſimile inveniemus; nam illorum anuli quotquot e Coemeteriis extractos in Romanorum penetralibus vidimus, aut aeri inciſos perluſtravimus, nihil fere continent praeter adorabile Chriſti Monogramma, cruces, palmas, columbas, navem, et his ſimilia, quae pietatem ſimul redolent, et Chriſtianam ſimplicitatem, quam, ex proprio quodam inſtituto, tenaciter retinebant. Audiamus pro re noſtra Clementem Alexandrinum Paedag. Lib. III. ita dicentem: *Sint autem nobis ſignacula, columba; vel piſcis, vel navis, quae celeri curſu a vento fertur, vel lyra muſica, qua uſus eſt Polycrates, vel anchora nautica, quam inſculpebat Seleucus.*

XIII. Imaginem IESV CHRISTI non reſpuebant Baſilidiani; quanquam multa de illo fabuloſa aeque, ac impia effutierint. Nam, ut docet Sanctus Irenaeus adverſus Haereſes Lib. I. Cap. XXIII. *Increatus, et ſummus Deus ABRACAX audaciam cernens Dei Hebraeorum, qui Angelorum anteſignanus erat, et gentes reliquas poteſtati Hebraeorum ſubiicere contendebat; repugnantibus ſubditis Angelis, qui ceteris Nationibus patrocinabantur, unde inter eos contentiones exortae erant -- videns perditionem ipſorum, miſiſſe Primogenitum ſuum NVN; et hunc eſſe, qui dicitur CHRISTVS in libertatem credentium ei a poteſtate eorum, qui Mundum fabricaverunt* (eos Angelos fuiſſe, mentiebantur) *in Gentibus ipſorum autem adparuiſſe eum in terra hominem, et virtutes perfeciſſe. Quapropter neque paſſum eum; ſed Simonem quemdam Cyrenaeum angariatum portaſſe Crucem eius pro eo: et hunc ſecundum ignorantiam, et errorem Crucifixum, transfiguratum ab eo, ut putaretur ipſe eſſe IESVS.* Ab hoc autem incorporeo *Nun*, ſub quo barbaro vocabulo Men-

tem

Digitized by Google

tem Dei primogenitam intelligebant, liberatos credentes cenſebant, ut ſubdit idem ſanctus Doctor: quapropter alienum ab eorum ſenſu non fuerat exprimere hunc Dei filium ſub ſpecie Paſtoris agnos cuſtodientis, et reducentis.

XIV. Praeterea etiam multa in hiſce Gemmis, quas communi vocabulo *Baſilidianas* adpellamus, et maxima inconſtantia deprehenditur; nam ubique ſparſim intermixta in illis deprehenduntur ſemina doctrinae Marcionitarum, et Gnoſticorum: quae potiſſima cauſa eſt cur ego conſtanter teneam has Gemmas a neutra ex his Sectis confectas, ſed a Magis Gentilibus, qui ignoranter iſta haec prodigia ab omnibus collecta conſarcinarunt, ut altera Diſſertatione luculentius oſtendere conabor: hinc factum eſt, ut e Gnoſticorum penu nomen ΙΑΩ ubique ſparſum ſit, quod ipſorum peculiare erat; quodque in hac Gemma ΙΑΗΝ inſcriptum legitur. Quid vero Gnoſtici ſub hoc nomine plane mentiti ſint, perſpicue audiamus ex Divo Epiphanio Lib. I. Cap. XXXIV. qui ubi ſeptenariam Dei generationem ex eorum ſententia recitavit, ita huius ſobolis nomina exſcripſit: *Eum enim, quia matre primus ſit*, Ialdaboth *vocari; eum autem qui ſit ab eo* Iao: *et qui ab eo* Sabaoth magnum: *quartum autem* Adoneum, *et quintum* Eloeum, *et ſextum* Oreum; *ſeptimum autem, et noviſſimum omnium* Aſtaphaeum. -- Addit praeterea *Ialdaboth* filium ediſſe *Nun* in figura ſerpentis contortum, qui mundana omnia generavit, et patrem tortuoſitate complexum evertiſſe. In fine vero ſecundi Libri hanc eorundem nominum explicationem profert: *Quod enim dicitur* Eloe, *ſecundum Iudaicam vocem, Deum ſignificat, et* Eloe *verum, et* Elloeuth, *ſecundum Hebraicam linguam* hoc quod continet omnia *ſignificat. Quod autem ait* Adonae *aliquando quidem nominabile, et admirabile ſignificat; aliquando autem duplicata litera Delta*

cum

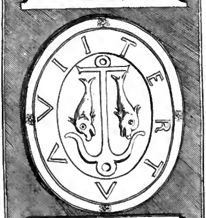
cum adſpiratione, ut puta Addonei, praeſinientem, et ſeparantem Terram ab aqua, nec poſtea aquam inſurgere in eam. Similiter autem et Sabaoth per C *quidem Graeca in ſyllaba noviſſima ſcribitur, voluntarium ſignificat; per* O *autem Graeca, ut a Sabaoth, primum Caelum manifeſtat. Eodem modo, et Iaoth, extenſa cum aſpiratione noviſſima ſyllaba, menſuram praeſinitam manifeſtat: quum autem pro* O *Graeca corripitur, ut puta Iaoth, eum qui dat fugam malorum ſignificat.*

XV. Reliquam inſcriprionem, qua Paſtoris figura circumornatur, ut ſupra indicavimus, nec ſenſum aliquem reddit, nec ſonum, adeo ut minime valeat pronunciari; ita enim ſe habet ιϥϽΠΗ϶ΙΤ; ut plane ruto adfirmari poſſit non modo a quacumque cognita lingua longe recedere; verum etiam literas omnes vel eſſe totidem verborum initiales, ſeu potius ſignificare quaſdam poteſtates, ſeu virtutes, quas huiuſcemodi Gemmarum Artifices in his amuletis invocabant: quod eleganter de Marcionitis tradidit praelaudatus S. Irenaeus Lib. I. Cap. X. qui ceteras omnes, humanis membris ab ipſis adtributas, declaravit: *Vide quid igitur in caput eius ſurſum primum* Α, *et* Ω; *collum autem* Β, *et* Ψ. *humeros cum manibus* Γ, *et* Χ. *pectus* Δ, *et* Φ. *cinctum* Ε, *et* Υ. *ventrem* Ζ, *et* Τ. *verenda* Η, *et* Σ. *femora* Τ, *et* Ρ. *genua* Ι, *et* Π. *tibias* Κ, *et* Ο. *crura* Λ, *et* Ξ. *pedes* Μ, *et* Ν. — *Hominem autem eſſe fontem, ait, omnis verbi, et initium univerſae vocis.* Ex hac vero literarum partitione veſtigium aliquod in hac tua Gemma, VIR CLARISSIME, cognoſcimus; nam humeris reſpondet Γ, ventri Τ, femori Ρ, genibus Ι, quae caſune potius, an ex induſtria ita diſpoſitae ſint, adfirmare non auſim: quis enim inania haec myſteria Magorum, ſeu verius dixerim, impoſtorum, adſequi valeat; quum vix pauca a Parribus, qui iſta exſibilarunt, tradita habeamus? Si quid

quid luculentius de hiſce gryphis produci poteſt, id ab omnigena doctrina tua, PRAESVL PRAESTANTISSIME, expectandum eſt, ut mihi ſatis gloriae tribuatur, ſi Te ad Gemmam hanc tuam luculentius explicandam levi hac mea exercitatione excitare ſtuduerim.

CLXXXVIII

Eiusdem Gemmae pars aversa

In eodem Mus. Chiappinio

Digitized by Google

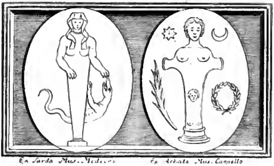
ISIS GORIANA
INLVSTRATA
DISSERTATIO II.
IOANNIS BAPT. PASSERI
I. C. ET VIC. PISAVRENSIS
REGIAE SOCIETATIS LONDINENSIS
ET IMPERIALIS OLMVCIENSIS
SOCII

Digitized by Google

SIGNVM EX AERE HVIVS MAGNIT·
IN MVSEO GORIO

Digitized by Google

Ex Sarda Mus. Medicei — Ex Achate Mus. Cappello

I S I S G O R I A N A

I N L V S T R A T A

D I S S E R T A T I O II.

AD INCLVTOS SOCIOS

REGIAE SOCIETATIS LONDINENSIS

ET

IMPERIALIS OLMVCIENSIS

QVEMADMODVM apud Antiquos uſu receptum erat, ut Dii quandoque a poſſeſſoribus ſuis denominarentur, ab iis praecipue, quorum cultu, et munificentia dedicati fuiſſent; ita non dubitavi, SOCII LONDINENSES, ET OLMVCIENSES Praeclariſſimi, atque Ornatiſſimi, ſimulacrum hoc ex aere, quod ISIDEM refert, et ſimillimum eſt eius Imagini Aſtriferae, quae iam edita ſuperius cernitur in Volumine huius Operis ſecundo Tabula XXVI. Vobis inſcribere, et GORIANAM adpellare;

N 2 quod

Digitized by Google

quod, eodem GORIO curante a me inluſtretur, et in lucem nunc primum proferatur; nam in erudita familia ceterorum inanium Simulacrorum Ethnicae ſuperſtitionis, quae in Muſeo ſuo Gorius veſter Socius, amicus meus ſuaviſſimus, et hanc quam ſervat, veluti cooptatam cernimus: neque arbitror abſurdum inde GORIANAM nuncupare, quum ſciamus Venerem *Salluſtianam*, Dianam *Caricianam*, Iovem *Carvilianum*, aut *Pompeianum* nuncupari, ac noſtra aetate Venerem *Mediceam*; quare nulla cauſa eſt, quod alienum putemus ab antiquis moribus, ſi privatorum nomina nomenclaturam hanc adtingant, et Diis ipſis adtributa largiantur.

II. ISIDIS GORIANAE ſimulacrum iſtud, et quidem tantae magnitudinis, quanta exhibetur in praepoſita paullo ante eius imagine, ex aere optimo conſtat, quod viridem priſci aevi colorem reſpuit. Deae apud Aegyptios ſumma religione cultae caput velamento ornatur undulato; nempe galericulo quodam, unde taeniae paris artificii hinc inde pendentes tempora ambiunt. Supereſt adhuc in vertice cicatrix, ſive foramen dilapſi faſtigii, quod ex geminis pennis accipitrinis conſtabat: quibus divinae mentis omnia ſimul uno obtutu intuentis velocitatem ſignificabant. Quandoque loti flore, aut perſeae foliis pomo interiecto formabatur: quorum myſticas rationes, ſi Plutarchum adeamus in Libro de Iſide, et Oſiride, uberrime adſequemur. Aliquando vero id capitis geſtamen e ſerpentibus conſtabat: quod exempla ex antiquis Marmoribus, praeſertim vero ex Menſa Iſiaca expetita, abunde probant, de cuius ſymboli poteſtate infra agendum erit. Decuſſatis circa pectus manibus, ut fere cetera Aegyptiorum Numina, figuram illam exprimit, qua cuncta corpora quadrifide

ſide dividuntur ; quod praecipue et in Caeli orbe , et in regno elementari obſervatur : nempe ita figuram illam ſalutarem, atque antiquis Aegyptiis auguſtiſſimam, referebant, quibus, ut ex Horo Apolline Hieroglyph. Lib. II. Cap. 112. adparet , futuram vitam praeſignabant , et de qua in Obſervationibus ad GEMMAS ASTRIFERAS locuti ſumus ad Tabulas XXIV. et XXVI. quam poſtremam ſignificationem eiuſdem geſtus , ſeu ritus eo libentius amplector , quum videam hanc crucis imaginem in Deorum Aegyptiorum manibus conlocatam . Gemina vero flagella praeter cetera myſteria , in quibus explicandis Kircherius totus fere detinetur , facile ſignificant Solis , et Lunae curſum , quo Natura , cuius arcana iſtorum Simulacrorum ambagibus involuebant , moderatur. ISIS enim , ut ait Macrobius Saturnal. Lib. I. Cap. 20. *vel Terra eſt* , *vel Natura rerum ſubiacens Soli :* quamquam ſi diverſos effectus , atque mythologicas rationes eiuſdem Numinis inſpiciamus , non modo Naturam , et Terram , ſed et Venerem , et Cererem , praecipue vero Lunam, ſub eo nomine intelligebant ; quae officia facile ad unum reducuntur .

III. Quod vero praecipuum huius Sigilli pretium facit illud eſt , quod duplici dracone eius corpus circumvolutum obſervatur ; adeo ut Numen iſtud inter *Serpenticinctos* iure merito adnumeremus : quod plane erat praecipua quaedam nota divinitatis . Nec enim heic enumerare vacat Deos, quos in draconem transformatos, ſub anguinea ſpecie apud Veteres colebantur ; quod praecipue Genio ipſi contingebat , Aeſculapio , atque Serapidi , ut ex Nummis Nicomedienſium apud Spanhemium Diſſertatione IV. aliiſque in Muſeo Florentino , et Farneſiano , atque ex anaglyphis apud Fabrettum Inſcription. Cap. VI. pag. 467. Sponium in

in rei Antiquariae ſelect. Quaeſtion. XXXI. et ex Lucernis Muſei mei Tom. III. conſtat; nam hi proprie Dii *Serpentiformes* ſunt; minime vero *Serpenticincti*. In iſtorum vero cenſu numerandi ſunt Dii quidam draconibus colligati, quos ex Marmoribus Romae repertis delineavit V. C. Montfauconius in ſuo *Itinere Italico*; atque Aeſculapius ipſe, cuius imaginem circumvoluto ſerpente horrificam aliquando me vidiſſe memini. At ceteris frequentius Luna, et Iſis *Serpenticincta* exhibita fuit. Sic illam ſub nomine Hecates deſcribit apud Perſas Firmicus de errore prof. Relig. *Mulierem triformi vultu monſtroſis cum ſerpentibus inligantes; quod ideo faciunt, ne ab auctore ſuo Diabolo aliqua ratione diſſentiant; ſed, ut Dea ſua ſerpentibus polluta, maculoſis Diaboli inſignibus adornetur*. Hinc intelligimus, qua mente, et quo inſtituto ſimulacrum Lunae in Tabulis Mithriacis, quae ex eadem Perſarum religione procedunt, multiplici ſerpentum gyro a ſummo deorſum quandoque conligatum obſervetur; quippe quia Perſici inſtituti erat Lunam ſerpentibus implicare. Non diſſimili adſpectu a Hierapolitanis colebatur, teſte Macrobio Saturnal. Lib. I. Cap. 17. qui prope ſimulacrum Solis deſcribit *ſignu feminarum: ea cingit flexuoſo volumine draco*. Quod vero plurali numero ea ſigna exſtiterint, iam minime miror; quum et in Menſa Iſiaca apud Pignorium prope Mithrae ſimulacrum geminae huiuſmodi imagines femineae ſpectentur anguineo volumine circumplexae: quibus multiplex Dianae natura, et quod caeleſtis, atque terreſtris, pro vario officio habita ſit, repraeſentatur; quum triplici quandoque adſpectu, in ſignum unum coaleſcente, ſculpta ſit, ut apud Cauſeum Sect. II. Tab. XX. et in alio marmoreo Signo elegantis artificii, quod in Muſeo meo adſervatur, et Tom. III. Lucernarum publicatum eſt.

IV.

IV. In his vero, quia Graeci artificii ſunt, reſpuerunt Sculptores exoticum illum horrorem cinctus ſerpentini: at ne Deam debito ſymbolo fraudarent, anguem eius brachio involutum adtribuerunt. Hac ipſa ſpecie et a Pauſania in Arcadicis deſcribitur *Diana cervina pelle velata, pendente ex humeris pharetra; altera manu lampadem, dracones duos geſtans altera*. A Poëtis vero Iſis perpetuo ſerpentigera deſcribitur. Hinc apud Valerium Flaccum Lib. IV. Argonaut. verſ. 418.

Spectat ab arce Phari iam Divis addita, iamque
Aſpide cincta comas, et ovanti perſona ſiſtro.

Ab Ovidio quoque Metamorph. Lib. IX. verſ. 693. in cenſu eius ſupellectilis draco numeratur:

Plenaque ſomniferi ſerpens peregrina veneni.

Hunc etiam enumerat Apuleius in eius pompa: *Inſurgebat aſpis, caput extollens arduum, cervicibus altae tameſcentibus*. Ipſa quoque Dea irata, eius aſpidem concitari dixit Iuvenalis Satyra VI. verſ. 638.

Et moviſſe caput viſa eſt argentea ſerpens.

V. Cauſa huius ſymboli multiplex, et potiſſima quidem phyſica eſt; nam quia Luna non recto, ſed periſtaltico, ſeu vermiculari motu circumfertur, modo ad Borream, modo ad Auſtrum deflectens, cuius motus interſectiones Ptolemaeo nodus aſcendens, et deſcendens; a ceteris deinde Aſtronomis caput, et cauda draconis, et quod medium eſt, venter nuncupantur; nam ii circuitus ipſas draconum ſpiras imitantur: cui pariter Aegyptii in myſtica ſiſtri formatione adludere voluerunt, quum virgas illas, per

quas

quas eius motum, adceſſuſque, atque receſſus indicabant, ſerpentinis cervicibus exornarunt.

VI. Conveniebant praeterea huic Deae ſerpentes, ipſa etiam Aegyptia religione conſentiente, tanquam praecipuo eius terrae Genio: *Nam ipſa Aegypti Genius credita eſt*, ut ait Macrobius Saturnal. Lib. I. Cap. 21. At Genio tanquam praecipuum ſymbolum ſerpens iungebatur, non modo ex inſtituto Romanorum, ut oſtendimus in Obſervationibus ad GEMMAS ASTRIFERAS Tabula CXXIII. ſed etiam ex traditione Aegyptiorum, quod probat Plutarchus in Amatorio: *In Aegypto aliquando vidi vicinos duos litigantes, quum ſerpens adrepiſſet, ambos eum bonum Genium vocare, ita quidem ut eum ſibi uterque vindicaret.* At non minori iure ſerpentem ſibi haec Dea uſurpabat, ex quo ſalutis datrix exiſtimabatur, atque inter Deos ſervatores ſalutiferos, ac ſalutares cenſebatur. Quapropter illam ſic invocat Tibullus Lib. I. Eleg. III.

Nunc, Dea, nunc ſuccurre mihi; nam poſſe mederi
Picta docet templis multa tabella ſuis.

Hinc et in Marmore Gruteriano pag. 83. num. 15. et in aliis apud Fabrettum Cap. VI. num. II. et 113. Cap. VI. pag. 470. et in aliis paſſim, nuncupatur SALVTARIS. Itaque in eius adtributi ſignum non modo vota pro infirmorum ſalute illi nuncupabantur; verum et pedum veſtigia, et pedum anathemata cum involuto ſerpente dedicari ſolebant, ut apud eumdem Fabrettum loco citato. Cur vero Luna hoc epithetum *Salutaris* adepta ſit, paucis declarat Macrobius Saturnal. Lib. I. Cap. 20. *Salus autem naturae Lunaris effectus eſt, quo animantium corpora iuvantur ſalutifero firmata temperamento.* Quemadmodum vero Aeſculapio ob

idem

idem adtributum ſerpens coniungitur, ita quoque et Iſidi conveniebat; quod etiam indicavit loco citato idem Macrobius: *Ideo ergo ſimulacris eorum iunguntur figurae draconum, quia praeſtant, ut humana corpora, veluti infirmitatis pelle depoſita, ad priſtinum reviresſcant vigorem, ut reviresſcunt dracones per annos ſingulos, pelle ſenectutis exuta.* Praeterea, ut docet Euſebius de praepar. Evangel. Lib. I. Cap. 9. *Hoc genus animantis vi, et copia ſpiritus abundat —— diuturnae admodum vitae eſt, nec ſolum exuto ſenio iuveneſcit; verum etiam maiora corporis ſimul, ac virium accipit incrementa.*

VII. Erat praeterea ſerpens Aeternitatis ſymbolum apud Aegyptios, ut nos docet Horus Apollo Lib. I. Cap. I. *Aevum pictura exprimere volentes, ſerpentem pingunt; cuius cauda reliquo involuatur, ac tegatur corpore.* Hinc id ſymbolum conveniebat Diis omnibus, praecipue vero Lunae, quam Antiqui credebant eſſe terminum aeternorum, ut ſaepe docet praelaudatus Macrobius, praecipue in Somnium Scipionis Lib. I. Cap. 21. ideoque introductum eſt ut Luna ſilens apud Romanos ſymbolum praeſtaret Aeternitatis; quod etiam ſuperius oſtendimus in Obſervationibus ad GEMMAS ASTRIFERAS. Quod vero ad rem noſtram maxime pertinet, et ſigillum huiuſmodi aheneum maxime inluſtrat, illud profecto eſt, quod quum Aegyptii indicare vellent ſerpentum adpoſitu Deorum Aeternitatem, ipſos iidem draconibus circumvoluebant, ut quodammodo Deos aeternitate circumfuſa potiri, atque in illa undique immerſos aevum agere, indicarent; quod ex eiuſdem Hori Apollinis verbis loco citato deſumitur: *Eumdem ſerpentem ex auro conflatum Diis circumponunt.* Hoc vero praecipue contigiſſe Iſidi, docet in primis memorata pulcherrima Gemma, quae inter Aſtriferas publicata eſt Tabula XXV.

quae geminis ſerpentibus undique innexa cum hac ipſa icuncula mirifice convenit. Hanc ad ornatum huiuſce Diſſertationis iterum in eius fine exhibendam cenſuimus. Illud praeterea adnotandum, quod iidem Dracones *Sancti* adpellantur in marmorea ara inſcripta Muſei Collegii Romani, quam inter Donianas legimus Claſs. I. num. 59. et diſcimus Dracones Numinibus, et Locis adſignatos a Romanis cultos fuiſſe.

VIII. Haec quidem, PRAESTANTISSIMI SOCII, tanti ponderis apud me ſunt, ut nullus dubitem hoc ſerpentum geſtamen, ſeu potius ligamentum, quo feraliter, atque horribiliter ISIS GORIANA detinetur, illi iure optimo, atque omnibus mythologiae legibus conſentientibus, conveniſſe. Adtamen (quod meae ingenuitatis eſt) vereor nullam ex praemiſsis rationibus in cauſa fuiſſe, cur Iſis ſerpentibus cingeretur; adeout vera huius ſymboli origo adhuc nos lateat. Cauſſa difficultatis in promptu eſt. Evolvamus, perſcrutemur, contrectemus quotquot Iſidis genuina ſimulacra nobis devicta Aegyptus ſubmiſit; genuina, inquam, quorum antiquitas, et vera patria in dubium revocari non poteſt, eo quia ex Aegyptio lapide baſalte, pyrite, ophite, iaſpide, et ceteris ſimilibus conſtant, et ne unam quidem inveniemus *ſerpenticinctam*. Horum vero ſimulacrorum comparatione liquido deprehenditur praeſens hoc noſtrum longe diverſa mente, atque intellectu fuiſſe efformatum, quam quod Aegyptus inſtituiſſet.

IX. Auget mihi hanc ſuſpicionem ipſa differentia materiae huiuſmodi ſimulacri; nam aereum eſt: quum e contra Aegyptiorum primaeva, ac primigenia ſimulacra ſemper marmorea habeantur. Potuit fortaſſe huic inſtituto aliqua ſubeſſe religio: quum enim Aegyptii ſtatuerent humidam Naturam, tanquam rerum omnium principium, repugnare

pugnare videbatur, ut Deos e fornacibus educerent, et magiſterio ignis compararent. Inerat praeterea aereis ſimulacris periculum, ut confracta, in alium uſum verterentur: et qui olim Dii fuiſſent, non ſine contumelia in uſum viliorem degenerarent; quo periculo marmorei, ac lapidei carere cenſebantur. Forte etiam ſimplicius cogitantes, materiam in Aegypto ubique obviam, et a montibus large ſine aliqua invidia, et a natura ipſa ſuppeditatam elegerunt; ſapientius reſervantes in uſum hominum, praecipue belli, atque commercii metalla, quibus Aegyptus deſtituitur. Quaecumque interim ratio fuerit, uſus certe et experientia late comprobat, antiquos Aegyptios remotioribus ſaeculis metallo lapides praetuliſſe.

X. Adcedit alia ratio, et quidem iudicio meo validiſſima, quod hoc, et ſimilia Aegyptiorum Numinum aerea ſigna longe poſt devictam Aegyptum, et alibi, quam in patrio ſolo conflata videantur: quod nempe ea omnia, quotquot ſunt, quae certe multa, atque ubique terrarum obvia, ſi cum primaevis conferantur, valde a primis recedere dignoſcuntur. Diverſa in his obſervatur partium diſpoſitio, varia membrorum actio, diſcrepantia vultus, lineamenta, et quod caput eſt, ornamenta, ſymbola, capitum ſuggeſtus, ceteraque omnia valde a priori forma diſcedunt, et elongantur. Quapropter in ſuſpicionem incidi ab Aegyptiis quidem Artificibus illa conflata eſſe; ſed ab his, qui multo numero Romae, ac in tota Italia, atque ubique terrarum degerent, ut contribulium ſuorum religioni, ac deſiderio facerent ſatis. Quia vero eorum traditio diuturniore peregrinatione refrigeſcebat, ita novitiis formis illam paullatim corrumpebant.

XI. Huic coniecturae alia ratio quoque adcedit, quam nobis ſuppeditant imagines Deorum Pantheorum. Has Ro-

mae conflatas eſſe non modo oſtendit ipſa Romani artificii forma, membrorum aptitudo, atque motus, et veſtium cultus; verum etiam et dedicationes, atque inſcriptiones, quae Latino idiomate conceptae illis quandoque adiiciuntur. Has vero nemo non videt totam ſpirare Aegyptum, quum plerumque cumulata illa Deorum ſymbola, vel Iſis, vel Harpocrates baiulet: ipſa quoque adiecta ſymbola Numinum Aegyptiorum referant proprietatem; ut paene viſum ſit in hoc novo Deorum commento concordaſſe Latium, atque Aegyptum, et ad incredulorum deceptionem una conſpiraſſe. Hoc vero nulli potius, quam Aegypto intererat, cuius Dii toties e commercio eliminati hiſce ſubſidiis indigebant, ut poſtliminio extorto illis Italia adſueſceret.

XII. At inſurrexit in hac Deorum effingendorum evulgata poteſtate illa errorum omnium ſentina, familia nempe Baſilidis, unde Ophitae, ceterique id genus, neſcio an dixerim Haereticorum, an potius Gentilium, ſeu mavis Maleficorum, atque Nebulonum, qui novas Deorum formas, omnium tamen teterrimas invexerunt: quod etiam non obſcure oſtendunt Gemmae duae, quae pro parergo in fronte huiuſce Diatribae exhibentur; altera enim e Muſeo Mediceo Imperiali depromta eſt, atque luculenter a Cl. Gorio inluſtrata in Volumine I. Muſei Florentini Tab. LV. num. IV. pag. 125. altera vero ex Dactyliotheca Senatoris Veneti Cappello, quae in edito Prodromo Iconico num. 228. proponitur, quae etiam Gemmarum Aſtriferarum cenſum auget, atque amplificat. Adeo enim arbitraria fuit huic Sectae ſpecies, et imago divinitatis, ut in nullo alio negocio homines magis luſiſſe videantur, quam in iſto; ſi enim innumeras illas caelaturas, quae huic hominum generi adtribuuntur, oculis ſubiiciamus (infinitae vero ſunt, atque in omnium manibus vulgares, atque tritiſſimae)

vix

vix unam, aut alteram ſibi inveniemus ſibi ſimilem; nam in omnibus exuberat effraenis illa ingenii libido, quae quidquid in mentem ſibi veniret, manu obſequente efformabat. In his vero omnia Numinum Paganorum genera, qua Romana, qua Graeca, qua Perſica, qua Punica, in primis vero Aegyptiaca, recurrunt, ut intelligamus, ex quo potiſſimum fonte haec peſtis eruperit, cui nova ſymbola, et plerumque incognita, adiectis plerumque barbaris, et nullius linguae legibus addictis inſcriptionibus, ad terrorem vulgi, et fidem operi conciliandam, et ad opes ex ignaris conradendas proprio Marte addiderunt.

XIII. Inter familiariſſima vero ornamenta, quibus hoſce Deos cumularunt, primum ſibi locum adſciſcunt ſerpentes; ut paene viſi ſint huiuſmodi homines inimicitiam omnem, quam rerum Auctor Deus inter illos, et ſemen mulieris poſuerat, ſuſtuliſſe. De his ita Epiphanius Haereſi XXXVII. *A Nicolao, et Gnoſticis, ac prioribus aliis Sectis efflorueruut, quos Ophitas, hoc eſt anguineos, ab angue illo, quem celebrant, adpellare ſolent. Sed horrenda ſane ſunt, quae homines iſti, ut ita dicam, eructant — Serpentem quippe novi cuiuſdam inſtar Numinis venerantur. — Huic ſcientiam omnem tribuunt: itaque profitentur ſerpentem hominibus ſcientiae omnis auctorem exſtitiſſe, indeque fabulas meras, quas pro myſteriis habent, commenti ſunt*. Tertullianus quoque in Libro de Praeſcriptionibus haec de illis tradidit: *Qui Ophitae vocantur, ſerpentem magnificant intantum, ut illum etiam ipſi Chriſto praeferant. Ipſe enim* (inquiunt) *ſcientiam nobis mali, et boni dedit*. Horum adfines Harioli, ac vaniſſimi hominum Magi, qui quodammodo Ophitae dici poſſunt, ſuorum operum commune condimentum ſerpentes eſſe voluerunt. Hiſce Gorgoneas imagines ſuas circa capillos exornant; his quoque illas cingunt, aut ſub earum

pe-

pedibus conlocant ; has in manibus locant, rati ſe grande aliquid hominibus praeparaſſe, quum ſtatis quibuſdam diebus, et quibuſdam obſervationibus, quae apud Leonardum noſtrum obſervare datur, *Serpentarium* adverſus venena confeciſſent. Nec difficile fuit monſtroſo hoc commento plebeculam decipere, quae iam ingenti opinione ſerpentinae divinitatis apud omnes ferme populos conſtantiſſime evulgata detinebatur. Horum vero ſculpturas, amuleta, ſcarabaeos, rhombos, conos, ſigilla, omne denique Simulacrorum genus ab eo ſpiritu conflatos explicare, et minutatim de his diſſerere, idem eſt ac operam ludere; nam id genus hominum, quia nullis certis regulis obſtringebatur, omnia ex ingenio confingebant, illa in primis probant, quae nemo unquam intelligeret. Haec vero experimento magis, et longo uſu, quam ſubtili diſputatione probari poſſunt. Nam in multiplici earumdem nugarum perluſtratione, ita a ſe ipſa recedit Antiquitas, ac ſibi deformis eſt, ut primo obtutu videantur commenta pura putaque eſſe hominum ſpem credulorum eludentium, et non ſine contumelia humani generis iocantium in Religione. Vbi igitur in veterum Cimeliorum collectionibus occurrunt nobis hae rerum ſpecies inſolitae, quod in Iſide hac e Muſeo Goriano prolata ſpectamus, quod vel primo intuitu mihi accidit, ſuſpicari tuto licet inventa iſta a communi traditione recedentia, et praecipue quae uſitato circulatoribus ſigno, hoc eſt ſerpente, citra modum conſtantis Antiquitatis ornantur, haec plane omnia ab eo genere hominum facta fuiſſe, ut in illorum ambagibus explicandis, quas et ipſorum auctores ignorarunt, tempus minime conteramus : ea interim reſervantes triſtibus illis Antiquitatis Cultoribus, qui ſolo ductu ingenii, ſine mechanico veterum Monumentorum uſu, atque diuturna contre-

trectatione, quae maxime neceſſaria eſt, intra pomeria Librorum concluſi ſe ſe ad Antiquitatem explicandam convertunt. Huic meo calculo, ſi veſtrum adcedet, SOCII DOCTISSIMI, longe maius pretium huic Goriano Simulacro, et meae huic Diſſertationi, quam veſtro praeclaro nomine ornare volui, luculentiſſimus ſplendor adcedet.

XXVI

DE ANIMARVM
TRANSVECTIONE
DISSERTATIO III.

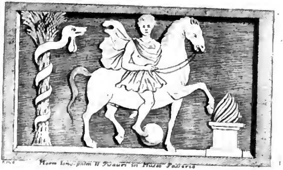
IOANNIS BAPT. PASSERI
I. C. ET VIC. PISAVRENSIS

Digitized by Google

CLXXXIV CLXXXV

Digitized by Google

Marm. long. palm. II Pisauri in Museo Passerio

DE ANIMARVM
TRANSVECTIONE
DISSERTATIO III.

AD VIRVM CLARISSIMVM

IACOBVM BVFFIVM

PATRICIVM PISAVRENSEM

ANCONITANORVM ARCHIATRVM

NOVA iterum benevolentiae tuae teſtimonia ad me delata ſunt, BVFFI, VIR DOCTISSIME, ac NOBILISSIME, quum eximium antiquum Marmor, per Te a ſqualore vindicatum, mihi dono datum eſſe voluiſti; in quo Adoleſcentuli anima equo ad Elyſios tranſvecta repraeſentatur: cuius imaginem in fronte huiuſce Diſſertationis exhibendam, amiciſſimo GORIO auſpice, curavi. Eo vero gratius hoc mihi contigit, quo per id tempus inter GEMMAS ASTRIFERAS inluſtrandas, una ſimul mihi contemplandum ipſe

obtulit eximium priſci aevi Cimelium, ſimillimo ornamento decoratum, quod heic iterum adlatum cernis; ut uno eodemque ſtudio, et ipſum explicatum iri non dubitem. In argumentum igitur obſervantiae erga Te meae, lucubratiunculam hanc meam Tibi dicatam volui: quae utpote a te excitata, tibi quoque referenda eſſe videbatur.

I. Marmor quod a Te accepi, ineditum adhuc eſt, atque inliteratum. Duo tamen huic fere ſimilia vulgavit Fabrettus Inſcription. Domeſt. Cap. III. pag. 161. et 162. in quorum primo, quum eiuſdem pueri, qui inſculptus eſt, ſepulcralis Inſcriptio contineatur, non dubitabimus credere omnia huiuſmodi quotquot ſunt, feralem aliquam caeremoniam, ſive etiam mavis, myſterium, quod ad animarum ſtatum pertineat, continere. Lubet heic adferre eandem epigraphen, quae omnem nodum ſolvit:

ΓΛΥΚΩΝ . ΕΥΗΜΕΡΩ
ΤΩΤΕΚΝΩ . ΜΝΕΙΑΣ ΕΝΕ
ΚΑ.ΖΕΣΑΝΤΙ.ΕΝΙΑΥΤΟΝ.Α
Μ . Ι .

quae ſic Latine redditur:

GLYCON EVHEMERO
FILIO MEMORIAE GRA
TIA. VIXIT. ANNO I.
MENSIBVS X.

Id autem monumentum per haec verba ibidem explicavit idem Fabrettus: *Fingitur, ut puto, infantem iſtum Euhemerum ad Elyſium campum, ſive Heſperidum hortos, delatum, ut pervigilem Draconem eorum cuſtodem ſibi devinciat, propitiumque reddat ad aram, accenſo igne, ſub ingreſſum poſitam; patera,*

quam

quam deſert, libationem peragere velle, quo ſibi aditus ad piorum, et beatorum ſedem permittatur. Heſperidum Hortos cum Elyſio confundere Strabo videtur, ubi Lib. III. in ultima Heſperia Elyſium Campum, terrae terminum, conſtituit; in quem Proteus apud Homerum Odyſſ. Δ. verſ. 553. Menelaum a Diis mittendum fore dixit; ibidemque a poſterioribus Poëtis vulgatam eſſe expeditionem Herculis in Geryonis boves, atque in Heſperidum aurea mala. Haud tamen tria tantum, ut Antiphanes Comicus ex Athenaeo Lib. III. credidit, ea fuiſſe, hinc patet; ſed quinque, ut etiam habet nummus Getae a Triſtano adlatus Tom. II. pag. 285. ſine ulla inſcriptione, aut nota loci; et proinde ab Ill. Spanhemio ex Muſeo Chriſtinae Auguſtae ſuppletus Diſſert. IV. pag. 249. ΕΠΙΣΤΡΑ .... ΝΟΥΣ. ΑΝΕΘΕ. ΠΕΡΓΑΜΗΝΩΝ. Β. ΝΕΩΚΟΡΩΝ; *quo in nummo ſerpens eadem figura, et poſita, ac noſter conſpicitur. Ad hoc idem fortaſſe adludit Marmor, quod e Sebedis Peniae, Sacrae Rotae Auditoris cum ſua marginali nota hic exprimi curavi, ubi ſimiliter Puerulo equeſtri ingreſſum ſacrificio impetrat ad aram Mater, cum victima conſiſtens, a Serpente obvio, et arborem ſuis ſpiris circumplexo. Idem crediderim de arbore, atque ſerpente, tumulo Vlpiae Marcellinae Veneris caeleſtis Antiſtitis inſculpto, et nuper eleganti commentario Caroli Patini, Marmoris poſſeſſoris, illuſtrato: quamvis ibi ſerpentem* adblandiri *creditum, et expreſſum ſimulatam opiner; cui cogitationi Virum eruditiſſimum inſiſtere video in Graecanico Monumento L. Murdii, huic noſtro perſimili; niſi quod canis, et pediſſequus ibi abundat; ſi vero illi haec noſtra explicatio placeret, ego mihi de ea maxime, meritoque placerem.* Huc uſque doctiſſimus Fabrettus. Eidem ſententiae adriſiſſe gaudeo maximum Bonarrotium, qui in Notis ad Numiſmata maxima Muſei Carpinei ad Tab. III. num. 1. ita

ſcri-

ſcripſit : *Ed io ho oſſervato più volte fra la raccolta delle Inſcrizioni del Sig. Canonico Fabretti Cap. III. num. 26. l'ombre de' Defonti a cavallo avanti all' albero dell' Eſperidi: queſta fu opinione ancora de' Popoli Settentrionali, e degli Sciti origine loro, come oſſerva il Sig. Bartolini* Antiquitat. Danic. Lib. 1I. Cap. 8.

II. Interim dum haec ſcribo gemina alia Monumenta hiſce noſtris fere ſimillima relata video in 1I. Tomo Supplementorum Theſauri Antiquitatum Graecarum, et Romanarum ad pag. 1041. quaeve nuper ex Smyrna in Italiam delata ſunt: utrumque Graeca Inſcriptione pariter conſignatum, prout eſt alterum a Fabretto publieatum; quapropter et illud quoque ex eodem promptuario adlatum, et fortaſſe, mi BVFFI, etiam hoc tuum, a navarcho aliquo fuiſſe non diffiteor. Non enim ille ſum, qui Patriam hanc noſtram hiſce honoribus refertiſſimam, ſpoliis alienis exornare ſtudeam; non modo cum aliorum iniuria, ſed et cum detrimento litterarum, quae ex hiſce inconſultis adoptionibus confunduntur, et perturbantur. Sed eo magis inducor ut credam, Marmor hoc mihi dono oblatum, manus Saracenorum effugiſſe; quia alioqui integerrimum, induſtrioſe tamen in pueri vultu, et ore equi labefactatum eſt: quae Turcarum religio eſt, ubi in haec Monumenta inciderint. Vtrumque vero ex Monumentis Smyrnaeis inſcriptione, ut diximus, decoratum cernitur; quam adferre non gravabor. In primo ſic ſe habet:

ΛΟ ΜΟΥΡΔΙΟΣ
ΗΡΑΚΛΑΣ ΗΤΩΝ Κ̄
ΗΡΩΣ

L. MVRDIVS
HERACLES. ANNORVM. XX.
HEROS

Mo-

Monumentum hoc nunc exſtare in Muſeo Veronenſi, docet Illuſtriſſimus Marchio Maffeius, huiuſce aetatis eximium decus, et ornamentum, qui adfert num. 8. Tabulae XLIX. Secundum vero, in quo duo adoleſcentes expreſſi ſunt, equos regentes, ita ſe habet:

ΠΑΝΦΙΛΟϹ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟϹ.
ΧΑΚΡΕΤΕ

PANPHILVS *et* ALEXANDER
VALETE.

Hoc quidem triplici teſtimonio certiores facti ſumus Marmora haec ſepulcralia eſſe; neque aliud plane officium praeſtitiſſe cetera his ſimilia, quanquam inſcriptione deſtituta videantur. Docemur praeterea omnia haec Graecam religionem involvere; nec quidquam praeſeferre, niſi tranſitum animarum ad Elyſios, ſeu potius ad aſtra: quem, quia auxilio equi expreſſum obſervamus, non male TRANSVECTIONEM ANIMARVM adpellaverimus.

III. Id ipſum myſterium in hac adlata eximia Gemma exhiberi minime dubitaverim; quum forma Marmori noſtro, et reliquis ſupra deſcriptis omnino reſpondeat: puer equo inſidens, eadem ara ſuccenſa, forte rogus, ſeu pyra, arbor, et ſerpens arbori circumvolutus, qui in minutula hac ſcalptura oculos Pictoris aufugit. In noſtro vero Marmore adcedit inſuper caeleſtis globus, ſeu Lunae orbis, pedibus pueri ſubpoſitus; qui ob vitae innocentiam iam inter Divos relatus, et ΗΡΟϹ effectus; quod L. Murdio adtribuit praemiſſa Inſcriptio, pedibus calcare obſervatur: quae quidem ſymbola ſtudioſe ſingillatim excurrenda ſunt, et adcurata diſquiſitione illuſtranda: quod ubi prae-

praeſtiterimus, Gemmam ſimul, et Marmor noſtrum explicabimus.

IV. Primum, quod adtinet ad ſtatum Animarum poſt mortem, varia, ac ſemper inconſtans, atque ut plurimum fabulis involuta, pro diverſis religionibus, fuit Veterum opinio; nam qui Aegyptias traditiones ſecuti ſunt, Graeci praeſertim, qui Homerum habuerunt anteſignanum, feralem cymbam celebrarunt, quae animas per nigra quaedam flumina in Elyſios deducerent. Hos autem infra terram, et praeter damnatorum ſedes, conlocat Virgilius Aeneid. VI. immo, ut videtur, in ipſo Terrae centro; novem enim circulis praecinctos eſſe Inferos notavit ibi Servius ad verſ. 426. quem imitatus eſt divinus Poëta Alighierius: quorum alter alterum compleEteretur, et inde per quaſdam purgationes tranſitus fieret, de quorum intimis ſic loquitur: *In octavo ſunt Animae ita purgatae, ut redeant: in nono, ut iam non redeant, ſcilicet Campus Elyſius*. Quam doctrinam ipſe fuſius explicarat ad verſ. 408. *Erebus proprie eſt pars Inferorum, in qua hi, qui bene vixerunt, morantur; nam ad Elyſium nonniſi purgati perveniunt; unde eſt* -- pauci laeta arva tenemus -- *hinc fit, ut quaeratur, an Animae de Elyſio in corpora poſſint redire; et deprehenſum eſt non redire; quia per purgationem carent cupiditate*. Vt vero illi, qui iſta confixerunt, calumniam tenebrarum in intimo illo terrarum loco effugerent, nova luminaria, novoſque planetas nobis ignotos imaginati ſunt. Virgilius Aeneid. VI. verſ. 641.

Largior hic campos aether et lumine veſtit
Purpureo; ſolemque ſuum, ſua ſidera norunt.

Et Claudianus de rapt. Proſerp. Lib. II. verſ. 282.

— *Sunt*

——————— *Sunt altera nobis*
Sidera, ſunt orbes alii, lumenque videbis
Purius, Elyſioſque magis mirabere campos.

Huius vero loci ſtatum non aliter mente concipimus, quam quod terrae medium cavum eſſet, ac vacuum, in quo orbis alius circa centrum incluſus, in aëre ſuſpenſus eſſet, quem circum ſtellae, et Planetae circumvolverentur. Sed humaniorem alium locum excogitarunt illi, qui ſubterraneam hanc machinam reſpuentes, Inſulas quaſdam fortunatas praeter Herculeum fretum conſtituerunt, quo animae poſt mortem concederent. Nempe hi per fretum animas deducentes, ab Oceani fluctibus eas convenienter purgari reputabant; praecipue qui leviori culpa adſtricti, e vita migraſſent, nec ignea purgatione indigerent: cui ſententiae adluſit idem Virgilius Aeneid. VI. verſ. 741.

——————— *Aliae panduntur inanes*
Suſpenſae ad ventos: aliis ſub gurgite vaſto
Infectum eluitur ſcelus, aut exuritur igni.

Huic ſententiae adhaerere viſi ſunt praeſertim Etruſci, qui Defunctorum icones marinis monſtris inſidentes, Sepulcris inſculpſerunt: quam ſententiam ex eodem Homero, cuius doctrinae ſtudioſiſſimi fuerunt, hauſiſſe viſi ſunt, qui de hiſce fortunatis Inſulis, haec prodidit Odyſs. Δ. verſ. 563.

Sed te in Elyſium Campum, et fines terrae
Immortales mittent; ubi flavus Rhadamanthus eſt:
Vbi utique facillima vivendi ratio eſt hominibus:
Non nix, non hiems longa, neque unquam imber;
Sed ſemper Zephyri ſuaviter ſpirantes auras,
Oceanus emittit. ———————

Putabant etenim terram Oceano definiri ; Oceanum vero ab hiſce beatorum Inſulis circumplecti : quod etiam adtigit Lucianus in *Hiſtoria vera* : et Servius ad VI. Aeneid. verſ. 640. *Secundum Philoſophos Elyſium eſt Inſulae fortunatae*.

V. Alii rurſus inter Terram, et Lunam beatorum animas conlocarunt ; quos inter Martianus Capella de Nupt. Philol. Lib. III. et Pſellus in *Doctrinae Chaldeae Compendio*. Hanc quoque ſecutus videtur Lucanus Lib. IX. verſ. 5.

> *Quodque patet terras inter Lunaeque meatus,*
> *Semidei Manes habitant ; quos ignea virtus*
> *Innocuos vitae patientes aetheris imi*
> *Fecit, et aeternos animam collegit in orbes.*

Sed Cicero, Poëtarum ſomniis excuſſis, omnium magis de proximo veritatem adtigit in Somnium Scipionis, quum aurea haec verba protulit : *Omnibus, qui patriam conſervaverint, adiuverint, auxerint, certum eſſe in Caelo, ac definitum locum, ubi beati aevo ſempiterno fruuntur*. Hunc locum, qui curioſius ſcrutati ſunt, aliquando ſupra polum Arcticum conſtituerunt, quo pertinent ſeptem Trionum ſtellae, in Nummis, et Gemmis expreſſae, ut diximus ad Tabulam LIV. Manilius vero beatorum animas in via lactea conlocavit Lib. I. verſ. 756.

> *An fortes Animae, dignataque nomina Caelo*
> *Corporibus reſoluta ſuis, terraeque remiſſa*
> *Huc migrant ex Orbe, ſuumque habitantia Caelum*
> *Aethereos vivunt annos, Caeloque fruuntur.*

VI. Auctor vero huius Marmoris eam opinionem ſequutus eſt, quae haſce animas in Lunae orbe conlocabat ; quapropter

propter

propter orbem ipſum pedibus infantis ſubpoſuit; ut indicaret illius animam pro vitae merito hanc ſedem obtinuiſſe. Haec vero opinio maximam apud Romanos auctoritatem obtinuit, qui ut feminas Auguſtas iam caelo receptas exprimerent, vel ſub Dianae ſpecie effinxerunt, vel inter ſilentis Lunae cornua figurarunt; ut conſtat ex Nummis Iuliae Domnae, Otaciliae, Etruſcillae, Saloninae, et Magnae Vrbicae alias indicatis, et ex Nummo Fauſtinae minoris, in quo ipſa ſub Lunae ſpecie efficta cernitur, cum epygraphe SIDERIBVS RECEPTA. Hanc mythologiam pulcre inluſtrat luculentus Plutarchi locus in Libello *de facie in orbe Lunae*, per haec verba: *Sunt in Luna etiam cavernae profundae. Cavernarum eius maximam, penetralia Hecates vocant, ubi animae eorum, quae iam natae egerunt, aut paſſae ſunt, rationem reddunt, ac poenas dant, ſumuntque. Duae aliae longae dicuntur; quia per eas tranſmittuntur animae; aliae a Luna verſus caelum, aliae verſus terram. Adpellantur autem partes Lunae caelo obverſae Elyſius Campus: huc pertinentes Proſerpinae, et Antichthonis, ideſt Terrae oppoſitae. Non ſemper autem in Luna morantur Genii, ſed huc deſcendunt, ut oracula procurent, et ſupremis adſint Orgiis, atque ſacrificiis. Puniunt flagitia, ſalutareſque in bello, et mari adfulgent.* Manifeſtius vero in Quaeſtionibus Romanis Cap. LXXVI. loquutus eſt, ubi Lunam ſub animarum pedibus conlocavit, ut in hoc Marmore obſervatur. *Cur qui nobilitate generis aliis praeſtare videbantur, Lunulas in calceis geſtabant? An, ut Caſtor ait, ſignum hoc eſt habitationis ſupra Lunam, quae defertur, et quod poſt mortem rurſus animae Lunam ſub pedibus habebunt?* Lunam itaque ſub pedibus habet huius noſtri Marmoris puer. Si vero non Lunam, ſed ipſum Caeli orbem heic

 de-

Digitized by Google

deſignatum velimus, in promtu ſunt exempla nitidiſſima veterum Monumentorum, in quibus totus Caeli ambitus mortuis ſubiicitur. Sic in nummo maioris Fauſtinae ipſa effiċta eſt ſtellato orbi inſidens, cum epigraphe AETERNITAS. In alio antiquo Marmore, quod adhuc prope Nolam adſervari, tradit doctiſſimus Praeſul Franciſcus Blanchinius in Deſcriptione Palatii Vrbinatis, Auguſtus conſpicitur, cuius pedibus orbis ſubpoſitus eſt: et in celeberrimo Achate Tiberiano, qui Pariſiis in S. Cappellae, ut aiunt, Sacrario adſervatur, Auguſtus ſpectabilis eſt Caelum conſcendens, Pegaſo innixus, qui prioribus ungulis orbem premit, quem manibus ſuſtinet Genius Romani Imperii, qui Phrygio habitu indutus eſt; quo Auguſto adſentatur, qui ſe ab Aenea progenitum fuiſſe iactabat: quod quidem pretioſiſſimum Monumentum magnam adfinitatem habet cum anaglypho conſecrationis Antonini in eius Columnae baſi inſculptae, in qua idem Genius, ſed nudus, ſimilem orbem cum ſerpente circumvoluto in altum adtollit: ut non parum mirer eruditos Gallos, qui in ea Gemma inluſtranda operam impenderunt, utrumque Monumentum non comparaſſe; non enim ſub Phrygio habitu vel Romam ſignificari dixiſſent, vel ipſum Aeneam.

VI. In praeſenti hac noſtra Gemma, et in hoc meo domeſtico Marmore, immo, et in ceteris adſimilibus, animae puerorum equo invehuntur. Id adtributum veteri Mythologiae aptiſſime conveniebat, qui animas modo a terreſtribus, aliquando a marinis, denique ab aëreis animantibus efferri credebant: per quae animalia triplex illa purgatio deſignatur, per quam in caelum perveniri poſſe reputabant. Pulcre ad propoſitum noſtrum Servius in VI. Aeneid. verſ. 741. *Triplex eſt omnis purgatio: aut enim in*

terra

terra purgantur, quae nimis oppreſſae ſordibus fuerint: ideſt, tranſeunt in corpora terrena; aut in aqua, ideſt, tranſeunt in corpora marina, ſi paullo melius vixerit; aut certe in aëre, tranſeundo ſcilicet in aëria corpora, ſi ſatis bene vixerint. Et quanquam laudatus Auctor tranſmigrationem animarum indicare voluiſſe videatur; adtamen Monumenta antiqua evincunt, Antiquos fere omnes quanquam Pythagoreorum doctrinam non admiſerint, eundem tamen ordinem ſervaſſe, qui animabus haec animalia ſubmiſerunt, niſi *ad tranſmigrationem* indicandam, et *ad tranſvectionem* ſaltem illarum exprimendam. Nam quod adtinet ad marina corpora, illa obvia ſunt in Tuſcorum, et Latinorum Vrnis, Piſtris, Hippocampus, Cinocampus, Taurocampus, et alia huiuſcemodi ſexcenta, quae pro privata religione ad libitum deformabant; de quibus multa nobis dicta ſunt in tertio Libro domeſticarum Lucernarum. Delphines vero ubique obvii ſunt in ſepulcralibus Monumentis; ut quodammodo commune quoddam mortuorum ornamentum videatur. Terrenorum etiam animalium hac vice fungentium exempla lubenter enumeraremus, ſi epiſtolaris Diſſertationis ſpatium, et propoſitum argumentum pateretur.

VII. Vbi vero privata ambitio in mortuorum conſecratione laxata eſt, caeleſtia animalia, vel quae Diis ſacra haberentur, adeo promiſcue uſurpata ſunt, ut nihil magis obvium ſit, quam aquilas, et pavones in Sepulcris intueri, quorum officio animae in caelum efferri putabantur. Potentiores etiam bigas addiderunt. In Gemma Muſei Regis Francorum vulgata Tom. I. Hiſtoriae illius Academiae, Germanicus, et Agrippina cernuntur, qui vehiculo efferuntur in caelum a draconibus Cereris. Paullina in nummo biga vehitur cum epygraphe CONSECRATIO.

Au-

Auguſtus, et Livia in altera ingenti Gemma Muſei Caeſarei, vulgata eodem Tom. II. Supplementorum, ſimili bigae inſidet a Centauris vectae, et a Victoria, ſeu Hebe coronantur. Conſtantinus quoque in eius nummo Caelum adit in Quadriga, quem ſuperna manus videtur excipere. Sed haec exempla non adeo obvia ſunt: communiora ſunt Animarum hiſce animalibus inſidentium. Sic minor Fauſtina in nummo maximi moduli cervae inequitat. In altero ſimili Antinous ſub Apollinis ſpecie grypho; Auguſtus vero in Achate Tiberiano equo alato, quem male Pegaſum, ut videbimus, inluſtratores nuncuparunt; equo vero inplumi, ut in praeſentibus noſtris Monumentis Fauſtina maior in nummo, quem doctiſſime, ut ſemper, inluſtrat Anteſignanus noſter Bonarrotius in Notis ad Muſeum Carpineum, qui opinionem hanc noſtram de Animarum tranſvectione multis Veterum teſtimoniis inluſtrat, praeſertim vero auctoritate Lactantii in VI. Thebaid. adferentis ſingulis ſtellis proprios equos fuiſſe adtributos; multiplices vero maioribus luminaribus.

VIII. At praecipuum officium Animas tranſvehendi Heſpero, atque Lucifero tribuebatur; adeout Albinovanus Druſum dixerit in ipſum Heſperum poſt mortem tranſiiſſe. Sic ille:

Quaeſivere Chori Iuvenem: ſic Heſperon illum,
Quem nexum medio ſolvit in igne Venus;
Quem nunc in fuſcis placida ſub nocte nitentem
Luciferum contra currere cernit equis.

Vbi ſententiam illam admiſiſſe videtur, quae Heſperum a Venere diſtinguebat; licet enim Heſperus, ac Lucifer unum et idem ſint cum Veneris ſtella, cuius matutinum,

ſive

Digitized by Google

ſive veſpertinum lumen per haec nomina diſtinxerunt, et, ut ait Statius:

—— Et alterno deprehenditur unus in ortu;

adtamen diſtinctas omnino ſtellas, ſed Veneri familiares, aliquando hoc nomine deſignabant; unde Virgilius Aeneid. VIII. verſ. 589.

Qualis, ubi Oceani perfuſus Lucifer unda,
Quem Venus ante alios aſtrorum diligit ignes,
Extulit hos ſacrum caelo, tenebraſque reſolvit.

Vbi Servius: *habet etiam duas alias ſtellas Venus; unam in ſigno Tauri, et unam in Septentrione:* quae fortaſſe una ex cauſis fuit cur animae ſupra Septentrionem locarentur. Heſpero vero, et Lucifero proprii equi adſignabantur. Conſtat hoc praecipue ex pictura Vaſis Etruſci, quam Libro I. eius Collectionis, quam doctiſſimus Gorius noſter meditatur, additis notis inluſtrabimus. Adcedunt Poëtarum teſtimonia. Ovidius Metamorph. XV. verſ. 189.

———— Cumque albo Lucifer exit
Clarus equo. ————

Et Triſtium Lib. III. Eleg. V. verſ. 55.

———— Solis praenuncius ortum
Adferat admiſſo Lucifer albus equo.

Et Claudianus de Rapt. Proſerpinae Lib. II. verſ. 121.

Dum mens humectat flaventia Lucifer arva,
Roranti provectus equo. ————

Et Statius Thebaid. VI.

Lu-

Lucifer, et totidem Lunae praevenerat ignes,
Mutato noſturnus equo. ————

Et de Heſpero idem Ovidius Faſt. Lib. II. verſ. 314.

Heſperus, et fuſce roſcidus ibat equo.

Etiam Caſſiodorus Epiſt. LI. Lib. III. Heſpero, et Lucifero in Circo equos ſacratos fuiſſe teſtatur, qui propterea rorarii nuncupabantur. Quae quum ita ſint, probabilius mihi videtur equum alatum, quem Auguſto adtribuit Achates Tiberianus, alterum ex hiſce equis denotare Veneri addictum potius, quam Pegaſum, cui nullum in funeribus, atque conſecrationibus ipſis, quod adhuc viderim, officium fuit. Nec minor dignitas Lunae adtributa eſt; cui non modo bigam adſignavit Antiquitas, ut diximus in Notis ad Lucernas Tom. I. verum etiam ΦΙΛΙΠΠΗ, hoc eſt equos amans, vocatur ab Orpheo in eius Hymno, et *equos iungens* in altero apud Homerum: propterea eos, qui eius Numen ſibi deviciſſent, et impenſius coluiſſent, ab animalibus illi ſubiectis in eius orbem deductos iri reputabant: ex quo factum eſt, ut populi, praecipue qui Lunam impenſius colerent, inter quos Smyrnaei horum Marmorum auctores, ceterique Aſiae finitimi, mortuis ſuis equos adiungerent, quo ipſos in eius orbem tranſvectos eſſe profiterentur.

VIII. Haec tamen opinio de tranſitu animarum non adeo Smyrnaenſium propria fuit, ut Aſiae terminos non excederet, et Etruriam noſtram non pervaderet; nam in Theſauro Vaſculario ab eodem meritiſſimo Gorio ſtudioſiſſime conlecto, cui lucubratiunculas aliquas confeſtim prodituras praeparamus, ſaepiſſime occurrunt inter funebria

bria parerga huiuſmodi animarum imagines equis inſidentium, quae quum minus caute ab aliquibus non adeo in hac provincia verſatis ſpeculatae ſint, mirum in modum ingenium vexarunt, ut equeſtres haſce ſingulares figuras cum mortuis conciliarent. Hoc vero adeo ſolemne fuit Etruſcis, ut quum Lares domeſticos pingere vellent (ſub quibus, ut noſti ex meo Acherontico, nil niſi mortuorum ſuorum animas intelligebant) equum illi adſtantem intra Lararii ſeptum coniungebant; neque enim puto equum illum prioris vitae inſtitutum ſignificare; non enim Sacello iumentum incluſiſſent. Sunt haec indicia Religionis ab altiore principio deducenda; pertinent enim, ſi quid recte ſentio, ad Animarum tranſvectionem, cuius ope in Lares familiares converſae ſunt, quae tanquam ſacrum animal, et Caelo familiare, in partem domeſtici cultus, in penetrale ſacrum inferebant: quanquam non ignorem altera quoque ratione equum Laribus adiunxiſſe; quum enim illos domorum, et urbium cuſtodes non modo adverſus fures, ſed et publicos hoſtes, et thorace, et inſigni galea armare conſueſcerent, ut late a nobis probatum eſt in Diſſertatione *de Diis Tudertium*, apud quos obvia ſunt Larium armata ſimulacra, inter cetera belli ornamenta etiam equum illi tribuerunt. Nec ab iſta opinione Piſaurenſes noſtri abhorruerunt; dum enim haec ſcribo, apud Circianenſe meum ingens Sepulcretum in fundo Nobilium Petrutiorum inventum eſt, tegularum inſcriptarum opulentiſſimum, inter quas tres aereos ſimpulos, quanquam aetate labefactatos, erutos vidi, et in Muſeum meum intuli; et quod ſupra eſt, Larem etiam nudum, et ingentibus foliis, ut frequenter adcidit, coronatum, qui dextera elata, non pateram, ut ſaepe ſaepius, ſed lanceam intorquet.

IX. Sed iam ad Gemmam, et Marmor noſtrum redeamus. Ara in utroque ſuccenſa ad ea pertinet ſacrificia, atque piamenta, quibus animae placari ſolebant, et conſecrari, de quibus ita loquitur Arnobius adverſus Gentes Lib. II. *Neque illud obrepat, quod Etruria libris in Acheronticis pollicetur, certorum animalium ſanguine certis Numinibus dato, divinas animas fieri, et a legibus mortalitatis educi*. Hinc Maro Aeneam deſcribit ſic Polydoro iuſta exſolventem Aeneid. Lib. III. verſ. 63.

——— Stant manibus arae
Caeruleis maeſtae vittis, atraque cupreſſo.

Et Aeneid. Lib. V. verſ. 47. ubi eum patri parentantem inducit, *maeſtas ſacraſſe* ei *aras* dicit. Animadvertimus praeterea in hiſce Marmoribus, et in hac Gemma, quam explicamus, aras omnino uniformes eſſe, ac deſuper flammis conlucentibus aeque ornatas, quae eandem ipſam referunt ſpeciem, quam in Nummis Valeriani Caeſaris, Claudii, Quintilli, Cari, ceterorumque Imperatorum refert rogus ille conſecrationi deſtinatus: quapropter ſuſpicari pronum eſt, ſub hac imagine ipſam funebrem pyram deſignari, quam in noſtro Marmore altero pede equus tangit, inde veluti curſum ſuum in aſtra auſpicatus; quemadmodum de pavonibus, atque aquilis in Principum funere obſervatum eſt.

X. Serpens arbori circumfuſus, quem ad Heſperidum Draconem trahit Fabrettus, facile Genium defuncti exprimit inſtar Serpentis Virgiliani, qui ex Anchiſae tumulo, dum illi parentaretur, delapſus eſt. Aeneid. V. verſ. 84.

Dixerat haec: adytis, cum lubricus anguis ab imis
Septem ingens gyros, ſeptena volumina traxit:

quem eſſe aut Genium loci, aut parentis famulum Aeneas ominatus eſt. Hunc locum exornans Servius, ait: *Diis ſingulis inferiores quaſdam poteſtates eſſe adtributas, quae illarum obſequiis praeſto eſſent, et nutibus obtemperarent.* Hiſce vero mortuorum Geniis non ſecus ac Manibus magnum ſemper honorem adhibuerunt Ethnici, qui eorum imaginibus, immo et invocatione, Sepulcra exornarunt, ut fuſius in Acherontico noſtro edito in Volumine III. Muſei Etruſci, demonſtravimus. Serpentes vero erant eorumdem Geniorum imagines: quapropter in Marmore conſecrationis Antonini Pii, et Fauſtinae Genius orbis, a quo in Caelum efferuntur, ipſum orbem manu adtollit, cui ſerpens circumplexus eſt: ſub quo nil niſi ipſius Principis Genium intelligimus, ipſum quoque inſertum Caelo, et venerationi hominum publica auctoritate propoſitum. Alterum quoque ſubeſt myſterium in hoc ſerpente arboribus circumvoluto; ſignificat enim ipſum Caeli cardinem, ſeu polum, in quo, ut iam diximus ad Tabulam LIV. hominum virtute praeſtantium animas conlocabant, ubi occaſus neſciae, tanquam a vertice naturae, res humanas proſpicerent; quo ſtatu Aeternitatem indicabant, ut in nummo Fauſtinae VII. Trionibus exornato. Hinc Aratus in Phaenomenis:

Cetera, quae toto fulgent vaga ſidera mundo,
Indefeſſa trahit proprio cum pondere Caelum.
Axis ſtat, motus ſemper veſtigia ſervat.

Et Manilius Lib. V. verſ. 693.

At revoluta polo cum primis vultibus Arctos
Ad ſua perpetuos revocat veſtigia paſſus
Nunquam tincta vadis, ſed ſemper flexilis orbe.

Hunc vero Caeli locum occupat Heſperidum Draco, quem ab Hercule necatum *Minerva in Caelum tranſtulit*. Virgilius Georgic. I. verſ. 244.

> *Maximus hic flexu ſinuoſo elabitur anguis*
> *Circum, perque duas in morem fluminis Arctos,*
> *Arctos Oceani metuentis aequore tingui.*

Hinc propterea introductum eſt, ut ipſe anguis arbori Heſperidum circumvolutus, Aeternitatis ſymbolum eſſet, ſeu locum denotaret, in quo animae aevo aeterno fruebantur.

XI. Sed antequam ſerpentem miſſum faciamus, obſervatione dignum eſt in hoc Marmore noſtro ipſum triplici gyro arborem circumplecti, quod myſterio non vacat: nam aetatis anni per totidem volumina deſignantur: quae obſervatio mire recidit cum altero Marmore Fabretti Glyconi poſito; qui quum duos fere annos aetatis aequaſſet, eius ſerpens duplicem ſpiram exprimit. Hanc obſervationem excitavit nobis Servius in citatum Virgilii locum per haec verba; *Ita ergo nunc etiam Aeneae omen ſui erroris oſtenditur ſeptem gyris; nam ſeptimus ei annus eſt finis erroris, et eſt optimum figmentum. Annus enim ſecundum Aegyptios indicabatur ante inventas literas picto Dracone caudam ſuam mordente.*

XII. Reſtat arboris, cui ſerpens circumvolvitur, explicatio. Cuius generis ea ſit, ex ceteris Marmoribus minus diligenter expreſſis, mihi certe non liquet. In noſtro Marmore citra ullam haeſitationem pinus eſt Matri Deûm ſacra, cui puerum illum initiatum fuiſſe non vane ſuſpicor: immo, et eidem religioni addictum fuiſſe alterum, qui in Gemma expreſſus eſt, indubitanter puto; nam ita pileo Phrygio caput ornat, ut Atydem imitetur: quo blandimento

mento dolorem ſuum parentes ob filios admiſſos adlevabant, Deorum ornamenta illis tribuentes: quod iamdiu ab Eruditis, praeſertim vero a Celeberrimo Bonarrotio, obſervatum fuit, et nos in veterum Monumentis ſaepenumero obſervavimus. Pinum vero Matri Deûm ſacram eſſe conſtat. Arnobius Lib. V. *Quid ſibi vult illa pinus, quam ſemper ſtatis diebus in Deûm Matris inducitis Sanctuarium?* Et Servius ad Aeneid. IX. verſ. 116. *Caius* (Atydis) *ut perpetua maneret memoria, Mater magna inſtituit, ut quot annis in ſacris ſuis plangeretur, pinumque arborem, ſub qua iacuerat, tutelae ſuae adſcripſit.*

XII. Haec ſunt, BVFFI ORNATISSIME, quae tumultuario ſtudio (nam compluribus mei muneris curis, ut ſcis, quotidie diſtineor) circa haec cimelia notare datum eſt. Sed fortaſſe poſtulas ne ſilentio praetermittam Monumenta alia, quae dudum mihi dono obtuleras, nempe quina illa fictilia doliorum opercula, quae prominentibus litteris Etruſcis exornantur; nam ſparſim ex agro noſtro collecta, indubitatam fidem faciunt Etruſcam linguam, et characteres olim apud nos viguiſſe: quae quidem Monunumenta, quanquam ab argumento huius Epiſtolae aliena ſint, illi tamen adprime conveniunt, cui Epiſtola nuncupatur. Ne igitur munificentia tua debito honore fraudetur, liceat heic in Patriae noſtrae decus illa proferre, et breviter inluſtrare. Te igitur non latet quanto ſtudio Veteres patria vina curaverint, ut ex maiore diuturnitate illorum aeſtimationem augerent; quidquid enim luxuria recentiorum peregrinis vinis adtribuit, Veteres ex ſola antiquitate exquiſierunt. Suo propterea quum dolia picarent, et humo obtegerent, curarunt Veteres, ut nempe annus notaretur, quo vina expreſſa forent, demum et taberna,

ſeu

ſeu cellarium, ſeu potius fundum, unde illa prodiiſſent. Has vero notas conſtanti atramento in ipſis doliis inſcribebant, ut adhuc aetate noſtra multa huiuſmodi, ſuperſtite adhuc ſcriptura, reperta ſint, et in dies reperiantur: quorum exemplaria aliqua nobis protulit, et inluſtravit idem laudatiſſimus Gorius in Obſervationibus ad Columbarium Libertorum, et Servorum Liviae Auguſtae, inter quae illud praecipuum e lectiſſimo Muſeo V. C. Franciſci Commendatoris Victorii prolatum, quo notabatur vinum e C. Purelli Cella eductum. Conſulatum vero doliis inſcriptum, aliquando fuiſſe colligitur, praecipue ex Horatio Carm. Lib. III. Ode XXI. ubi amphoram adloquitur, et Ode XIV.

I, pete unguentum, puer, et coronae,
Et cadum Marſi memorem duelli:

et rurſus in eodem Libro Ode VIII.

Hic dies, anno redeunte, feſtus
Corticem adſtrictum pice dimovebit
Amphorae fumum bibere inſtitutae,
Conſule Tullo.

Quia vero hi tituli vel prae vetuſtate, vel terrae humore aliquando decidebant, ut eſt illud Iuvenalis Sat. V. verſ. 34.

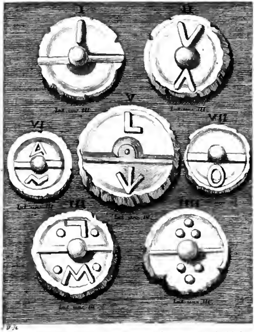
—— Cuius patriam, titulumque ſenectus
Delevit, multa veteris fuligine teſtae:

hinc introductum eſt, ut in doliorum adhuc crudorum collo Conſulatus imprimeretur: quorum ſpecimen ex agro noſtro effoſſum olim heic Piſauri in Bavariorum Muſeo ſervabatur. Sed incommodum nimis erat dolia ſic efformare, quae praeter illum annum, nullius uſus eſſent.

Me-

Melius, ac ſagacius inſtituere antiquiores, qui vel anni, vel fundi indicium in operculis obſignabant: quem morem explicant hi ipſi operculi, quos mihi dono dare voluiſti, in quibus prominentibus characteribus notae hae expreſſae obſervantur. Quid tamen ſibi velint, quum ignotarum nobis vocum initiales ſint, dicere non auſim. Vnum, quod coniectura adſequor, eſt nota L, ſeu Λ, qua Etruſci ad annum ſignandum utebantur; ut conſtat ex eorum titulis ſepulcralibus, in quibus annorum numerus adiectus eſt: quapropter non inaniter fortaſſe ſuſpicatus ſum Etruſcos Graecorum Colonos eandem Graecorum antiquiſſimorum dictionem ΑΤΚΑΒΑΝΤΑ, pro anno adhibuiſſe, ut pluribus declaravi in meis Roncalienſibus. Ceterae notae vel ad numerum annorum pertinent, quibus vinum illud ſenuiſſet, vel aliud quidpiam nobis ignotum important: nec inane fuit antiquis Piſaurenſibus id ſtudium in vino recondendo adhibere: ut enim vidiſti in Notis ad Marmora Piſaurenſia, quae Cl. Oliverius Patriae noſtrae ornamentum publicavit num. III. maximum vini mercimonium a Piſaurenſibus exercebatur, et hinc mari evehebatur. Si tamen haec Antiquitatis veſtigia, quae nunc primum in lucem prodeunt, copioſius cumulentur, et conferantur, maiores utique ſuppetias ferent, quibus eorum intelligentiam adſequamur. Sed diutius te moror, VIR DOCTISSIME, atque omni ſcientiarum genere ornatiſſime; nec mihi maius otii datum eſt ad meliora proferenda. Vtinam rediret felix illud aevum, et beata tranquillitas, quibus aliquando in Fori Sempronii Praefectura una ſimul in Veterum Monumentis evolvendis, vel in Naturae arcanis perſcrutandis, noctes inſumebamus. Haec iam memorare magis, quam ſperare datum eſt. Quod iam ſupereſt, oc-

occupat labor , et dolor . Quod unum per aetatem licet, haec Patriae decora ab interitu vindicemus , ut quae Minerva non ſatis propitia , ac favente explicavimus , felicius ab aliis inluſtrentur . Vale Reipublicae noſtrae bono .

OPERCVLA FICT. DOLIORVM ERTVSC.
IN MVSEO PASSERIC

DE ARA
AVGVSTEA
DISSERTATIO IV.

IOANNIS BAPT. PASSERI
I. C. ET VIC. PISAVRENSIS

Digitized by Google

J D Sc. Inſcal. Sardae Muſei Cappello Senat. Venet.

DE ARA AVGVSTEA

DISSERTATIO IV.

AD VIRVM CLARISSIMVM

FRANCISCVM COMITEM GINANNIVM

PATRICIVM RAVENNATEM

QVVM ſuperioribus annis, domi tuae perquamhumaniter exceptus, Ravennae eſſem, et cum Parentum ornatiſſimorum, tum ſapientiſſimi Patrui tui IOSEPHI, qui tibi ad Philoſophiam amplificandam facem praetulit, ac praeivit, periucundo contubernio fruerer; inter ceteras venerandae Antiquitatis reliquias, quas avidiſſime perluſtrabam, admirationem mihi excitavit Marmor illud ingens, anaglypho opere exſculptum, oppido elegantiſſimum, quod in veſtibulo Baſilicae Divi Vitalis adſervatur, et in quo APOTHEOSIS AVGVSTEA faberrime expreſſa eſt;

 quod

quod quum nondum a nemine vulgatum reſciviſſem , animo ſtatui , ſi quando daretur occaſio , illud aeri inciſum publici iuris facere . Id vero nunquam opportunius adcidere potuit , quam in praeſentia , quum iam in publicam lucem feſtinante Goriano Syntagmate GEMMARVM ASTRIFERARVM , Marmor huiuſmodi , et ipſum aſtriferum , locum ſibi in ea Claſſe vindicare probe videbam . Quinimmo ipſum non Marmor dixerim , ſed potius omnium Gemmarum ampliſſimam ; quippe quia tam exquiſito opere caelatum eſt , ut non a Statuario Sculptore , ſed a Scalptore Gemmario perfectum eſſe videatur . Itaque , Te curante , delineatum , ne diutius litterarii orbis oculos moretur , tuis auſpiciis , favente meis votis V. C. atque amiciſſimo Gorio , qui aere ſuis ſumtibus exprimendum curavit , nunc primum in lucem profertur .

II. Monumentum , de quo nobis ſermo eſt , conſtat ex Pario marmore . Eius altitudo palmos quatuor cum ſemiſſe aequat , longitudine duplo fere maiore . Opus vero ex area adeo prominet , ut vix anaglyphum adpellem ; nam ſigna , maiore ſui parte e marmore educta , vix tertia parte occultantur . Quae profunditas marmori ſit , quaeve poſtica facies incluſa in pariete , non adparet . Amplioris ſane molis olim fuiſſe , quam quod hodie cernitur , abunde oſtendit extremarum partium corruptio , et ipſa quoque in medio iactura , quae ex duobus fragmentis una commiſſis hodie coaleſcit . In quem uſum id opus olim factum ſit , liquido non conſtat . Sunt , qui male ſuſpicentur partem fuiſſe zophori , quo frons alicuius Templi ornaretur . Male, inquam ; nam inferior taeniola , cui ſimulacra inſtant , longe recedit a legibus , quibus aevo Auguſteo parebat Architectura ; nam tenuiſſima eſt , quum quartam zophori par-

palm. IV. et sem. quod in Veſtibulo
ſeruatur.

Digitized by Google

Digitized by Google

partem aequare debuiſſet . Evincit praeterea id opus minime alto in loco fuiſſe reponendum ipſum abſolutiſſimum artificium, quo minutiſſimae quaeque partes laborioſiſſime, et molliter perfectae ſunt : quod nunquam docti Artifices praeſtitere in ſculpturis , quae longe ab oculis ſemoveri debuiſſent . Praeterea, niſi quod id Marmor aliqua ex parte corruptum eſt , quod vel iniuriae , vel ruinae referendum venit ; quod tamen ſupereſt , ſpirat adhuc primaevum ſplendorem , ut illud ab aëris intemperie ſemper defenſum fuiſſe reputemus . Quae quum ſedulo conſiderarem , illiuſque ſignificationem expenderem , ſuſpicio inrepſit , ad Templum aliquod Romae , et Auguſto ſacrum pertinuiſſe , et crepidinis loco fuiſſe , cui ara inſiſteret . Conſtat enim antiquas aras tanta amplitudine non fuiſſe ; quum praeſertim earum loco foci , et tripodes adhiberentur . Aris vero crepidines , et gradus quoſdam ſubiiciebant , ut illae quum magis excelſae eſſent , auguſtiores viderentur . Talem in Olympici Iovis Templo fuiſſe tradit Pauſanias in Eliacorum priore : *Arae Olympicae ima crepido , quam πρόθυσιν adpellant (quaſi primam ſacrorum ſtationem dicas) ambitum peragit pedum centum et viginti quinque ; graduum ſingulorum ſupra crepidinem ambitus , pedes explet binos ac tricenos ; univerſae arae altitudo pedes conficit duos prope et viginti : ducuntur hoſtiae ad imae crepidinis ſtationem , ibi eas patrio more mactant , femora in ſumma ara adolent .* Et revera , quum ſuperioribus annis Romae in Palatio Caeſarum Lararium Auguſteum defoſſum eſſet , in eius medio ingens baſis adparuit elegantiſſime exſculpta , ad cuius ſummitatem per geminas ſcalas patebat adceſſus , ut refert eruditiſſimus Praeſul Franciſcus Blanchinius . Fuere tunc qui crederent , ſuggeſtum illud marmoreum arae vicem obiiſſe ; neuti-

quam

quam animadvertentes, antiquos nunquam aras pedibus ſcandere conſueviſſe. Nemauſi quoque in Templo adhuc exſtante, ut ex Palladio conſtat, celſae crepidines ſuperſunt, ad quas pariter per ſcalas itur, quibus foci, et tripodes ad ſacrificandum imponebantur. De hac diſpoſitione minime mirabimur, ſi ea adtendamus, quae de ararum conſtitutione ſtatuit Vitruvius Lib. IV. Cap. 8. *Vt Iovi, omnibuſque Caeleſtibus, quam celſiſſimae conſtituantur*. Hoc vero non de aris intelligendum venit, quae ut uſui eſſent, vix ternos pedes excedere poterant; ſed de hypobaſi, ſeu ſuggeſtu, in quo pro Numinis dignitate arae mobiles, plicatiles tripodes, quandoque et compactiles, ſeu textiles conſtituebantur. Quinimmo, ut verum fatear, aras ipſas, quae marmoreae adhuc exſtant, quum nulla combuſtionis indicia ſervent, non aras, ſed illarum fulcra fuiſſe exiſtimo; ſuper quae ahenei crateres, ſeu fictiles cum prunis ardentibus inferebantur, et commode efferebantur, ut ſtatuto in loco ſavilla iam ſacris functa religioſe deponeretur.

III. Vbi vero huius noſtri anaglyphi excellens artificium admiratus ſum, commendare non deſtiti veterum Ravennatum munificentiam, qui quum memoriae Auguſti Templum exſcitarent, nullo ſumtui parcentes, excellentiſſimum omnium Sculptorem ſibi compararunt; nam fuiſſe apud ipſos Auguſti delubrum, manifeſte evincunt exſtantia adhuc inſcripta Marmora, in quibus plurima Auguſtalium mentio eſt. Sed quae civitates, quae oppida hac ſuperſtitione caruerunt? Adeo enim univerſalis fuit, ut communi quadam conſuetudine Auguſtalium Collegio ubique locorum omnium ſacrorum cognitio, indictio certaminum, atque ludorum delata ſit, in tantum ut illorum iudicio multi Martyrum damnati ſint. Sed minime obeſſe

pu-

putarim gloriae veterum Ravennatum , ſi Marmor id aliunde invectum ſuſpicemur ; quum ipſi ſub Gothorum imperio non Italiae modo , ſed etiam Graeciae pulchriora ornamenta in patriam ſuam invexerint : quod multiplici auctoritate Caſſiodori comprobatur ; nam ex eius Epiſtola VIII. Lib. X. conſtat , Iuſtinianum Imperatorem interpellatum fuiſſe , ut marmora quaedam in Graecia comparata ſineret Ravennam deferri . Fuere vero , et in his etiam regionibus , templa Auguſto conſtituta , ut liquet ex Pauſania in Laconicis ; immo in ipſa Athenarum arce illud conſtitit , cuius adhuc ſupereſt ſequens inſcriptio :

Ο ΔΗΜΟΣ ΘΕΑΙ ΡΩΜΗΙ ΚΑΙ
ΣΕΒΑΣΤΩΙ ΚΑΙΣΑΡΙ

Maior tamen mihi inrepſit ſuſpicio , Marmor id ex ipſo Templo , quod Romae ſupra Forum Auguſto ſacratum erat , detractum fuiſſe ; nam ea aetate , exoletis iam ſuperſtitionibus Idolorum , Templa omnia in ſolitudinem verſa erant , ut colligitur ex Zoſimo Hiſtor. V. Cap. 38. *Quo tempore Theodoſius maior Romam venit , et contemtum ſacri cultus in animis omnium excitavit , publicum ſumtum ad ſacrificia ſe ſuppeditaturum inficiatus , expellebantur utriuſque ſexus Sacerdotes , et fana deſtituta ſacrificiis omnibus iacebant* . Hanc etiam deſolationem multis deplorat Symmachus in Relatione ad Valentinianum , Theodoſium , et Arcadium AVGGG. quapropter mirandum minime eſt , ſi interiora Templorum ornamenta , quae nullo uſui erant , et ſine alicuius iniuria detrahi poterant , a religione ad civilem cultum tranſlata , Theodorico iubente , Ravennam migraverint , ut regni ſedem exornarent ; quum praeſertim apud eumdem Caſſiodorum legamus Lib. I. Epiſt. 28.

et

et Lib. II. Epiſt. 7. Variar. mandatum fuiſſe, ut marmora in multis Italiae locis conſtituta, Ravennam deferrentur; immo ex ipſa urbe Roma, ut Lib. III. Epiſt. 10. quo in loco iubetur, ut marmora ex domo Pinciana detracta, ad ipſum Regni caput veherentur. Hanc vero direptionem facilius paſſae ſunt Vrbes noſtrae, quae Ravennae propinquiores, et mari expoſitae, huic calamitati facilius patebant; ut praeſertim nos Piſaurenſes doleamus vix antiqua pavimenta nobis fuiſſe reſervata, in quibus detergendis ingentia columnarum veſtigia deprehendimus: quae tamen quum apud nos minime ſint, nec in alium uſum ceſſerint; non alia via exceſſiſſe credo, quam quod tumultuarie depoſitae, et frequenter corruptae, praetermiſſis fragmentis, quantum poſteri doleremus, quae ſpecioſiora eſſent, ad vos delata ſunt. Haec vero querela minime Tibi gravis videatur, NOBILISSIME GINANNI, quum ad Patriae tuae gloriam adcedat, omnia Orbis aedificia, et praeſertim Romae habuiſſe vectigalia; blandiente fortuna ingenio Ravennatum, ut ibi maxime forent, ubi maiori cum dignitate ſubſiſterent.

IV. His praenotatis, adcedo ad ipſam huiuſce ARAE AVGVSTEAE Apotheoſin referentis explanationem. Sedet prima in huiuſce Marmoris latere Dea Roma, talari tunica, et peplo ornata; quamquam omnium iconum, quae ſuperſunt, maius ſenſerit detrimentum. Manu ſiniſtra elata haſtam puram regebat; cuius aliqua vix conſpicua veſtigia adparent. Nec manus illa, qua velum adtollit, ad ipſam pertinet; ſed ad ſequentem figuram, quae et ipſa exſcidit. Interiit praeterea manus dextera, cuius circa pectus nulla ſubſunt adminicula, ut ſuſpicemur demiſſam habuiſſe, quo clypeum ſuſtineret. Eius officium in hoc

Mar-

Marmore duplex eſt. Primum, quo Dea habebatur, communes in hoc ſacro Marmore cum Diis Auguſtis honores excipit; nam, ut infra demonſtrabimus, communi titulo, aeque illi, atque Auguſto Templa ubique fuere conſtituta. Alterum vero, quo Vrbem notat, ſive Populum Romanum, circa auctoritatem verſatur, demonſtrans eius decreto defunctos Principes divinis honoribus fuiſſe decoratos; quamquam enim ita uſu invaleſcente inoleverit, ut mortui omnes privata religione conſecrarentur, et communi Deorum Manium adpellatione innoteſcerent, ut in Acherontico meo edito in Volumine III. Muſei Etruſci demonſtratum eſt; conſtat tamen ſolemnem conſecrationem non niſi ex S. C. factam eſſe, ut poſt ceteros antiquiores notavit Euſebius Hiſtor. Eccleſ. Lib. II. *Quum lex vetus obtineret neminem Romae conſecrari, niſi calculo, et decreto Senatus:* quod etiam indicare voluit Prudentius contra Symmachum, ubi Deam Romam conſecratam deridet:

Vera ratus quaecumque, Senatu auctore, probantur.

Hinc in baſi Columnae Antoninae, Principibus in caelum advolantibus, Roma ſubeſt, illoſque elata manu Deos eſſe iubet, divinoſque honores adtribuit, et praeſertim Circenſes. In Lucerna quoque Muſei noſtri Tom. III. num. 57. Roma ſimili nutu divinitatem alicui impertitur, geminis interim Victoriis clypeum cum defuncti imagine adtollentibus.

V. Romae armatus adſtat Imperator adhuc vivens, qui ab illa impetrat et Caeſari, et Auguſto, et Liviae ſibi proximis, divinitatem. Adhuc vivens, inquam; quum enim praedeceſſores ſui nudi exhibeantur, unica tantum palla, Deorum more, involuti; ipſe e contra Imperatorio ornatu, quo viventes utebantur, et praeſertim lorica, munitus eſt. Siniſtra manu parazonii capulum ſtringit; quod

etiam ſrequenter obſervatur in Imperatorum ſimulacris : manum vero dexteram adtollit , qua aliquid imperare videtur ; et , ut coniicio , intercedit pro utriuſque divinitate, quam illi profuſa adulatione a Senatu Romano impertitam tradit Tacitus Annalium Lib. I. et Suetonius in Octavio Cap. 100. quamquam Plinius in Paneg. Cap. 11. Auguſtum ab ipſo Tiberio conſecratum referat : *Dicavit caelo Tiberius Auguſtum , ſed ut maieſtatis crimen induceret* . Hoc etiam videtur firmare Paterculus Lib. II. Cap. 121. *Poſt redditum caelo patrem , et corpus eius humanis honoribus , nomen divinis honoratum , primum principalium eius operum fuit ordinatio Comitiorum* : hoc tamen intelligendum venit, quod ipſis intercedentibus, a Senatu , cuius erat divinitatem adſerere , inter caelites relati ſint . Profecto eius lorica ornatiſſima eſt , eiuſque fimbriae leoninos rictos imitantur. Erant haec in uſu armorum parerga , adeout Statius Martis armaturam deſcribens ; qua Eteoclem , et Polynicen in certamen incitavit , illam monſtris ornatam nobis obiiciat . Vidi in Foro Sempronii , dum eius Vrbis praefecturam gererem , truncum Imperatoris ſimulacrum , cuius lorica circa oram terno monſtrorum omnis generis ordine ornabatur . Alia quoque ſimilia vidi Vrbini ſemifracta , et iacentia in Hortis Principum Rovereorum ; quae pariter, ut fama ferebat , in eodem Foro Sempronii inventa fuerant . At difficultas in eo manet , ut Imperatorem heic repraeſentatum nomine ſuo nuncupemus . Tota controverſia inter Tiberium , Caligulam , et Claudium verſatur ; nam ex iis , quae praemiſimus , atque dicturi ſumus , prior illorum Auguſtum conſecravit , eique Templum magnifico molimine faciundum curavit . Quum vero non perfecerit, ut ex Suetonio adparet ; credibile quoque non eſt hanc Aram perfeciſſe, quae omnium ultima , Templis iam perfe-

ctis,

ctis, ſtatuebatur. Praeterea eius aetate Livia conſecrata nondum erat, ut in partem divini cultus adcederet; illam enim longe poſt conſecravit Claudius, quod clare teſtatur Suetonius in eius vita Cap. 11. *Converſus hinc ad officia pietatis, iuriſiurandum neque ſanctius ſibi, neque crebrius inſtituit, quam per Auguſtum. Aviae Liviae divinos honores, et Circenſi pompa currum elephantorum Auguſteo ſimilem decernenda curavit.* Quae ratio evincit, hoc ipſum Marmor, in quo Livia Divis adcenſetur, neque ſub Caio fieri potuiſſe, quamquam ille Auguſti templum dedicarit. Aetas igitur huius ſculpturae ad imperium Claudii, ſub quo Diva eſſe coepit, referenda eſt. Nam ſatis credibile eſt, ipſum Claudium aviae iam conſecratae non modo ſimulacra in Templo Iuliae Gentis dedicaſſe; verum etiam cetera Templi parerga perfeciſſe, vel addidiſſe, in quibus eiuſdem novi Numinis effigies toti divinae familiae adderetur. Adcedit indicium lineamentorum, quae Claudium magis, quam ceteros ex praedeceſſoribus videntur indicare. Si tamen placeat ſculpturam hanc vobis Ravennatibus non advenam, ſed indigenam eſſe (hoc enim minime inficiabor) prompta occurrit coniectura, ipſos Ravennates, ceteroſque populos, ut morem Principi gererent, ubi Liviae apotheoſim reſcivere, ad ſimilitudinem adſentationis Romanae in Templis, quae Auguſto ſacra ubique erant, ſigna Liviae intuliſſe, eiuſque imaginibus Templorum adceſſoria exornaſſe.

VI. Succedit ſimulacrum Iulii Caeſaris, de quo minime haeſitandum eſt; nam peculiari ſuo ſymbolo nobilitatur. Ipſae tamen non humana ſpecie, ſed divina videndum ſe praebet; nam, Divorum more, nudus eſt, ſolo peplo, quemadmodum Iupiter effingi ſolebat, obvelatus. Dexteram Romae protendit, et blando, ac ſereno vultu, (non illo mecaſtor, quo Peruſinas aras circuire viſus eſt) no-

novum Principem, columen Reipublicae, et ſpem populi, illi videtur commendare. Inſignitur vero praeclaro ſidere, in eius fronte impreſſo: ex quo illum tamquam praecipuo charactere dignoſcimus, freti auctoritate Plinii Lib. II. Cap. 25. *Sidus crinitum per ſeptem dies in regione caeli, quae ſub Septentrionibus eſt, conſpectum. Eo ſidere ſignificari vulgus credidit Caeſaris animam inter Deorum immortalium Numina receptam: quo nomine ad inſigne ſimulacro capitis eius, quod mox in Foro conſecravimus, adiectum eſt.* Eadem prorſus tradita legimus apud Suetonium in Iulio Cap. 88. *In Deorum numerum relatus eſt, non ore modo decernentium, ſed et perſuaſione vulgi. Siquidem ludis, quos primo conſecratos ei heres Auguſtus edebat, ſtella crinita per ſeptem dies continuos fulſit, exoriens circa undecimam horam; creditumque eſt animam eſſe Caeſaris in caelum recepti: et hac de cauſa ſimulacro eius in vertice additur ſtella.* Hoc etiam confirmavit ſuo in Virgilium commentario Servius: *Auguſtus omnibus ſtatuis, quas ob divinitatem Caeſari ſtatuit, hanc ſtellam adiecit.* In cuius rei teſtimonium ipſius Divi Iulii ſigillum aheneum heic Piſauri in Muſeo Arditio adſervatur, cuius capiti ſtella inhaerens cernitur, quae inſciis quibuſdam Solis imago viſa eſt. Hanc vero dignitatem a Iove Caeſari adtributam, intercedente Venere, generis ſui progenitrice, finxit Ovidius Metamorph. XV. verſ. 840. quam ſic conloquentem deſcribit:

Hanc animam interea caeſo de corpore raptam
Fac iubar, ut ſemper Capitolia noſtra, Forumque
Divus ab excelſa proſpectet Iulius aede:

ad quam etiam adludit Virgilius Eclog. IX. verſ. 47.

Ecce Dionaei proceſſit Caeſaris aſtrum:
Aſtrum, quo ſegetes gauderent frugibus; et quo
Duceret apricis in collibus uva colorem.

Et

Et Lucanus Lib. VII. verſ. 457.

Bella pares ſuperis facient civilia Divos :
Fulminibus Manes , radiiſque ornabit , et aſtris ,
Inque Deûm templis iurabit Roma per umbras .

VII. Media inter Iulium, atque Auguſtum Livia , et ipſa Numinibus addita , ſub aſpectu Iunonis repraeſentatur : quod non obſcure indicat inſignis corona , quae eius caput ambit , eaque prorſus , quae Iunoni in antiquis picturis, et ſimulacris adtribuitur : ſed et Amor parvulus , qui prope ipſam volitat , aliquid eius auribus inſuſurrat . Ipſa vero, primum ubi maritus eius tranſcendit ad Divos, ex uxore Sacerdos eius facta eſt. Dio Lib. LVI. *Tunc verum conſecrantes Auguſtum Sodales , ei ſacra inſtituerunt , et Sacerdotem Liviam* . Quod etiam tradit Paterculus Lib. II. *Livia Romanarum eminentiſſima , quam poſtea coniugem Auguſti vidimus , quam tranſgreſſi ad Deos , Sacerdotem.* Hac demum defuncta, ex Antiſtite Divorum, et ipſa Diva ſalutata eſt a Claudio Caeſare , ut tradit Suetonius in Claudio Cap. 11. *Aviae Liviae divinos honores , et Circenſi pompa currum elephantorum Auguſteo ſimilem decernenda curavit* . Addit Dio et Veſtalium miniſterium eius honori addictum fuiſſe . Sic enim habet Lib. 60. *Aviam Liviam praeter hunc honorem , etiam immortalitati adſeruit , dedicavitque eius effigiem in templo Auguſti , ac rem ſacram ei fieri a Veſtalibus mandavit , mulieresque per nomen eius iurare iuſſit* . Nummi quoque in eius honorem cuſi honorum divinorum , quibus prona , effuſaque adulatione decorata eſt , teſtimonium faciunt . Mirifice vero hoc Marmor inluſtrat Prudentius in Symmachum , qui Liviam non modo conſecratam , ſed in Iunonem transformatam tradit , eiuſque ſimulacrum in Templo Auguſti repoſitum memorat :

Adie-

Adiecere ſacrum, fieret quo Livia Iuno.

Hoc vero eo facilius obtinuit, quo virum eius Auguſtum in Iovem transformatum repraeſentarunt, ut infra obſervabimus.

VIII. At Pueruli imago ſub ſpecie Cupidinis Liviae adſtans, non arbitrario conſilio adiuncta eſt; quin potius alterum ex Principibus iam fato functis repraeſentat; illum nempe ex Germanici liberis, qui adhuc puer Auguſto, et Liviae admodum carus exſtitit, et praematura morte ſublatus magnum utrique ſui deſiderium reliquit; de quo ſic loquitur Suetonius in Caligula Cap. 7. ubi Germanici eius patris vitam paucis reſtringit: *Habuit in matrimonio Agrippinam, M. Agrippae, et Iuliae filiam, et ex ea novem liberos tulit: quorum duo infantes adhuc rapti, unus iam pueraſcens, inſigni feſtivitate; cuius effigiem habitu Cupidinis in aede Capitolinae Veneris Livia dedicavit: Auguſtus in cubiculo ſuo poſitam, quotieſcumque introiret, exoſculabatur.* Prudenti igitur Artificis conſilio ſub illa forma, qua iam publice innotuerat, et utrique Principi acceptus erat, inter utriuſque imagines in hoc Marmore conlocatus eſt.

IX. Vltimus omnium ſuccedit Auguſtus, qui cultu corporis, ceteriſque ornamentis Iovem imitatur: quod communi adſentatione iam fuerat introductum, ut liquet ex Ovidio Faſtorum Lib. II. verſ. 131. ita Auguſtum adloquente, illumque Iovi comparante:

Hoc tu per terras, quod in aethere Iupiter alto,
Nomen habes. hominum tu Pater, ille Deûm.

Nam et corona querna redimitus eſt, et haſtam puram, ſeu ſceptrum ſuſtinet dextra; quae quidem Iovis ſymbola non ad Sculptoris libitum, ſed, adnuente Senatu, illi adtri-

buta

buta ſunt; nam in nummis poſt eius mortem cuſis aquila, et fulmen ei adſignatur. Quo reſpexit Lucanus loco ſuperius adlato:

Fulminibus Manes, radiiſque ornabis, et aſtris.

Praeterea etiam corona querna, addito lemmate DIVO AVGVSTO S. P. Q. R. demum caeleſtis orbis, cui regendo in caelum adſcitus putabatur. Hoc mire exprimit in hoc Marmore ipſe caeleſtis orbis ſub Auguſti pede conlocatus, quem in aliis etiam marmoribus ſe obſervaſſe teſtatus eſt ſupra laudatus Blanchinius in Praefatione ad Marmora Aulae Vrbinatis: quod ipſo quoque adhuc inter vivos agente communi quadam orbis adulatione factitatum eſt: quo etiam reſpexit Manilius Lib. I. verſ. 796.

———— Veneriſque ab origine proles
Iulia deſcendit caelo; caelumque replevit,
Quod regit Auguſtus, ſocio per ſigna Tonante.

Et Lib. IV. in fine:

Ne dubites homini divinos credere viſus,
Iam facit ipſe Deos, mittitque ad ſidera Numen,
Maius et Auguſto creſcit ſub principe caelum.

In ipſo caeleſti orbe ita Zodiacus ex induſtria locatus eſt, ut Scorpius in fronte poſitus primum locum obtineat: ut indicaret Sole hoc ſignum percurrente, ipſum orbi donatum fuiſſe, ut in eius vita tradit Suetonius Cap. V. Ipſe vero primus omnium adhuc vivens templis, et aris decoratus eſt, ut tradit idem Scriptor in eius vita Cap. LII. *Quamvis ſciret etiam Proconſulibus decerni ſolere; in nulla tamen provincia, niſi communi ſuo Romaeque nomine, recepit*: et Tacitus Annalium Lib. IV. *Cum Divus Auguſtus ſibi, atque Vr-*

Vrbi Romae Templum apud Pergamum ſiſti non prohibuiſſet. Et Ioſephus Antiquit. Iud. Lib. XV. Cap. 13. *Templum ibi Auguſto ſacrum exſtruxit a longe conſpicuum navigantibus: et in eo ſtatua Romae altera, altera vero Caeſaris*. Ipſo vero fatis functo, non modo Divus ex Senatuſconſulto pronunciatus eſt; ſed et ingens illi Templum decretum fuit. Dio Lib. LVI. *Ipſi Templum quidem Romae decretum quidem a Senatu, ſed a Livia, et Tiberio ſtructum eſt, idque alibi, et pluribus locis*. At ab ipſo Tiberio inchoatum potius, quam abſolutum fuiſſe explicat Suetonius in Tiberio 47. *Princeps neque opera ulla magnifica fecit; nam et quae ſola ſuſceperat, Auguſti Templum reſtitutionemque Pompeiani Theatri imperfecta poſt tot annos reliquit*. Id vero a Caligula abſolutum, et dedicatum fuiſſe probant eius nummi, in quibus eiuſdem Templi exaſtyli proſpectus ſimulacris, et quadriga inſignis dignoſcitur, addita epigraphe: DIVO AVG. S.C. cuius nummi auctoritatem confirmat Suetonius in Caligula Cap. XXI. *Auguſti Templum abſolvit*. Et Dio Lib. LIX. *Deinde Caius habitu triumphali Templum Auguſti dedicavit, nobiliſſimis pueris aetate florentibus, cum virginibus eiuſdem ordinis, hymnum canentibus*. Fecit autem in ea Palatini parte, quae Foro inminebat, et Capitolium ſimul proſpectabat: quo in loco ingentes adhuc ſubſtructiones ſuperſtites, quum Romae eſſemus, ſaepiſſime viſitabamus. Plinius quidem Lib. XII. 19. ait fuiſſe in Palatio: *Vidimus in Palatii Templo, quod fecerat Divo Auguſto coniux Auguſta*: quod etiam confirmat Ovidius Metamorphoſ. XV. verſ. 841.

—— Semper Capitolia noſtra, Forumque
Divus ab excelſa proſpectet Iulius aede;

nam in eo Templo Divi quoque Iulii imago colebatur. Ceterum pulcherrimus iſte nexus, quo tota Auguſti familia

Digitized by Google

divinitate donata repraeſentatur, quodammodo proponitur nobis ab Ovidio Lib. IV. de Ponto Epiſt. IX. ubi eaſdem ipſas imagines in Auguſteo Sacello deſcribit verſ. 105.

Nec pietas ignota mea eſt ; videt hoſpita tellus
In noſtra ſacrum Caeſaris eſſe domo.
Stant pariter Natuſque pius, Coniuxque Sacerdos,
Numina iam facto non leviora Deo.

Hanc enim proſapiam a caeleſti origine propagatam, totam pariter caelo deberi reputabant, unaque Caeſaream progeniem eſſe colendam. Manilius Lib. I. verſ. 796.

——— *Veneriſque ab origine proles*
Iulia deſcendit Caelo ; Caelumque replevit,
Quod regit Auguſtus, ſocio per Signa Tonante.

X. Alterum huius Marmoris fragmentum caeremoniam in conſecrationibus Principum obviam, hoc eſt victimarum immolationem oſtendit : quod etiam in dedicatione Templorum, et potiſſimum in eo, quod ipſi Auguſto dicatum fuit, contingebat ; ut manifeſte oſtendit praecitatus nummus, in quo Imperatori Caio ſacra obeunti victimarius adſtat, qui taurum ad aram ſtatuit. Quum enim per omnia Auguſtum Iovi exaequaſſent, minime alienum erat, ſi maiorem victimam et ipſi immolandam putaviſſent. Hoc clare probat eiuſdem Prudentii auctoritas, qui loco citato tradit Auguſto litari tauro conſueviſſe :

Hunc morem veterum, docili iam aetate, ſequuta
Poſteritas, menſa, atque adytis et Flamine, et aris
Auguſtum coluit, vitulo placavit, et agno :
Strata ad pulvinar iacuit, reſponſa popoſcit.

Ceterum, ſi quae deſunt in tam praeclaro, tamque nobili Monumento, cuius oppido vix unum latus, neque integrum, et alterius partem habemus, intueri nobis datum eſſet, multo plura, quae ad hanc caeremoniam pertinebant, obſervaremus, quibus non mediocriter in tam praecipuo argumento Antiquitatis ſcientia iuvaretur. Haec tamen detrimenta late compenſat huius ſaeculi induſtria, quae tota eſt in venerandae Antiquitatis reliquiis non eruendis modo, ſed etiam inluſtrandis: in quo praecipue ſtudio Concives tui ſummopere enitent, conſpirantibus omnium votis ad Patriae monumenta condecoranda. Inter hos vero praeterire ſilentio non poſſum virum religione, litteris, et dignitate conſpicuum Petrum Paullum Ginannium Gentilem tuum, Caſinenſium Praeſidem Generalem, qui pleraque iamdiu conſepulta monumenta luci reſtituit, praeſertim vero Gothorum Regum Mauſoleum, quod alte terra obrutum, egeſtis immenſis ruderibus, omnium oculis conſpiciendum praebuit. Nec reticere debeo alterum Camaldulenſis familiae decus Mariangelum Flaccum, Claſſenſi Bibliothecae Praefectum, cuius diligentia ingens Marmorum ſcriptorum numerus erutus eſt. Florent apud vos omnigenae politioris litteraturae ſtudia, quae praeſertim domi tuae quodam iure ſucceſſionis cuſtodiuntur: ſunt in pretio Viri docti: Eruditorum conſeſſus ita frequentantur; ut non dubitem adfirmare peregrinam Gothorum barbariem, atque Exarcharum tyrannidem, qui iam tum florentiſſimam Vrbem veſtram, immo et late Italiam totam opprimere conatae ſunt, virtutibus veſtris expiatas, maiori gloriae veſtrae ceſſiſſe.

DE

DE GEMMA GAMELIA

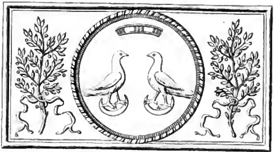
EX DACTYLIOTHECA GORIANA

DISSERTATIO V.

IOANNIS BAPT. PASSERI

I. C. ET VICAR. PISAVRENSIS

Digitized by Google

Inscal. Cryſtallo Mus. ——— Soru figuris inauratis

DE GEMMA GAMELIA

DISSERTATIO V.

AD NOBILISSIMVM ET ORNATISSIMVM

CAROLVM FERDINANDVM CAPPONIVM

COMITIS ET EQVIT. FERRANTIS SENATORIS F.

PATRICIVM FLORENTINVM

SACRAE RELIGIONIS HIEROSOLYMITANAE

EQVITEM COMMENDATARIVM

NIHIL ferme iucundius mihi COLVMBARIAE SOCIETATIS Sodali contingere poterat, CAPPONI GENEROSISSIME, quam veterem Gemmam e Dactyliotheca Goriana depromtam offerri explicandam, in qua Coetus noſtri inſignia, COLVMBAE GEMINAE ſe ſe invicem reſpectantes, inciſae ſunt; ut ſubinde coniecturam de illa meam coram Te proferrem, de eo litterario inluſtri Conventu adprime meritum; praeſerrim quum Antiquitatum ſtudia, non conſilio magis, quam hereditate exceperis, quae in Familia Tua longe praeclariſſima quodammodo

gen-

gentilia reputantur: quum ex ea, maximo Reipublicae Litterariae bono, ſummopere ornata, atque amplificata prodierint. Antequam vero ad hoc Cimelium pulcherrimum inluſtrandum adcedam, quod iam tu ipſe dum oſtenderetur Sociis Columbariis vidiſti, et pluris fuiſti; memineris hoc ipſum EMBLEMA inſcalptum eſſe cryſtallo in poſtica eius parte; nam in antica ſuperficium totum planum eſt. Columbae auro ſuperfuſo fulgent, uti etiam falcatae lunulae, et corona, quae ipſis deſuper inminet. Cryſtallinus orbis inclufus eſt in quodam ornamento, quod lapidem ſubviridis obſcuri coloris imitatur, et refert: ut facile coniecturae ſit locus, vel muliebris fibulae, vel bullae locum tenuiſſe, ac boni ominis gratia puellae Sponſae donatum fuiſſe.

II. At longe alio conſilio, quam in Academiae noſtrae Stemmate, ubi duae columbae iunguntur, ſe ſeque MVTVIS OFFICIIS ad ſtudia promovenda fovent, in hac Gemma elegantiſſima copulantur. In hac enim, niſi me coniectura fallit, fauſtiſſimarum nuptiarum emblema ita exhibent, ut minime mihi haeſitandum ſit, quin inter *caelaturas Gamelias* id monumentum adcenſeam. Columbae in primis Veneri nuptiarum praeſidi ſacrae ſunt. Rationem rei profert Fulgentius Mythologiae Lib. II. *In huius etiam tutelam columbas ponunt; illa videlicet cauſſa, quod huius generis aves ſint in coitu fervidae*. Albricus quoque columbas circa Venerem locat: *Et columbis circa ſe volando comitabatur:* adeo ut ex earum indicio eius Numen, atque omen cognoverit Aeneas apud Virgilium in VI. verſ. 190.

> ——— *Geminae cum forte columbae*
> *Ipſa ſub ora viri caelo venêre volantes,*
> *Et viridi ſedêre ſolo. tum maximus Heros*
> *Maternas adgnoſcit aves, laetuſque precatur.*

Ge-

Geminas quoque columbas, currui eiuſdem nexas, illi tribuit Ovidius Metamorph. XIV. verſ. 597.

> *Perque leves auras iunctis invecta columbis*
> *Litus adit Laurens :* ———

praecipue quum nuptias conciliaret ; ut apud Claudianum in Epithalamio Palladii, et Serenae :

> *Floribus exſtruitur currus, iuga floribus halant ;*
> *Florea purpureas aduectunt fraena columbas.*

III. Quod vero in hoc ſphragiſmate ſingulare omnino eſt, ambae columbae Lunulis falcatis inſiſtunt. Huius ſymboli multiplex ratio adduci poteſt ; illa praeſertim ſatis obvia, atque trita, quod nuptiarum ſolemnia noctem, quae per Lunam ſignificatur, expectarent. Hinc nuptiis Proſerpinae Nox adſtat apud eundem Claudianum Lib. II.

> ——— *Stat pronuba iuxta*
> *Stellantes Nox picta ſinus.* ———

Catullus quoque ab illa nuptiale Carmen exorditur :

> *Veſper adeſt, Iuvenes, conſurgite : Veſper Olympo.*
> *Surgere iam tempus, iam pingues linquere menſas ;*
> *Iam veniet Virgo.* ———

Nam maxime exoptatae tenebrae, quae Virginum pudorem, et verecundiam aliquatenus minuerent ; unde Tacitus de infandis Neronis Nuptiis refert : *Cuncta denique ſpectata, quae etiam in femina Nox operit.*

IV. Fortaſſe etiam Luna omen perpetuitati nuptiarum facere videbatur, quum illa Aeternitatis ſymbolum haberetur, ut in Notis ad haſce GEMMAS ASTRIFERAS ſaepe oſtenſum eſt, potiſſime vero in Diſſertatione IV. iam edita

de

de Tranſvectione Animarum. Quapropter aviculae coniugalis amoris indices Lunulis inſiſtentes, ipſam fidei maritalis perennitatem facile deſignant, quam nulla unquam perturbatio violaret: nihil enim pulchrius in connubiis habebatur, quam quod perpetuo foedere perſiſterent. Sic praefatis Infernae Deae Nuptiis eadem Nox Pronuba:

——————— Tangenſque cubile,
Omina perpetuo genitalia foedere ſancit:

et Iuno non aliter Nympham ſpondet Aeolo:

Connubio iungam ſtabili, propriamque dicabo.

Delecta propterea eſt ad coronamenta nuptialia potiſſimum oliva, ob viroris perpetuitatem. Sidonius Carm. XIV.

Proſper connubio dies coruſcat,
Quem pacis ſimul arbor, et iuventae,
Aeternumque virens, oliva ſignet.

De nuptiarum vero aeternitate exempla illa, fabuloſa quidem, ſed inluſtria, iactabantur de Eurydice, atque Alceſti ex Inferis revocatis, quae pulchertime, atque aptiſſime ad propoſitum hoc enumerat Sidonius in Epithalamio Araneolae.

V. Habebatur praeterea Luna inter connubiorum praeſides Deas, ob eam rationem, quam Macrobius Saturnal. Lib. VII. Cap. 16. *Proprium eius munus eſt diſtendere rimas corporis, et meatibus viam dare: quod adcelebrando partui ſalutare eſt*. Eadem et apud praelaudatum Macrobium in Somnium Scipionis nuncupatur: *Dux naſcentium, mortalium corporum auctrix, et conditrix*. Hinc apud Horatium in Carmine Saeculari:

Tu Lucina dolentibus
Iuno dicta puerperis.

Nec

Nec fortaſſe alio conſilio Lunas falcatas, et quodammodo novas, Scalptor exhibuit: *quod novilunio vis quaedam inſit, quae pariendi facultatem adferat:* ut ſcripſit Porphyrius apud Euſebium de Praepar. Evang. III. Praeterea in connubiis celebrandis maximopere Lunae ratio habebatur; nec enim omnia tempora aeque proſpera ad id cenſebantur. Sic Clytemneſtra apud Euripidem in Iphigen. in Aulid. plenilunium in nuptiis expectandum reſpondet:

Quando Lunae fortunatae venerit circulus.

Vitabant vero vel novam, vel decreſcentem; eo quod eius damnum minime auſpicatum cenſeretur: contra vero plenitudo fauſtiſſima. Placuit vero Artifici Gemmario Lunam non integram, ſed falcatam exprimere; eo quod non aliter a Sculptoribus caelari conſueverit, ne ſi alterius figurae praeter uſum feciſſent, ſymbolum id praecipue in minutiſſima caelatura ambiguum, atque incertum oculis eſſet: quod adeo verum eſt, ut vix in uno Marmore Muſei noſtri, quod in praemiſſa Diſſertatione *de Animarum Tranſvectione* publicavimus, Lunam integro orbe exhibitam viderimus.

VI. Ad cetera GAMELIA SYMBOLA adcedit corona Veneri ſacra, quae columbis inſtat: Veneri, inquam, ſacra; quippe quia Dea illa in Hymno Homerico nuncupatur:

Pulchram coronam habens Cytherea:

et rurſus:

Auream coronam habens pulchra Venus;

quamque Orpheus in alio Hymno indigitat:

Gaudentem coronis; nuptiarum curam habentem.

Corona vero huius noſtrae Gemmulae conſtans ex ſolido circulo ſuperne leniter repando, et margaritis referto, eadem ipſa eſt, quam toties, CAPPONI ORNATISSIME, ſupra caput Veneris conlocatam vidiſti in celeberrima illa Pictura apud Bartolum, in qua Veneris, et Adonidis fabula exhibetur. Facile etiam, ſi quis cenſuerit eſſe Veneris ceſtum, non erit repugnando locus: magis vero de Veneris corona opinio mihi adridet. Haec eadem coronae forma frequentiſſima eſt in Etruſcorum picturis, in quibus nuptiales caeremoniae expreſſae cernuntur: neque aliam deſcripſit Claudianus Mariae Auguſtae praeparatam:

Et gravibus Spatale baccis diadema ferebat.

Manſit enim haec coronarum forma apud inferioris aevi Principes feminas, ut ex earum nummis ſaepe videre eſt. Id vero coronae ornamentum in hoc lapillo inciſum non modo ad ipſam Venerem adludit, cui id geſtamen communiter tribuebatur; verum etiam ad novas nuptas, quas coronari demonſtravimus in Epiſtola *de Diptycho Quiriniano*, et luculentius dicturi ſumus in Notis ad eaſdem picturas Etruſcas: quarum quidem eximiam collectionem (etſi maleferiati aliquot Scriptores carpent, et ſi lubet, ut ſolent, deridebunt; Litterariae tamen Reipublicae cultores optimi laeto animo excipient, veluti lucem magnam Antiquariae ſcientiae adlaturam) alacri tamen ſtudio, atque imperturbato animo praeparamus. Augent hanc nobis fiduciam mores tui honeſtiſſimi, mira probitas, et perpetua in ſtudiis colendis ornandiſque conſtantia, et optimae diſciplinae ratio, quam ex ipſo GORIO tuo hauſiſti; quae Te Muſarum alumnum, et Academiarum omnium tum patriarum, tum exterarum ornamentum reddiderunt.

NI-

NILVS

ABRAXEVS

DISSERTATIO VI

IOANNIS BAPT. PASSERI

I. C. ET VICAR. PISAVRENSIS

Digitized by Google

Digitized by Google

Insculpt Iaspidi rubro apud Mercat Neap. [illegible]

N I L V S A B R A X E V S

D I S S E R T A T I O VI.

AD VIRVM CLARISSIMVM

EDVARDVM CORSINVM

CL. REG. SCHOLARVM PIARVM

IN ACADEMIA PISANA PHILOSOPHIAE

PROFESSOREM CELEBERRIMVM

VEllem, CORSINI RELIGIOSISSIME, ac SAPIENTISSIME, quoties praeclariora opera typis evulgantur, aliquam in his partem laudis adtribui ſingulis doctis Viris, quorum virtute aetas noſtra maxime fulget, ac decoratur; ut qui mercedem nullam laboribus ſuis dari ſentiunt (fortaſſe nec quaerunt) quadam veluti Scriptorum omnium conſpiratione celebrentur; quo teſtimonio aliquando comprobetur illos in omnium exiſtimatione floruiſſe. Haec mihi animo volutanti, quum inſignem hanc

GEM-

Digitized by Google

GEMMARVM ASTRIFERARVM Collectionem Notis adornarem (quod quidem modeſtiae ſimul, ac benevolentiae praeſtantiſſimi Gorii noſtri acceptum fero) inter ceteros, qui mihi nominis fama praeſentes fuere, facile Tu ipſe protinus occurriſti; ſimul animo conſtituens, ut aliqua honori tuo pars in hoc Opere tribueretur, cuius humanitas, et venerandi mores lectiſſimam doctrinam tuam mire condecorant, Tibique in parte aliqua dicatum eſſet; quae quidem exigua, meritis tuis impar profecto foret, etiamſi Tibi ex integro ſiſteretur. Aequat tamen vota noſtra quaecumque ea ſint, quae immortale nomen tuum excipit, ex quo et obſequio noſtro fecimus ſatis, et gloriae eiuſdem Operis conſuluimus.

II. Tractatiunculae huic noſtrae de NILO ABRAXEO occaſionem obtulit Gemma nuper a nobis contrectata, eaque ſtilo exſcalpta, qui vulgo Baſilidianis adtribuitur. Horrens id ſcalpturae genus nauſeam potius, quam ingenium exſcitat: ex quo nullibi inſolentior privata Artificum mens luxuriata eſt, quam in hiſce lapillis; in quibus plerumque nulla lex ſtetit, niſi obſcuritatis adfectatio, quae laxatis ingenio impoſtorum habenis, in monſtroſa inventa fere ſemper erupit. Nullus proinde ex illis eruditionis proventus expectatur, in quibus ſtupenda magis quam elucubranda deprehenduntur. Pauculas tamen ex eiſdem Gemmis, quae humaniore cultu caelatae ſunt, et in quibus aliqua veteris Mythologiae veſtigia obſervantur, ad honorem huiuſce THESAVRI GEMMARVM ASTRIFERARVM eveximus.

III. Has inter non omnino adſpernanda viſa eſt praeſens, quae NILI iacentis imagine ornatur, Notae quaedam circumiectae magicas voces referentes haud ambiguo teſti-

monio

monio evincunt, cui doctrinae illam referamus; quas inter una vox ΑΒΡΑΖΑΣ, corrupte pro ΑΒΡΑΞΑΣ, nobis perſpicua eſt. At tantam inter hanc vocem, exſculptumque typum, adfinitatem intercedere obſervavimus, ut ex univerſo magicorum amuletorum theſauro id ſphragiſma inter minus inſolentia, atque inconſulta reputaverimus. Fuere Viri docti, qui Deum Baſilidianorum, barbaro hoc nomine nuncupatum, ſubtili ſtudio ad omnes fere Deorum formas traxerint; ex quo ſaepe ſaepius idem lemma ſingulis Deorum imaginibus coniunctum obſervatur: in quo quidem forte hallucinati ſunt, putantes inſcriptionem illam cum delineatis imaginibus convenire, cum quibus, ut plurimum, nihil commune habet. In hoc vero ſigillo nomen ΑΒΡΑΖΑΣ nec temere, nec oſcitanter adiectum eſt. Adeo enim convenit cum NILI imagine, ut ipſum aenigmatice eius nomen contineat, ut infra videbimus Hinc factum eſt, ut huic figurae nomen NILI ABRAXE tribuerimus.

IV. Inſignitur eadem Nili imago conſueto copiae cornu frugibus redundante, quo Flumina fere omnia ornantur, ad eorum fertilitatem indicandam. At praecipuo iure Nilus hoc inſigni decoratur; quippe quia uno huius fluminis beneficio tota Aegyptus fecundatur: quod in Panegyrico ad Traianum Auguſtum notarat Plinius Cap. 30. *Aegyptus proprio ſemper amne perfuſa, nec alio genere aquarum ſolita pingueſcere, quam quas ille devexerat, tantis ſegetibus induebatur, ut cum feraciſſimis terris, quaſi nunquam ceſſura certaret*. Hinc *dives* ab Ovidio Amor. Lib. III. Eleg. VI. verſ. 39. praedicatur:

Ille fluens dives ſeptena per oſtia Nilus:

et

et *fecundum* adpellat Statius Thebaid. III.

Seu fecunda refert placidi clementia Nili .

Loti flore tanquam praecipuo adtributo caput ornatur: cuius ſymboli, ut myſticas ſignificationes praetermittamus, quae multae quidem ſunt, ſed fere inanes, ea praecipua ratio eſt, quod ſpontaneo eius virgulti beneficio, nulloque labore parto, veluti oblata a natura fruge, plebs paſcitur: tanta vero in Aegypto, atque Africa eius ſtirpis exuberat copia, ut Syrtium accolae *Lotophagi* dicti ſint; quorum, qui communem cibum deguſtaſſent, patriam obliviſcebantur, ut Odyſſeae IX. ſcribit Homerus:

Ex his autem quicumque loti comederent mellitum fructum,
Non amplius renunciare valebant, neque retro redire.

Cui ſabulae adluſit Ovidius Triſtium Lib. IV. Eleg. I. verſ. 31.

Sic nova Dulichio lotos guſtata palato,
Illo, quo nocuit, grata ſapore fuit.

Siſtrum altera manu adtollit, rauci murmuris ſymbolum, quo Nilus exundans, et fluminis modum ſupergreſſus, ſubito aequore perſundit terram, quum

Et patris nudoſi ſonitus expectat biulca
Aegyptus. ———————

Quapropter *aeriſonus* nuncupatur a Statio Thebaidos Lib. I.

Captus et aeriſoni Ingentia flumina Nili:

nihilque niſi eiuſdem fluminis exceſſus, receſſuſque ſignificabant virgae illae in ſiſtro ſtridulae; unde inſtrumentum illud inter myſteria in ſacris adhibitum eſt; indeque in bello

bello ominis cauſa uſurpatum ; quapropter Cleopatra apud Virgilium Aeneid. Lib. VIII. verſ. *696*.

——————— *patrio vocat agmina ſiſtro*.

V. Aſtrum convenientiſſime Nilo copulatur : illud inquam , cuius vi Nilus exundat . Iuvat heic referre Plinii verba Hiſtor. Nat. Lib. XVIII. Cap. 18. *Nilus ibi coloni vice fungens , evagari incipit , ut diximus , Solſtitio , et nova Luna ; ac primo quidem lente , deinde vehementius, quamdiu in Leone Sol eſt : mox pigreſcit , in Virginem tranſgreſſo ; atque in Libra reſidet* . Quapropter eius aqua praeter modum ceterarum aeſtivo calori tribuitur a Tibullo Lib. I. Eleg. VIII. verſ. 22.

Fertilis aeſtiva Nilus abundet aqua ;

quem imitatus videtur Claudianus Lib. I. in Rub. Carm. verſ. 185.

Hinc bibet aeſtivum ſepteno gurgite Nilum .

VI. Notas characterum libenter miſſas facimus , quum luculentiſſima demonſtratione probaverimus nec ſenſum ullum inde erui poſſe , nec unquam forte habuiſſe ; neque enim inde verba ulla in reliquis aliis paene infinitis Gemmis coaleſcunt , et mugitus magis , quam dictiones referunt . Vna tamen vocula ΑΒΡΑΖΑΣ , heic obſervatione digna eſt ; nam , ut praemiſimus, aenigmatice nomen *Nili* continet . Noſti , DOCTISSIME CORSINI , nomen illud, quo Baſilidis Deus nuncupabatur , ex vi quadam numerica coaluiſſe ; per quam , ſingularum litterarum valore ſubputato , numerus CCCLXV. educebatur, quotos Caelos Mens creatrix Baſilidis eſſe conſtituerat pro numero dierum ex quibus annus efformatur , quibus eorundem Caelorum ſingulae poteſtates praeſiderent ; quod etiam ex Divo Au-

guſtino, aliiſque eiuſdem aevi Patribus alibi demonſtratum eſt. Hanc autem doctrinam Magi fere omnes ſequuti videntur, qui ad eorum taliſmata roboranda nomen id libentiſſime tranſtulerunt: licet aliquando adeo oſcitanter illud uſurpaſſe videantur, ut eius vim, atque ſignificationem ignoraverint: quum, perturbato litterarum ordine, in quo tota virtus abraxea conſtituta erat, id nomen inſcripſerint; ut propemodum in hac Gemma obſervatur, in qua Ζ pro Ξ facili quidem ſtyli lapſu, ſed qui imperitiam Sculptoris redarguit, ſubſtituta eſt. At grande id arcanum ex diſciplina Aegyptiorum deſumtum videtur, quibus nomen ΝΕΙΛΟΣ eundem numerum conflat; nam Ν valet 50. Ε 5. Ι 10. Λ 30. Ο 70. Σ 200. quibus numeris ſimul conlectis emergit ſumma CCCLXV. Itaque myſtica hac ratione inſpecta, idem prorſus fuiſſet *Abraxam* dicere, ac *Nilum*; quum utriuſque vocis eadem virtus, atque poteſtas haberetur, eademque numerorum ſignificatio: ut minime heic miremur, ſi Nili typo barbarum illud nomen ſuppoſitum ſit, quod iuxta Magos eandem ſignificationem praeſeferebat.

VII. Haec vero potiſſima ratio eſt cur hiſce Gemmis Abraxeis aſtrum, quo Sol ſignificatur, tam frequenter coniunctum videatur: quum enim annuo ſuo curſu totum Abraxei numeri periodum conficiat, tanquam doctrinae indicium, et divinitatis adminiſtrum, adeſſe arcanis ſcalpturis voluerunt. Pauca haec accipe, exiguam plane perennis obſequii erga Te mei teſſeram, CORSINI CELEBERRIME. A Te quidem ſperanda ſunt maxima, et praeſtantiſſima, ingenii et perpetui laboris tui monimenta; quibus tum iam editis, tum mox edendis ingens nomen in Litterario Orbe, omnique aevo celebrandum, Tibi comparaſti.

DI-

DIVINATIO

IN GEMMAM MAGICAM

DISSERTATIO VII.

IOANNIS BAPT. PASSERI
I. C. ET VICAR. PISAVRENSIS

Digitized by Google

GEMMA MAGICA

Onychi insculpt. extat ap. Hieronymum Fr. Zanetti Venetus

J. V. sc.

Digitized by Google

I.V.Sc. *Ex Ectypo Musei Passerii*

D I V I N A T I O

IN GEMMAM MAGICAM

DISSERTATIO VII.

AD VIRVM CLARISSIMVM

HIERONYMVM ZANETTIVM

ALEXANDRI F. VENETVM

EIVSDEM CIMELII DOMINVM

QVOTIESCVMQVE inter Veterum Monumenta, quae nobis contemplanda ſeſe offerunt, incidimus, in illa nempe ingenii, neſcio an dixerim portenta, aut tormenta, quae Baſilidianorum officinis vulgo tribuuntur; quaeque revera, nec Baſilidis ſcholam redolent, neque alteram ullam, quam ex Veterum ſcriptis perſpectam habeamus: ut probe noſti, ZANETTI ERVDITISSIME, dicere ſolemus, illa neque aptius, neque melius poſſe explicari, quam ingenue profitendo, nec explicationem admittere, nec

me-

mereri. Aenigmata ſunt inſulſiſſimorum hominum, qui ex infima ſuperſtitionis faece emerſerunt; id unum prae animo habentes, ut populi admirationem ſibi ex arcana ſcientia conciliarent. Nullam hi ſcholam ſequuti, nullam mythologiam; immo nullam ratione rem adtigiſſe credendum eſt, ubi plura commenta inſimul conſarcinata propoſuerunt: unde, vel ipſo errore repugnante, monſtroſos imaginum nodos, et verborum nihil ſignificantium vortices in lapillis inſculpſerunt, quos non magis ad morbos, quam ad pecuniam a credulis conradendam, et expilandam, legibus etiam Gentilium reclamantibus, venditarunt.

II. Quia tamen Viri docti non omnino Gemmas haſce ſpernendas reputarunt; immo, ordinata ſimul illarum ſerie, Eruditorum oculis obiecerunt; morem illorum ſequuti, pauculas adhuc ineditas, quae inter ASTRIFERAS cenſebantur, huic Operi inſerendas curavimus; eo conſilio, ut integram Antiquitatis imaginem, etiam in ipſis Veterum nugis, inquireremus. Non enim haec ſtudia noſtra perſcrutantur ea tantum, quae prudenter Antiqui ſenſerunt; ſed univerſa quoque, quae ipſi ſenſerunt, ſpeculantur. In hac vero claſſe non ultimum locum ſibi vindicat Gemma illa tua hinc inde inſculpta, et ſtellis ornata; cuius imaginem, Te auſpice, ac favente perſcrutandam mihi nuper obiecit commune delicium noſtrum, et ſaeculi ornamentum, ampliſſimus Praeſul Gorius: ſimul rogans, ut Commentariolo, quoad res pateretur, elucidarem, Tibique, veluti in gratiarum actionem, quod parergo hoc ipſum Aſtriferum Syntagma iuveris, inſcriberem, ITALICARVM MVSARVM DECVS, ZANETTI ILLVSTRISSIME, ATQVE ORNATISSIME: cuius doctrinam dudum perſpectam habebam, et quam adeo frequenter extollere conſue-

veram

veram dum religioſiſſimus Frater tuus Teatinorum Sodalium lumen, eloquio, et pietate clarus, apud nos verſaretur.

III. Sed age iam, quae de tuo hoc Cimelio, ut noſtra fert opinio, dicenda ſunt, proferamus; in quo tamen conſuetus nobis ſtylus linquendus fuit, nullis adhibitis veterum Scriptorum teſtimoniis, quorum ſuffragio ſententia noſtra probaretur. Quos enim adhibebimus ad ſcientiam explicandam, quae ſine ſcientia eſt, et quam nulli Veterum nobis tradiderunt? Quapropter, ubi nulla patet certa ad explicationem via, ad divinationem convolandum fuit, ut, auctoritate deſtituti, rem uni rationi fideremus. Gemmam per partes explicabimus; partium deinde conſenſum ex omnibus eruere conabimur: ſobrietatem noſtram in primis ſequuti; quum praeſertim de hoc Monumentorum genere Diſſertationem integram iam elucubraverimus, atque in altero huius Theſauri Volumine praemiſerimus.

IV. Gemma haec tua in utroque latere ſculpta eſt; et ne quis locus careret ſuperſtitione, limbus etiam inſcriptus obſervatur. Ingenium Scalptoris monetariorum ſtylum imitatus eſt, qui in antica certam imaginem exprimebant; in poſtica vero eiuſdem adtributa. Primum Gemmae adſpectum occupat Vir ſedens; alterum Hippogryphus a Victoria coronatus. Ille Numen refert; hic vero Numinis poteſtatem. Totus vero huius Gemmae adparatus ex triplici religione coaleſcit, Romana, Graeca, atque Aegyptia; unde intelligimus ex neutra diſciplina poſſe illa explicari, quae heic caelata ſpectantur. Vir ſedens, ſubligaculo praecinctus, cetera nudus, Aegyptiacum exprimit Sacerdotem, non quidem Iſiacum; quia, praeter eius Deae morem, capillatus eſt. Hoc nempe habitu, qui omnium ſanctiſſimus ha-

habebatur, divinitas exprimi conſueverat: neque aliter Deos, quam ſub ſpecie ſacrificulorum, efformari inſtitutum erat; quod ſaepiſſime in Notis ad Lucernas obſervavimus. Serpente tamen praecingitur, cuius dignitatem tanti fecerunt amuletorum artifices, ut nihil ſine illo publicarint; manifeſte teſtati, quo praeceptore profeciſſent. Plerumque ſupernam Mentem, ambitu ſuo omnia complectentem, ſub hoc ſymbolo exprimebant, illique aliquando orbem caeleſtium, terreſtriumque rerum imaginem includebant; ſignificantes ſuperno illo ſpiritu concludi omnia, atque verſari. Sed haec quum humanius ſaperent, humanum modum aliquando praetergreſſi, atque altiora adpetentes (quae Magorum arrogantia fuit) rebus hiſce ſpeciem humanam addiderunt; rerum Naturam ſub mortali ſpecie exprimentes, ut in hoc ipſo emblemate obſervamus, quam quidem ſerpentino cingulo praecinxerunt. Vidi aliquando adſimilem Gemmam, in qua femineum Numen, et ipſum ſerpenticinctum, mammas manibus exprimebat, cuius lac profluens animalia quaedam exſugebant: quae ſignificatio aliquam cum Dianae Epheſiae mythologia adfinitatem ſervabat. Numen heic expreſſum decuſſato cubo inſidet.

V. Nimius equidem eſſem, ſi huius figurae adfectiones, arcanaſque proportiones ex Philoſophis decerptas referrem. Quod unum ad rem facit, rerum conſtantia, atque ſtabilitas ſub ea imagine ſignificatur. Et revera, ſi huius claſſis Gemmae perluſtrentur, cubi huiuſmodi cruce ſignati frequentiſſime invenientur. Vir heic expreſſus dextera manu circulum crucigerum, Aegyptiacis Simulacris familiarem, ſuſtinet: ſiniſtra manu ſceptrum hircinum, maximae dignitatis apud Aegyptios, ob Iovem ſub ea pelle ſervatum. Capite vero Solis aſtrum gerit, unde fulmen exſurgit,

quod

quod quidem geſtamen Magi IAO ſuo frequenter tribuerunt. Luſit itaque Artifex arbitrariam imaginem divinitatis figurando, in qua, ad Pantheorum ſimilitudinem, tot Deorum ſymbola cumulavit. Forte etiam ſub ea imagine initiatus aliquis deſignatur, in cuius felicitatem praecipuorum Numinum poteſtates influerent. Ex aenigmaticis notis ſolam vocem ΚΥΡΙΑΥ, quae eſt a ΚΥΡΙΟΣ, *Dominus*, intelligimus. Ex ceteris hinc inde obtruſis, multas in Syllabo noſtro vocum Magicarum, ſuperius edito, invenies. Latebunt tamen donec Pythoniſſa aliqua animam revocet antiqui Scalptoris, cum quo eius linguae ſcientia deceſſit.

VI. Alterum latus occupat Hippogryphus, tritiſſimum Solis ſymbolum, cui pro area ſtat alter ſerpens, ſupra quem ambulat. Monſtroſum iſtud animal Minervae aegide pectus ſuum obarmat; qua ſolarem hominem inclutum, invictumque fore promittit. Inde lacertus cauda ſuſpenſus, et mancipatus dependet; quo ſymbolo ſignificatur, maleficia omnia Naturae humidae Solis fervore concoqui, et ſuperari, et corporum vitia, atque venena depelli. Facile etiam ſignificare poteſt ſtellionem, cui portentoſam fraudem ineſſe veteres dictitarunt; in tantum, ut Maiores noſtri crimina omnia anonyma hoc uno *ſtellionatus* nomine ſignificarint. Iocus iſte frequentiſſimus eſt in eiuſdem farinae Gemmis, in quibus aquilae, accipitres, ibices, aliaeque volucres Diis ſacrae hoſce lacertos unguibus, vel roſtro arreptos, conficiunt. Portentoſae huic belluae caduceus cervicem exornat; ut quae bellico tegmine pectus protexerat, eloquentiae dotibus mentem exornaret. Itaque qui Gemmam hanc geſtaret, non modo fortis, non modo ſanus, ſed etiam diſertus futurus cenſebatur. Opes tan-

Digitized by Google

tantum huic viro defuiſſent : at prudens circulator, Fortunae ſymbolum, gryphem alterum cum rota ſtellifera, tergo principis beſtiae impoſuit, ut adagium illud notiſſimum verificaretur : *Virtute duce, comite Fortuna*. At nihil ſanctius, nihil auguſtius, cauda maioris hippogryphi, quae in aſpidem illum ventroſum, ac rite tutulatum, adſurgit. Eius, ut noſti, tanta apud Aegyptios auctoritas fuit, ut ex eo Deorum capita ornarentur : at e Deorum vertice huius Gemmae Artifex, nunquam prudentior, eum in caudam tranſtulit, ut ibi pro dignitate conſiſteret. Putant aliqui plerumque Genii Numen eo monſtro ſignificari, qui proinde minaci rictu audax adſurgit, ut dum cetera tam fauſte praeeunt, heic ea quae ſubſequuntur defendat, et ab occultis hoſtibus in tuto ponat.

VII. Victoria myſticum hunc nexum ſerto coronat, ut qui ex tantis Deorum poteſtatibus coaluerat, victoriae augurium conſummaret. Ita Genio populi Romani blanditum eſt, cui ſemper id votum ſtetit, ſeu interim virtute bellica dimicandum eſſet, ſive periculum eloquentiae, ſive corporis virium, ſive denique felicitatis, atque fortunae faciendum. At praeter morem hariolum geſſi, ZANETTI CLARISSIME. Sint itaque, qui ſine invidia agant Antiquarium, et ſi quid certius habent, quod proferant, in medium adducant. Equidem ſculpturam hanc ita interpretatus ſum, quemadmodum ſi illam mihi ordinandam propoſuiſſem, haec ſignificare reputaſſem. Ceterum circa hoc cimelium tuum id uſurpari poteſt, quod olim de Diptycho Quiriniano dictum eſt : *Monumentum praeclariſſimum, ſed obſcuriſſimum ; ſententiae de illo multae, ut hominum ingenia ; quorum diſſidia nullus unquam idoneus Iudex diſcernet*.

VIII.

Digitized by Google

VIII. Quoniam vero in Gemmae tuae gratiam haruſpicinam tentandam cenſui, excurri diligentiſſime multiplicia veterum Gemmarum ſchemata, quae validiore cera excepta, in Muſeo meo cuſtodiuntur: quorum frequenti adſpectu mentem oblectare ſoleo, et veluti in illarum theſauro verſari; hiſque, quum mihi fortunae parſimonia maiorem voluptatis ſuavitatem denegarit, vicariis ectypis ſubſtitutis, luculenter compenſo. Totam igitur ſupellectilem ſcrutatus ſum, ſi quid forte in ea occurreret, quod Gemmae huic tuae famularetur, eandemque ingenii indolem proderet: et forte fortuna unius Gemmae ſpecimen mihi oblatum eſt, quod in fronte huiuſce Divinationis meae Amicus noſter Gorius excudendum curavit. Hominem praeſefert nudum, altero genu arae inſiſtentem, qui tanquam pro focis dimicet, gladium ſtringit, et iactat coronam: dixiſſes Dianae Erycinae Sacerdotem repraeſentare, qui quotannis periculo mortis infulam ſibi conſervabat. Atrox quidem ritus; quem peculiari Diſſertatione, cui titulus *de Rege Nemorenſi* dilucidatum habes in Volumine III. Muſei Etruſci, ubi imaginem huic ſimilem ſpectare poteris pag. 130. Mithriaci quoque per haec terriculamenta rerum umbratilium ad coronam perveniebant: quae quidem initia, atque expiationes, Magiae maxime adfines, ſaepiſſime uſurpatae cernuntur in hiſce Gemmis, quas communi vocabulo *Magicas* adpellamus. Ara lato pede conſtat, tenui ſtipite, rurſumque latiore diſco: quales propemodum erant, quibus ad ignem conſervandum inter ſacra miniſteria utebantur, plerumque aerea, quae calori reſiſterent; cuiuſmodi candelabra nuncupamus. Vix enim puto ad id officium marmoreas aras adhibitas, quas nunquam uſtulatas vidimus: nec earum materia diu calorem pertuliſſet.

IX. Adſtat ſacro militi tortuoſus ſerpens, ſcientiae magicae praecipuum columen, atque ornamentum: cuius varias ſignificationes luculentius alibi proſecuti ſumus. Capite leonino inſtructus eſt, illoque radiato, qualis unus ex Decanis effingitur. Ex alio latere aſpis ille Aegyptiacus, qui in ſuperiore Gemma poſteriora Gryphi defenſat, inſtructus eſt accipitrinis pennis, per quas divinae mentis agilitatem Veteres ſignificabant. Hos inter cuſtodes miles ille conſtitutus eſt, illique proſpera omnia repromittunt. Quid ni? Fortunae rota aſtro inſignita humi ſtatuta eſt; ut praeter honoratiſſimum apud Inferos locum, quod ſibi initiati futurum augurabantur, opes etiam, dum inter mortales agerent, non deeſſent.

X. Alterum huiuſmodi Gemmae adſpectum obtinent arcani de more characteres, qui nullum omnino ſonum reddunt; unde certo conligimus nihil omnino ſignificaſſe hanc ſcripturam, quae nec pronunciari quidem tunc potuit; in cuius indagine ipſa etiam haruſpicina magis effrons, ac temeraria acumen retundit; ut ingenue fatendum ſit nullo ſaeculorum beneficio ſignificationem expectari poſſe, quam nunquam habuerunt.

Ex aere, huius magnitudinis, exſtat in Muſeo Gorio.

NOX

NOX
DIONYSIACA
DISSERTATIO VIII.

IOANNIS BAPT. PASSERI
NOBILIS EVGVBINI
I. C. ET VICAR. PISAVRENSIS

Digitized by Google

Ex Ectypo Musei Passerani

NOX DIONYSIACA

DISSERTATIO VIII.

AD VIRVM NOBILISSIMVM ET PRAESTANTISSIMVM

IGNATIVM MARIAM COMVM

PATRICIVM FLORENTINVM
ET NEAPOLITANVM

INTER antiqua Monumenta, quae ſummo tum ſtudio, tum labore conquiruntur, et inluſtrantur aetate hac noſtra, Antiquariae ſcientiae cupidiſſima; illa profecto maximo in pretio habenda ſunt, in quibus diſparata ſymbola, atque ex diverſis rerum claſſibus, una ſimul copulata obſervantur. Quae enim diſiuncta Eruditorum ingenium mire torquebant, ubi in unum coaleſcant, magis, magiſque doctorum hominum ſolertiam excitant, ut, qua mente, quoque conſilio iuncta ab Antiquis ſint, adſequantur.

II. Id mihi nuper obſervare contigit, IGNATI MARIA COME DOCTISSIME, in pulcherrima Gemma ſtellifera, in qua

qua DEAE NOCTIS ſimulacrum, adſtante infra Fauniſco, obſervavi. Vtraque quidem, ſi diſiunctim conſiderentur, inluſtrationem exoptarent; at ſimul copulata imaginem quamdam altioris diſciplinae nobis ob oculos obiectant: quam indagandam peculiari Diſſertatione mihi propoſui, eamque Tibi, VIR ORNATISSIME, offerendam ſimul ſtatui, veluti devinctiſſimae obſervantiae in Te meae teſtimonium. Poteramne in inſigni hoc Gemmarum Theſauro, in quo Amicorum ſere omnium nomina memorantur, eorum praeſertim, qui in hiſce ſtudiis clareſcunt, IGNATIVM MARIAM COMVM, Italicarum Athenarum inluſtre ornamentum, divinarumque, ac ſimul humanarum litterarum conſultiſſimum; mihique diuturna benevolentia coniunctiſſimum, praetermittere, quin aliquam huius Operis partem ſibi dicatam reportaret? Sed ſcalpturam longe artificioſiſſimam intenta acie per partes percurramus.

III. Vides in ea Noctis imaginem ex alto prolapſam, quae ſubmiſſa face ad ima deſcendit. Hanc motus directionem duo praecipue monſtrant; palla hinc inde circa pedes fluitans, ſubiectoque aëre inflata: quod minime eveniret, ſi ex imo Dea illa in altum tolleretur. Vides peplum praeterea ſuperne inflatum, atque exundans, laciniis vento luxuriantibus, quod pariter deſcenſum indicat. Quae mihi obſervanti, Virgilianum illud in mentem rediit, Aeneid. Lib. VI. verſ. *639*.

Nox ruit, Aenea; nos flendo ducimus horas:

quo eius gravitas, atque pondus ſignificatur. Et Aeneid. Lib. VIII. verſ. *369*.

Nox ruit, et fuſcis tellurem amplectitur alis:

et

et Aeneid. II. verſ. 250.

Vertitur interea caelum, et ruit Oceano Nox.

Facem vero ſubmittit; quo geſtu defectum luminis ſignificat: quod mire expreſſit Orpheus in eius Hymno:

Quae lucem emittis ad inferna.

Quamquam enim miniſterium lucis Diei tantum, non vero Nocti tribuatur; quum, ut ait Macrobius, nihil aliud Nox ſit, quam *umbra terrae*, ex oppoſita parte Soli: lucem tamen ad inferna demittere dicitur, hoc eſt Soli ſe ſe contraponere, atque interpoſito terrae ſpatio occultare. Intra vero ſpatioſiſſimi veli circuitum, ex quo ipſa *Circularis*, hoc eſt in gyrum revoluta, ab eodem Orpheo vocitatur, ſtellae plures obſervantur; ex quo etiam *aſtris lucens* dicitur in eodem Hymno. Ex his vero ipſum Noctis peplum conſperſum dixit idem Poëta in Hymno aſtrorum:

Inluſtrantia ſemper Noctis tenebroſum peplum;
Splendoribus relucentia; ————

nam eiuſdem Noctis ſobolem aſtra eſſe tradidit:

Aſtra caeleſtia Noctis cara proles nigrae.

IV. Quod vero ſtellae quaterno numero, nec maiore, minoreve, ſignatae ſint, atque in ipſo pepli gyro incluſae, caſui referrem, ni promta occurreret ratio cur totidem eſſe voluerit ſcitiſſimus Artifex: ad ſignificandum nempe totum Noctis ſpatium in quatuor vigilias diviſum, ſingulis vigiliis ternas horas continentibus, ut liquet ex Cenſorino de Die Nat. Cap. 23. *Noctem quadripartito dividebant, idque teſtatur ſimilitudo militaris, ubi dicitur vigilia prima, item ſecunda, et tertia, et quarta.*

V. Lunam vero in fronte gerit, tanquam peculiare ſui ornamentum ; unde Nox Lunam tenere dicitur, Aeneid. Lib. III. verſ. 587.

Et Lunam in nimbo Nox intempeſta tenebat.

Divino enim teſtimonio Lunam creatam intelligimus, *ut praeeſſet Nocti*. In hoc vero eiuſdem Noctis ſimulacrum a Dianae, ſeu Lunae imagine differt ; quod ipſa tanquam lucis auctrix, unde modo *Lucifera*, quandoque *Lucina*, ſaepe quoque *Noctiluca*, nuncupatur, facem adtollit. Hanc vero quum deprimit, ipſam Noctem repraeſentare intelligimus, Luna adiecta, veluti praecipuo ſui adceſſorio.

VI. Nocti maximus honos adtributus olim fuit, ut frequenti Veterum teſtimonio manifeſtum eſt ; unde habita illi peculiaria ſacrificia, quod ex citato Orphei Hymno demonſtratur. Opitulatur Horatii auctoritas Lib. III. Ode 28.

Dicetur merita Nox quoque naenia.

Et Ovidius Faſtor. Lib. I. verſ. 455.

Nocte Deae Nocti criſtatus caeditur ales ;
Quod tepidum vigili provocet ore diem.

Et Virgilius Lib. VI. verſ. 250.

Aeneas matri Eumenidum, magnaeque Sorori
Enſe ferit, ſterilemque tibi, Proſerpina, vaccam.

Adtamen inter Deos Inferos habita eſt, et quae eremum habitaret, ut liquet ex Euripide :

Veranda, veranda Nox,
Quae das ſomnia miſeris mortalibus ;
Ex Erebo veni, cede, cede volucris :

eique

eique triſtiſſimam exſtitiſſe progeniem recitat Heſiodus in Theogonia :

> *Nox peperit Fatumque malum , Parcamque nigrantem ,*
> *Et Mortem , et Somnum , diverſaque Somnia natos ;*
> *Hos peperit nulli Dea Nox coniuncta marito .*

Ex ea quoque *Momum* , *Aerumnam* , *Fraudem* , *Senectutem* , et *Contentionem* prognatas ipſe refert . Quapropter , quum eius imago ominoſa haberetur , atque funeſta , Gemmam hanc inter ferales computarem : quae nempe eo conſilio caelatae erant , ut mortuum ſequerentur , illiuſque reliquias in Sepulcro ornarent .

VII. Hoc vero comprobare videtur Fauni ſaltantis imago , priori imagini ſubiecta ; quae poſtremo , quum ad caeremonias Bacchicas adludat , ad illos potiſſimum pertinebat , qui Orgiis eſſent initiati . Quum enim putarent Ethnici expiationes illas ſummopere conducere ad animarum purgationem ; cenſuere , reſolutis vinculis corporis , ad felicitatem conſequendam , ut eorumdem myſteriorum ſymbola cum mortuis conlocarentur . Huic diſciplinae tribuendum eſt , quod tam frequenter oſſuaria Bacchanalibus ſymbolis exornata inveniantur . Vterque vero typus et Noctis , et Bacchici comitis aptiſſime ſimul conveniebat , ut in Gemma triſte officium caelaretur , quum illa Somni , et Mortis parens haberetur ; Bacchus vero calamitatum infernarum reparator .

VIII. Alia quoque ſubeſt ratio , cur uterque typus coniunctus ſit ; quod nempe Bacchanalia noctis licentiam quaererent , ex quo Paculla Minia Campana Bacchi Antiſtita , ſacrum id ex diurno , nocturnum fecerat . Inde Senatus conſultum latum , quo nocturna haec ſacra tolle-

Digitized by Google

rentur, ut conſtat ex Livio Lib. XXXIX. cuius auctoritatem mirifice inluſtravit celebratiſſima eiuſdem Senatuſconſulti aerea Tabula olim veſtra; quae deinde Caeſareo Muſeo indita inter praeclariora Cimelia connumeratur; et nunc illuſtri quoque Commentario Matthaei Aegyptii inſignis, quem veſtra Parthenope immaturo obitu exſtinctum adhuc cum Muſis omnibus luget. Sed peſtem illam ea lex compeſcuit, non adeo ſuſtulit, quin inde etiam, florente Imperio, non pullularit: hinc Bacchus Georg. IV. *Nocturnus* nuncupatur:

Inter ſacra Deûm, nocturnique Orgia Bacchi.

Et Aeneid. IV. verſ. 302.

—— Vbi audito ſtimulant trieterica Baccho
Orgia, nocturnuſque vocat clamore Cithaeron.

Hinc a Nocte his ſacris aptiſſima cognomen *Nyctelii* Baccho factum eſt a ΝΥΚΤΕΛΕΩ, quod ſignificat *in nocte perficere*; pudenda quidem ſacra, quae Noctis caecitas tegeret, et cuius etiam ſymbolum in hac Gemma ſub ipſo Noctis velo ſcitiſſime caelaretur.

IX. Vnum ſupereſt animadvertendum impar utriuſque figurae menſura; nam Noctis imago adeo Faunum antecellit, ut quadruplo fere maior videatur: quod tamen opticae rationi in hoc typo minime referendum eſt; quamquam non dubitem, Etruſcos aliquando in picturis imagines illas, quas eminus exprimere voluerunt, oculorum experimentum ſequutos, minores effeciſſe. At diſpar ratio in ſcalpturis, in quibus nulla diſtantiae diſparitas. Haec differentia uni Religioni debetur, ob quam Deos maiore ſtatura conſtare, quam quae hominibus ſit, atque ſuos

He-

Heroas, voluerunt. Hinc Quirinus maior humana ſpecie poſt mortem adparuit:

Pulcher, et humana maior, trabeaque decorus
Romulus in media viſus adeſſe via.

Sic Creuſa poſt mortem procerior Aeneae adparuit:

Infelix ſimulacrum, atque ipſius umbra Creuſae
Viſa mihi ante oculos, et nota maior imago.

Apud Tacitum quoque Anal. 11. legimus, Curtio Rufo *oblatam ſpeciem muliebrem ultra modum humanum*. Sic apud Suetonium in Claudio Cap. 1. *Species barbarae mulieris, humana amplior, Druſum victorem tendere ultra, ſermone Latino prohibuit*. Quin et ſimulacris marmoreis aliquando obſervamus coniunctos Genios adeo mole impares, ut nullam inter eorum corpora proportionem deprehendamus: quod eo conſilio factum eſt, ut Numinum imagines longe auguſtiores, atque ampliores exprimerentur; quod, quum mole non poſſent, comparatione praeſtiterunt: quo etiam reſpexit Homerus, ubi tantum vocis ſonum Diis adtribuit, quae decem millibus mortalium aequipolleret. Itaque huius Gemmae Artifex, ut Noctis divinitatem, ac dignitatem in anguſto ſpatio exprimeret, Bacchicum comitem illi adiecit adeo minoris ſtaturae, ut vel primo obtutu illam humana conditione ampliorem eſſe ſentiamus.

X. Quamvis autem Heſiodus, ut adnotavimus, tenebroſos Nocti parentes dederit; Ariſtophanes tamen aliique eam Cupidinis filiam fuiſſe ſcripſerunt: quam ſententiam ita probavit Orpheus in Argonauticis verſ. 14.

—— geminum praeſtantem dicite Amorem
Obſcurae Noctis patrem: dixere Phanetem
Illum mortales; quod primum adparuit ille.

Ei

Ei currum tribuit Aratus in Aſtronomicis verſ. 408. ut eam redderet gratiorem, ac reliquis Diis parem:

Nox antiqua ſuo curru convolvitur aram
Hunc circum: ——————————

et Libanius, ubi eam matrem prudentiae, ac ſapientiae, multarumque curarum, et conſiliorum praedicat, ex Sophocle, vocabulo a mente ducto, Εὐφρόνην adpellavit. Hanc Chriſtus Dominus noſter ſtatimac in mundum venit factus homo ſanctificavit Ortu ſuo feliciſſimo, et glorioſa Reſurrectione; eiuſque exemplo primitivi Chriſti Fideles, ac deinde viri Deo ſervientes vigiliis, orationibus, hymnis et Sacramentorum communione in ſacris Synaxibus Deo ſacrarunt, et gratiſſimam reddiderunt, quod et hodie apud nos ſervatur. Pro omnibus Prudentium audiamus:

Nos feſtis trabimus per pia gaudia
Noctem conciliis, votaque proſpera
Certatim vigili congerimus prece;
Exſtructoque agimus liba ſacrario.
Pendent mobilibus lumina funibus,
Quae ſuffixa micant per laquearia,
Et de languidulis fota natalibus
Lucem perſpicuo ſlamma iacit vitro.

Vale Muſarum noſtrarum ſingulare ornamentum: et noſtra haec ſtudia fovere ne deſinas.

DB

DE IOVE LVCETIO

DISSERTATIO IX.

IOANNIS BAPT. PASSERI
NOBILIS EVGVBINI
I. C. ET VICAR. PISAVRENSIS

Digitized by Google

Digitized by Google

Insculp. Chalced. Mus. Victorii *Insculp. Achati ex Cim. Venuti.*

DE IOVE LVCETIO

DISSERTATIO IX.

AD VIRVM CLARISSIMVM

D. SALVATOREM M. DE BLASIO

MONACHVM CASINENSEM

PHILOSOPH. MATHEM. AC THEOLOG. PROFESSOREM

BIBLIOTHECAE PANORMITANAE MONASTERII
S. MARTINI PRAEFECTVM

*EIVSDEMQVE MVSEI CIMELIARCHAM
MERITISSIMVM*

VALDE ſanctum, iucundum, et ſuave inter eruditos Viros eſſe ſincerae amicitiae vinculum, praeſertim ſi virtute auſpice, et genialibus ſtudiis ſuadentibus, feliciter ortum, atque inter eos excitatum ſit; nemo dubio procul eſt, qui aut neget, aut probe non intelligat. Suaviſſimum profecto, atque iucundiſſimum mihi plane contigit, BLASI DOCTISSIME, ut tecum amicitiae neceſſitudine frueret; ſumma vero voluptate plenum, quum in-

inter nos auſpex fuerit amiciſſimus Gorius, qui mutuis benevolentiae officiis Te mihi, meque Tibi arctiſſime coniunxit. Tu quidem, ea qua polles doctrina, et eruditione cum ſacra, tum profana, non ſolum probaſti, ſed et laudibus ornaſti meas ad Etruſcorum Antiquitates, et Linguam inluſtrandam lucubrationes: placuitque mirum in modum ſtudium meum in hoc Goriano Theſauro GEMMARVM ASTRIFERARVM enucleando, atque dilucidando. Ego pariter mira laetitia perfundor, quoties a Te audio ingentem comparatam Naturalium Rerum, ac praeſertim peculiarium, totius Siciliae Regni ſupellectilem, imo theſaurum; Teque cum his antiqua Numiſmata, Signa, Gemmas, et picta Vaſcula ſociaſſe, quae ad augendum Gorianum Muſeum Etruſcum ſumma cum humanitate, atque ex his non pauca a Te docte explicata, communicaſti. Hiſce etiam ſtudiorum deliciis, et amoenitatibus nuper initiaſti ornatiſſimum Alumnum tuum D. Ioachimum de MONROY Mon. Caſ. qui ex Philoſophiae, Phyſicae, ac Geometriae adytis publice ſpecimen, et experimentum nuper exhibuit; qui etiam exemplo tuo incenſus priſci aevi elegantiis mirifice delectatur. Patere igitur, BLASI CLARISSIME, ut ad fovendam initam inter nos tam felicibus auſpiciis mutuae benevolentiae, et amicitiae coniunctionem, pauca haec tuo praeclaro nomine ornem in hoc Aſtrifero Syntagmate, ut me perpetuo tuum eſſe, ac fore tenui hac delibatione teſtificer; praeſertim quum mecum in Sociorum Columbariorum Florentinorum albo, eodem Gorio curante, ſis deſcriptus, et patriae tuae Academiae ſelectioris, atque exquiſitioris eruditionis guſtus ſtudioſiſſimae magnum ſis columen, atque ornamentum. Quae heic proferuntur Gemmae, ut ita dicam *Auſpicales*, (nam Iovis LVCETII benefica auſpicia,

ut

Digitized by Google

ut Veteres credebant , complecti videntur) ſpectaru plane dignae ſunt , peculiaribus etiam emblematis ornatae, quae Mythicam Hiſtoriam , ac Scientiam non parum inluſtrant ; et quum multa iam in hoc Theſauro obſervata contineant , hiſce paucis benignas aures tuas humaniſſime praebe.

I. Princeps Gemma , quae in fronte huius Diatribae propoſita eſt , in celeberrimo Muſeo Victorio Romae exſtat ; quam Praeclariſſimus eius parens FRANCISCVS VICTORIVS , Sacri Militaris Ordinis D. Stephani Papae , et Martyris Commendatarius Eques , in lucem protulit Cap. XIV. pag. 51. in erudita ſua Diſſertatione, in qua , veteribus Monumentis adlatis , egregie *Hiſtoriam Sanctorum Septem Dormientium* inluſtravit. Perlubet eam ipſam , quam dedit, huiuſce perelegantis Gemmae deſcriptionem , heic honoris cauſa , utpote adcuratiſſimam , adponere . *Homerus omnes homines , Deoſque dormientes finxit , praeter Iovem ; non enim decebat rerum omnium moderatorem dormire . Ipſum Iovem , tamquam Diei , Noctiſque rectorem , fortaſſe ab antiquo artifice expreſſum fuiſſe putamus in anulari chalcedonio , in quo idem Iupiter in ſolio ſedens viſitur , fulmen et haſtam longam tenens ; pedibus innixus ſcabello , adſtante Aquila . A dextris ſtat Apollo Phoebus , nudus , et radiata coma ; orbem dextera manu , ferulam ſiniſtra gerens , quod eſt Diei ſymbolum . A ſiniſtris Diana , ſcilicet femina velata , ſuſtinens utraque manu velum criſpatum , et aura leniter inflatum , elatumque ad modum arcus ſupra caput ; et in reliqua area ſuperiori , plures ſtellae comparent : ſignum , et quaſi depicta imago nocturni luminis . Sed plura de his ad Mythologos , et deſcriptores imaginum Deorum gentium pertinent .* Sed de ſtellis Noctem conluſtrantibus , quod obſervat Lactantius Firmianus *de Origine erroris* Lib. II. Cap. V. ubi

agit de cultu veri Dei, in Notis erudite exponit. De *Elementis*, *et Aſtris*, ait: *Cur autem excogitaverit illa Deus* (nempe Aſtra) *quis non intelligit? Scilicet, ne Solis lumine decedente nimium caeca Nox terris, atque horrentibus tenebris ingraveſceret, noceretque viventibus.*

II. Altera Gemma, Achati Chalcedon. inſcalpta, nunc primum prodit ex Cimeliis Nobilis Viri, et priſcarum elegantiarum Cultoris ornatiſſimi, Friderici VERNACCIA, qui Cl. Gorio ſpectandam, et delineandam perhumaniter miſit: plane dignam, quae in hoc Sidereo Opere locum haberet, ipſumque locupletaret. Ambae hae Gemmae argumentum fere ſimile continent; Iovem nempe Beneficum in Concilio Deorum aliquot ſedentem. At, quo magis prae emblematis ipſis aeſtimandae ſunt, eo minus examen patiuntur; quum omnibus vel leviter in ſcientia Antiquaria initiatis perſpicuae ſint.

III. Ne tamen penitus ieiuni pulcherrimas haſce caelaturas tranſeamus, Artificum mentem perſcrutantes, atque exponentes, obſervabimus in Gemma Victoriana Iovem ſedentem ſuperne nudum, inferne velatum; qualem nobis deſcribit Porphyrius apud Euſebium de Praeparat. Evang. Lib. III. Cap. 3. non dextra fulmen adtollentem, qua ſceptrum ſuſtinet, ſed ſiniſtra; ex quo, ſepoſitis Tonantis, et Fulguratoris officiis, ſerenum ſe ſe, et placidum exhibet. In hunc fere modum expreſſum Iovem Caeleſtem obſervare eſt in Albana perinſigni marmorea Ara, a Cl. Gorio edita inter Donianas, quae olim in Villa Paoluccia, nunc Merlinia exſtat; in qua praeter Iovis nativitatem, et educationem, ipſum Deorum Concilium, coram Iove in throno ſedente, repraeſentatur.

IV. Solis imagine, qui flagrum ſiniſtra, orbem vero dex-

Digitized by Google

dextra adtollit, haud dubium eſt hoc ſymbolo monſtrari eius poteſtatem in terreſtrem globum, iuxta illud Horatianum:

Phoebe, terrarum potens, et Diana.

Inde etiam a ſiniſtris Iovis conſpicua eſt Dea, peculiari quodam ornamento inſignita, peplo nempe ſtellis circumquaque diſtincto; ex quo coniicimus non Lunam, ſed Deam Noctem referre, quae et ipſa lunaribus cornibus, tanquam praecipuo ſuo ſymbolo, frontem ornat: ſicut e contra, imagine Solis a dextris Iovis ſtantis, Dies repraeſentatur; quod duplex Iovis ſit poteſtas: nam ipſe in primis LVCETIVS, atque DIESPITER, quod lucem et diem adſerat, apud Veteres nuncupatur, ut docet Varro de Lingua Latina Lib. IV. *Dieſpiter dictus, id eſt Diei Pater:* quod etiam confirmat Macrobius Saturnal. Lib. I. Cap. 15. et Servius in IX. Aeneid. verſ. 570. Lucetius, *lingua Oſca Iupiter dictus* a luce, *quam praeſtare hominibus dicitur: ipſe enim eſt noſtra lingua* Dieſpiter.

V. Nox vero ab ipſo non eſt aliena; nam curis hominum fatigatus, ſomno quandoque indulgere a Poëtis fingitur: quapropter apud Nonnum Dionyſiac. XXXI. ita Somnum adloquitur:

Soli mihi pennas vibra, et immotis in lectis
Maneat Iuppiter immotus, quantum tempus, iubet, Somne.

VI. Altera Gemma Vernacciana Iovem exhibet pariter in throno pulcherrimo ſedentem, qui dextra protenſa pateram tenet; ſiniſtra vero ſceptro innititur, atque ipſum poteſtatis ſuae inſigne oſtentat. Coram Iove adſtat Ceres, ſi mavis etiam Abundantia, quae dextra copiae cornu tenet, ſiniſtra vero aliquid ab Iove petere, ſive accipere videtur,

Digitized by Google

detur : et facile etiam Dea Tellus eſſe poteſt, Iovis beneficiis plena. Iuxta Cererem, ſive Abundantiam, ſive potius Tellurem Deam ſtat Apollo, nempe Sol, toto corpore nudus, radiato capite inſignis, flagrum dextra gerens, dextram vero boni ominis gratia adtollens; qualis etiam in Caeſarum Nummis, praeſertim Aureliani, occurrit. Praecipuum heic adſpicis eidem tributum ſymbolum, nempe gallum criſtatum, qui eius capiti inſiſtit, qui quum lucis in ortu eius ſit nuncius, ei perbelle convenit: de quo quum alibi huius ſymboli rationem proſecuti ſimus, nunc ea iterum adferre omnino ſupervacaneum cenſeo. Galli laudes in Hymno ſacro ad Matutinum, ut ſcis, enumerantur a divino Poëta Prudentio. Soli vero tribuitur, atque Mercurio, quod mirifice eius caloris vim declaret, ut luculenter obſervat Macrobius Saturnal. Lib. I. Cap. 3. et Solis reditum cantu nuntiet.

VII. Maximum quidem huius perelegantis Gemmae pretium faciunt tres Aquilae Iovem circumſtantes, quotas vix in alia ſcalptura forte videre occurrit; quod diu meditatus, non alia ratione multiplicatas fuiſſe haſce Aquilas conieci, niſi forte ad triplex eiuſdem alitis officium circa Iovem explicandum; quod non aliter ſignificari poſſe putavit Gemmarius Artifex, quam ſi Aquilas multiplicaret. Harum prima, quae ad auſpicia pertinet, capiti Iovis impoſita cernitur; quae, ut narrat Lactantius Firmianus, *quum Iupiter ex inſula Naxo contra Titanas proficiſceretur, et ſacrificium offerret in littore, ad eum advolavit, et auſpicium fecit. Quia et ſacra Gentium Hiſtoria illi quoque in capite conſediſſe refert, et regnum portendiſſe*. Hinc, quum Aquila inter aves omnium auſpicatiſſima haberetur, ut ex Livio, aliiſque Scriptoribus, pluribus in locis conſtat,

vo-

volatus eius maxime in auguriis obſervari coepit, ut eſt apud Callimachum Hymn. I.

Sed conſtituiſti et avem omnium praeſtantiſſimam,
Nuntiam tuorum auguriorum. ———

Quod autem victoriae Iovi feciſſet augurium Aquila, tum apud Perſas, aliaſque Gentes, tum etiam apud Etruſcos, et Romanos, Legionum evaſit inſigne auſpicatiſſimum; de quo multa Iſidorus Orig. Lib. XVIII. Cap. 3. adeoque ea rite conſecrata, et inſignia multa religione, ac divinis honoribus culta ſunt. Hanc Caeſares, et Conſules in ſceptri eburnei vertice, dum ſolemni pompa triumphum agerent, vel procederent, geſtare, eaque poſt obitum dimiſſa e rogo, apotheoſi donari conſueverunt.

VIII. Quae vero alis ſuſpenſa, et volanti ſimilis media inter ipſum Iovem, et Frugiferam Cererem conlocata eſt, alteri eius poteſtati, et officio, truculentiori quidem, quo tonat et fulminat, videtur inſervire, et Iovi tela miniſtrare: hinc apud Claudianum de Bello Gildonico Carm. XV. verſ. 467.

——— *fulvuſque Tonantis*
Armiger ———

Indulſit genio ſuo Gemmarius Opifex, qui huic Aquilae in aëre ſuſpenſae tribuit arrepta unguibus fulmina: quae in aliis caelaturis quandoque tenet ea Aquila, quae ad Iovis pedes conſiſtit. Quod igitur huic frequentius tribuitur miniſterium, alteri ad pedes Iovis ſtantis tribuit fortaſſe Artifex, et raptum ab ea Ganymedem ſpectavit:

——— *quem praepes ab Ida*
Sublimem pedibus rapuit Iovis armiger uncis;

ut

ut ait Virgilius Aeneid. V. verſ. 254. quo quidem raptu Iovis amorem ſibi Aquila conciliavit, adeout prope eum adſit, iuxta illud Horatianum Lib. IV. Ode 3.

Qualem miniſtrum fulminis alitem,
Cui Rex Deorum regnum in aves vagas
Permiſit, expertus fidelem
Iupiter in Ganymede flavo.

Facile etiam duabus Aquilis Scalptor mythicam Hiſtoriam expreſſit, quae docet, Iovem quum vellet regni ſui metiri magnitudinem, duas Aquilas ab ortu et occaſu dimiſiſſe: quae quum pari celeritate volatum intendiſſent, ſibi invicem occurrerunt in loco, quem incolunt Delphi; quae eleganter expoſita eſt a Pindaro Pyth. Ode IV. quem Claudianus imitatus Carm. XVI. ita cecinit:

Iupiter, ut perhibent, ſpatium quum diſcere vellet
Naturae, regni neſcius ipſe ſui:
Armigeros utrimque duos aequalibus alis
Miſit ab Eois, Occiduiſque plagis.
Parnaſſus geminos fertur iunxiſſe volatus;
Contulit alternas Pythius axis aves.

In exergo huius Gemmae ſpectatur Graeca epigraphe ΔΟΜϵΤΙC. quae, ni fallor, anularis Gemmae dominum et poſſeſſorem declarat; qui fuit DOMITIVS. Stat ϵ loco I. cuius conmutationis complura exſtant in Scaligeriano Indice ad Gruterianos lapides exempla. Praetermiſſum eſt o; nam ſcribendum fuerat ΔΟΜϵΤΙΟC; ſed et huius ſcripturae non pauca exempla apud Veteres adnotat Cl. Corſinus in Diſſert. II. pag. XXIII. praeclari ſui Operis *de Notis Graecorum*, ut videre poteris.

DE

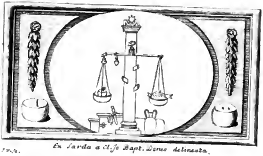
DE GEMMA
TABERNARIA
DISSERTATIO X.

CONVIVALIS

IOANNIS BAPT. PASSERI
NOBILIS EVGVBINI
I. C. ET VICAR. PISAVRENSIS

Digitized by Google

Digitized by Google

Iv. fe. *Ex Sarda a Cl. Jo Bapt. Denis delineata.*

D E   G E M M A

TABERNAM SALARIAM REFERENTE

DISSERTATIO X.

CONVIVALIS

AD AMICVM OPTIMVM ET ORNATISSIMVM

IO. ANDREAM IOANNELLIVM

SANCTAE TVDERTIS ECCLESIAE

PRESBYTERVM

QVVM longo terrarum intervallo divulſis una convenire, ut Amici adſolent, in hiſce ſalutaribus otiis, ſi quae mihi ſunt, denegetur; quod unice datum eſt, convivali Diſſertatiuncula te conveniam: neque enim prae ſui argumento aliter eam inſcribendam eſſe duxi. Verſatur enim circa veteris Gemmae examen, in qua nihil aliud deprehendo, quam integram ſalſamentarii tabernam, inſtrumentis omnibus probe inſtructam; quod quidem argumentum omnino in hiſce ſcalpturis ſingulare, ingenium noſtrum ad illud inluſtrandum excitavit.

I. Vides in ea ſtantem columnam claviculis exaſperatam, e quorum ſummo bilanx aequis ponderibus librata ſuſpenſa pendet; hinc geminis piſcibus, inde aequipondio conlocatis. Humi menſa conſtituta eſt, atque hinc hydria, inde ſcrinium obſignatum, cultello pone adligato. Stella fulcro incluſa columnae imminet, ut a longe tabernam deſignet. Opportune vero haec Gemmae imago, a Clariſſimo Gorio, ex autographis Schedis Donianis depromta, mihi oblata eſt, qua ſententiam meam confirmem, nullum fuiſſe humanae vitae officium, quod antiqui Scalptores in Gemmis non expreſſerint, ut cuiuſcumque inſtituti homines ſymbola propriae artis in illis deligerent, et digito incluſa iactarent. At vereor, ne delicatulus quiſpiam nos haec putida perſcrutantes, cum nauſea excipiat, tanquam huius ſtudii dignitati, ſi ad haec viliſſima deſcendamus, detrahatur. At quiſquis ille eſt, qui tam ſumptuoſe de Antiquitatibus ſentit, ſedeat ſine invidia inter unguentarias tabernas, nec nobis vitio vertat, ſi per urbem totam noctu diuque excurrentes, angulos omnes luſtremus, ut non ſplendidam modo, ſed et integram Antiquitatem oculis noſtris ſubiiciamus.

II. Taberna, quam heic paupere cultu ornatam intuemur, ex illis eſt, quas ultimae plebis homines ſubito artificio per Fora exſtruebant modicis tigillis, anguſtoque tabulato, ubicumque in porticibus apud columnam ſpatium vacaret, excitatis. Facillimum id, ac promtum aedificii genus, adeo antiquum fuit, ut tabernae nomen fecerit; eo quod e *tabulis* conſtaret, ut placet Feſto in *Tabernaculum*, et Iſidoro Lib. XV. Cap. 2. *Tabernae olim vocabantur aediculae parvae, et ſimplices in vicis, axibus, et tabulis clauſae*. Columnis vero commendabantur, non modo ut firmius conſiſterent,

ve-

verum etiam ut conſtanti indicio diſcernerentur. Quod praecipue de librariorum tabernis ad columnas conſtitutis adnotat Horatius Satyr. IV. Lib. I.

> *Nulla taberna meos habeat, nec pila libellos,*
> *Queis manus inſudet vulgi.* ————

Et rurſus de Arte Poëtica:

> ———————— *Mediocribus eſſe Poëtis*
> *Non Dii, non homines, non conceſſere columnae.*

Adeo vero huiuſmodi tabernarum ubique inſurgentium licentia creverat ſub Domitiano, ut lege lata illas tolli, ac ſubverti oportuerit; ut colligitur ex Martialis Epig. LX. Lib. VII.

> *Abſtulerat totam temerarius inſtitor urbem,*
> *Inque ſuo nullum limine limen erat.*
> *Iuſſiſti tenues, Germanice, creſcere vicos;*
> *Et modo quae fuerat ſemita, facta via eſt.*
> *Nulla catenatis pila eſt praecincta lagenis,*
> *Nec Praetor medio cogitur ire luto.*
> *Stringitur in denſa nec caeca novacula turba,*
> *Occupat aut totas nigra popina vias.*
> *Tonſor, caupo, coquus, lanius ſua limina ſervant:*
> *Nunc Roma eſt, nuper magna taberna fuit.*

Ex ipſis quoque inſcriptis Marmoribus non levia argumenta ad propoſitum noſtrum eruuntur, ut ex inſcriptione Gruteriana pag. 646. num. 10. ubi memoratur OLEARIVS DE PORTICV PALLANTIANA: immo ex ipſis marmoreis columnis, quae in dies deturpatae cicatricibus eruuntur, eadem corruptela comprobatur; ut ſaepe miratus ſim etiam in por-

porphyreticas deſaevitum ; adeo ut , plebeculae petulantia ubique pergulas haſce configentis indomiti marmoris indolem ſuperaret . Columnae innititur bilanx , quam Scalptor Gemmarius Mechanicae potius , quam Opticae ſtudioſus , adeo ingentem fecit , ut omnem paene Tabernae ambitum occupare videatur . Huic tamen errato gratia referenda eſt, eo quod ſui mole in tantillo lapidis ſpatio rem alioqui apud Mechanicos ignotam exprimere diligentius exoptarit.

III. Inſtrumenta ad ponderum examen deſtinata , uti apud nos, ita apud Antiquos duo fuere, *ſtatera* , et *bilanx* . Haec axem habet , ſeu centrum in medio iugo , ſeu longurio , quem in aequas partes diviſum , ubi aequis ponderibus hinc inde premitur , in aequilibrio conſtare neceſſe eſt . Contra in ſtatera , quae axem habet in extrema parte conſtitutum , cuius propterea aequilibrium conſtat ex proportione inter pondus , atque diſtantiam intercedente , ut quo magis aequipondium a centro recedit , eo magis gravitet , et maiori reſiſtentiae reſpondeat ; quod etiam declarat Vitruvius Lib . x . Cap . 8 . *Cum enim anſa propius caput , unde lancula pendet , ubi , ut centrum , eſt conlocata , et aequipondium in alteram partem ſcapi per puncta vagando , quo longius , aut etiam ad extremum perducitur paullo , etiam pari pondere ampliſſimam penſionem parem perficit per ſcapi librationem , et examinationem longius a centro recedentem .*

IV. At bilanx heic expreſſa ex eo genere eſt , in qua non niſi aequa pondera in altera lancularum conlocata mercium gravitatem diſtinguebant . Ipſa vero pondera plerumque ex globulis marmoreis conſtabant , aliquando aereis ſuperne , ac inferne depreſſis , et numero ponderis obſignatis , quorum adſpectum producit Gruterus pag. 221. et Fabrettus Inſcription. Cap. VII. pag. 523. et ſequentibus.

tibus [*]. At hoc inſtrumenti genus multis ſubiacet incommodis, quum praeſertim globuli illi marmorei libras tantummodo deſignarent, nec ſine ingenti adparatu minutiorum globulorum, per quos librae partes deſignarentur, iuſta ponderatio fieri poterat: et revera ſuperſunt adhuc ex poſtremo hoc genere minuta Veterum pondera, quorum duo ex iiſdem Schedis Donianis ſuperne inſcripta cum hac Gemma in fronte huius Diſſertationis publicamus. Notae vero interdum vel magiſtratum deſignant, vel globuli, ſeu teſſerae pondus auctoritate publica comprobatum oſtendunt.

V. In hoc vero ſingulari Monumento, novo quodam artificio adhibitis tantum maioris notae ponderibus, minutioribus vero praetermiſſis, iuſto ponderi conſultum eſt, addito in altero longurii brachio verſatili aequipondio, quod produci, ac retrahi per puncta ſoleret, ut minutias, quas graves globi non dabant, adamuſſim deſignaret. Quapropter dicendum eſt hanc ipſam, quam cernimus trutinam, ex primo, et ſecundo genere mixtam conſtare: quod diligentius notandum duximus, ut ex hiſce Antiquitatum ſtudiis non inanem voluptatem, ſed utilitatis etiam ad mechanicas artes amplificandas non modicum adferri dignoſcamus.

VI. Sub columna ingens menſa conſtituta eſt, qualem ad artis officia praeſtanda in omnibus tabernis obſervamus. Lagena ventroſa tertio menſa procerior ex uno latere adſurgit, in qua liquor aliquis mercimonio piſcium reſpondens, puta oleum, ſeu liquamen e piſcibus confectum, ſervabatur. Huc referuntur muria, et garum, quarum prima ex maceratis ſale thynnis parabatur, ut conſtat ex eodem Martiale Lib. XIII. num. 103. *Muria*.

An-

Digitized by Google

Antipolitani fateor ſum filia Thynni,
Eſſem ſi ſcombri non tibi miſſa forem.

Liquamen vero e ſcombris adparatum , garum nuncupabatur, quod inter divitum lauticias , utpote quia carius conſtabat, cenſebatur , ut ex Scaligero Lib. II. conſtat, quorum liquaminum componendorum rationem habes apud Columellam Lib. XII. Cap. 6. Ex altero latere , ut omnibus inſtrumentis conſtaret taberna, vides ſcriniolum teres fera concluſum , in quo pecuniae quaeſtu partae coniiciebantur. Inde culter dependet, quo ſalarius in proſcindendis piſcibus, aliiſque ſalſamentis uteretur.

VII. Maximum vero huius ſculpturae pretium facit ſtella columnae impoſita , cuius auctoritate Gemma haec adcedit inter Aſtriferas : ſed aſteriſmus ita faſciola incluſus eſt, ut cognoſcamus ad caeleſtia lumina minime pertinere; ſed ad illa artificialia inſignia, quae ex ferro, aut ligno fabrefacta , tabernis praeponebantur, ut una ab altera ſecerneretur. Et revera ipſa faſciola , quae ſtellam claudit, ex altera parte ita columnae infixa eſt, ut ad inſtar verſatilis cardinis totum ſtemma ad ſingulos ventorum motus circumvolueret. Conſueviſſe Antiquos haec inſignia tabernis praefigere conſtans eſt Eruditorum opinio , praeſertim vero Nardinii Romae veteris Lib. IV. Cap. 6. *Ut ex his venditorum , aut rerum venalium conditio deſcripta , depictaque melius e longinquo conſpici poſſet.* At non ita obvia ſunt veterum Scriptorum teſtimonia , quorum idoneo ſuffragio haec vulgaris ſententia comprobetur. Neque enim ad rem ſaciunt illae tabernarum nuncupationes *ad ſignum Herculis* , *ad ſignum Victoriae* , et quotquot huiuſcemodi adduci poſſent, quae non apothecam, ſed locum apothecae in-

indicant, quod inſigni aliquo Simulacro publice conſtituto celebraretur: quemadmodum apud Gruterum, et Muratorium, atque etiam inter Donianas Inſcriptiones antiquas, occurrunt nobis:

CAELATOR DE SACRA VIA
SIGILLATOR DE VIA SACRA
GENIARIVS AD AEDEM CASTORIS
LANISTA AD ARAM FVRINARVM
SAGARIVS POST AEDEM CASTORIS
SOLIARIVS AB LVCO SEMELES
VESTIARIVS DE VICO TVSCO

aliaque his ſimilia; neque adhuc in tota veteri Litographia mentio mihi aliqua occurrit Artificis alicuius, adiecto tabernae cognomine ab inſignibus deſumpto. Hoc certe caruit taberna illa libraria, quam, quum laudatus Martialis Lib. I. Ep. 3. ſingillatim deſcriberet, et veluti digito indicare vellet, nihil aliud quam locum ſignificavit:

Libertum docti Lucenſis quaere Secundum
Limina poſt Pacis, Palladiumque Forum.

Scio dubitatum an Inſcriptio Gruteriana pag. DCCCXII. num. 6. in hunc ſenſum trahi poſſit, in qua legitur:

M. OCTAVIVS PRIMIGENIVS
ALIPILVS A TRITONE.

quam penultimam vocem, eſt, qui ALIPTES interpretetur, perindeac ſi Officina, eiuſque inſigne Triton indicetur. At quia praeter lecturae ambiguitatem ipſe Triton ſimulacrum aliquod inpoſitum indicare potuit, huic argumento ad propoſitum comprobandum minime fidendum eſt.

VIII. Vnicum teſtimonium ad hunc morem confirmandum ſuppeditant nobis, obvia tamen, ac frequentia, Figulinarum apoſphragiſmata, in quibus peculiaria quae-

dam inſignia Officinarum exſciſa obſervantur: nempe corona, palma, equus decurrens, Deorum capita, Victoria, atque his ſimilia, quorum exempla permulta exſtant apud Fabrettum Inſcr. ant. domeſt. Cap. VII. et Boldettium de antiquis Chriſtianorum Coemeteriis Lib. II. Cap. 17. quae quidem nihil aliud Eruditis important, quam ſtemmata Officinarum. Multa huiuſmodi etiam in Lucernarum ima parte conſpiciuntur, quae ab omnibus adhuc praetermiſſa, a nobis diligentiſſime adnotata ſunt; praeſertim in tertio noſtrarum domeſticarum Libro, qui iam ſub praelo in lucem prodire properat. Signa quoque eiuſdem indolis in vitreis Vaſculis impreſſa ſaepe obſervantur; praeſertim in infima eorum parte, ubi ad gratiam operi conciliandam minime conferebant; ut videre eſt apud Fabrettum Inſcr. ant. Domeſt. Cap. VII. pag. 531. in Muſeo Romano Tom. II. Tab. x. et Arrigonio in Tabulis Tom. III. Quod vero certo certius probat, haec parerga non oſcitanter adiecta fuiſſe, ſed ad operis diſtinctionem, et ad Artifices indicandos; illud profecto eſt, quod ſaepe ſaepius ſine nomine auctoris ſignata ſpectantur, praeſertim in tegulis, in quibus non hercle ad ornatum, ſed ad indicium inprimebantur. Quod ea de cauſsa fieri ſolebat, quia ea ſymbola, ceteroquin in urbibus notiſſima, ſine ulla Artificis inſcriptione Officinam indicabanr. Hoc tamen minime evenire poterat, niſi Officinis ipſis, aut Tabernis, quibus inſignia illa omnibus conſpicua praefixa eſſent.

IX. Haec ſunt, VIR AMANTISSIME, quae ad rem alioquin obſcuram declarandam cumulare datum eſt. Si tamen contingat ſobrietatem hanc meam accuſari, gaudebo ſane huiuſmodi argumentum a me tam parce tentatum, prolixiori eruditione a Te, ceteriſque doctis locupletari.

DE

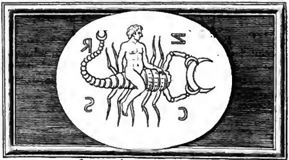
DE GEMMA ENCOLPIA
MONSTROSA
DISSERTATIO XI.

IOANNIS BAPT. PASSERI
NOBILIS EVGVBINI
I. C. ET VICAR. PISAVRENSIS

Digitized by Google

CXCV.

Insculpt. Sardae Musei Victorii

DE GEMMA ENCOLPIA
MONSTROSA
DISSERTATIO XI.

AD NOBILISSIMOS ATQVE EGREGIAE INDOLIS ADOLESCENTES

HIERONYMVM. PETRVM ANTONIVM ET ALOYSIVM DE IORDANIS

DOMINICI EQVITIS D. STEPHANI FILIOS PATRICIOS PISAVRENSES

SI qua Gens inter Piſaurenſes, virtutum ſplendore, et ſummorum Virorum dignitate, ac beneficiis in Rempublicam conlatis, Patriam hanc noſtram ſibi obſtrinxit, et quam propterea ſupra privatum modum ſpectare debeamus; veſtra profecto eſt, ORNATISSIMI ADOLESCENTES, quae omni aevo, et belli, et pacis univerſis ornamentis emicuit: inter quae praeterire non poſſum LVCAM illum, a quo Ius municipale Piſaurenſium non reformatum modo; ſed et

tra-

Digitized by Google

traditum eſt : ut illum iure ac merito Solonem noſtrum nuncupemus, et geminos illos noſtrae libertatis adſertores PROSPERVM, et IOANNEM FRANCISCVM, in quibus habuit Piſaurum Catones ſuos, quum libertas poſt ipſos ſteterit, nec ipſi poſt libertatem. Quod vero in genere veſtro pluris potiſſimum etiam facio, illa eſt bonarum artium promovendarum ingens ſolicitudo, quibus confovendis CAMILLVS, et IVLIVS Opera TORQVATI TASSI eorum alumni, ingentem illam Bibliothecam, tanquam peculiare veſtrum patrimonium, compararunt; quorum veſtigia ſecutus conſanguineus veſter HANNIBAL OLIVERIVS non imparem alteram, et ſuo, et amicorum commodo cumulavit, in qua potiſſimum locum obtinerent doctrinae ſuae monumenta, quae toto iam orbe celebrantur.

II. Quum vero nuper placuerit ſpectatiſſimo Parenti veſtro inſignem antiquam GEMMAM ASTRIFERAM mihi dono offerre, quae inſignem hanc GORIANAM COLLECTIONEM ornaret; ne tanti beneficii in me ſui memoria interiret, nec penitus hoc Cimelio Bibliotheca veſtra deſtituta eſſet, aeri inciſum placuit quodammodo vobis reſtituere, non iam privatim deliteſcens, ſed publici iuris factum, et nunquam interiturum, addito commentariolo, quo involutum eius typum aliqua ex parte explicarem.

III. Conſtat ex Heliotropio, quam Gemmam Sortilegi, Magi, Malefici, atque id genus homines, in amuletis concinnandis maxime probatam habebant. Pulcherrimis praeterea venis, et quamnitidiſſimis ſplendeſcit, et praeter modum ceterarum eleganter, atque profundius inciſa eſt. Auget praeterea eius pretium ipſa moles; quippe quae omnium quotquot hactenus ad manus habui, maxima eſt; quae etiam ſui longitudine duas fere uncias aequat.

Prae-

Praeterea furſum deorſum foramine pervia eſt , quo loro traiecto e collo ſuſpenſa deferretur ; quae idcirco *Encolpia* a nobis dicta eſt . De Encolpiis hiſce occurret brevi in Gorianis SYMBOLIS pereruditа Diſſertatio doctiſſimi Franciſci Antonii ZACHARIAE Soc. Ieſu Presbyteri, amici mei optimi ; qua de re totam hanc ſpartam ei lubenter ornandam relinquo. Ea in Tom. I. ſuperius edita eſt Tab. CXCV.

IV. Eius typus idem fere eſt , qui in ceteris Abraxeis : ſpectrum triforme nobis refert, loricatum nempe hominem , ſerpentinis pedibus horribiliter inſiſtentem : in quo tamen illud ſingulare obſervatur, quod quum in ceteris fere omnibus caput monſtri gallinaceum ſit , in hoc noſtro caninum obſervatur: ut huic ſcalpturae conveniant verba Tertulliani in Apologetico: *Biforme Numen ; quia et leonino , et canino capite commixtos et a crure ſerpentes, et a planta , vel pede alites Deos* . Dicerem propterea Anubin referre , niſi ipſa draconum crura ab eo Numine aliena, commentum id inter ſphragiſmata Magorum ablegarent , quibus tanta fuit cum ſerpentibus amicitia , ut ſine illis nihil unquam moliri viſi ſint . Ceterum Aegyptiis ea forma adeo inviſa fuit, ut Typhonem exitioſiſſimum Numen , et Diis ſuis adverſarium, iiſdem ſerpentibus munitum crediderint : ita enim illum nobis deſcribit Apollodorus Biblioth. Lib. I. *Huic crurum tenus immenſa humanae formae magnitudo erat , ut omnium montium cacuminibus altior eſſe videretur ; cuius etiam caput ſaepenumero aſtra pertingebat. Sed et eiuſdem manus altera ad Heſperum uſque, et altera ad Orientem pertinebat : ex his centum draconum capita eminebant . In cruribus maximas viperarum ſpiras ille continebat , quarum volumina ad verticem ipſum uſque protendebantur* . Hunc vero inſenſiſſimo odio proſequebantur Aegyptii,

gyptii, quod praeſertim oſtendit Plutarchus in Libro de Iſide, et Oſiride, et in altero adverſus Stoicos. Graeci quoque eam formam a Diis alienam eſſe reputarunt, ut ad horrorem adverſus Titanas conciliandum, illos finxerint ſerpentipedes. Ovidius Triſt. IV. Eleg. 17. verſ. 17.

Sphingaque, et Harpyïas, ſerpentipedeſque Gigantas,
Centimanumque Gygen, ſemibovemque Virum.

Et V. Faſtorum verſ. 37.

Mille manus illis dedit, et pro cruribus angues:
Atque ait, in magnos arma movete Deos.

V. At ii, qui prophylacticas haſce ſculpturas adinvenerunt, ſive interim Gnoſtici fuerint, ſive Baſilidiani, ſive Ophirae, ſive potius Sortilegi, ſeu nebulones, atque circulatores, longe aliis principiis uſi ſunt; nam illis, quod ceteris impium erat, auguſtiſſimum reputantes, totam dignitatem DEORVM AVERRVNCORVM, quos ſibi confinxerunt, a ſerpentibus mutuati ſunt; quod non uno in loco oſtendit ſaepe citatus Epiphanius Haereſi 37. et Euſebius Lib. I. de Praepar. Evang. quos alibi retulimus. Credibile tamen eſt horum lapidum Artifices, ut eos, qui illis uterentur redderent invictos, atque conſtantes; illiſque adverſus hoſtium incurſus, et ſubita infortunia praeſentiſſimum praeſidium compararent, terribiles haſce Geniorum formas excogitaſſe, qui quo magis horribiliores eſſent, maiorem quoque vim obtinerent. Puto quoque adverſus venena, qua pota, qua inflicta, comparata eſſe, uti de Achate cum figura Serpentarii inciſa tradidit concivis veſter Camillus Leonardus in *Speculo Lapidum* Lib. III. Cap. 5. vir oppido doctus, niſi quod plus aequo, uti non uno in loco

iam

Digitized by Google

iam monuimus, credulus, et harum traditionum ſtudioſiſſimus.

VI. Quod vero ſaepe innuimus, ubi de hiſce ſignis ſermonem egimus, adeo inconſtans fuit mens illorum, qui iſtis ſcalpendis operam navarunt ſuam, ut vix unquam alteram invenire datum ſit, quae cum altera conveniat; nam unicuique poteſtas erat Deos Diis innectere, et illorum ornamenta confundere. Hinc ille Proteus Abraxas, omnium capax poteſtatum, et divinarum ſpecierum. Hoc vero praecipue in noſtro obſervatur, in quo canino capiti fulmen, et haſta Iovis, et Solis aſtrum cervici inminens ita inſculptum eſt, ut propemodum hic noſter ABRAXAS PANTHEVS dici poſſet; niſi forte dubitarem haec ſymbola ad Planetas referenda eſſe, quorum peculiares concurſus, ut ſaepe dictum eſt, in hiſce ſcalpendis obſervabant.

VII. Quia vero praecipue e caelo petebant fidei ſuae teſtimonia, monſtroſis hiſce, atque inſititiis divinitatibus aſtrologicas ambages admiſcebant; praeſertim vero portentoſos illos, atque potentiſſimos triginta ſex Decanos, a quibus totum Caeli gyrum poſſideri praedicabant, decem gradibus unicuique adſignatis; de quibus multa erudite Salmaſius de annis climactericis. Horum dignitatem ita effert Firmicus Lib. I. Cap. 4. Matheſ. *Sunt autem infinitae poteſtates, et licentiae, et quae fata hominum poteſtatis ſuae auctoritate deſignent*. Rurſus vero Lib. IV. Cap. 16. ubi ſingulorum barbara nomina recenſet, multa de eorum vi, atque potentia iactat; quos etiam, ut notat Chifletius in Gemmas Abraxeas Cap. 11. ſub prodigioſis, ac ſemper variis imaginibus figurabant. His igitur haec commenta triformium Numinum referenda eſſe puto: quae quia nulla certa ratione conſtabant; quippe, quae non a ſcientia ali-

aliqua, ſeu communi hominum uſu definita erant, ſed a privatorum hominum imaginatione potiſſimum procedebant.

VIII. Characteres, quibus haec Gemma undique ſignatur, aeque ac cetera omnia, in obſcuro ſunt; non enim characteres ſunt gentis, ſed ſcientiae, cui tota dignitas erat occultari. Percurri univerſam Polygraphiam, ſed inrito labore: quamquam enim notae aliquae quorumdam populorum litteris adſimilentur; adtamen ſi illorum ope earum ſenſum tentaremus, operam profecto omnem luderemus. Quum hae Gemmae circa ſecundum aerae Chriſtianae ſaeculum, et fortaſſe deinceps, ſcalptae ſint, nulla iam in Europa exoticarum ſcripturarum veſtigia remanebant, omnia Latinis, et Graecis tantum obtinentibus. At plebeculam hiſce nugis detinebant hi characteres (quos *Magicos* iure ac merito adpellaverimus) eoſque in orbem invexerunt, quibus arcana carmina ſcriptis conſignarent; nihil forte ſignificantes, quum revera ſigna potius, quam characteres eſſe videantur, et quamdam adfinitatem habeant cum expedito illo, ac, ut ita dixerim, curſivo hieroglyphicorum genere, quo lignea ſimulacra Aegyptiis cadaveribus praefixa, ſignata aliquando adparent, quorum unum ex Muſeo Kircheriano Bonannius publicavit. An ne explicatio haec mea ipſo amuleto obſcurior eſt, ADOLESCENTES NOBILISSIMI? Sed fateor ingenuitatis meae eſſe; ut quae tuto declarari non poſſunt, et in quibus nulla rerum principia ſubſunt, unde declaratio expetatur, in ſuis ipſis tenebris relinquenda eſſe. Hoc unum tamen boni in hoc ſtudio obtinemus, ut certa ab incertis ſecernentes, ſtudia noſtra reddantur utiliora. Valete in ſpem Patriae, minime a Maioribus veſtris clariſſimis degeneres.

Digitized by Google

ΙΕΡΟΘΡΟΝΟΣ

SIVE

DE THRONO SACRO

DISSERTATIO XII.

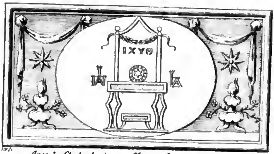
IOANNIS BAPT. PASSERI

NOBILIS EVGVBINI

I. C. ET VICAR. PISAVRENSIS

Digitized by Google

Digitized by Google

Intagl. Chalcedonio ex Museo Bonarrotio

ΙΕΡΟΘΡΟΝΟΣ

SIVE

DE THRONO SACRO

DISSERTATIO XII.

AD PRAESVLEM AMPLISSIMVM

IOANNEM BOTTARIVM

INTIMVM PONTIFICII SACELLI A SACRIS

ET VATICANAE BIBLIOTHECAE PRAEFECTVM

DVDVM animo meo propoſueram, BOTTARI PRAESVL PRAECLARISSIME, aliquo obſervantiae in Te meae teſtimonio, eximiam hanc GEMMARVM ASTRIFERARVM Syllogen Gorianam ornare, quae grande nomen tuum omnibus Gemmis pretioſius, ac ſpectabilius praeſeferret; ut dum antiqua aetas iactabunda Scalptorum peritia ſuperbit, contingat etiam aetatem hanc noſtram ſummorum Virorum laude decorari. Mihi enim ſemper

prae-

praecellens doctrina tua , atque altiſſimarum ſcientiarum peritia ob oculos obverſatur : mihi ſingularis illa benignitas tua , qua bonarum artium Cultores complecteris ; atque illa principi Vrbi probatiſſima morum indoles , pietas, candor, integritas, prudentia, quibus vel ſummis Viris carus ſemper exſtitiſti, ſemper in admiratione fuerunt, atque ſumma commendatione dignae viſae ſunt. Opportuna igitur, quae religioſiſſimae ſapientiae tuae offerretur , viſa eſt tractantiuncula DE THRONO SACRO ; cuius imaginem ex Muſeo Bonarrotio depromtam publicarat olim Muſarum ornamentum Gorius , egregius Muſei Florentini Explanator Tom. II. Tab. XCIII. num. 3. quamquam ingenti rerum copia diſtractus , et undique exuberante eruditionis fruge , hanc Gemmam intentatam praetermiſerit . Quia vero Chriſtianum ſymbolum continere mox ipſe cognovit, eam ad hanc ipſam *Dactyliothecam* noſtram *Chriſtianam* exornandam ſeligimus ; ſed et propter aſtri inſigne e re putavimus facturos, ſi illam in hac collectione produceremus. Eſt in hoc perraro monumento ſpecimen aliquod veteris diſciplinae , quod et tuae dignitati convenit , et ingenio tuo ſublimi , ac perſpicaciſſimo non repugnat ; quod ut commode a nobis inluſtretur , quatuor praecipue conſideranda veniunt, Inſcriptio , Cathedra , Stella , et Siglae . Pro Lectorum commodo heic in fronte huiuſce meae lucubrationis exhibetur eiuſdem perrarae Gemmae imago . Age nunc ſingula brevibus de more obſervationibus percurramus.

II. Inſcriptio perbrevis quidem eſt, ſed multis (quod Tibi veterum primitivae Eccleſiae Monumentorum in Roma ſubterranea doctiſſimo Interpreti exploratiſſimum) referta myſteriis , nempe IXTΘ. Hanc vero rectone , an inverſo ordine legere debeamus , profecto non liquet : quae diffi-

difficultas ſaepe in Gemmarum inſcriptionibus nobis occurrit; omnes enim ſcalpturae, quae alicuius rei obſignandae gratia inciſae ſunt, contrario ordine in Gemma legi debent; rectum enim ſenſum nonniſi in ectypa forma, in cuius gratiam caelatae erant, nobis obiiciunt. Contra Gemmae omnes, quae in uſum teleſmatum, et amuletorum exaratae erant, ſicuti nullus earum in obſignando uſus habebatur; ita ad formam prototypi legendae ſunt: in quo ſaepe Pictores aberrarunt, qui ſine delectu Gemmas ipſas modo ad exemplar prototypi; aliquando etiam ectypi nobis delineata exhibuerunt, et inanibus propterea quaeſtionibus, ac ſpeculationibus Eruditos defatigarunt. Haec vero difficultas potiſſimum occurrit in hac Gemma, quae in utrumque uſum uſurpari poterat: nam et ſignificatione myſteriorum potuit adinſtar lypſanorum piae devotionis cauſa circumferri; ſimulque tanquam Gemma ſignatoria in anulis adhiberi. Si illam priori uſui referamus, recta in prototypo legenda eſt; ſi vero poſteriori, obverſo ordine, ut in cera impreſſa legibus Graecae ſcripturae obtemperet.

III. Animadverti tamen adeo ſubtili ingenio noſtrum id ſphragiſma ſcalptum fuiſſe, ut ex utraque parte ſi ſcripturam legas, ſenſus aptiſſimus inde educatur. Si a ſiniſtra in dexteram procedamus, vox ΙΧΤΘ nulla quidem eſt; nam ex quatuor initialibus litteris coaleſcit, et ſingulae invocationem omnium auguſtiſſimam continent, nimirum:

ΙΗΣΟΤΣ. ΧΡΙΣΤΟΣ. ΤΙΟΣ. ΘΕΟΤ.

Ieſus Chriſtus Filius Dei; eundemque ſenſum, ſi ordo etiam pervertatur, aptiſſime refert: *Dei Filius Chriſtus Ieſus.* Hac autem adclamatione, et divino oraculo, nihil opportunius re-

reperiri poterat ad Fidem Catholicam adſerendam, praeſertim ex quo Arrianorum erroribus divexata eſt: per quos Chriſtus, non Dei Filius, ſed Creatura, adſerebatur, Apoſtolo licet reclamante: *Non rapinam arbitratus eſt ſe eſſe aequalem Deo*. Quae verba mire declaravit D. Auguſtinus contra Maximinum Arrianum, ſcribens: *Non poteſt is, qui accepit, ei qui dedit eſſe inaequalis; quia et hoc accepit, ut aequalis. Nihil enim Patre minus habet ille, qui dicit, omnia quae habet Pater, mea ſunt.*

IV. Occurrit praeterea, fortaſſe nec inveriſimilis, altera huius lemmatis ſignificatio; ſi a dextera in ſiniſtram legatur. Reddit enim vocem ΘΥΧΙ, quae quidem nihili eſt, ſi vim litterarum expendas; ſi vero eiuſdem ſonum, idem fere auribus reddit ac ΤΥΧΗ, *Fortuna*, quae ad dignitatem Sacri Throni manifeſtiſſime adludit; et quidem haud illa indigitatur Fortuna, quam iuxta Iuvenalem:

Nos facimus, Fortuna, Deam, Caeloque locamus;

ſed quam prudentes Chriſtiani ad divinam Providentiam, qua omnium fata temperantur, retulere, ut innuit Lactantius *de falſa ſapientia* Lib. III. Video praeterea aliquando Chriſtianos ab hoc nomine non abhorruiſſe, ex quo ſcimus ſimulacrum *Fortunae Vrbis* Conſtantinopoli extitiſſe, cuius mentio a nobis facta eſt in Notis ad antiquas Lucernas Lib. I. nihilque ipſis ad eorum ſenſum haec vox importabat, quam *Tutelam*, ſeu *Cuſtodiam*: quam ſignificationem ſi excipiamus, convenientiſſime de SACRA SEDE, in qua Antiſtes ſedebant, uſurpari poterat: quum eam dignitatem populus ſuſpiceret, atque veneraretur, quod ex ea communis cuſtodia, et Dominici Gregis fortuna promanaret.

V. At

Digitized by Google

V. At utraque lectio commode retineri poteſt, quum exemplis longe perſpicuis ſciamus conſueviſſe Chriſtianos vel ad arcanam diſciplinam obſervandam, vel ad Ethnicorum invidiam eludendam, amphibologicis ſymbolis, et inſcriptionibus ſupellectilem ſuam ornare; quo conſilio ſaepeſaepius Piſcem pro Ieſu Chriſti imagine uſurparunt, ut notavit doctiſſimus Boldettius de ſacris Coemeteriis Lib. I. Cap. 33. et nuper peculiari Diſſertatione adlatis compluribus Chriſtianis Monumentis Vir Eruditiſſimus D. Anſelmus Coſtadonius luculentius obſervavit; quae edita eſt inter Calogeriana ſcientifica Opuſcula Tom. XLI. Quod vero ad propoſitum noſtrum confirmandum mire conducit, eſt ipſa inſcriptio ΙΧΘΥΣ, ab ipſis priſcis Chriſti Fidelibus uſurpata: quae quidem obvio ſenſu ipſum piſcem notat; myſtice vero, reſolutis litteris in totidem initiales, illum eundem ſenſum reddit, ac inſcriptiuncula haec noſtra, nempe

ΙΗΣΟΥΣ . ΧΡΙΣΤΟΣ . ΘΕΟΥ . ΥΙΟΣ . ΣΩΤΗΡ.
IESVS CHRISTVS DEI FILIVS SALVATOR.

VI. Quum igitur divina, ac venerabilis haec Inſcriptio ad myſteria Chriſtiana pertineat, minime dubitandum eſt, typum etiam Cathedrae in Gemma expreſſum ad eoſdem Chriſtianos eſſe referendum. Eſt vero ſymbolum Eccleſiaſticae praeeminentiae: ex quo facile ſubſpicamur, Gemmam hanc ad Epiſcopalem anulum ornandum deferviſſe. Nulli vero dubium eſt a primis uſque temporibus ſacros Antiſtites ſingulari, celſaque ſede in Eccleſia fuiſſe decoratos, qua inter ſacra myſteria peragenda uterentur. Hinc inter Conſtitutiones, quae vulgo Divo Clementi tribuuntur, conſtitutum legitur: *Epiſcopum praeſidere debere in loco eminenti, ut tanquam vigilantiſſimus Paſtor oves ſuas*

reſpiciat. Hinc Divi Petri Cathedra, utique iam tunc ſumtuoſa, et operoſo artificio, atque eburneis parergis exornata, in ſacris, ut fert conſtantiſſima opinio, adhibita, adhuc conſpicitur, atque omnium Fidelium cultu impenſiſſime in Vaticana Baſilica colitur. Supereſt adhuc quoque Piſis marmorea, quae D. Stephani Papae et Martyris ſanguine conſecrata eſt Cathedra: cui non diſſimiles Romae, et in aede D. Marci, Clementis, et Caeciliae adhuc obſervantur. Alteram ex his tu ipſe, PRAESVL SAPIENTISSIME, nuper latentem detexiſti in Baſilica Sanctae Mariae Tranſtiberim, quam etiam eruditis obſervationibus inluſtraſti Tom. II. Sac. Coemeterial. Sculpturarum, et Picturarum pag. *68.* et *69.* qua etiam Diatribam hanc in fine ornatam, a Gorio noſtro rogatus, humaniſſime voluiſti. Fortaſſe et antiquiores ſunt Sedes, quae in ſacris Cryptis ruditer ex topho excavatae, paupere quidem cultu, atque eius temporis calamitatibus reſpondente; ſed perenni veteris diſciplinae teſtimonio efformatae, occurrunt. Has inter eam memorare licet, quam anno MDCCXVII. apud Maſſam Tudertium, in Crypta obſervavi. Eſt in ea Sacelli ſpecimen, ſuperſtite adhuc altari, exſciſis hinc inde ſedilibus, quae inter eminet paris artificii elatior thronus e vivo lapide exſciſus. Marmoream quoque Sedem ſimpliciſſimi, ſed utique antiqui operis, ad fores antiquiſſimae Eccleſiae relictam vidi dudum in agro Foroſempronienſi, dum eius Vrbis gererem praefecturam. Memoranda quoque eſt Pontificalis Sedes plane magnifica, atque operoſiſſima, quae Ravennae in Baſilica principe adhuc ſervatur, parergis ſacris eburneis circumquaque ornata; quamvis ex his aliqua fato quodam tranſlata alio fuerint; cuius, ut probe noſti, ectypa duo e gypſo, ex archetypis ducta, ſervat

Go-

Gorius noſter in ſuo Muſeo. Horum alterum exhibet Beatam Virginem Mariam, Bethleem cum Sponſo ſuo Ioſepho, ut ibi profiteretur, proficiſcentem, aſello vectam, utero valde tumido praegnantem; non vero *in Aegyptum fugientem, abſcondito ſub veſte ſua puero Ieſu*, ut perperam, et inepte quidam edito nuper Florentiae opuſculo ſcripſit, qui etiam ſacra haec parerga, et ornamenta *Diptycha* adpellavit, et Sedi *Exarcharum* adſignavit, quum Sedis Archiepiſcoporum Ravennatum propria fuerint: alterum vero abs Te editum, atque eruditis obſervationibus inluſtratum eſt in Vol. II. praelaudati tui egregii Operis pag. XV. in quo Ieſus Chriſtus in Canae Galileae nuptiis aquam in vinum convertens exhibetur; quae quidem Archiepiſcopalis Cathedra a Clariſſimo P. Abbate Bacchinio in Adpendice ad Pontificale Agnelli Ravennatis primum in lucem edita, mox repetita in Volumine II. Muratoriano Scriptor. Rer. Ital. pag. 215. hiſce emblematis deſtituta adhuc cernitur, quae ſiluit editor ille ſupra memoratus.

VII. Sed Cathedras omnes ad Eccleſiam Dei tuendam, et inluſtrandam antecellit marmorea Sedes Hippolythaea, e Martyrum Cryptis effoſſa, prope Eccleſiam Sancti Laurentii extra muros, in Agro Verano, quae in Vaticanam Bibliothecam, cuius Praefecturam geris, BOTTARI DOCTISSIME, inlata eſt, ubi hodie conſpicitur: in qua explicanda (nam Cycli Paſchalis ſanctiones continet) inſignium Chronologorum ingenia editis Voluminibus ſumma cum laude deſudarunt; inter quos eminet Praeſul celeberrimus Franciſcus Blanchinius, qui eiuſdem Sedis imaginem una cum S. Hippolytho in ea ſedente, utroque etiam litterato latere aereis Tabulis inciſo, exhibuit in Tomo II. Anaſtaſii Bibliothecarii Sect. XV. ubi de Sancto

Digitized by Google

Victore Papa pag. 159. et 160. et partes eius ſingulas explicavit in Diſſertatione de Cyclo S. Hippolythi, edita in Libro de Kalendario, et Cyclo Caeſaris. Cum hoc inſigni documento, tum exemplo quoque noſtrae Chriſtianae Gemmae habemus Epiſcopales Cathedras litteratas, quae nimirum inſcriptis litteris Fideles erudiebant, atque in Fide Catholicae Eccleſiae ſolidabant. In caeleſti Beati Petri confeſſione *Tu es Chriſtus Filius Dei vivi* (quam etiam exprimit haec ipſa eximia Gemma) fundata eſt Eccleſia Dei, ipſâque eius Sedes primatum obtinuit: *O innuncupatione novi nominis felix Eccleſiae fundamentum, dignaque aedificatione illius petra, quae infernas leges, et Tartari portas, et omnia mortis clauſtra diſſolveres!* ut ait S. Hilarius in Matth. Cap. XVI.

VIII. Sed ad huius Gemmae ſymbolum inluſtrandum, quae facile Conſtantini Magni antiquitatem non excedit, teſtimonia ſufficiant quarti Eccleſiae ſaeculi, quibus abunde comprobatur Epiſcopalium Sedium uſus. Haec inter memorare iuvat D. Auguſtini auctoritatem Lib. XIX. de Civitate Dei Cap. 19. *Quid aliud interpretatur Epiſcopus niſi ſuperinſpector, maxime quum ſolio in Eccleſia editiore reſideat, et ita cunctos reſpiciat, ut cunctorum oculi in ipſum reſpiciant.* Et ad Albinum: *Dicebam ego quibus poteram, qui nos in abſidem honoratiores, et graviores exſcenderant.* Et Epiſt. 203. ad Max. *Tranſit honor huius ſaeculi, tranſit ambitio. In futuro Chriſti iudicio, nec Abſidiae gravatae, nec Cathedrae velatae.*

IX. Multis vero nominibus Epiſcopalem Sedem nuncupatam invenio. Nam aliquando *Abſis*, ut conſtat ex D. Auguſtino ſuperius laudato, nuncupata eſt a loco, in quo illa in Baſilicis locabatur; nam proprie ΑΨΙΣ *arcum*

no-

notat ; praecipue qui in pontibus ex una in alteram pilam inclinatur. Inde ob ſimilitudinem adſinuatas illas concamerationes, quae poſt altaria, atque ad illorum latera diſpoſita ſunt, dictio illa tranſlata fuit. Ex quo tamen in ipſis ſpatiis Epiſcoporum Sedes conlocari coeperunt, a loco Abſides dictae : quae etiam quia gradibus extolli conſueverunt, *gradatae* dictae ſunt. Quia vero Abſides iſtae in hemicyclum curvabantur, et ſuperne conchis ornatae erant, quarum exempla in Picturis Coemeterialibus ſaepe obſervamus : hinc adpellatio *concharum* ad haec ſpatia tranſlata eſt, ut conſtat ex D. Paulino Epiſt. 12. ad Sever. *Quum duabus dextra, laevaque conchulis intra ſpatioſum ſui ambitum abſis ſinuata laxetur*. *Tribuna* quoque aliquando adpellatur ; ſed eo nomine locus Sedis ad inſtar Tribunalis conſtitutae potius, quam ipſum Tribunal, notatur. *Cathedra* dicta a ΚΑΤΟΣ *Sedes*, et ΕΔΡΑ *Sponda*, ac ſi dixeris *ſpondatam* Sedem. Hoc nomine Sedes ipſa materialis, in qua olim Apoſtolorum Princeps praeſedit, et ipſa dignitas ſignificatur. Hinc Ennodius in Apologet. memorat : *Nutricem Pontificii Cathedram*, pro ſuprema Sede Apoſtolica. *Faldiſtorium* barbara vox eſt, denotatque humilem Epiſcopi Sedem, qua utitur ubi ob maioris poteſtatis reverentiam faſtigiata Sede prohibetur ; nam barbara dictio *falda* locum humilem denotat. Hinc faldae montium pro infimis catum partibus uſurpantur. *Sellam* quoque adpellarunt Veteres, quod ad inſtar curulis facta eſſet. Hinc idem Ennodius loco citato : *Ecce nunc ad geſtatoriam Sellam Apoſtolicae confeſſionis uda mittunt limina candidatos*. *Sedes* vero ſatis noto vocabulo communiter vocitatur in Pontificali, ac Ritualibus Epiſcoporum : quemadmodum et *Thronus* ; unde vox hibrida *intronizzare*, quam frequenter Scriptores Eccleſiaſtici adhibuerunt. X.

X. Inter huius noſtri THRONI parerga encarpus obſervatur, quamquam uſitatiore ornamento velis ornari ſoleret. Huiuſmodi exemplum habetur in marmoreo fragmento apud Aringhium Lib. VI. Cap. 48. pag. *666*. Romae ſubterraneae, quod inventum eſt in veteri Beatorum Martyrum Marcellini, et Petri Coemeterio, iuxta viam Lavicanam. Hinc D. Pacianus Epiſt. 11. ad Symphor. *Sedem linteatam* memorat: et D. Auguſtinus dicta Epiſt. 203. *Cathedram velatam*. At haec quidem parerga, a Gentilium ornamentis ad ſacras res tranſlata ſunt; nam ut externa mittam, in fictili Lipſanotheca e Coemeterio Calliſti ad me nuper delata, huiuſmodi encarpi obſervantur. In perraro quoque Pauli ſecundi nummo, in quo ſacrum Conſiſtorium expreſſum eſt, quem ego Clariſſimo Viro Sebaſtiano Paulio dono dedi, Pontificia Sedes huiuſmodi ſerto ſuperne exornatur. Suppedaneum quoque, ſive ſcabellum heic conſpiciendum ſe ſe offert: etenim, quia ſedile altius ab humo adtollebatur, ne pedibus pendulis ſtandum eſſet, ſcamnus ille ſubponi conſueverat: quod ad commoditatem ſimul, et dignitatem referebatur, de quo videndus Chimentellius.

XI. Diſcus in hac media Sede conlocatus, et inſigni aſtro ornatus, patenam facile denotat, praecipue iuxta Graecorum ritum, qui repoſita in ipſa patena Sacra Euchariſtia ſtellulam auream cruce inſignitam ſuperponunt, ne velum, quo patenam involvunt, Corpus Chriſti contingat. Nos Latini huic officio pyxidem ſubſtituimus, quam non ſtellula, ſed operculo, ipſoque crucigero, claudimus, et conopeo veli loco contegimus. Multiplex vero huius ſtellae ſignificatio eſt, atque a divinis Scripturis expetita; nam et Chriſti revelationem, ope ſtellae Magis factam, indicat,

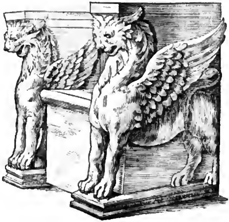
et

Digitized by Google

et ipſum Chriſtum, qui Sol iuſtitiae, et Lux mundi nuncupatur, indigitat. Eidem quoque ſymbolo convenientiſſime aptatur ſuperpoſita inſcriptio, quam *Ieſum Chriſtum Dei Filium* ſignificare indicavimus. In hac quidem coniectura nos confirmat antiqua formula, qua Paterae quaedam ſacrae initiari ſolebant, ut apud praelaudatum Sebaſtianum Paulium de Patena argentea Foro Cornelienſi §. VII. in qua *Ieſus Chriſtus Filius Dei* invocabatur: *Accipiet Chriſma, et diſcum ſignabit, dicens: Benedictus Ieſus Chriſtus Filius Dei, et Spiritus Sanctus:* eique formulae fortaſſe adludunt ſiglae, quas ſupra memoravimus. Conlocatur vero in Epiſcopali Sede ipſum Chriſti ſymbolum, ad indicandum eius numine Eccleſiam regi, cuius vicaria poteſtate Paſtores noſtri funguntur. Quapropter a D. Petro in Epiſt. prima idem Chriſtus adpellatur Epiſcopus, et Paſtor: *Eratis enim ſicut oves errantes; ſed converſi eſtis nunc ad Paſtorem, et Epiſcopum animarum veſtrarum.* Ad hanc ſententiam fortaſſe reſpexit, qui Chriſti hieroglyphicum in hac ipſa Sede Pontificali conlocavit.

XII. Siglae ad utrumque THRONI latus ſcriptae, nunc nobis expendendae ſunt, omnium certe difficillimae; quarum utraque ex tribus elementis compacta ita eſt ΠΑΤ, quamquam in ſecunda prior littera inverſa ⊏ quodammodo litteram C exprimat, iuxta conſuetum Scalptorum errorem, qui plerumque litteras curvas per lineas rectas efformabant. Multa de illis dicenda forent, ſi hariolandi otium ſuppeteret; nam ΤΠΑΡ *vigilantiam*, et *veram viſionem* ſignificat: ΤΠΑΡΞΙΣ *ſubſtantiam*, et *vitam*: ΤΠΑΡΝΟΣ *gregem agnorum*, et mille his ſimilia, quae convenientiſſime officio paſtorali aptarentur; et, ut mea fert opinio, nullum monitum, nullumque documentum in hiſce notis, ac leni-

lemmatibus continetur ; ſed nomen illius, in cuius gratiam Gemma ſcalpta eſt , ut ΠΑΥΛΟΣ . ΠΑΥΛΙΝΟΣ , atque alia huiuſcemodi , in quorum indagine opera omnino luditur . Ceterum quum Gemma haec Chriſtiana dubio procul ſit , atque a vulgaribus hucuſque obſervatis magnopere recedat , diligentiore ſtudio inluſtrari poſtularet ; digna profecto , quae eruditorum hominum , Tuoque inprimis ſtylo , BOTTARI PRAESVL PRAESTANTISSIME, magis magiſque expoliatur .

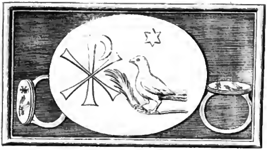

DE

DE GEMMIS ASTRIFERIS
VETERVM CHRISTIANORVM
DISSERTATIO XIII.

IOANNIS BAPT. PASSERI
NOBILIS EVGVBINI
I. C. ET VICAR. PISAVRENSIS

Digitized by Google

DE GEMMIS ASTRIFERIS
VETERVM CHRISTIANORVM
DISSERTATIO XIII.
AD VIRVM CLARISSIMVM
HANNIBALEM DE ABBATIBVS
OLIVERIVM
PATRICIVM PISAVRENSEM

NVPER quum Aedium tuarum, quas magnificentiſſime exſcitas, Veſtibulum admirabundus contemplarer, antiquis Marmoribus, qua ſcalptis, qua ſcriptis, undequaque refertum, ac loricatum; nil aliud, nec aliter mihi viſum eſt in ipſo domus faſtigio fore inſcribendum, quam MVSIS. ET. HANNIBALI. Quis enim, quum limen ſubeat, non revereatur integram Antiquitatis maieſtatem, et quodammodo eius numen undique circumfuſum; ut iam non

Veſtibulum magis, quam Adytum ſubire ſibi videatur? Eſt in illo perpetuus Patriae noſtrae adſpectus, ex omni aetate in unum coaleſcens, et in ſpem aeternitatis quodammodo conſiſtens; ubi videre datum eſt, quo vultu, qua lingua, quo charactere a remotiſſimis uſque ſaeculis per ſingulas aetates ea uſa ſit: cuius pretioſiora Monumenta undique conlecta in tuo illo Antiquitatum ſacrario conſiſtere voluiſti; ut paene incertum ſit, Patriam ne noſtram ingenio magis, quum illa illuſtras, an potius magnificentia, quum haec ſervas, demerearis. Quapropter viſum eſt mihi omnino haec ſtudia Tibi fieri debere vectigalia, ut minime a nobis aliquid in lucem proferatur, quod aliqua ſaltem ſui parte Tuo nomine non decoretur. Hoc igitur conſilio ex hac GEMMARVM ASTRIFERARVM ſerie ſiſtitur Tibi pars illa, quae de GEMMIS ASTRIFERIS CHRISTIANORVM eſt: in qua id mihi propoſui, ut ex opere alioqui profano quantulacunque haec portio Religioni tribueretur; quemadmodum Antiquis in uſu fuit, ut ex menſa Diis darent ΜΙΚΡΟΝ ΚΡΕΑΣ; eademque Tibi conſtituta, et nomine tuo praeſignata, VIR NOBILISSIME, in lucem prodiret.

II. GEMMAS Chriſtianorum ASTRIFERAS binas tantum ad hoc uſque tempus obſervavi; unam nempe, quam ultimo loco Collectionis noſtrae in Tabula CC. primi Voluminis publicavimus, in qua ſacro Monogrammati ſtellula praefixa eſt: alteram vero, quam nuper publicavit doctiſſimus e Praedicatorum Ordine Mamachius in ſecundo ſuo Antiquitatum Chriſtianarum Libro pag. 187. in qua inſuper columba expreſſa eſt palmae inſidens, aſteriſmo deſuper ſignato; quae quia grande ornamentum huic Collectioni noſtrae adlatura erat, huic tractationi praefixa eſt. Maxime

xime vero referret indagare, qua aetate Cimelia iſta caelata ſint; in quibus venerandi Nominis ſymbolum per compendiarias notas expreſſum eſt: ut eiuſdem ſymboli antiquitas, et ſignificatio a Novatoribus adeo vexata, poſſet magis magiſque comprobari. Sed quum aetatis indicia in hiſce anulis nulla deprehendantur, ereptum nobis hoc beneficium dolemus. Quod tamen utilitatis ex illis capere poſſumus, circa duo praecipue verſatur, anulorum nempe uſum apud primaevos Chriſtianos, et ſymbolorum explicationem.

III. Anulos in uſu fuiſſe apud Fideles, iam inde ab Apoſtolorum aetate clariſſime demonſtratur auctoritate B. Iacobi in Epiſtola Catholica Cap. II. *Fratres mei, nolite in perſonarum acceptione habere fidem Domini noſtri Ieſu Chriſti gloriae. Etenim ſi introierit in conventum veſtrum vir aureum anulum habens in veſte candida; introierit autem et pauper in ſordido habitu, et intendatis in eum, qui indutus eſt veſte praeclara ...... Nonne facti eſtis iudices cogitationum iniquarum?* Hos vero Chriſtianorum anulos trifariam commode dividemus. In pronubos, ſignatorios, atque hierarchicos; quorum uſus multiplici Patrum teſtimonio comprobatur.

IV. Priorum igitur frequens mentio apud illos occurrit, praeſertim apud Tertullianum in Apologet. Cap. VI. *Circa feminas vero illa Veterum inſtituta ceciderunt, quae modeſtiae, quae ſocietati patrocinabantur; quum aurum nulla norat praeter unico digito, quem Sponſus oppignoraſſet, pronubo anulo.* Quem ruſus ab omni ſuperſtitionis nota vindicat, et Chriſtianis feminis concedit in Libro de Idolol. Cap. XVI. *Officio vero privatarum, et communium ſolemnitatum eas mundas eſſe opinor per ſemetipſas; quia neque veſtitus virilis,*

lis, neque anulus, aut coniunctio maritalis de alicuiac Idoli honore deſcendit. Multa inſuper anuli pronubi mentio eſt apud Clementem Alexandrinum Paedag. Lib. III. Cap. 2. ubi praecipue Ethnicorum improbans ſuperſtitioſa ornamenta, haec praeſcribit: *Neque Idolorum ſunt imprimendae facies, quibus vel ſolum adtendere prohibitum eſt; ſed nec enſis, nec arcus iis, qui pacem proſequuntur, nec pocula iis, qui ſunt moderati, et temperantes.*

V. Signatorii anuli a Chriſtianis uſitati meminit idem egregius Doctor loco citato: neque alia de cauſſa feminis, quum nuberent, conceſſum tradidit, niſi ut ipſo ad res domeſticas ſignandas uterentur, quo curae familiari praepoſitas ſe eſſe cognoſcerent: *Tribuit etiam feminis anulum aureum, non hercle ad ornatum; ſed ad ſignandum ea, quae domi cuſtodienda ſunt, propter curam domeſticam, quae illis incumbit. Si enim omnes a Paedagogo recte inſtituti eſſemus, ſupervacua eſſent ſignacula omnibus, ex aequo bonis ſervis, dominiſque*. Quapropter ſancitum eſt in Lege *Si quae ſunt ff. famil. herciſc. -- Non licere uxori, mortuo viro, eius anulo ſignare, ſi ſe in aliam familiam tranſtulerit*. Viris quoque Chriſtianis ſignatorium anulum ibidem Clemens Alexandrinus adtribuit, et una ſimul quomodo geſtandus ſit inſinuat: *Sed neque eſt a Viris anulus in articulo deferendus (hoc enim eſt muliebre) ſed in parvo digito, atque adeo in extrema eius parte; ita enim erit manus maxime ad operandum expedita; neque facile excidet ſigillum, quod maiori articuli ligamento cuſtoditur.*

VI. Horum vero anulorum Chriſtianorum exemplaria non pauca in Dactyliothecis adhuc adſervantur cum inſcriptionibus in pala, ſeu ſignatoria lamella inciſis; quandoque cum ſacro Chriſti Monogrammate, decuſſatis palmulis,

lau-

lauteolis, et lemmatibus, quae indubitanter Chriſtianam redolent ſanctitatem, quorum ſpecimen ſubiicio:

VIVAS IN DEO
ZEZES IN CHRISTO
SALV. DOMI. NOST. AVVG. LVC.
VIVAS IN DEO. F.
ΖΗϹΕϹ.

Sub qua poſtrema voce, quae a Graecis pro fauſta precatione VIVAS uſurpata eſt, Chriſtifideles, vel ob ſignificationis analogiam, vel ſimilitudinem ſoni, ipſum IESVM ſymbolice denotarunt, ut notavit Aringhius ad pag. 265. Romae Subterraneae. Quemadmodum per piſcem, qui Graecis ΙΧΘΥΣ eſt, ob quamdam conſonantiam vocis, quaſi compendiarie IESVM CHRISTVM adumbrarunt: quapropter idem Clemens Alexandrinus infra adducendus, inter ſigna anulis inſculpenda, piſcem numeravit; forte ad Chriſtum e Iordanis lavacro emergentem adludens, atque ita Fideles ſuos praefigurans: de quibus haec Tertullianus de Baptiſmo Cap. I. *Nos piſciculi ſecundum Ieſum Chriſtum noſtrum in aqua naſcimur, nec aliter, quam in aqua manendo, ſalvi ſumus*. Inter hos vero ſignatorios anulos Chriſtianorum potiſſimum locum ſibi vindicat ille, quem protulit Fabrettus Inſcription. Cap. VII. num. XLVIII. pag. 536. in cuius propatulo titulo Daniel inter leones expreſſus eſt, cum epigraphe, ut videre eſt in fine huius Diſſertationis, cuius illum ipſum coronidem eſſe voluimus: qui quia Solis, et Lunae aſteriſmis inſignitus eſt, a Syntagmate hoc noſtro vel minimum abhorret.

VII. Inter praecipua vero Chriſtianorum anulorum ſigna CRVX cenſebatur, ut colligimus ex Euſebio Demonſtrat.

ſtrat. Evangel. Lib. VI. Cap. 25. *Denique poſt omnia haec quis inſpiciens, omnes quicumque in Chriſti fidem venerunt, ſalutari Signo pro anuli nota utentes, non merito obſtupeſcat, ſi audiat, tanto ante ipſum Dominum dixiße: „ Et venient, „ et videbunt gloriam meam, et relinquam in eis Signum.* Crucem ſubſequuntur ſymbola alia, quae et praelaudatus Clemens Alexandrinus loco citato enunciat: *Sint vobis ſignacula, Columba, Piſcis, vel Navis, quae celeri curſu a vento fertur; vel Lyra muſica, qua uſus eſt Polycrates, vel Ancora, quam inſculpebat Seleucus: et ſi ſit Piſcans aliquis, meminerit Apoſtoli, et puerorum, qui ex aqua extrahuntur.* Quibus verbis mirifice explicantur Picturae quaedam Coemeteriales, in quibus Piſcatores ſaepiſſime exhibentur, et Orpheus citharam pulſans, animalibus undequaque adcurrentibus. Miratur tamen, nec immerito, in Notis ad veteres Gemmas Pignorius heic praetermitti ab Euſebio inter cetera ſigna ſalutiferam Crucem, et Chriſti Domini Monogramma, quum haec ceteroquin obvia ſint in anulis Coemeterialibus. Sed facilis eſt huius difficultatis ſolutio, ſi tempora diſtinguamus. Ego quidem vel nullus dubito etiam aetate Euſebii, qui ſub Severo, et Antonino Principibus floruit, ſacrum Chriſti Monogramma a Fidelibus iam adinventum, ſanctiſſime intra Eccleſiae ſepta adhibitum, et Fidelium corporibus, qui in pace Chriſti obiiſſent, praeſertim vero Martyribus, fuiſſe adſignatum; ſed ea aetate nondum adeo evulgatum extitiſſe puto, ut propalam circumferretur: cuius indicio non modo qui illud geſtarent, proderentur; verum, et ceteri Fideles, et tota Eccleſia vexarentur. Quapropter inſtituerunt Chriſtiani, ut per ſymbola quaedam analoga Fidelium oculis Chriſtus obiiceretur, quae ſimul et fallerent Infideles, et credentium pietatem exſcitarent, cu-

cuiuſmodi ſunt, quae modo ex Clemente recitavimus, quibus ſimilia non pauca ex Chriſtianorum Monumentis conlecta referemus in Libro *de Lucernis Chriſtianorum*. At ubi poſt Conſtantinum ſacrum *Chreſimon* triumphali honore exceptum eſt, et militaribus labaris, et galeis Principum addi coepit; tunc paſſim in anulis inſculptum eſt, et publice oſtentatum, ut ex Euſebio eorum temporum Scriptore ſupra demonſtravimus.

VIII. Anulos hierarchicos omni aevo cognovit Eccleſia, quae ut myſticum coniugium inter ipſam, et Antiſtites ſuos denotaret, ſive in ſignum auctoritatis, ſeu mavis cuſtodiae ſacrarum Rerum, et Sacramentorum, quae Epiſcopis conſignantur, tanquam tutoribus, ac diſpenſatoribus, anulum, peculiari ritu benedictum, ipſis geſtandum praeſcripſit; ut obſervare eſt non uno in loco in Caerimoniali Epiſcoporum. Hunc quidem in manus dexterae indice, qui *ſilentiarius* adpellatur, geſtare deberent; ita enim ſignificare voluerunt antiquae Sanctiones ſecretum ab ipſis ſervandum eſſe, et divina altiora myſteria minime propalanda; ne qui magis curioſi, quam pii ſunt, futilibus quaeſtionibus, unde haereſes exortae ſunt, Eccleſiam perturbent: ut colligitur ex Durando de Ritibus Eccleſiae Lib. XI. Cap. 9. Dum vero Epiſcopus Pontificales ſolemnes caeremonias exercet, anulum a ſilentiario digito in anularem ex vetere inſtituto transferre debet, ut probat idem Durandus loco citato. Quia vero anulos hoſce, ut praemiſimus, benedictos, a Fidelibus deoſculari ſolitum eſt; uſus apud Veteres inolevit, ut mole inſignes conficerentur, et pompae ſacrae magis apti, quam uſui familiari, ut ita magis conſpicui eſſent: cuiuſmodi in Eccleſiae Vibevetanae Hierotheca adſervatos vidi: quibus ſimiles

Digitized by Google

unus, alterve in tuo, CLARISSIME OLIVERI, et alii non pauci in Eruditorum Muſeis oſtenduntur, plerumque e ſacris Coemeteriis extracti, qui quaternas uncias aliquando excedunt; quos quidem ab ingenti mole non in alium uſum conflatos putaverim, quam quod in ſignum Hierarchicae dignitatis a ſacris Antiſtitibus inter ſacra geſtarentur.

IX. Sed iam inſculpta ſigna in adlato a nobis ſacro anulo percurramus. Sacrum Chriſti Monogramma ex X, et P initialibus eiuſdem ſacri Nominis, ſi Graece ſcribatur, compactum eſt. Cur vero ex Graeca potius, quam Latina lingua coaluerit, diſquirunt Eruditi. Sed ex hoc uno indicio eius antiquitas in Eccleſia deprehenditur. Quum enim illa primum in Oriente conſtiterit, ubi Graeca lingua potiſſimum frequentabatur; inductum eſt, ut per Graeca elementa venerandum hoc Symbolum conſcriberetur; unde exceptum Eccleſia Latina religioſe cuſtodivit; ſed placuit aliquando Fidelibus illud nonnihil immutare, ut ex Chriſtianis Muſei noſtri Inſcriptionibus, et Lucernis liquido conſtat; nam aliquando litterae P lineam tranſverſam addiderunt, ut puram Crucem redderent in hanc formam ⳨. Quandoque etiam litteram P inverſam deſcripſerunt ad huius exemplar ⳨, quod myſterio non caret, ut in Notis ad eaſdem Lucernas aliquando manifeſtabimus. Sed ipſa quoque littera X, haſta nempe recta, et alia tranſverſa non obſcure reddunt ipſam Crucem, licet oblique diſpoſitam: cui venerabili ſigno placuit aliquando alteram litteram X ſuperponere; ex quo nexus coaluit litterae P. X. in hanc ipſam formam ☧, ut in antiquo Coemeteriali Marmore apud nos cuſtodito obſervatur: quam

for-

formam ita ingenioſe deſcripſit S. Paulinus Nolanus Epiſcopus in Natali XI. de S. Felice verſ. 608.

> *Ante tamen, quia res haec poſtulat, ipſius inſtar*
> *Enarrabo Crucis, qualem et pictura biformem*
> *Pingere conſuevit, baculo vel ſtante bicornem;*
> *Vel per quinque tribus diſpanſam cornua virgis.*

Haec vero *quinque*, et *tria* cornua, hoc eſt octo radii, non aliter conflantur, quam ſi ſalutiferae Cruci ipſa X, nomen CHRISTI referens, adiiciatur.

X. Sed induſtria Fidelium aliquando hanc litteram X non ex lineis, ſed ex duabus decuſſatis palmis compoſuit, ut elementum ſimul conflaret, et Martyrum ſymbolum exhiberet, ad imitationem illorum, qui a B. Ioanne in Apocalypſi deſcribuntur: *Stantes ante thronum, et in conſpectu Agni amicti ſtolis albis, et palmae in manibus eorum.* Vnde allegoria haec adeo in Eccleſia obtinuit, ut quum Acta Martyrum deſcriberentur, haec formula adhiberi ſoleret: *perveniſſe ad palmam martyrii:* quemadmodum enim iis, qui legitime certaſſent, palmae praemium tribuebatur; ita par erat, ut Fidelibus, qui Fidei agonem conſummaſſent, idem ornamentum largiretur: quapropter Divus Gregorius in Ezechielem ita locutus eſt: *Quid per palmas, niſi praemia victoriae deſignantur? ipſae quoque dari vincentibus ſolent; unde de his quoque, qui in certamine martyrii antiquum hoſtem vicerunt, et iam victores in patria gaudebant, ſcriptum eſt: Et palmae in manibus eorum.*

XI. Corona ſacro Monogrammati ſaepeſaepius circumpoſita cernitur in iiſdem Marmoribus, et Lucernis, qua indicatur, Chriſtum ipſum Regem Martyrum, atque Anteſignanum, mortem a Fidelibus ſuis pro ſuo nomine

Hh 2 con-

conſtanter ſubeundam, primum omnium ſuperaſſe, ac deviciſſe. Hoc vero coronae ornamentum eidem Monogrammati communius adtributum eſt; ex quo Chriſtiani Principes militaribus ſignis illud praefixerunt, ut praeſertim victoriae omen portenderet. Huius vero exemplar nitidiſſimum adſervamus in Lucerna, in qua labarum repraeſentatur a militibus cuſtoditum, in cuius vertice *Chreſimon* laureae incluſum conſpicitur, addito lemmate ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ. IN HOC VINCE: quam Lucernam ex Muſeo meo delineatam vulgavit, et multis laudibus extulit Vir de Eccleſiaſtica Antiquitate adprime meritus, Dominicus Georgius in eruditiſſima Diſſertatione DE MONOGRAMMATE CHRISTI, ubi ad illam inluſtrandam, luculentiſſimum Euſebii locum ex eius Hiſtoriae Lib. I. Cap. 23. exſcripſit, ita loquentis: *Quum iam*, inquit, *Sol ad medium Caelum adſcendiſſet, die in pomeridianum tempus paululum inclinante, dixit, ſe ſignum Crucis, ex lucis ſplendore figuratum in ipſo Caelo, Soli imminens, manifeſte oculis adſpexiſſe, inque eo inſcriptionem conſignatam, quae haec verba complectebatur:* ΕΝ ΤΟΥΤΩ ΝΙΚΑ. IN HOC VINCE. In eius vero Crucis memoriam inſtituit Conſtantinus, ut ſacrum Monogramma, tanquam Romanae militiae potiſſimum ſignum in labaro eſſet; quod ita enarrat Cap. XXXI. *Haſtile oblongum erat, erectumque auro undique obductum fuit; quod cornu habuit tranſverſum, ad formam Crucis conſtructum: ſupra in faſtigio eius Salvatoris nota inſcripta, duobus ſolum expreſſa elementis, ideſt duobus primis litteris Graecis nominis Chriſti. Erat* P *in medio litterae* X *curioſe, et ſubtiliter inſerta, quae totum Chriſti Nomen perſpicue ſignificarunt*. Ex his tamen facile liquet coronam in Chriſtianorum Monumentis non ſemper Martyrium praenotare, ex quo ad victoriam prae-

Digitized by Google

praefigurandam divino Nomini coniuncta eſt ; quum propterea in eorum Monumentis ſepulcralibus , in quibus obvia eſt , nobis occurrit , profeſſionem potius militarem , quam genus mortis ſignificet , niſi alia ſigna concurrant , quae pro indubitato Martyrii indicio recepta ſint ; ut communiter tradiderunt , qui arduum hoc argumentum diligenti labore pertractarunt .

XII. Quod adhuc viderim , Eccleſiaſticae Antiquitatis Inluſtratores nondum ſtellam inter Chriſtianorum hieroglyphica recenſuerunt ; quanquam multiplex ratio ſuadeat , ut inter illa numeretur ; nam aliquando occurrit in Chriſtianorum Epithaphiis , ut in hoc apud Fabrettum Cap. VIII. num. 43.

SOTERIS MATER FILIO LEONI

QVI VIXIT ANNIS PLVS MINVS

XX DORMIT IN PACE DORMIT

et apud Muratorium pag. MCMI.

☆

LEONTIAE

FILIAE SVAE

rur-

rurſus in Marmore Gruteriano pag. ML. num. 6. et adcuratius ex Schedis Donianis :

AVRELIAE PEREGRINAE
FILIAE
AVRELIA LEONTIS FIL
ADOPTATAE FECIT
QVAE. VIXIT. ANNIS. XLI. ET
DIES . XX
DEPOSITA EST VIII. KAL
NOVEMBRIS . IN . PACE

Stella vero, ſive Solis aſteriſmus, in Chriſtianorum Sepulchris mirifice aptatur dormitioni Fidelium, per quam translati creduntur in illam civitatem, in qua iuxta Apocalypſim Cap. VII. *non eſurient*, *neque ſitient amplius*; *neque cadet ſuper illos Sol*. Ipſe vero Ieſus Chriſtus aptiſſime ſub hieroglyphico Solis praefiguratur; quia quum primum gloriam ſuam Diſcipulis manifeſtavit, *reſplenduit facies eius ſicut Sol*: et de ipſo vaticinatus eſt David, quum cecinit: *In Sole poſuit tabernaculum ſuum*. In multis quoque aliis divinae Scripturae locis ſub hac ſpecioſa allegoria nobis exhibetur, ex cuius beata viſione etiam *Iuſti fulgebunt ſicut Sol*, ut ait Matthaeus, gloriam capitis ſui participantes, qui *Sol iuſtitiae* nuncupatur. Forte etiam ſtella iſta ad Magorum adorationem adludit, quae in plurimis Monumentis inſculpta, inſigni ſidere exornatur; quemadmodum et ab Iuvenco deſcribitur Lib. I. de Evangelica Hiſtoria :

Ecce,

Digitized by Google

Ecce, die medio, ſtellam praecurrere cernunt
Sulcantem flammis auras, quae in culmine ſummo
Reſtitit, et Pueri luſtrata habitacula monſtrat.

XIII. Quae ſupra de Chriſtianorum ſignaculis dicta ſunt, columbam inter hieroglyphica Chriſtianorum indubitanter adcenſent: immo inter illa facile obtinet principatum; nam Sancti Spiritus ſimulacrum, et imago habita eſt, ex quo ille ſub Columbae ſpecie deſcendit in Iordanem. Praeterea proponitur a Ieſu Chriſto tanquam exemplar religioſae ſimplicitatis, ait enim: *Eſtote prudentes ſicut Serpentes, et ſimplices ſicut Columbae*. Matthaei 10. 16. Hinc inolevit apud Chriſtianos, ut animae Fidelium ſolutae corpore ſub ſpecie columbarum figurarentur. Inſigne, ut cetera omittam, huius inſtituti teſtimonium eruitur ex anaglypho ingentis marmorei Sarcophagi, qui Collectioni Marmorum Piſaurenſium praefixus eſt, in quo Matrona orantis ſpecie cum nata inſculpta eſt: hinc inde vero columellis inſtant gemini Genioli, qui utriuſque animam ſub ſpecie Columbae efformatam inter ulnas amplexantur. Iamdiu alteram partem huius Operis, ORNATISSIME HANNIBAL, litterarius orbis effuſis votis expoſtulat; omnium vero maxime Patria noſtra, quae ingens gloriae incrementum adhuc experta, hoc amplius expectat, ut non modo veterum divitiarum ſupra ceteras opulentiſſima videatur, verum et ingeniorum, a quibus eae inluſtrentur.

XIV. Quum igitur Columbae Fidelium imagines haberentur, uſu receptum eſt, ut Apoſtoli, et tota quoque Eccleſia ſub eadem imagine figuraretur. Itaque quum urgentibus Tyrannorum perſecutionibus in antris deliteſceret, illud frequenter uſurpatum eſt ex Canticis Canticorum: *Columba*

mea

mea in foraminibus petrae, in caverna maceriae. Hoc vero maniſeſtiſſime indicant palmae, quas Columbae vel unguibus praehenſant, ut in hac Gemma; vel roſtro continent, ut in mei Marmoris Coemeterialis fragmento, quod eſt inter Marmora Piſaurenſia 167. Solebant praeterea Fideles Sacram Euchariſtiam in Columbis quibuſdam argenteis, ſeu aureis ſuper Altaria pendentibus conſervare, ut ex Baronio conſtat ad annum LVII. num. 152. Qui mos in aliquibus Galliae Eccleſiis adhuc obtinet, ut refert Macrius in voce *Ciborium*.

XV. In Titulis vero ſepulcralibus, in quibus Columba frequentiſſime occurrit, aliquando ſymbolum *pacis* importat, in qua Fideles obierunt, ducta ſignificatione a Geneſeos Cap. VIII. ubi Columba ex arca demiſſa iterum rediit *portans ramum olivae virentibus foliis in ore ſuo*: ex quo Noë ſenſit pacem terrarum orbi a Deo elargitam. Non obſcure praeterea ſub hoc ſigno ipſa animarum reſurrectio indicatur; nam incluſa olim in arca, et veluti conſepulta ad novam deinde, et laetiorem vitam educta eſt, quam illa rediens hominibus nunciavit. Quum propterea tam multiplex cauſa ſubeſſet, cur Columba Chriſtianis conveniret, mirandum non eſt, adeo frequenter ab illis fuiſſe uſurpatam in Ciboriis, in Lucernis, in Picturis, in Crucibus, in Cathedris Epiſcopalibus, praecipue vero in Titulis ſepulcralibus, ut paene videatur ipſos Chriſtianos id unum ornamentum ceteris omnibus praetuliſſe.

XVI. Dum haec excuderentur, peropportune Gorius noſter aereum Sigillum veterum Chriſtianorum, et quidem ASTRIFERVM, Muſeo ſuo adiecit, Florentiae inventum ab eruditiſſimo Dominico Maria Mannio, quod ipſi cum alio Cimelio, quod optabat, conmutavit. Figuram praefert

ſo-

ſoleae , vel crepidae ſiniſtri pedis : cuius in poſtica parte anulus ex aere erat , ut praeferri, et adtrectari poſſet, qui fractus ad nos pervenit .

In eo ſculptae ſunt duae Columbae ex adverſo ſtantes, earumque in medio vitis palmes cum uvis. Inminent dorſo earundem Columbarum ſidera hinc inde diſpoſita; quae dubio procul immortalitatem , et caeleſtem Iuſtorum patriam deſignant . Nam uvae cum botro , quia in unum ex multis acinis confluunt , Fidelium unitatem ex Divo Auguſtino deſignant , et divinorum Sacramentorum diſpenſationem , et communionem , mutuamque charitatem : quo ſymbolo in ſacris ſepulcralibus Monumentis , et in Coemeterialibus Picturis nil frequentius : in quibus et doliola vino plena ſculpta , ac picta cernuntur , de quibus plura Cl. Boldettius Lib. I. Cap. XXXIII. pag. 164. et Celeberrimus Praeſul Bottarius. Idem Boldettius Lib. II. Cap. XIV. pag. 506. et 507. adfert tria ex aere Sigilla Chriſtianorum , quorum ex his alterum pedis ſoleam ; alterum totum pedem exprimit cum epigraphe ; ſed ſacris hiſce ſymbolis carent : quare huic Goriano Sigillo in pretio habendo et raritas adcedit , et myſteriorum , quae refert, peculiaris nota , ac deſignatio . Pede vero , quum ſupellectilem Antiqui ſignarent, rerum cum mobilium , tum immobilium poſſeſſio declarabatur ex Lege , ut idem Boldettius ibidem obſervat , ad quem Lectorem mittimus .

XVII. Habes, VIR DOCTISSIME, quae Chriſtianorum anulis, eorumque ſymbolis notanda mihi occurrerunt. Optandum ſane foret, ut veterum Fidelium Gemmae, quae in Eruditorum Muſeis, praeſertim Romae, vel ſervantur, vel deliteſcunt, ſedulo ſtudio conquiſitae in unum veluti corpus coaleſcerent, ad quod facili negocio recurrerent ſacrarum Antiquitatum ſtudioſi ad Eccleſiaſticam Hiſtoriam confirmandam, atque exornandam; nam, ut bene noſti, haec ſphragiſmata, quo minus artificio, et nitore commendantur, eo magis ſignificatione iuvant, et ipſa ſimplicitate delectant. Te interim publico Patriae, et Litterarum bono valere cupio, ut maioribus ſemper ingenii tui monimentis cum editis, tum edendis aetas noſtra ornetur.

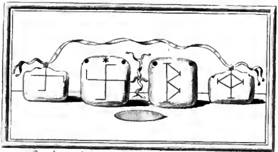
DE

DE SORTIBVS
CHRISTIANORVM
DISSERTATIO XIV.

IOANNIS BAPT. PASSERI
NOBILIS EVGVBINI
I. C. ET VICAR. PISAVRENSIS

Digitized by Google

Digitized by Google

Ex Sarda huiuſ magnitudinis utraquae teſſera

DE SORTIBVS
CHRISTIANORVM
DISSERTATIO XIV.

AD VIRVM CLARISSIMVM

FRANCISCVM VICTORIVM

SAC. MILIT. ORD. D. STEPHANI PP. ET M.

EQVITEM COMMENDATARIVM

SPLENDIDISSIMVM

LVSTRATIS iam paene omnium Gazis, evolutiſque veterum Gemmarum Theſauris, ut quotquot ASTRIFERAE eſſent ad hunc adparatum amplificandum convenirent ; ac interim feſtinante ſervido prelo, ut quantocius Collectio haec optatam lucem nanciſceretur ; ecce, quod ſaepe nobis adcidit, veterum lapillorum Mercator ad nos divertit, qui Romam primum, dein Neapolim ſe conceſſurum dictitabat. Ingens apud illum ſcalptarum Gemmarum copia cera-

ceratis thecis incluſa , quarum nonnullae artificio , plurimae eruditione praeſtabant. Omnes vero Proceri cuidam ſe promiſiſſe ſponſione facta quum diceret, ſpem omnem mihi ademit , ut aliquas cariores pretio mecum conmutaret; nam (quod hiſce ſycophantis ſolemne eſt) omnia magni faciendo , imperitiores quaerebat , vel nobis opulentiores, ut uberiorem ex his quaeſtum ſibi compararet .

Quod vero in ea collectione magis probaveram , fuere geminae teſſerae, ſeu mavis tabellae ex Sarda exſcalptae, pares quidem; niſi quod altera ſuperne corrupta , mediam fere ſui partem amiſerat . Earum forma fere quadrata erat , retuſis tamen leniter angulis , geminiſque ſuperficiebus mediocriter turgeſcentibus. Vtraque in antica Crucem praeſeferebat, ea plane forma in veterum Chriſtianorum Monumentis uſitatiſſima , quae ex quatuor *gammadiis* , totidem Crucis latera componentibus conſtat ; quae forma maxime probata eſt , quod ſalutiferi Signi imaginem infidelibus occultaret ; Fidelibus vero ſupernae Trinitatis venerationem ingereret : qua littera Γ , quae Graecis ternarium notat, continetur. Hinc factum eſt, ut in Coemeterialium Picturarum veſtibus ornamenta, et limbi ex hiſce gammadiis conſtantes ſaepe inveniantur, de quibus erudite diſſerit Macrius. Cruci ſtella praefixa erat alteri integriori; cuius ſignificationem in Chriſtianorum Gemmis non uno in loco indicavimus .

Obverſa teſſerarum pars ſingulis litteris ſignata erat, hoc eſt Β, et Φ, ſed ab imperita , ut videbatur , manu exaratis ; quippe ex rectis lineis conſtabant : quod Artificum inſcitiae retulimus , ubi de Magicis Gemmis mentionem fecimus , qui trepidante manu ſtylum circumducere ad lineas curvas exprimendas ignorabanr. Rurſus al-

altera ex hiſce tabellis, ſeu mavis teſſeris, ſuperne geminis foraminibus pervia erat, per quae traiecto filo vel ſolitaria ſuppendi poſſet, vel una cum reliqua ſerie, ſi quid valet coniectura mea, conligari. Qui unicam vidiſſet, putaſſet fortaſſe in uſum ſacri amuleti confectam eſſe, ut ad pectus ſuſpenſa circumferretur; quod ſtella Chriſti ſymbolum, et Crux ſalutaris ſuggerebat: occulta interim manente poſterioris elementi poteſtate, per quod vel nomen Artificis, vel eius, qui Gemmam ſcalpendam curaverat, vel alicuius Martyris nomen, cui ſe ſe ille devoviſſet, vel aliqua divinarum Scripturarum ſententia indicari facile poterat; vel quidquid demum magis ingenio libuiſſet: vix enim eſt, quod de unica litterula certi proferri poſſit. Harum teſſerarum ſchemata, utraque facie expreſſa, in fronte huiuſce Diſſertationis Eruditorum oculis ſpectanda propoſuimus.

Quum vero non unicam eſſe animadvertiſſem, ſed comparem habere, et, quod ſupra eſt, littera in altera variaret; in mentem ſubiit tabellas haſce integro olim numero litteras Graecas aequaſſe, ideoque perforatas fuiſſe, ut traducto filo una ſimul adſervarentur in uſum, in quem ſcalptae fuiſſent. Quis interim uſus ille fuerit, nemo facile adfirmaverit. Quia vero in obſcuris hiſce rebus latiſſimus coniecturae campus patet; haud veriſimile putavi, teſſeras iſtas ad uſum *Sortium* trahendarum fuiſſe concinnatas, idque ab ipſis Chriſtianis factum: quod eo facilius mihi perſuaſum eſt, ex quo ſciebam quaedam ſortium genera ex teſſeris litteratis conſtitiſſe. Ne enim, quoties inter duos pluresve ſortiendum foret, nomina chartulis, ſeu membranis inſcriberent, quae forma fraudibus patet; et ne calculis, aut laterculis idem officium laborioſe

rioſe committeretur ; obvia ſatis erat forma ſortiendi ope conſtantium , atque perennium teſſerarum , e quibus illae conmiſcendae ſeligerentur, in quibus ſingulorum nominum initiales litterae expreſſae eſſent.

At difficultatem exſcitabat ipſa lapillorum materia, atque artificium operoſum ; quod facile demonſtrabat tabellas haſce non in unam , vel alteram opportunitatem repentinam fuiſſe exſculptas ; quin immo , quod inſigni aliquo in loco , ubi omnibus uſui eſſent, ſervarentur. Quis enim privatus hanc ſeriem Gemmarum comparaſſet, Chriſtianus praeſertim , ut ſortitionibus deſervirent , quarum non adeo obvius uſus foret ? Praeterea nec in publico loco , minuſque in ſacro ſupellectilem hanc ſervari potuiſſe dubitabam , publico omnium commodo expoſitam ; quemadmodum pondera in ponderario , aut in tabernis proſtabant. Haec tamen tanti momenti apud me non ſunt quominus a coniectura recedam, quoad uſque probabilior occurrat ; nam et ſaepe in Eccleſiis habitus eſt recurſus ad ſortes , immo earum aliquae non niſi ſortito Praeſules eligebant. Quapropter quum frequens apud illas ſortium uſus eſſet , inveriſimile non eſt ſtabilem hanc ſeriem teſſerarum adparaſſe veteres Chriſtianos inter cetera ſacra inſtrumenta conſervandam , in Aegypto praeſertim , ubi horunce lapidum ſcalpendorum artificium florebat , ac proinde minus ſumtuoſum . Efferbuit praeterea etiam Chriſtianis ſaeculis ſpectaculorum voluptas , et praecipue Circenſium : quod facile perſuadet Praetores , ac Magiſtratus politiorem hanc teſſerarum formam ſcalpendam curaſſe, ut ex earum ſortitione loca in carceribus deſignarentur; praecipue cum Graecae litterae numerorum loco ſtarent , ut quam quiſque litteram ex urna duxiſſet, locum in ſpectaculis nanciſceretur.

Quae

Quae quum mihi veroſimilia viſa ſint, et multa hac occaſione DE CHRISTIANORVM SORTIBVS prae oculis occurrerint; ſtatui circa id argumentum tractatiunculam ſcribere, qua novum hoc monumenti genus, ceteraque ſimilia, ſi quando in lucem prodeant (prodiere fortaſſe, et aliquando, quamquam nec artificio ſpectabiles, neque ullo intellectu commendatae, nulloque proinde in pretio habitae, peſſum ierunt) lubentius excipiantur, et ſtudioſius conſerventur: atque ille interim, ad cuius manus fortaſſe iam pervenerunt, intelligat, quanto in pretio habenda ſint ea Cimelia, quae adhuc peregrina huic diſputationi occaſionem praebuerunt. Haec vero animo volventibus nobis facile occurriſti, VICTORI PRAESTANTISSIME, quippe qui hereditario quodam iure profanas ſimul, atque ſacras Antiquitates domi habes familiares. Eſt apud Te antiquorum Monumentorum eximia collectio, cuius ipſe non modo amplificator, et Cuſtos exiſtis; verum etiam luculentiſſimus Inluſtrator: nec enim eſt in omni divinarum, humanarumque litterarum ambitu pars aliqua, in qua magnopere verſatus non ſis: illud vero, quo religionem ſimul, atque eruditionem Tibi devinxiſti, cura eſt illa tua, qua tot veneranda veterum Chriſtianorum Monumenta e ſacris Coemeteriis effoſſa non modo providentiſſime excepiſti; ſed et aereis tabulis confeſtim expreſſa, ac doctiſſimis tuis Notis inluſtrata publici iuris eſſe curaſti: quod quidem beneficium, quo ſacras Antiquitates Tibi demereris, eo inſignius eſt, quo ſacra haec Cimelia miſerrime in dies corrumpuntur; ut paene e litteraria Republica ſit VICTORIORVM FAMILIAM nobiliſſimam quam diutiſſime incolumem Romae eſſe, ut haec ſtudia perpetuis ſubſidiis amplificentur.

In hoc vero argumento ordinem hunc ſervandum duximus.

§. I. *De Sortium origine, auctoritate, et progreſſu, praeſertim apud Hebraeos diſſerimus, a quibus in Chriſtianos illarum conſuetudo profecta eſt.*

§. II. *Sortium genera, prout a Chriſtianis conſiderantur, illarumque iuſtitiam perſcrutamur, conditioneſque in illis adhibendas.*

§. III. *Sortium praxim inquirimus, variaque inſtrumenta, quibus Antiqui ad id propoſitum uſi ſunt.*

§. IV. *Modos ducendarum Sortium inveſtigamus.*

§. V. *De Sortibus Apoſtolicis tractamus.*

§. I.

SOrtem adpellamus rei dubiae iudicium fortuito eventui conmiſſum; ſeu, ut explicat D. Auguſtinus in Pſalm. 30. Enarrat. III. num. 13. *Sors res eſt in dubitatione humana divinam indicans voluntatem.* Vbi enim mens in ancipiti eſt, nec ratio occurrit, cur in alterutram partem inclinet, ſaepe recurrit ea ad ſortem, cuius arbitratu difficultas dirimatur. Hanc Fortunae filiam adpellat Euripides apud Plutarchum de Silent. Orac.

Fortunae proles Sors tulit ſententiam:

quamquam apud Romanos Sors, et Fors, quae et Fortuna, promiſcua ſignificatione uſurpentur; nihilque per ea vocabula intelligatur, niſi caſus inconſultus, qui praeter hominum conſilium evenire ſolet.

Quia vero inſito quodam rationis inſtinctu omnes fere Gentes crediderunt caſus hoſce a ſuperna aliqua mente regi, ac ordinari, quam Ethnici Fortunae Numen nuncuparunt, nos divinam Providentiam; hinc factum eſt, ut quoties rem caſui commendamus, non aliter nobiſcum in-

ntelligimus, quam ſi rem nobis dubiam, nullaque ratione humana diſſolvendam divino iudicio remittamus : quapropter antiqua conſuetudine introductum eſt, ut hereditatum partes, quando heredes diſſentiunt, huiuſcemodi iudicio adſignentur. Hinc vocabulum *ſortis* tranſlatum eſt ad ſignificandam hominum conditionem, ſive ſtatum; qua ſignificatione ſaepe ſumitur cum in divinis Scripturis, tum etiam apud profanos Scriptores. Hinc Horatius Satyr. I.

Quî fit Maecenas, ut nemo quam ſibi ſortem,
Seu ratio dederit, ſeu Sors obiecerit, illa
Contentus vivat. ———————

Antiquum uſum ſortium minime a Fabulis deduceremus, niſi in illis permagna quaedam Hiſtoriae indicia deprehenderentur. Ferebatur itaque inter Iovem, Neptunum, et Ditem, diviſo rerum imperio, non aliter de partium addictione conventum eſſe, quam iactis ſortibus, ut quiſque illam haberet, quam caſus ſibi obtuliſſet; ut recitat Apollodorus Biblioth. Lib. I. *Quo facto* (Iupiter, Neptunus, et Pluto) *rerum imperium ſorte inter ſe partiuntur: ac Iovi quidem Regnum Caeli, Neptuno Maris, et Plutoni Inferorum loca obtigerunt.* Quod etiam auctoritate Homeri Iliad. O. verſ. 191. confirmatur:

Tres enim ex Saturno ſumus Fratres, quos peperit Rhea;
Iupiter, et ego; tertius autem Pluto inferis imperans.
Trifariam autem omnia diviſa: quiſque vero nactus eſt honorem;
Quippe ego ſortitus ſum canum Mare habitare ſemper,
Motis ſortibus: Pluto autem ſortitus eſt caliginem obſcuram:
Iupiter vero ſortitus eſt Caelum latum in aethere, et nubibus:
Terra autem adhuc communis omnibus, et altus Olympus.

 In

Digitized by Google

In huius quidem Fabulae involucro putarunt Viri graviſſimi Hiſtoriam illam adumbrari de diviſo orbis dominio inter Sem, Cham, et Iapheth: quod ſorte ne, an alio conſilio factum ſit, ignoramus; quum Scriptura Geneſ. x. de diviſione tantum mentionem faciat: *Ab his diviſae ſunt inſulae gentium:* tum *ab his diviſae ſunt gentes in terra;* veriſimile vero non eſt diviſionem illam invidiae plenam, et unde tot bella exoriri debebant, ope ſortium factam fuiſſe.

Apud Hebraeos certe frequentiſſimus extitit ſortium uſus; cuius primum indubitatum exemplum eruitur ex Geneſ. Cap. XXIV. ubi ſervus ille Abrahae in Meſopotamiam miſſus, ut Iſaac domini ſui filio uxorem quaereret, negocium difficile, homo regionis ignarus, ſorti committendum reputavit, ita ſecum ſtatuens: *Ecce ego ſto prope fontem aquae, et filiae habitatorum huius civitatis egrediuntur ad hauriendam aquam. Igitur puella, cui ego dixero, inclina hydriam tuam, ut bibam; et illa reſponderit, bibe, quin et camelis dabo potum: ipſa eſt, quam praeparaſti ſervo tuo Iſaac.* Sortium quoque iudicio, Deo ita imperante, res illa maximi momenti, et periculi plena demandata eſt, qua Terra Chanaan inter populum dividenda erat, ut Numer. XXVI. 55. *Ita dumtaxat, ut ſors terram Tribubus dividat, et Familiis. Quidquid ſorte contigerit, hoc vel plures accipiant, vel pauciores.* Nec minoris ponderis electio Regis Iſraël futura erat, quae per ſortes deſignata eſt, primo Regum X. 20. *Et cecidit ſors Tribus Beniamin; et applicuit Tribum Beniamin, et cognationes eius, et cecidit cognatio Metri, et pervenit uſque ad Saul filium Cis.* Sacerdotibus quoque et Levitis ſortito urbes addictae ſunt, primo Paralip. VI. 54. et pari lege ſingulis claſſibus Sacerdotum ordo, quo in templum miniſtrarent, diſtributus eſt, ex eodem Libro

Cap.

Cap. XXIV. et XXV. In ſacris quoque expiatoriis, de duobus hircis coram Domino oblatis, ſors dirimere debebat, uter mactandus, an dimittendus, Levitici XVI. 8. Rurſus in bello, parta victoria, ſortito praeda dividenda erat, ut Abdiae I. 11. et Nahum III. 10. In occultis quoque delictis ſaepe reus ſortitione detectus eſt, ut Ionathas Regum I. 14. et Achan Ioſue VII. 18. Zacharias quoque Praecurſoris parens memoratur, cui ſorte obtigit, ut incenſum offerret quum Angelum in occurſum habuit, ut Lucae I. 9.

Quod pie Hebraei praeſtiterunt, ſuperſtitioſe Ethnici uſurparunt. De Phoenicibus exemplum habemus in Ionae prophetia. De Graecis auctor eſt Pauſanias a nobis inferius adlegandus. Lycias ſortes ſaepe memorant Scriptores, inter quos Sidonius Car. IV. Germanicas vero Tacitus in Libello de Mor. Germanor. et Caeſar de bello Gall. Lib. I. Chaldaeos maxime ſortibus detuliſſe evincitur e Libro Eſther III. et VII. et ex Ezechiele XXI. 21. Apud Lacedaemonios uſum ſortium fuiſſe oſtendit Lucianus in Hemotimo: apud Syracuſanos vero Cicero Verrina IV. apud Italos tandem tam obviae fuerunt, ut infra demonſtrabimus, ut ex his coniicere poſſimus, nullum fuiſſe ex celebrioribus Templis, in quibus fatidicae ſortes non exſtarent. Apud Indos quoque adhuc in uſu eſſe oſtendit in ſuis Epiſtolis earum Gentium Apoſtolus Franciſcus Xaverius, qui ſe aliquando ex illis in maximo vitae periculo fuiſſe teſtatur, ſortibus nempe pronunciantibus infortunia quaedam ex eius cauſa contigiſſe. Sed hae Gentilium ſortes, nec ſuperſtitione caruerunt, et plerumque praeſtigiis redundarunt.

Minus hae damnandae ſunt, quas Chriſtiani adhibuere, et quae aliquando, Deo ipſo adnuente, datae ſunt. Talis propemodum fuit, qua Mathias in Coetum Apoſtolicum coo-

Digitized by Google

cooptatus eſt, ut ex Actis Apoſtolorum Cap. 1. *Et ſtatuerunt duos, Ioſeph, qui vocabatur Barſabas, qui cognominatus eſt Iuſtus, et Mathiam — Et dederunt ſortes eis, et cecidit ſors ſuper Mathiam, et adnumeratus eſt cum undecim Apoſtolis*. Id ipſum exemplum ſecutae ſunt olim plures Eccleſiae in electionibus faciendis; eamque conſuetudinem confirmavit Concilium Barcinonenſe anno DXCIX. ubi demandatur ſeligi in contentioſis electionibus: *Quem ſors, praeeunte Epiſcoporum ieiunio, Chriſto Domino terminante, monſtraverit*. In electione quoque Patriarchae Alexandrini Eccleſiae Copticae tres ſeliguntur, in quos maior ſuffragiorum numerus conſenſerit; ex quibus ſorte ducitur futurus Antiſtes; ut oſtendit Renaudotius de perpetuitate Fidei Tom. IV. Lib. 1. Cap. 7. Eundem ritum, ipſo referente, ſervat Eccleſia Neſtorianorum in electione Catholici ſui, hoc eſt Patriarchae. Sanctorum Patrum exempla, et auctoritates plurimae adduci poſſent, quibus haec conſuetudo mirifice comprobatur; ſed ne nimius videar, ea facient ſatis, quae infra ſuis in locis adducenda ſunt.

Haec vero tanta apud omnes fiducia ſortium, praecipue vero apud Hebraeos, atque Chriſtianos, ex duplici fonte promanavit. Aliquando ex ſpeciali Dei revelatione, ſive inſtinctu aliquo, quo id experimentum fieri mandavit; ut ea, quae futura eſſe decreverat, earum indicio evenirent, ut contigit in ſortitione Saulis, atque Mathiae. Quidni etiam infidelium ſortibus quandoque uſus eſt, ut incomprehenſibilibus iudiciis ſuis viam ſterneret: ut, quomodo nautae Ionam deprehenderunt periculi communis auctorem: et Nabuchodonoſor apud Ezechielem ſortito elegit Ieruſalem, adverſus quam arma moveret. Altera vero magis communis ratio eſt ipſa in divinam Providentiam fidu-

Digitized by Google

fiducia, cui ſe ſe in difficillimis rebus homines paenitus conmendarunt, auctoritate freti divini Oraculi Proverbior. XVI. 33. *Sortes mittuntur in ſinum; ſed a Domino temperantur:* et XVIII. 18. *Difficiles lites ſortibus dirimendae committuntur*. In Pſalmis quoque legimus: *in manibus tuis ſortes meae;* ex quo dixit Auguſtinus Lib. IV. ſuper Geneſim Cap. XXIII. *Solent, quae ſorte dantur, divinitus dari*. Quamquam moneamur, nec temere, nec inordinate ad ſortes recurrere: *quum privilegia ſingulorum non poſſint legem facere communem; nec debemus ſuo exemplo Ionae ſortibus credere*, ut nos monet Divus Hieronymus in Ionam Cap. 1. cuius verba uſurpavit ſuper Acta Apoſtolorum Venerabilis Beda.

§. II.

VSque adhuc de ſortibus generatim actum eſt. Succedit, ut illarum genera ſingillatim ad examen revocemus. Vti vero in triplici negocio adhiberi poſſunt, in *diviſione*, in *conſultatione*, atque in *divinatione;* ita, omnium Scriptorum Eccleſiaſticorum calculo ſavente, illas in *diviſorias*, *conſultorias*, et *divinatorias* recte dividemus. Primum genus illas complectitur, per quas non quid agendum ſit; ſed *quomodo agendum* inquirimus. Per ſecundas *quid ſit agendum:* poſtremae vero harum neutrum perſcrutantur; ſed *quid actum ſit, aut futurum*, ut docet Divus Thomas in 2. 2. quaeſt. 95. artic. 8. quem communiter Theologi ſequuntur. Itaque DIVISORIA SORTE licite utimur, ubi nulla ſubeſt ratio cur uni potius, quam alteri portio aliqua aſſignetur, ut aperte diſponunt Iura Civilia in *L. Sed cum ambo ff. de ind. et L. Generaliter §. Quis ergo ff. de fid. lib. et L. Si quae ſunt ff. fam. herc. et L. 2. Cod. Quand. et*

quib.

Digitized by Google

quib. quar. pars, *et* §. *Optionis inſtitut. de Legatis*, cum quibus procedit Iuris Canonici cenſura in *C. 26. quaeſt.* 2.

Sortes CONSVLTORIAE, per quas inquirimus quid ſit agendum, ſaepe quidem a Viris ſanctiſſimis uſurpatae ſunt; ſed huiuſmodi exempla non ſine periculo imitari poſſumus, quum ignoremus, quo divinae Sapientiae conſilio, quibuſque praemiſſis diligentiis adhibitae ſint. Ceteroquin communiter improbantur: qui enim ad haſce ſortes recurrit, Deum utique tentat, qui nunquam promiſit ſe ſortientibus adfuturum.

DIVINATORIAS, utpote uni ſuperſtitioni innixas, nunquam Viri probi admiſerunt, quin ab omnibus condemnantur non modo ut vanae, verum etiam et praeſtigioſae, et fere ſemper malorum ſpirituum invocationem involuentes. Has exſecrantur ſacri Canones in *C.* 1. *de Sortilegiis*, et in *C. Sortes* 25. *quaeſt.* 5. et in *C. Sortilegii* 27. *quaeſt.* 1. Quin etiam et ipſa Iura Civilia id genus ſortium deteſtantur, ut in *L. Nemo Cod. de Malef. et Mathemat.*

Leges vero in uſu ſortium adhibendae vel finem reſpiciunt, vel modum; ubi enim finis iure prohibitus eſt, nemo inficias ibit ſortes in eo nullas, et nec ipſas diviſorias fore exſcuſandas. Iniquas praeterea reddit ſortes ipſe modus, quo illae tentantur, ſi ſuperſtitionis labe infectus ſit, de quibus in ſequenti Sectione. Illud praeterea communi Patrum conſenſu ſancitum eſt, ut ſicuti divino iudicio, cuius nutu omnia ſuccedunt, negocium defertur, ita Deus Optimus Maximus pie ſimul, ac reverenter invocetur. Sic Geneſeos XXIV. 12. Abrahae ſervus antequam ſortem tentaret, Deum deprecatus eſt: *Domine Deus domini mei Abraham, occurre, obſecro, mihi bodie, et fac miſericordiam cum domino meo Abraham*. Oravit quoque Saul ante-

antequam ſortem conmitteret, ut violati voti reum detegeret primo Regum XIV. 41. *Domine Deus Iſraël, da indicium: quid eſt, quod non reſponderis ſervo tuo hodie?* Ioſue quoque antequam per ſortem inquireret furti reum, cuius cauſa univerſus Iſraël maximis calamitatibus adfligebatur, Dei iuſſu preces praemiſit; Ioſue VII. 13. *Surge, ſanctifica populum, et dic eis, ſanctificamini in craſtinum.* Inde vero ſors cecidit in Achan eiuſdem ſceleris auctorem. Apoſtoli pariter antequam ſortem mitterent, ut Iudae locum implerent, ita Deum precati ſunt; Act. I. 24. *Tu Domine, qui corda noſti omnium, oſtende quem elegeris ex his duobus unum.*

Huiuſcemodi exemplorum auctoritatem ſecuta eſt Barcinonenſis Synodus ſupra laudata, qua ſancitur in difficillimis quibuſdam electionibus illum anteferri, *quem ſors, praeeunte Epiſcoporum ieiunio, Chriſto Domino terminante, monſtraverit.* Hoc etiam monuit Venerabilis Beda, ubi in Apoſtolorum Actis de Mathiae ſortitione ſermonem facit: *Si qui tamen neceſſitate aliqua compulſi Deum putant ſortibus Apoſtolorum exemplo eſſe conſulendum; vide ante hoc ipſos Apoſtolos, nonniſi collecto Fratrum coetu, et precibus ad Deum fuſis, egiſſe.*

Ipſos quoque Gentiles hanc diſciplinam ſervaſſe oſtendit perſaepe Homerus, ut Iliad. Γ. verſ. 315.

> *Hector autem Priami filius, et nobilis Vlyſſes*
> *Locum quidem primum dimetiebantur: at poſtea*
> *Sortes in galea aerea iaciebant accipientes,*
> *Vter prius emitteret aeream haſtam:*
> *Populi interim ſupplicabant, et Diis manus elevabant.*

Eadem formula uſus eſt in alia ſortitione, Iliad. H. verſ. 175.

Sic dixit; hi autem ſortem ſignaverunt ſinguli,
Et iniecerunt galeae Agamemnonis Atridae;
Populi interim ſupplicabant, et Diis manus elevabant.

Et paullo poſt verſ. 182.

Sic dixerunt: movit autem Gerenius eques Neſtor;
Exivit autem ſors e galea, quam volebant ipſi,
Nempe Aiacis. ————————

Religioſe quoque tentandas eſſe ſortes oſtendit ſuo modo Tireſias apud Euripidem in Phoeniſſis:

Serva mihi ſortes, virginea manu
Quas accepi, ſervans auguria avium
Ex ſedibus ubi vaticinor.

§. III.

MOdus ſortiendi varius ſemper fuit pro diverſo hominum ingenio, moribus, et religionibus. Ad duo vero capita commode redigi poteſt, *ſuperſtitioſum* nempe, et mere *civilem*: poſtremum hoc ſortes illas complectitur, quae communi uſu receptae erant, atque illas, quas privatum ingenium pro oblata occaſione ad libitum ſibi conſtituebat.

Superſtitioſae ſortes, quarum uſum odioſo ſortilegii genere nuncupamus, multae apud Antiquos fuerunt, paucas haſce referemus. Sortiebantur Chaldaei per ſagittas; cuius ſpecimen habemus Ezechielis Cap. XXI. 21. *Stetit Rex Babylonis in bivio in capite duarum viarum, divinationem quae-*

quaerens, commiſcens ſagittas, interrogavit Idola, exta conſuluit; ad dexteram eius facta eſt divinatio ſuper Ieruſalem. Quo pacto eam exercerent, diſputant ſimul, nec conveniunt Interpretes. Sunt, qui putent geminas ſagittas pari robore iaculatas, eam tuliſſe ſortem, quae longius proceſſiſſet. Credunt alii ad inſtar ſpeculi laevigatas, imagines quaſdam reddidiſſe, unde conſilium caperetur, quam proprie Κατοπτρομαντείαν vocant. Credunt plerique ſagittas pares occulto ſigno diſtinctas, ita verſatas in pharetra, ut caſu eductae officium praeſtarent, quod ceteroquin calculi, ſive aſtragali; ut declarat in locum citatum Hieronymus: *Stabit in ipſo compito, et ritu gentis ſuae oraculum conſulet, ut mittat ſagittas ſuas in pharetram, et commiſceat eas inſcriptas, ſive ſignatas nominibus ſingulorum, ut videat cuius ſagitta exeat, et quam prius civitatem debeat oppugnare.* Superſtitione igitur non caruit, quae ad inſtar oraculi ab Idolis petebatur, proprioque vocabulo Βελομαντείαν nuncupant.

Sortem aliquando experiebantur per aream ſpatiis quibuſdam diſtinctam, et litteris ſignatam, in quibus ſpatiis grana diſponebant; inmiſſoque gallo gallinaceo, diligenter adnotabant, ex quibus litteris grana depaſceret, atque ex eiſdem litteris reſponſum hariolabantur; ut colligere licet ex Zonarae Hiſtoria Lib. III. Sed haec vanitas divinationem potius, quam ſortitionem praeſeferebat, propriaque nuncupatione Α'λεκτρυωμαντείαν dicebant.

Per virgas quoque ſortes mittebant; quam artem Ραβδομαντείαν adpellabant, de qua Oſeae Cap. IV. *Populus meus in ligno ſuo interrogavit, et baculus eius annuntiavit ei.* Quem locum ita enarrat Theophylactus: *Virgas duas ſtatuentes, carmina, et incantationes quaſdam ſubmurmurabant.*

Praxim vero diligentius explicat Rabbi Moyſes in explanatione praecepti negativi 52. dicens: *Decorticabant bacillum ligneum uno tantum ex latere. Tum in aërem proiiciebant. Si fortuito caſu primo iactu adparuiſſet ſuperior pars decorticata; ſecundo autem iactu ſuperior pars adhuc veſtita, proſperum ſucceſſum augurabantur. Si primum prima pars veſtita, infelicem: ſi utroque iactu veſtitum vel nudatum latus ſuperius fuiſſet, mixtum eventum ſibi pollicebantur.* Referunt vero alii, quos inter idem Theophylactus, duas virgas eligi conſuevisſe, quarum una adfirmativam; altera vero negativam importaret, fuſiſque quibuſdam precibus obſervaſſe utra illorum flecteretur.

Huc peitinet, quamquam diverſo ritu, adhibita Germanorum ſortitio, de qua Tacitus de mor. German. *Sortium conſuetudo ſimplex. Virgam frugiferae arboris deciſam in ſurculos computant; eoſque notis quibuſdam diſcretos ſuper candidam veſtem temere, ac fortuito ſpargunt. Mox publice conſulitur Sacerdos civitatis, et ſublata ſecundum praemiſſam notam interpretatur.* Ab huiuſmodi vero inſtrumento deducitur id ſortiendi genus ad Αστραγαλομαντείαν potius ſive ad Κυβομαντείαν pertinuiſſe, quam teſſerulis, et conciſis tigillis exercebant.

Civilis ſortitio eas formas complectitur, in quibus nulla indicia ſaltem manifeſta ſuperſtitionis deprehenduntur. Harum aliquas, ut praemiſimus, vel communis uſus introduxerat, vel privatum iudicium ex quibuſque oblatis occaſionibus ex tempore uſurpabat. Quemadmodum Abrahae ſervus ſortitionem conſtituit in potus oblatione: et primo Regum VI. 7. Philiſthaei experimentum ſortis fecere in electione viae, quam vaccae adripuiſſent, quibus Arcam impoſuerant: *Siquidem per viam finium ſuorum adſcenderit con-*

contra Bethſames, *ipſe fecit nobis hoc malum grande*: *ſin autem minime*; *ſciemus*, *quia nequaquam manus eius tetigit nos*, *ſed caſu accidit*. Haec et plura ſimilia, quae paſſim in utraque Hiſtoria occurrunt, veluti, quae nullis legibus ſubiacebant, niſi quas ſibi quiſque pro re nata conſtituiſſet, diſputatio noſtra non reſpicit.

Quae vero communi conſuetudine exceptae erant, quorumdam inſtrumentorum auxilio exercebantur. Ad id officium lignum maxime delectum eſt, ex quo ſortibus factum nomen. Herodianus Grammaticus: Κλῆρος α κλάδον; *ideſt lignum*, *quod lignorum uſus fuerit potiſſimus ad ſortes*, *in quibus ſymbolum ſuum*, *teſſeramque incidebant*. Tales fuere Praeneſtinae, quas ex robore conſtitiſſe refert Cicero infra citandus. At nihilominus quandoque ex animalium talis ſortes iactae, quibus luſitabant: quorum latus, quo unitas ſignificabatur *Canicula*; oppoſitum ſeptenarium indicans, *Cous*, ſive *Venus* audiebat: facies quae ternarium importabat *Chius*, quae vero quaternarium *Senio* dicebatur. Tali imaginem ſaepe habemus in antiquiſſimis Italiae Nummis inliteratis: quorum alterum latus concavam partem; oppoſitum vero protuberantem oſtendit: quod quidem ſymbolum facile adludit ad religionem Vrbis alicuius, in qua ſortes celebriores erant, quae per talos iacebantur. Huiuſmodi ſortium mentio fit apud Ciceronem praecipue de Divinatione Lib. II. *Quid ſors eſt*, *idem propemodum quod micare*, *quod talos iacere*. Et apud Pauſaniam in Meſſen. *Qui enim ſortes conſulit*, *precatur ante ſimulacrum*, *ſumtoſque talos quatuor mittit in menſam*.

Naturalibus talis ſucceſſere cubi manufacti, quorum ſena latera punctis diſtincta erant, quales propemodum ſunt, qui ex ſacris Coemeteriis detracti, a Cl. Boldettio refe-

referuntur. Talum apud veteres Chriſtianos in uſu in ſuis Cimeliis amicus noſter optimus Gorius ſervat, in quo praeter complura puncta, ſive orbiculos coacervatos; hinc inde in latere eius dextro inſculpta eſt columba ramuſculo inſiſtens; in ſiniſtro vero vas, ſeu crater anſatus. Ab his non diſcedunt Patavinae ſortes, quarum latera numeris obſignata fuiſſe, oſtendit Suetonius in Tiber. Cap. XIV. *Sorte tracta evenit, ut ſummum numerum iacti ab eo oſtenderent; hodieque ſub aqua viſuntur hi tali.*

Saepe etiam notas aliquas arcanas, ſeu ſymbola tali praeſeſerebant, ut equum decurrentem, palmam, atque ſimilia: quorum exemplaria ex iiſdem ſacris Coemeteriis prodidit idem Boldettius; quibus ſimiles fuere tali, quos memorat idem Pauſanias in Achaicis: *Oraculi ſortes capiuntur per talos: inſcripti ſunt certis notis tali ſinguli, et in Tabula notarum interpretationem habent.*

Forma quoque non ſemper eadem; nam ſaepe a cubica figura recedentes, tabellam depreſſam retulerunt; ut nonnullae apud laudatum Boldettium, et Celeberrimum Antonium Mariam Lupium, Soc. Ieſu Presbyterum, in Epitaphium Severae, occurrunt; quas nobis adnotaſſe eo gratius fuit, quo magis ad noſtras haſce Chriſtianas accedunt; nam quum et illae e Chriſtianorum Sepulcris prodierint, vehementem ingerunt ſuſpicionem, Chriſtianos adhibuiſſe ſortes haſce in teſſerarum formam confectas, quae fortuita manu ex urna ducerentur, ut iactum illum effugerent, qui in cubicis talis deteſtatae aleae ſpeciem referebat.

Inter haec ſortium genera, tot tantiſque ſignis diſtincta, oportet etiam aliquas extitiſſe, quae ſimplicibus litteris ſignatae forent. Refert enim Plutarchus in Apotheoſ.

Dio-

Digitized by Google

Dionyſium Tyrannum monarchiae augurium ſumſiſſe, ex quo ſibi littera M in ſortibus contigiſset. Huiuſmodi erant et Praeneſtinae ſortes apud Ciceronem Lib. II. de Divinat. *Perfracto ſaxo, ſortes erupere in robore inſculptae priſcarum litterarum notis*. Neque alias omnino fuiſse credendum eſt ſortes illas, e quarum iactu integri ſenſus, atque ſententiae educebantur; ut illa, quam refert Valerius Maximus Lib. I. *Praecipi ſortibus, ut aquam eius lacus emiſſam per aërem diffunderent*: et apud Suetonium in Caligula: *Monuerunt et ſortes Antiatinae, ut a Caſſio caveret*: et apud Lampridium in Alexandrum Severum: *Huic ſors in templo Praeneſtinae talis exſtitit, quum illi Elagabulus inſidiaretur*.

——— Si qua fata aſpera rumpas,
Tu Marcellus eris. ———

Hae vero ſortitiones e multiplici teſserarum iactu conſtare debebant; ex quibus ſimul conlectis litteris, non ſine aliqua Antiſtitum induſtria, fortaſse etiam ſycophantia, reſponſa illa tam apta negocio componerentur. Quae coniectura circa ſortes Praeneſtinas eo probabilior mihi videtur, quum aperte ſciamus, illas per teſserulas litteratas trahi conſueviſse.

Ad id ultimum genus pertinent teſserulae hae noſtrae, in quarum antica parte ſtellata Crux Chriſtianae Religionis indicium exarata eſt; in altera vero ſingulae ſingulis Graecae litterae, quae, ut praefati ſumus, notarum numeralium vicem praeſtabant. Non utique ad iocos illos divinatorios exhibendos, quos Praeneſtinae ſortes, atque Antiatinae exhibebant, quarum vanitatem Chriſtianae Fidei ſymbolum omnino excludit; ſed ad nomina in electionibus ſortienda, quae initialis littera deſignaret: ſive ad loca ali-

aliqua in ſacris, ſeu civilibus confeſſibus adſignanda: ſeu demum in innumeros uſus, quos per coniecturam adſequi nullatenus non valemus. Crux vero, quae alteram teſſerarum faciem exornat, non modo ſacris ſupellectilibus conveniebat; ſed in profanis quoque adhibebatur, ut vitreae lamellae Coemeteriales oſtendunt, in quo Fideles illud D. Pauli ad Coloſſenſes III. ſequuti videntur: *Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Ieſu Chriſti, gratias agentes Deo, et Patri per ipſum.*

§. IV.

SED quia de ſortium inſtrumentis ſermo incidit, reſtat ut modum, quo illae conmoverentur, inquiramus: quod quidem examen nec incurioſum eſt, nec inane; nam plerumque et ipſe aliquam religionem involvebat. Ex his vero, quae ſupra praemiſimus, conligi facile poteſt, teſſerulas in uſum ſortium adcommodatas vel unico ſigno diſtinctas fuiſſe, ut litteratae; vel multiplici, ut aſtragali, quorum ſingula latera punctis, aliiſque inſignibus diſtincta erant. Primi generis ſortes inſcia manu in vas iniectae ſingulae a ſingulis trahebantur. At poſterioris generis ipſo vaſe inverſo in menſam proiiciebantur; nam in his exitus ſortis non a teſſera dependebat; ſed ab ipſo teſſerae, ſeu teſſerarum adſpectu, quem in menſa adcepiſſent. Quapropter quum ſortes e talis conſtarent, inverſo ſritillo in menſam effundebantur; ut conſtat ex antiquo Pindari Scholiaſte: *Conſueverant olim vaticinari per ſortes: et erant in ſacris menſis tali, quos iacientes vaticinabantur; verbi cauſa, ſi me iaciente hoc ceciderit, illud eveniet; ſin minus, non eveniet.* De ſacris vero menſis in templis conſtitutis, earumque

rumque vario uſu multa dicta ſunt in Diſſertatione de Menſa ſacra Herculanenſium in fine Vol. I. Symbolarum Gorianarum. Ex Philoſtrato quoque conſtat idem uſus menſae in aſtragalizando; ſic enim ille in Vita Apollonii: *Ille calculos ſumens, et in tabula referens, et digitos inflectens.*

Saepe ſaepius non in tabula, ſed in aqua iactus ſortium fieri ſolebat. Tales fuere ſortes Geryoneae, quas ſupra ex Suetonio in Tiberio memoravimus: *Hodieque ſub aqua viſuntur hi tali:* Lyciae quoque ſortes, quas memorat Sidonius Carm. IV.

> *Non ſortes Lyciaeque, Caeritumque*
> *Reſponſa.* ——————

In aqua fontis ſacri effundi conſueviſſe memorant. Plautus etiam in Caſina ſenem inducit ſorti rem committentem, non aliter vero, quam in aqua tentandam:

> *Intro abi, atque ablutam uxorem evoca ante aedes cito,*
> *Et ſitulam huc adferto cum aqua, et ſortibus.*

Sic quoque inter Ariſtodemum, et Creſphontem de Meſſeniae regno certatum eſt apud Pauſaniam in Meſſeniacis; iactis enim in aquam geminis paribus teſſeris ex argilla compactis, illa ex ambabus tracta eſt, per quam Creſphonti Meſſenia contigit, dolo Temeni, qui eius talum e cocto laterculo fecerat; alterum vero ex crudo, qui in aqua diſſolutus eſt. Quippe ea ſortitio ex eo genere erat, in quo talus unicus nomine, vel nota inſcriptus extrahi ſolebat.

Adhibitam ad id officium urnam ſaepe memorant Scriptores, ut Virgilius Aeneid. VI. verſ. 431.

Nec vero hac ſine ſorte datae, ſine iudice, ſedes:
Quaeſitor Minos urnam movet. ——————

Et Horatius Satyr. IX. Lib. I. 29.

—— *Namque inſtat fatum mihi triſte, Sabella,*
Quod puero cecinit, divina mota anus urna.

Vrna quoque uſus eſt Aman quum menſem, et diem ſortitus eſt, in quo perderet Hebraeos. Eſther Cap. 1. *Menſe primo, cuius vocabulum eſt Niſan, anno duodecimo regni Aſſueri, miſſa eſt ſors in urnam, quae Hebraice dicitur Phur.* Inde vero manſit apud Hebraeos nomen Feſto ſortium, quod *Purim* vocant. Vrna quoque uſus eſt Imperator Probus apud Vopiſcum in ſorte ducenda: *Sorte in urnam miſſa, juſſit equum praeſtantem militi, cui ſors ex urna contigerat, dari.* Et Cicero de Divinatione: *Simia urnam evertit, et ſortes diſſipavit.*

Hydria aliquando huic miniſterio ſubſtituta eſt, quae ob ſui profunditatem ſortes magis occultas conſervaret. Idem Cicero Verr. IV. *Vt quot eſſent renunciati, tot in hydriam ſortes conjicerentur:* quod praecipue factum eſſe puto, ubi ſortitioni aqua addebatur.

Sitellam in eo miniſterio adhibitam memorat Plautus loco citato. Etruſcorum picturae ſaepiſſime Matronas exprimunt haſce ſitellas manibus deferentes, ſive Laribus ſuſpendentes; quae caerimonia non modo ad libamina pertinet, praecipue vero ad vinum; verum etiam ad hoc, ni fallor, ſortium inſtitutum trahi poteſt.

Heroicis temporibus galea in uſu erat ad ſortes conmiſcendas, ut ex duplici loco Homeri ſupra demonſtratum eſt:

—— At

———— At poſtea
Sortes in galea aerea iaciebant. ————
———— Sortem ſignaverunt ſinguli,
Et iniecerunt galeae Agamemnonis Atridae.

Alicubi ſortes verſabantur non in urna, ſed in ſacris linteaminibus, ſive taeniis, quarum maxima erat Religio: inde vero quum educerentur, vocabulo in ſacris uſitato, *extaeniari* dicebantur. Livius Lib. XXI. *Ex Caere ſortes extaeniatae.* Hinc lectiſternium, ubi ſortes extaeniatae eſſent, imperatum. Et Lib. XXII. in principio: *Faleriis caelum ſindi viſum magno hiatu: quaque patuerat, ingens lumen effulſiſſe: ſortes ſua ſponte extaeniatas, unamque exſcidiſſe ita ſcriptam: Mavors telum ſuum concutit.* Scio Codices ut plurimum habere *extenuatas:* Lipſius tamen Elect. Lib. II. Cap. 12. priorem lectionem defendit.

Obſervavimus aliquando ſortes in ſinu veſtium commixtas, ut Proverb. XVI. 33. *Sortes mittuntur in ſinum, ſed a Domino temperantur.*

Illud etiam antiquitus in uſu fuit, ut quum ſortes ſingillatim ex urna educendae eſſent, puerilis manus adhiberetur, ut omnis fraudis ſubſpicio abeſſet, ut ex Tibullo Lib. I. Eleg. III. verſ. 11.

Illa ſacras pueri ſortes ter ſuſtulit: illi
Rettulit e triviis omina certa puer.

Et Cicero de Divinat. *Sortes, quae Fortunae monitu pueri manu miſcentur, ac ducuntur.* Haec tamen diligentia inanis futura erat in illis ſortibus, in quibus tali univerſi ex urna diffundebantur; quod ab ipſis, qui ſortiebantur, facile factum eſt.

Mm 2 §. V.

§. V.

INter ceteras ſortium ſpecies, quas Chriſtiani adhibuerunt, illae potiſſimum memorantur, quas *Apoſtolicas* vocabant. Illarum exemplar ab Ethnicis deductum eſt, apud quos ſolemnes fuere ſortes Pythagoricae, Homericae, et Virgilianae, quorum Libris fatidicam quamdam virtutem ſuperſtitioſe adtribuerunt. Nam acu in Codicem fortuito inſerto, locum cuſpide deſignatum oraculi inſtar habebant; unde aliquando vera praedicta ſunt, Deo nempe ita permittente, in poenam incredulitatis: de quo D. Auguſtinus Serm. de Tem. 241. *Sed forte dicit aliquis quid facimus, quia auguria iſta vel characteres, vel divinationes frequenter nobis veritatem adnuntiant? De hac re Scriptura nos conteſtatur, et monet, dicens: etiam ſi vera dixerint vobis, nolite credere*. Neque praeterea mirandum, ſi aliquando ſententiae negocio aptiſſimae ductae ſunt, quum Libri illi ob rerum immenſam varietatem, qua mirifice ornantur, tot dicta, et facta contineant, quae litteraliter, vel tropologice quaeſitis omnibus convenire poſſunt. Itaque de Virgilianis ſortibus multa, et mira narrantur; praeſertim quum Alexander adhuc adoleſcens ad litterarum ſtudia impenſiſſime traheretur, teſte Lampridio, *Virgilii ſortibus huiuſmodi inluſtratus eſt:*

Excudent alii ſpirantia mollius aera:
Tu regere imperio populos, Romane, memento.

Aliud non diſſimile Hadriano adcidiſſe rradit Spartianus: *quum Virgilianas ſortes conſuleret ſors excidit:*

Quis procul; ille autem ramis inſignis olivae
Sacra ferens. ———————

Mo-

Morem hunc Chriſtiani ad Religionem tranſtulere, adbibitis ad id officii ſacris Codicibus; ob ſui tamen vanitatem ſaepe a Patribus reprobatum, praecipue a Nicolao Pontifice in Epiſtola ad Bulgaros: *Graeci Codicem accipientes in manibus clauſum, unus ex iis accipiens puriſſimam particulam ligni, hanc intra ipſum Codicem condit; et ſi undecunque aliqua vertitur ambiguitas, per hoc adfirmant ſe ſcire poſſe, quod cupiunt*. Ad has ſortes ſaepe recurrebant Africae Chriſtiani, ut refert D. Auguſtinus Epiſt. 53. quas tamen *ſuffragio ſuo nunquam adprobandas* profitetur. Damnant praeterea has ſortes Iura Canonica in C. ſi quis Clericos 26. quaeſt. 5. in C. Sortilegii 27. quaeſt. 1. *Sortilegi ſunt, qui ſub nomine fictae religionis, per quaſdam, quas vocant Sanctorum, ſeu Apoſtolorum ſortes, divinationis ſcientiam profitentur, aut quarumcumque ſcripturarum inſpectione futura promittunt*. At nihilominus exempla non pauca Sanctorum occurrunt, qui ſortes haſce adhibuerunt non ad occulta inveſtiganda; ſed ad ſolamen, atque auxilium animo expetendum: quemadmodum cum magno charitatis proventu B. Patriarcham Franciſcum ſaepe feciſſe tradit in eius Vita D. Bonaventura Cap. XIII. Alterum eiuſdem conſuetudinis exemplum habemus apud D. Gregorium Turonenſem Lib. IV. Cap. 16. *Poſitis Clerici tribus Libris ſuper altarium, ideſt Prophetae, Apoſtoli, atque Evangeliorum, oraverunt ad Dominum, ut Chriſtiano, quod eveniret, oſtenderet. Aperto igitur primo omnium Prophetarum Libro, repererunt: Auferam maceriem eius*. Et rurſus Lib. XV. Cap. 14. Regem Meroveum idem feciſſe refert. B. Theodora Alexandrina idem exemplum ſecuta eſt apud Simeonem Metaphraſten: quin etiam idem B. Gregorius Turonenſis eodem Lib. V. Cap. 47. ſe in magna anguſtia verſatum hiſce ſortibus

ſe

ſe uſum eſſe teſtatur; quodque ex fortuita lectione notarat, ad unguem poſtea adcidiſſe. Exempla tamen ſunt haec veneranda magis, quam imitanda; nam ſanctiſſimos hoſce Viros non ſine praecipuo Dei inſtinctu haec egiſſe credendum eſt; ut qui ſine pari vitae merito curioſo ingenio iſta praeſumunt, ſibi cavere debeant, ne dum conſilium per ſortes quaerunt, quod precibus potius promerendum erat, ſorte inluſi in errorem abripiantur, iuxta illud Proverb. XVI. *Eſt via, quae videtur homini recta, et noviſſima eius ducunt ad mortem.* Coronidem imponimus huic opellae eximio tui locupletiſſimi Muſei ſacro Cameo anulari, VICTORI EQVES COMMENDATOR ORNATISSIME: qua quidem Chriſtianae Religionis teſſera, de qua erudite ſatis diſſeruiſti, nil auguſtius, nil divinius exſtat.

Gemmæ ⊢—⊣ antiquæ magnitudo.

DE

DE POCVLIS ASTRIFERIS
VETERVM
PROFANIS ET SACRIS
DISSERTATIO XV.
IOANNIS BAPT. PASSERI
NOBILIS EVGVBINI
I. C. ET VICAR. PISAVRENSIS

Digitized by Google

Fragméntum ant. Crateris vitrei picti
Romae in Museo Victorio

J. V. ſc.

Digitized by Google

JVS Ex Vasculo penes Mercatorem Anconit.

DE POCVLIS ASTRIFERIS
VETERVM
PROFANIS ET SACRIS
DISSERTATIO XV.
AD CLARISSIMVM VIRVM
IOSEPHVM BLANCHINIVM
VERONENSEM
CONGREGATIONIS ORATORII ROMANI
PRESBYTERVM

QVVM mihi nuper obſervare contigiſſet vitrei Crateris inſigne fragmentum, in quo poſt viri palliati tergum, qui forte inluſtris alicuius Aſtronomi imaginem referebat, typus caeleſtis Globi fulcro impoſiti depictus encauſto cernitur; pergratum fore duxi viris Antiquitatum, et praeſertim caeleſtis Scientiae ſtudioſis, ſi e nobiliſſimo

MVSEO VECTORIO, in quo euſtoditur, in publicam lucem prodiret, ut ex eius proſpectu antiqua artificialis Sphaerae forma nobis innoteſceret. Alteram quidem eiuſdem inſtrumenti imaginem, ſed humiliore fulcro munitam, et propterea aliquantulum ab hac diſcrepantem, iterum obſervavimus in perrara Gemma, quam inter Aſtriferas Vol. I. Tabula LXVIII. publicatam explicavimus. At eruditorum Virorum gratiam magis magiſque nos inituros ſperamus, ſi Aſtriferam Antiquitatem undequaque ex Gemmis conlectam, multiplici quoque verſatilis Sphaerae ſpecimine cumulemus; ut iam ex utroque typo recentioribus cum modulis comparato, quantum novo induſtria profecerit, intelligamus.

II. Vbi vero ſtatui perrarum id monumentum commentariolo exornare, et ſimul inde optata occaſio mihi a Cl. Gorio amico cum tuo, tum meo ſuaviſſimo, oblata eſt aliqua adnotare DE POCVLIS ASTRIFERIS VETERVM *cum ſacris, tum profanis*; haud diu haeſitandum fuit, cuius auſpiciis lucubratiunculam hanc meam commendarem; nam mihi ſemper ob oculos obverſaris, BLANCHINI RELIGIOSISSIME, et non minus doctrina, qua referta ſunt celeberrima, atque oppido inſignia a Te edita Opera, quibus egregie de Apoſtolica Sede meritus es, quam natalibus ſpectatiſſime; ad cuius ceteras dotes adcedit, neſcio an dixerim Tua, an potius Tibi domeſtica, Matheſeos ſcientia; cuius ope apud diſſonas moribus, et religionibus Gentes eo uſque nomen tuum celebratur, quantum apud nos ſanctitate morum, et divinarum Litterarum ſcientia, ac dignitate eſt plane commendatiſſimum. Praeſtantiſſimo Praeſuli FRANCISCO BLANCHINIO Patruo tuo, aeterni nominis Viro, id ipſum contigiſſe memoratur, qui non ſolum apud

Gal-

Gallos, verum et apud Britannos, atque apud exteras fere omnes Scientiarum et Artium Academias, ſui praeclariſſimi nominis lucem, et ſcientiae amplitudinem adeo invexit, amplificavitque; ut ab omnibus ſummam laudem, et candore probitatis, ac recto iuſtitiae tenore gratiam, et honores quammaximos, meruerit. Haec in cauſsa fuere cur Tibi virtutum eius heredi, atque cultori pereximio hoc obſervantiae teſtimonium offerrem; in quo profecto nihil tuae dignitati reſpondet praeter argumentum.

III. Pictura, circa quam verſamur, non modo ab ipſo emblemate, ſane perraro, verum et ab inſigni mole commendatur, quae longe communem poculorum figuram antecellit; ſi enim infima huius ſcyphi area, ipſo etiam adtonſo margine, integretur, pedalem menſuram facile aequabit. Ad poculum tamen pertinuiſse non dubito ex obvia illa in potoriis vaſculis adclamatione, PIE ZESES. *bibe vivas*. Perrara quoque ſunt paris amplitudinis antiqua pocula, quum vix duo aequalia uſque adhuc numerentur apud Bonarrotium de Vaſc. vitr. Tabula XXX. et XXXI. quae Vir longe doctiſſimus, quamquam hoc teſtimonio deſtitutus, inter calices computavit; illos nempe, qui Circenſium Victoribus a fautoribus dono dabantur. Id etiam Graecis Athletis aliquando factum eſse demonſtravimus in Notis ad domeſticas Lucernas Lib. I. circa finem. Haec vero donaria, ut luculentiora forent, in eam amplitudinem, plane quodammodo pompaticam, dilatari conveniebat. Licet enim communia pocula ad familiarem uſum adcommodata longe minora eſsent; in ſolemnibus tamen conviviis, ac caeremoniis longe ampliora adhibita ſunt; meminit enim Plinius Lib. XXXVII. 2. *capacis plane ad ſextarios tres calicis*: et apud Apuleium in Mileſ. memo-

Digitized by Google

rabiles : *Ampli calices variae quidem gratiae, ſed pretioſitatis unius* deſcribuntur. His adcedit Iuvenalis Satyr. X.

——— *Et lato Setinum ardebit in auro :*

Et Virgil. Aeneid. Lib. I. verſ. 724.

Crateras magnos ſtatuunt, et vina coronant :

et Aeneid. Lib. III. verſ. 525.

Tum pater Anchiſes magnum cratera corona
Induit. ————————

Huiuſmodi fuiſse etiam ex cryſtallo memorat idem Iuvenalis Satyr. VI.

Grandia tolluntur cryſtallina. ———

IV. Quemadmodum in reliqua ſupellectile, ita et in ſcyphis curioſe ornandis Antiqui fuere ſtudioſiſſimi. Quapropter ſaepe legimus inſculpta in calicibus FORTIA FACTA PATRVM, Homericas pugnas, geſta Alexandri, Herculis facinora, atque alia huiuſcemodi, quae non modo gratiam vaſculis conciliarent; verum etiam convivas inſtruerent, ut ex ipſo laetitiae inſtrumento virtutum exempla haurirent. Inter cetera vero emblemata illud nobiliſſimum habitum eſt, quod ad ſiderum ſcientiam adluderet; quapropter idem Virgilius Ecloga III. verſ. 36. gemina pocula nobis deſcribit, in quibus inſignium Aſtronomorum icones expreſsae erant :

———————— *Pocula ponam*
Fagina, caelatum divini opus Alcimedontis :
In medio duo ſigna, Conon : et quis fuit alter,
Deſcripſit radio totum qui Gentibus orbem?
Tempora quae meſſor, quae curvus arator haberet?

Hanc

Hanc quidem deſcriptionem ſapientiſsimus Vates facile ab exemplaribus tunc Romae in pretio habitis, mutuatus eſt: quae ſane, ſi ad nos uſque perveniſsent, non aliter Cononis, atque Arati imagines in ſcyphis ſculptas videremus, quam quod in hoc vitro horum alter depictus eſt, caeleſti Globo pone conlocato, tanquam ſtudii et profeſsionis ſymbolo, atque inſtrumento: nemoque negaverit potuiſse huius vitri Artificem, vel pocula Vergiliana imitari; vel prototypa illa, ex quibus ipſe Vergilius deſcriptionem mutuatus eſt, atque, ut ſe paſtoralibus moribus conformaret, quae fortaſse ex materia pretioſa conſtabant, in fagina conmutavit. Ceterum id argumentum ab Aſtronomia petitum obvium in ſcyphis eſse debuit, adeo ut Anacreon quum argentei poculi formam Vulcano praeſcriberet, potiſsimum caverit, ne quid tale nimis ſerium et horrificum inſculperet. Lepidiſsimam, atque elegantiſsimam eius Carminis Latinam verſionem nondum antea editam perlubet heic adiicere, a FLAMINIO RAIO factam; de quo alibi plura de eo diſseret Clariſs. Gorius, qui eam mihi ſuppeditavit.

Nunc torno facili mihi adlabora
Argentum, Ignipotens, et inde finge
Arma haud horrida: Mars ferox quid ad me?
Poculum at mihi tam cavum, ac profundum
Fac, illo ut queat invenire nullus
Aut cavum magis, aut magis profundum;
Inque ipſo minus aſtra, plauſtrave ulla,
Orionave ſculpito, occidendo,
Ferentem pelago graves ruinas;
Ecquid Pleiades mihi? mihi ecquid
Curru noctivago nitens Bootes?

Sed

Digitized by Google

Sed vitem rogo lividis racemis
Effingas mihi rite ; cumque Baccho
Vna uvas ſocios ſimul prementes ,
Amorem lepidum , meum et Bathyllum .

V. Quia vero , ut ex Bonarrotio obſervavimus , ingentia haec pocula in Circenſium honorem aliquando parabantur ; minime ab eo diſsentirem , qui in eodem cenſu hoc noſtrum Victorianum Poculum ex vitro referre vellet ; nam licet in eo nulla ſpectaculorum indicia deprehendantur ; ipſa tamen caeleſtis Globi imago ad Circum facile alludit , in quo omnia myſtice ad caeleſtis Sphaerae partes , ad ſidera , atque anni tempora adludebant , iuxta vetus Epigramma .

Circus imago Poli , formam cui docta vetuſtas
Condidit , et numeros limitis aetherei ;
Namque duodenos oſtendunt oſtia menſes ,
Quaque meat curſim aureus aſtra iubar .

Quae omnia ſingillatim a nobis explicata ſunt in iiſdem Notis ad domeſticas Lucernas Lib. III. quo in loco plurimae ex his referuntur , quae ad Circi ſpectacula adludunt : et in Diſsertatione eidem Libro praefixa *de Stadio Piſaurenſi* , et demum in Notis ad *Hymnum Olympionicum* , quem in Palatio diximus , dum marmorea Statua FRIDERICI LANTII CARDINALIS ſapientiſsimi , et rei noſtrae litterariae amplificatoris , ſolemni ritu dedicaretur : quem pariter Latinis numeris a Ioſepho Antonio Pintio Ravennate Viro litteratiſſimo redditum eo loci ob argumenti adfinitatem ſubiiciendum curavimus . Quaecumque interim mens fuerit Vitrarii Artificis , quique huius crateris uſus , quem

ma-

maiore ſui parte detrita definire non valemus, nobiliſſimo certe, et in vitreis picturis adhuc ſingulari emblemate exornatur.

VI. Tranſiit ab Ethnicis ad Chriſtianos inſtitutum POCVLORVM ASTRIFERORVM, diverſo tamen conſilio; nam apud hoſce nihil ad vanitatem Aſtrologicam, nihil ad ſcientiae curioſitatem, cui maxime adverſabantur, referri poterat. Omnia in his pietatem ſpirant, nec aliquid in illis aſtra ſignificant, quam divini Conditoris ſapientiam, et maieſtatem, quam unice in hiſce parergis contemplandam ſibi proponebant. Itaque in vitrea lamella apud laudatiſſimum Bonarrotium Tabula XVII. inter Chriſti ſedentis pedes Globus caeleſtis zonis decuſsatus, et ſtellis diſtinctus conſpicitur: quo aperte ſignificatur terrarum orbem eius providentiae ſubiici, atque ab illa moderari; myſtice vero Evangelicam doctrinam ſuper mundum univerſum fuiſse exaltatam, iuxta illud Pſalmiſtae: *In omnem terram exivit ſonus eorum*. Rurſus in alio vitreo orbiculo Tabula V. num. III. Redemptoris togati imago cernitur opertum librum proferentis, geminis ſtellis hinc inde obſignatis; quas ideo additas putat eruditiſſimus Inluſtrator: *Vt per ipſas ſignificaretur divina illius Natura, atque aeterna ante rerum creationem, pariterque caelorum dominatus ſibi a Patre conceſsus, regnumque aeternum paſſione ſua naturae humanae conquiſitum, quam ille primus in Caelum invexit.* Praeterea ſub duplicis aſtri ſymbolo ad laevam, atque ſiniſtram conlocato, probabiliter indicatur utraque orbis plaga Orientalis, atque Occidua, quibus poſt Gentium vocationem Fidei beneficium, quod per Librum apertum demonſtratur, conceſsum eſt, iuxta illud Matth. VIII. 11. *Dico autem vobis, quod multi ab Oriente, et Occidente venient,*

nient, et recumbent cum Abraham, Iſaac, et Iacob in regno Caelorum. Significantur quoque per ſtellas illas, quas Redemptor dividit, duplex Angelorum ordo, bonorum nempe, et reproborum; qui etiam nomine ſtellarum in Apocalypſi manifeſte indigitantur, et apud Iſaiam XIV. 12. *Quomodo cecidiſti de Caelo Lucifer, qui mane oriebaris?*

VII. Omnium tamen ſimpliciſſima, fortaſſe et verior ratio, cur ſtellae Servatori noſtro coniungantur, ea eſt, quod quum potiſſimae, et nobiliores creaturae paſſim excitentur ut laudem Deo concinant, inter has ſaepe ſtellae recenſentur, ut in Cantico trium Puerorum: *Benedicite ſtellae Caeli Domino*. Et in Libro Iob Cap. XXVIII. *Quum me laudarent ſimul aſtra matutina, et iubilarent omnes filii Dei*: quae verba litteraliter, ut ſolent, ab Hebraeis uſurpata, opinionem illam exſcitarunt, ſidera ſenſu, et ratione pollere, ut videre eſt apud Philonem Leg. Allegor. Lib. I. Cap. 41. et in Libro de ſomniis: quem errorem adoptavit Origenes, ut ex eius liquet in Ioannem Commentario. At inſenſibilia corpora non ſpiritu, aut voce, qua carent, laudes Deo offerre dicuntur, ſed opere; quatenus in miro illorum ordine divina virtus reſplendet, ac mentes omnes exſcitat ad eam celebrandam. Fuere praeterea qui crederent virtutes quaſdam, ſive Angelicas intelligentias ſingulis aſtris, ac orbitis veluti cuſtodes fuiſſe adſignatas; cui ſententiae adluſiſſe viſi ſunt antiqui Sculptores, qui aliquando in Chriſtianorum Sarcophagis Solem, et Lunam ſub humana ſpecie effinxerunt; ut oſtendimus in Diſſertatione DE GEMMA PASTORALI: inter quae emblemata ſilentio praeterire non debeo elegantiſſimum, atque integerrimum Muſei mei Dyptichum eburneum, in cuius ſiniſtro latere Chriſtus e Cruce pendens exſculptus eſt:

eſt : gemini vero Angeli hinc, et inde adſtant, quorum unus utraque manu Solarem globum; alter vero Lunarem profert, et proprio Conditori, obſcurato in eius acerbiſſimo funere orbe, teſtimonium doloris oſtendunt.

VIII. Succedit in eadem Bonarrotiana collectione Tabula VIII. alter vitreus orbiculus, in quo prodigioſa panis multiplicatio a Chriſto facta repraeſentatur; praefixa deſuper tabella, in qua ſacrum Monogramma ſignatum eſt, geminis ſtellis exornatum, de quibus haec in Notis habentur: *Quoad Chriſti Monogramma, quod in Tabella expreſſum eſt, alibi ſermonem habuimus. Heic vero inſuper obſervare occurrit, quum in altum elevatum ſit, voluiſſe Pictorem exprimere (quod per Apoſtolum traditur) Redemptoris Nomen exaltatum fuiſſe ſuper omne nomen; atque in eo quadrato ſpatio ita ſignatum, veluti ad caeleſtem gloriam evectum; quod etiam indicant non modo geminae ſtellae, inter quas diſpoſitum eſt; ſed forte et ipſa quadrata figura, cuius ope Fideles, fulti teſtimonio Apocalypſis, ſymbolice ſanctam et ſupernam Civitatem exprimere voluerunt.* Id ipſum ſacroſanctum Emblema luculenta eruditione proſecutus eſt Cl. Gorius in Symbolarum ſuarum Vol. III. ad quem Lectorem mittimus.

IX. Vnum ſupereſt ex poculis aſtriferis explicandum, quod nuperrime effoſſum evulgavit Cl. Marangonius de Rebus prof. in uſum Eccleſ. addictis Cap. LXX. Hoc vero, licet e ſacro Coemeterio, et Martyrum ſanguine adhuc rubens, detractum, Chriſtiano ne an Ethnico artifici referamus, omnino non liquet; nam nulla Chriſtianae Religionis veſtigia in ea pictura deprehenduntur. Puer menſae adſidens in eo exprimitur, propoſita cum cibis paropſide, atque abaco prope exſtructo cum multiplici ſupellectile vaſcularia. Lemma ſuperne additum eſt AVIA NON VIVAS:

 unde

unde intelligimus ſcyphum hunc ex illis fuiſſe , qui parentibus , ſive amicis curantibus , non fortuito artificio , ſed iuxta praeſcriptam formam , concinnabantur . Mulier ſtans calicem dextera , lagaenam ſiniſtra ſuſtinet , puero petenti propinatura . Eius vero veſtis quaternis ſtellis , et littera s exornatur . Haec poſterior nota ad officinam veſtiariam facile pertinet ; quem morem rei antiquariae ſtudioſi dudum adnotarunt : forte etiam feminae nomen indicat , quod in picturis Chriſtianorum obſervavit Macrius in Hierolexico ſub verbo *Gammadion*. Stellae vero pertinent ad arbitraria illa ornamenta , quae in nobilium veſtibus adſui , vel acu pingi ſolebant ; inter quae etiam ſtellae recenſebantur ; ut conſtat ex luculentiſſimo exemplo Diptychi Ariobindi , quem nuper doctiſſimus Hagenbuchius inluſtravit , in cuius duplici aſpectu Conſul ſtellata tunica amictus condecoratur .

X. Dum vero DE ASTRIFERIS POCVLIS tam Ethnicorum , quam Chriſtianorum ſermonem inſtituimus , corollarii loco ex Muſeo Goriano Etruſcum carcheſium utrinque anſatum proferimus , adponimuſque in fronte huiuſce Diſſertationis , in cuius picto limbo hinc inde ſtella inter Larvas Bacchicas expreſſa cernitur . Hic vero ſymbolorum adeo diſparatorum nexus novam quandam in Notis ideam exſcitat , quae ex utriuſque ſignificatione emergit , Bacchica nempe myſteria noctem potiſſimum adpetere , cuius beneficio impudentiſſimae caeremoniae inter myſteria auguſtiora haberentur .

XI. Sed diu Te detinuit , VIR DOCTISSIME , elucubratio haec ſatis longa , quia ſatis inops . At obſtitit eiuſdem monumenti iactura , quominus detritis ceteris partibus , plura de illo diceremus ; nullus enim dubito multo

plura

Digitized by Google

plura ad ſideralem ſcientiam ſpectantia in eo expreſſa fuiſſe, cuius minima pars ſuperſtes tam inluſtri parergo exornatur; haec enim artis veſtigia id unum beneficium praeſtant, ut ex illis intelligamus, quantum aetati noſtrae detraxerit materiae fragilitas, quae quanto obſequentior eſt ad cultum omnem ſuſcipiendum, tanto facilius iniuriam caſus tolerat. Interim, VIR CELEBERRIME, vitam Tibi enixis votis, et quidem frequentibus, adprecor quamdiutiſſimam, et fauſtiſſimam; nam Te florente, ac vigente, tanto magis augebitur antiquorum Monumentorum Eccleſiaſticorum Theſaurus; et plura alia publico bono feliciter ad honorem Dei, et Sanctae eius Eccleſiae praeſtabis, quae iam promiſiſti.

Ravennae, ex Muſivo opere picti fornicis Baſilicae D. Apollinaris.

INDEX
RERVM
QVAE IN HOC VOLVMINE TERTIO OBSERVANTVR ET INLVSTRANTVR

ABRAXAS vox aenigmatice Nili nomen continet. 169. 170. Abraxeae Gemmae Magicae. 214. 215. 216. 217. 218.
Abſis quid ſignificet. 228. 229.
Academia Etruſca Cortonenſis laudata. 24.
Adclamationes veterum Chriſtianorum. 239. in Vaſculis ſcriptae. 283.
Aegyptii antiquarum Fabularum inventores. 9. quomodo Aeternitatem deſignent. 205. eorum Deae capite velato. 100. eorum capita Gemmis ornata: aliaetiam ornamenta quae. ibid. cur anſata cum cruce. 101. eorum primaeva ſimulacra quae. 106. 107. arcana diſciplina. 170.
Aegyptius Matthaeus laud. 188.
Aequinoctium vernum. 55. 57.
Aere uſi primitus non ſunt Aegyptii in Diis conflandis. 107. ſed poſt devictam Aegyptum. ibid.
Aeſculapio cur ſerpens tributus. 104. 105.
Aeſopicae Fabulae. 9. 10.
Aeternitas Nuptiarum quomodo expreſſa. 159. 160. 161.
Aeternitatis ſymbolum. 105.
Aethiopes primi hominum. 9. Heſperii. 41.
Aethiopicae Fabulae. 9. 10.
Aethiopum convivia adit Iupiter cum Diis. 10.
Aethra Pleionis ſoror. 21.
Africae Chriſtiani uſi ſortibus. 277.
Albanae Gentis Sacellum. 88.
America an ſit Atlantica inſula. 41. Antiquis cognita. ibid.
Anacreontis deſcriptio argentei Vaſculi. 285.
Anchora, et piſces Chriſtianorum emblemata. 92. 93.
Andromedae fabula. 61. fatum. 66. 67.
Angeli crediti a Baſilidianis mundi fabricatores. 93.
Animabus piorum adſignatae Heſperides. 41. 42. ubi conlocatae ab Antiquis. 121. 122. 123. ad Elyſios per mare vectae a marinis animalibus. 121. 124. 125. 126. ſupra Septemtrionem locatae. 127. 131.
Animae Principum virorum in qua caeli plaga conlocatae. 52.
Animalia Diis ſacra adtributa etiam animabus defunctorum. 125. 126.
Anna Perenna Iovis nutrix. 11. 24.
Annus in doliis vinariis Etruſcorum notatus. 134. 135.
Antinous inter ſidera quando relatus ſub Hadriano. 48. 49. 60.
Antiqua Ravennatum Monumenta. 154.

An-

Antonini Caeſaris conſecratio. 124.
Anuli Epiſcopalis ſchema. 225. 226.
Anuli ſacri Chriſtianorum pronubi, ſignatorii, hierarchici. 237. 238. *et ſeq.* eorum uſus apud veteres Chriſtianos. 237.
Apollinis Clarii Oraculum. 86.
Apollo, et Diana Iovis Lucetii comites. 195.
Apoſtolicae ſortes. 276. *et ſeq*
Apoſtoli Columbae imagine deſignati. 247.
Apotheoſis Caeſarum, et totius Auguſtae Familiae. 124. in marmore Ravennate expreſſa. 139. 140. *et ſequentib.*
Aquarius vel Cecrops, vel Deucalion. 7. 76.
Aquila Caeleſtis. 76.
Aquilae Iovis auſpicium. 45.
Aquilae tres cur Iovi tributae. 198. 199. 200.
Aquis obrutae maris inſulae. 41.
Ara Iovis inter ſidera. 45. 74.
Arae in inferiis pro expiatione animarum. 130.
Arae antiquorum cum gradibus. 141. 142.
Arae antiquae figura. 179.
Arari imago in ſcyphis expreſſa. 285.
Arborem complectens Serpens quid indicet in Sepulcris. 130. 131. 132.
Arca Noë reſurrectionis animarum ſymbolum. 248.
Arcticus Circulus. 47. 53.
Arcturus. 48.
Argo navis inter ſidera. 69.
Argonautarum expeditio. 64.
Arianorum errores. 224.
Aries. 64. quomodo inter ſidera Zodiaci anteſignanus. *ibid.*
Arietem defert in humeris Mercurius. 84.
Auguſto Divinitas impetrata. 145. 146. templa dicata. *ibid.* et 152. 153.
Aſteriſmi Globi Farneſiani deſcripti, et enumerati. 58. et *ſequent.* eorum uſus quando invaluit. 46. 48.
Aſtra in Monumentis Chriſtianorum. *Vid. a* pag. 236. *ad pag.* 250.
Aſtrologia Atlantis inventorum. 25. 26.
Aſtrologiam vanam exoſi veteres Chriſtiani. 287.
Aſtronomicum Carmen. 26.
Aſtronomi imago in vitreo Cratere picta. 281. 282.
Aſtronomi inſignes vel picti, vel ſculpti in ſcyphis, et vaſculis. 281. 282. *et ſeqq.*
Aſtrorum laudes Deo, admiranda. 188.
Atlantes plures invecti ambagibus involuta Mythologia. 12. 13. tres, Maurus, Italus, Arcadicus. *ibid.*
Atlantes populi Atlantem incolentes. 38. 39.
Atlantica Secta. 27.
Atlantica Inſula. 39. 40.
Atlanticae Inſulae in Oceano. 41.
Atlanticae proſapiae Dii qui. 10.
Atlanticae Fabulae ex Platone. 20. *Vide* Fabulae.
Atlantici Philoſophi. 27.
Atlantidum regio. 9.
Atlantis Horti. 11. Draco vigil. 12.
Atlantis aetas, parentes, fratres, uxores, ſoboles. 17. 18. *et ſeqq.* eius geſta. *ibid.* Atlantes a Mythologis multiplicati. 18. 19. 20. 21. 22. 23. filiae ſeptem enumeratae. 22. ex Pleione ſuſceptae. *ibid.* et 23. filii qui. 24. 25. inſtitutum Aſtrologia. 25. eius fata in montem converſio. 33. caeli columna dictus. 36. 37. populi Atlantem incolentes. 37. 38. 39.
Atlantum Caeliferorum ſimulacra antiqua. 42. 43.
Atlas in montem converſus. 11. eius deſcriptio. *ibid.* et 12. unus Libycus, et Maximus, et eius munus. 13. complura nomina

obti-

obtinuit. *ibid.* et 14. *Dyris*, et *Talamon* dictus. *ibid.* Caeli columna cur dictus. 14. 15. Libycus Philoſophiae auctor. 27. Caelifer in Arca Cypſeli ſculptus. 42. 43. primus Solis, Lunae, et Siderum curſus obſervavit. 43. 44. cum Iove Fulguratore. 44.
Atlas Farneſianus, et Barberinus. 44. Farneſianus inſigne Monumentum. *ibid.*
Averrunci Dii Aegyptiorum. 216.
Auguſtae, et Auguſti poſt mortem Dearum, et Deorum ſpecie effici. 123.
Auguſto arae, et Templa dedicata. 141. 142. *et ſequent.*
Auguſtus ſpecie Iovis expreſſus in marmore. 250. 251. 253.

BAcchanalia cur ſaepe in Sepulcris antiquis expreſſa. 187. 188.
Bacchi cognomen *Hyes*. 23. 87. *Nocturnus* dictus. 188. *Nyctelius*. *ibid.*
Bacchus uvis, et pampinis ornatus in ſcyphis antiquis ſculptus. 286.
Baſilidiani de Imagine Chriſti quid ſentirent. 93. quid de Deo. *ibid.* eorum Gemmae. *a* 173. *ad* 180. eorum, et adſeclarum nugae. 216. 217. 218.
Blanchinius Praeſul Franciſcus laud. 78. 79. 124. 141. 151. 282. 283. eius Hiſtoria. 79.
Blanchinius Ioſeph Veron. Presb. Oratorii Romani laud. 79. 80. et *a pag.* 281. *ad* 294.
Di Blaſi D. Salvator Monachus Caſin. laud. 193. 194.
Bonarrotius laud. 126. 133. 283. 286. 289. eius Schedae. 44.
Bootes caeleſtis Fabula. 71.
Borealis Circulus. 54.
Bottarius Ioannes Praeſul laud. 221. 222. 249.

Buſſius Iacobus laud. 115. 116. 133. 134. 135.

CAeli figura quae. 48.
Caeli filii. 10.
Caelum cur ſuſtinere Atlas fingatur. 27. 28. 29.
Caelum axis, et polus dictus a Poëtis. 52.
Caeſares Auguſti Deorum more, et cultu expreſſi. 145. 147. 148. a quibus Dii facti. 145. 146. 147.
Calices vitrei veterum Chriſtianorum. 88. ampli cariores antiquis. 284.
Caligula Templum Auguſto dicatum abſolvit. 152.
Cancer caeleſtis. 67. 68.
Canis maior. 68. Europae cuſtos. *ibid.*
Canopi aſtrum. 51.
Canticum Aſtronomicum. 26.
Capita Deorum Gemmis ornata. 100.
Capponius Ferdinandus Carolus Commend. laud. 157. 158. 162.
Capricornus thema auſpex Auguſti. 46. 75. eius fabula. *ibid.*
Carchesium Etruſcum aſtro ornatum, et perſonis. 290.
Caryatides apud Architectos pondera ſuſtinentes. 43.
Caſſinii obſervationes Aſtronomicae. 23. idem laudatus. 57. 78. 79.
Caſſiopea. 61.
Catacliſmus terrae. 20.
Cathedra Archiepiſcopalis Ravennae. 226. 227.
Cathedra Caſſiopeae. 70.
Cathedra Sacra in Gemma anulari ſculpta, ornata encarpo, emblematis, et epigraphe. 222. 223. et *ſequent.*
Cathedra S. Stephani PP. et Mart. Pitis. 226.
Cathedrae Epiſcopales *abſides*, *gradatae*, et *ſpondatae* dictae. 229. 230.

Digitized by Google

230. velis, et encarpis ornatae. ibid. cum ſcamnis, et gradibus. ibid.
Centaurus Aeſculapii, et Achillis educator; ab Iove in caelo conlocatus. 70.
Cepheus Aethiopum Rex. 60. 61.
Cetus caeleſtis. 66. 67.
Characteres arcani in Gemmis Magicis. 180.
Chiappinius D. Ioſeph Alex. Praeſul laud. 83. 84. 95. 96.
Chreſmon ſacrum. *Vide Monogramma Chriſti.*
Chriſtiani noctem ſanctificant. 190. qua mente uſi ſint torribus. 277. uſi poculis, et calicibus aſtriferis. 287. 288. eorum Monumenta aſtris ornata. 90. aliquando et emblematis profanis. 92. 93.
Chriſtianorum vigiliae. 190.
Chriſtifidelium ant. ſymbola. 240.
Chriſti ſymbolum in Epiſcopali Sede conlocari ſolitum. 231. imago in vitreis Chriſtianorum vaſculis inter aſtra; cum globo caeleſti. 287.
Chriſtus *Nun* a Baſilidianis dictus. 93. 94. Dei Filius. 223. 224. et *ſeq.* Idem Stella, et Sol. 246.
Circenſes, et ſpectacula diu apud vet. Chriſtianos efferbuere. 276.
Circenſium Victores donati poculis, crateribus, et ſcyphis. 283. 284. victoribus dono data. *ibid.*
Circi ſpectacula. 286.
Circulus polaris veterum Aſtronomorum. 53.
Claudius Caeſar, quae fecit in honorem Auguſti, et Liviae. 147.
Clitumnus unde. 20.
Columbae Veneri ſacrae, fauſtum nuptiarum auſpicium. 158. 159. 160.
Columbae Chriſtianorum ſymbolum. 247. 248. in Eccleſiis ſacram Euchariſtiam ſervantes. 248.
Columbaria Societas Flor. 157. 158. eius Stemma. *ibid.* et 154.
Columna Antonini. 46.
Columnae ad tabernas perforatae. 205. 206.
Coluri Veterum. 55.
Comus Ignatius Maria laud. 183. 184. 190.
Conchae Eccleſiarum. 229.
Conon Aſtronomus inſignis. 285.
Conſecrationes Defunctorum apud Veteres. 121. 124. 125. 126. et *ſequent.*
Conſecrationis Auguſtorum caerimoniae. 153. 154.
Conſiſtorium quid. 230.
Conſtantini apotheoſis. 126.
Conſtantinus Crucis memoriam celebravit, adiecto Chriſti Monogrammate. 244.
Conſtellationes in caelo ex Fabulis Atlanticis enumerantur. 12. Globi Farneſiani enumeratae. 58. et *ſequent.* earum ſimulacra. 47. 48.
Copticae Eccleſiae Epiſcopi quomodo electi. 252.
Corona Auſtralis. 74.
Corona Borea. 71. 72.
Corona Veneris, et ceſtus. 162.
Coronae nuptiales, quae. *ibid.*
Coronatum ſacrum Chriſti Monogramma. 243.
Corſinius Eduardus ex Cl. R. S. P. laud. 165. 166. 169. 170. 200.
Cortonenſis Etruſcorum Sociorum Academia. 24.
Corvus caeleſtis. 69.
Corythum. 25.
Crater caeleſtis. 69.
Crater vitreus pictus Muſei Victorii inluſtratur. *a pag.* 281. *ad* 294. adclamatio. *ibid.* Aſtronomi imago in eo picta item Globus caeleſtis. *ibid.*
Crateres coronati. 284.
Crateres vitrei Antiquorum. 286. 287.
Croti fabula. 75.
Crux Dominica in anulis Chriſtianorum. 239. 240. 242. in teſſeris Chriſtianorum: item in his litterae quid deſignent. 255. 271. 272.

Cry-

Cryptae Coemeteriales. 226.
Cryſtallina pocula apud Veteres. 284.
Cupidinis ſpecie pueri Caeſares. 150.
Cycnus Caeleſtis. 63.
Cymba vectae animae Defunctorum ad Elyſios. 120.

D Actyliotheca Chriſtiana. 222. 250.
Dardanus, et eius progenies. 24. 25.
Decani triginta ſex. 217. *et ſeq.*
Dei Baſilidis nomen. 169.
Dei nomen tetragrammaton. 88. 89.
Deltoton. 59.
Deorum concilium cnram Iove. 196.
Diana gerens lampadem, et ſerpentes. 103. cur. *ibid.* et 104. 105.
Dianae Erycinae Sacerdotes. 179.
Dies et Nox in Sepulcris Chriſtianorum, quomodo expreſſa. 91.
Dieſpiter Iupiter. 195. 196.
Dii Aegyptiorum cur decuſſatis circa pectus manibus. 100.
Dii antiquorum a nomine poſſeſſorum, et cultorum denominati. 99. 100.
Dii qui Serpenticincti. 101. 102. 103. 104.
Dii Tudertum qui. 129.
Diluvium unde priſcae Fabulae. 20.
Diptychon ſacrum Paſſeriani Muſei. 92. 288. Quirinianum. 162. 178.
Divinitas impetrata. 145. 146.
Dolia vinaria cum notis Etruſcis. 133. 134. 135. Romanorum cum Conſulibus. *ibid.*
Donianae Schedae. 204. 207.
Draco cuſtos Hortorum Atlantis. 12.
Draco caeleſtis, de eo fabulae. 77.
Draco Heſperidum. 130. 131. 132.
Dracones quibus Diis ſacri. 102. 103. 104. 105. 106. cur *Sancti* dicti. *ibid.*

Dyris dictus *Atlas* a Mauris. 13. 14. 15. 16. quid ea vox ſignificet. *ibid.*

E Burnea ſacra emblemata Cathedrae Archiep. Ravennar. 226. 227.
Electra Atlantis filia. 11. 24.
Elyſiorum ſedes pro piorum animabus ex Veterum ſententia. 41. 42.
Elyſios petere animas veteres credidere. 117. 118. 119. et *ſeqq.* Elyſiorum ſitus. 120. 121. 122.
Emblemata profana in ſacris Chriſtianorum Monumentis aliquando picta, et ſculpta. 92.
Emblemata Vaſculorum veterum. 284. 285. 286.
Epiſcopales Cathedrae. *a pag.* 222. *ad* 252.
Epiſcopis cur anulus tributus; uſus in ſacris. 241. 242.
Epiſcoporum electio ſorte facta. 265.
Equo vectae ad Elyſios Defunctorum animae in Vrnis Etruſcis. 124. 125. 128. 129.
Equus alatus Auguſtum vehens, qui. 128.
Equus Laribus ſacer. 129.
Erichthonius. 62.
Eridanus Caeleſtis. 66.
Eteocles cum Polynice pugnans. 146.
Etruſci Homeri ſtudioſiſſimi. 121.
Etruſcorum dolia vinaria cum notis Etruſcis. 133. 134. 135. Romanorum cum Conſulibus. *ibid.*
Etruſcorum opiniones de animabus defunctorum. 121.
Etruſcorum Vaſculorum Theſaurus quamprimum proferendus. 128.
Etruſcorum picturae. 188. eorum ſortes. 274.
Expiationes animarum. 187.

F Abricii obſervationes Aſtronomicae. 23.

Fabulae Atlanticae communes, ac frequentes: earum origo, quibus de cauſis inventae: earum antiquitas, et dignitas. 9. 10. Fabularum qui fontes praecipui. *ibid.* Gorgonum Fabula Atlantica. 11. Hortorum Atlantis Fabulae. 10. 11. 12. Conſtellationes in Caelo. *ibid.*
Fagineum vaſculum a Virgilio deſcriptum. 285.
Faldiſtorium. *Vide* Cathedra, Sedes.
Farneſianus Atlas. 44. 45. eiuſdem Globi, ſive Spherae conſtitutio expenſa. 48. 49. 50. 51.
Faunus cur Noctis comes. 187. et cum ea coniunctus. 188. 189.
Fideles Chriſti cur profana emblemata cum ſacris coniunxerint aliquando. 92. 93. iidem ſub columbae figura deſignati. 247. 248. 249.
Figulinarum emblemata, et inſignia. 209. 210.
Flaccus Mariangelus Camaldulen. laud. 154.
Fors, Sors eadem ac Fortuna. 258. 259.
Fortuna eſt divina Providentia apud Chriſtianos. 224.
Forum Semptonii. 145.
S. Franciſcus Aſsiſ. quomodo uſus ſortibus. 277. 278.
Fritillo uſi Veteres in iaciendis ſortibus. 272. 273.
Fut amnis nomen. 13.

Gallus Soli ſacer. 198. in ſortibus adhibitus. 267.
Gamelia Gemma inluſtrata. *a pag.* 158. *ad* 162.
Gammadion in veſtibus litteratis. 290.
Ganymedes a Iove raptus. 199. 200.
Gemini Caeleſtes. 65. 66.
Gemmae Abraxeae obſcurae, ambagibus refertae. 166. 167. 170. erroribus, blaſphemiis, et impoſturis ſcatentes. 92. 93. 94. 95. ab Haereticis fictae. 108. 109. 110. aenigmaticae, portentoſae. 177. 178. encolpiae quae. 214. et *ſequent.*
Genii expreſsi in antiquis Chriſtianorum Monumentis, et ſepulcris. 90. 91. 247.
Genii cum Diis ſculpti valde puſilli. 189.
Genius Orbis. 46. conſecrans Caeſares quomodo ſculptus. 124.
Genius defuncti ſerpens. 130. 131.
Genius ſerpente deſignatus. 178.
Genius Pop. Romani. *ibid.* et 180.
Gentium diviſio a Sem, Cham, et Iaphet. 260.
Genius Deorum ſerpens. 101. 102. 103. 104.
Georgius Dominicus laud. 244.
Ginannius Comes Franciſcus laud. 139. 140. 144. Ioſeph, item Petrus Paulus Ginannius Caſinen. Praeſ. Gen. 154.
Globi Aſtronomici verſatiles. 46. 47. 48. cum conſtellationibus, quando in uſu. *ibid.*
Globi Caeleſtis diſcrimen apud Antiquos, et Recentiores. 53. 54. 55. 56. 57. et *ſequent.*
Globorum caeleſtium uſus quam antiquus. 46.
Globus Atlantis Farneſiani quando ſculptus. 45. 46.
Globus Lunam indicans. 119. 120.
Globus caeleſtis fulcro tripodi impoſitus in antiquis monumentis. 281. 282. 285.
Globus caeleſtis ad Circum adludit. 286.
Globus caeleſtis zonis decuſſatus in ſacris Vaſculis. 287.
Gnoſtici in amuletis Chriſtianorum myſteria intermiſcuerunt. 92. 93. eorum errores. 93. 94.
Gorius laud. 79. 83. 108. 110. 111. 115. 127. 134. 140. 166. 174. 179. 194. 204. 222. 282. 285. 289. eius Muſeum. 44. 157. 270.

Gorgones ſerpentiferae. 109. 110.
Gorgonum Fabula Atlantica. 11.
Gryps Fortunae Symbolum. 178. 180.

HAdriano carus Antinous; inter Signa Caeleſtia quando introductus. 47. 48.
Hebraei frequenter uſi fortibus. 260.
Hecate triformis ſerpenticincta. 101.
Helles fabula. 64.
Heniochus. 62.
Herculanenſium ſacra Menſa. 273.
Hercules poma ex Hortis Atlantis abſtulit. 12. Aſtrologiam ab Atlante didicit. 26. Aſtronomus. 26. 27. Atlantis adiutor. 43. 44. Caelifer. 43. 44. Hydrae interfector. 67. item Leonis Nemeei. 68. eius apotheoſis. 72. eiuſdem caeleſtem Globum ſuſtinentis imago ex antiqua Gemma. 80. facinora in ſcyphis, crateribus, et poculis expreſſa. 284. 285.
Heroes in Elyſiis adcumbentes. 42.
Heroes dicti Defuncti. 119.
Heroës, et Dii maiori ſtatura, et ſpecie expreſſi. 188. 189.
Heſperides. 33. aurea Horti mala. ibid. ſedes animarum piarum apud Veteres. 41. 42.
Heſperidum Horti. 11. 12. 77. 117. 118.
Heſpero, et Lucifero vectae animae defunctorum. 126. 127. 128.
Heſperus Atlantis filius. 24. Aſtrologus. ibid.
Hevelii obſervationes Aſtronomicae. 23.
Hierapolitani Lunam ſerpentibus implicatam coluere. 102.
Hierarchici anuli, qui 241.
Hieronis navigium. 43.
Hippolythea Sedes Romae. 227.
Hippogryphus a Victoria coronatus. 175. 177. cum aegide Minervae. ibid.
Homericae fortes. 276.
Hominum conditio ſors dicta. 259.
Horti Atlantis. 11. 12.
Horti Heſperidum. 130. 131. 132.
Hyades Atlantis filiae. 23. 48. 65. Vide Stellae.
Hydrus ab Apolline in caelo conlocatus. 69.

IAo vox quid ſignificet. 86. 87. 88. 89. Dei nomen apud Gnoſticos. 94.
Imperatoris ornamenta. 145. 146.
Initiatis promiſſa felicitas. 177.
Inſignia Tabernarum, et officinarum Veterum. 208. 209.
Infulae Beatorum ubi. 42.
Inſulae Fortunatae Antiquorum. 120. 121. 122.
Ioannellius Io. Andreas laud. 203. 204. et ſeq.
Iordanii Patr. Piſaur. laud. 213. 214. et ſequent.
Iordanis fluvii imago. 91.
Iſis Dea quae ſit, et quid apud Aegyptios ſignificet. 101. cur ſerpenticincta. ibid. et 102. cur Salutaris dicta. 104. et 105. eius Simulacrum ex aere ſerpentibus circumvolutum. 99. 100. et ſeq.
Italia Atlanticas Fabulas accepit. 11.
Italicae Fabulae Graecis nihilo minus nobiliores. 11.
Italicae linguae antiquae genius. 17.
Iopas cantor. 26.
Iudicium ſupremum Chriſti ſymbolice expreſſum. 90.
Iunonis adſpectu Livia Auguſta expreſſa. 149.
Iupiter divertens apud Aethiopas ad convivium. 10. cur ante bellum contra Gigantes ſacrificaverit. 45. cur Lucetius dictus. 194. 195. 196. in throno: cur tres aquilae cum eo. 198. 199. 200.

Digitized by Google

Iuſti Sol, et Stellae dicti. 245. 246.
Ixionis rota. 64.

LAcertis in Gemmis Magicis quid ſignificet. 177.
Lances Veterum ad pondera. 206. 207.
Lantius Fridericus Cardinalis laud. 286.
Lararium Auguſteum in Palatio. 141.
Laribus cur equus ſacer. 129.
Larvae, ſive perſonae ſcaenicae in Vaſculis Etruſcis. 290.
Lepus Caeleſtis. 70.
Libra caeleſtis. 73. cum Scorpio. *ibid.*
Librariorum tabernae ad columnas. 205. 209.
Libri Fatidici. 276. Sybillini. 87.
Lignum adhibitum in ſortibus. 269.
Litogonia Paſſeriana. 20. 41.
Litteratae teſſerae luſoriae. 272. 273. et *ſequent.*
Livia Auguſta quando conſecrata. 147. 149. 150.
Londinenſes Socii laudati. 99.
Lorica Imperatoris quae. 146.
Loti flos, et perſeae folia ornamenta Deorum Aegyptiorum. 100. 101.
Loto qui nam veſcantur. 168.
Lucernae Chriſtianorum. 241. 242. 243. 244. earum ſymbola. 90. 92. etiam interdum profanis figuris ornatae. *ibid.*
Lucetius Iuppiter, et Dieſpiter. 195. 196.
Lucifer ſtella. 126. 127.
Ludorum Circenſium victores ſcyphis donati. 283. 284. 286.
Luna puellae imagine expreſſa. 97. cur ſerpenticincta in Tabulis Mithriacis. 102. *Salutaris* dicta. 104. 105. Aeternitatis ſymbolum. *ibid.* eam incolere animas defunctorum credidere. 122. 123. 124. cur Nuptiarum fautrix, et praeſes Dea. 159. 160. 161. ei biga attributa. 128. *equorum amans* dicta. *ibid.* cur ei ſerpentes conveniant. 103. 104. 105.
Lunulis falcatis columbae inſiſtentes in nuptiali Gemma. 158. 159. 160. 161.
Lupus caeleſtis. 73. 74.
Lyra caeleſtis. 77.

MAbillonius laud. 79.
Maffeius Marchio Scipio laudatus. 119.
Magici characteres. 216. 217. 218.
Magorum adoratio Pueri Ieſu. 246.
Mamachius F. Thomas Dominican. laud. 236.
Manes, et Genii pari ritu culti ab Antiquis. 131.
Manes Dii dicti Defuncti. 145.
Mannius Dominicus Maria laudat. 249.
Marangonius Io. Canonic. laud 289.
Marcionitarum, et aliorum Haereticorum impia doctrina. 94. 95.
Marii Simonis obſervationes Aſtronomicae. 23.
Marina corpora in ſummis montibus circa Mediterraneum. 41.
Marinis monſtris per Oceanum vectae Defunctorum animae. 121. 124. 125.
Martis armatura. 146.
Martyribus ſacrum Chriſti Monogramma adſignatum. 240. 241. 245. Sanctis tributa palma. 243.
Maſſa Tudertium. 226.
Mauretania Atlantis patria. 26. 27.
Mediterraneum mare. 41.
Membris humanis litterae adtributae a Marcionitis. 95.
Menſa Iliaca inluſtrata. 102.
Menſae luſoriae. 272. 273. et *ſeq.*
Mercurii genus. 11.
Mercurius Atlantem adit. 34. Criophorus. 84. gregum praeſes, et ſtabulis pecorum. 83.

Mi-

Migrationes frequentes populorum fabulas invexere. 9. 10.
Minervae Serpens. 77. inter ſidera conlocarus. *ibid.*
Moera filia Atlantis. 24.
Monogramma Chriſti Domini cum Sole, et Luna. 91.
Monogramma Chriſti Domini in anulis ſacris. 240. quando uſurpatum. 241. 242. 243. fuſius. *ibid.* cur in Lucernis; ex palmis confectum; coronatum, ornatum aſtris. *ibid.* et 244. in armis militum. *ibid.* in Vaſculis vitreis Chriſtiannrum inter aſtra, elevatum et exalratum. 289.
Monroy Monachus Caſin. laud. 194.
Mons Atlas deſcriptus. 34. 35. ubi ſitus. *ibid.*
Monrfauconius laud. 79.
Motus principia ex Ariſtotele. 15.
Muſeum Caeſareum. 126. 188. Regis Chriſtian. 125. Etruſcum. 179. Panormitanum. 194. Veroneníe. 119. Arrigonianum. 210. Oliverium Piſauri. 236. Victorium Romae. 282. Paſſerianum. 129. 179. Gorianum. 290.
Mythologia Atlantica. 9. 10. 11. 12. multis ambagibus involuta. *ibid.*

NAvis Argo. 51.
Nemauli Templum antiquum. 142.
Nemeſis amicus cycnus. 63.
Nemorenſis Rex in ſacris Dianae Erycinae. 179.
Nilus, et Oceanus. 66.
Nilus cum copiae cornu; Aegypti numen beneficum. 167. 168. cum lori flore: eius exceſſus, et receſſus. 168. 169. in Gemma Abraxea expreſſus inluſtratur. *a pag.* 165. *ad* 170.
Noctem Chriſtus ſanctificavit, et eius exemplo Chriſtiani. 190.
Noctis Deae imago. 184. cum face, eius veſtis. *ibid.* et 185. peplus. *ibid.* Noctis diviſio apud Veteres. *ibid.* cum Luna in fronte. 186. divini honores Nocti tributi. *ibid.* inter Deos Inferos habita. *ibid.* eius ſoboles. 187. Nox nuptiarum amica. 159.
Nomina primitiva; eorum perturbatio. 17.
Numina ſerpenticincta quid ſignificent. 176.
Nun Chriſtus a Baſilidianis adpellatus. 93. 94.
Nuptialia ornamenta, quae. 159. 160. 161.
Nuptiarum ſymbola auſpicatiſsima quae. 158. 159. 162.

OCeanus cur omnium rerum parer. 9. 10.
Oceani tranſvectione purgatae defunctorum animae. 121. 122.
Oceani inſula Atlantica. 40. 41.
Ochus Phoenix Philoſophiae auctor. 27.
Oliverius de Abbatibus Hannibal laud. 135. 214. *a* 236. *ad* 250. eius Muſeum. 129. 179. edita Opera, et edenda. 245.
Olmucienſes Socii laudati. 99.
Ophitarum, et aliorum Haeretico-rum errores. 108. et *ſequent.*
Optice non ignota Antiquis. 188.
Orbis caeleſtis ſub pede Auguſti. 151.
Orgia Bacchi ad purgationem. 187.
Orion. 48. Dianae Comes. 66.
Orpheus in picturis Chriſtianorum. 240.
Oſculati anuli Epiſcoporum. 241.
Oſiridis imperium. 40.

PAlarino in monte quae Auguſto dedicata. 152.
Palmae, quibus Columbae in Chriſtiannrum monumentis inſiſtunt. 248. 249.

Pal-

Palmis confectum Monogramma Chriſti. 242.
Pandora Dea. 10.
Pantheae figurae Deorum. 177.
Panthei Dii apud Romanos. 107. 108. 109.
Pantheus Deus Baſilidianorum, et adſeclarum. 217. 218.
Parentationum ritus. 130.
Pariſienſis Academiae Hiſtoria. 57.
Paſtoris Boni imago Mercurio Criophoro ſimilis. 84. 87. 88. 90. et *ſeqq.*
Patavinae ſortes. 272.
Patena Graecorum ornata ſtella. 230. 231.
Paulius Sebaſtianus laud. 230. 231.
Pedis figura ſigilla etiam veterum Chriſtianorum. 249.
Pegaſus. *64.* Pegaſo vectae in Caelum animae Auguſtorum. 126.
Perſarum religio ſerpenticinctos Deos invexit. 102.
Perſeus. *61.* eius fabula. 11. eius adventu trepidat Atlas. 33.
Perſonae ſcaenicae in Vaſculis Etruſcis. 290.
S. Petri Cathedra. 226. cur primatum obtinet. 228.
Philoſophi Atlantici. 27.
Phryxi fabula. *64.*
Picturae Coemeterinrum. 240.
Pinrius Ioſeph Antonius laud. 286.
Pinus ſacra Deûm Matri. 132. 133.
Piſaurenſe ſtadium. 286.
Piſaurenſium dolia vinaria. 134. 135. 136.
Piſces, et anchora emblemata Chriſtianorum. 91. 92. 93.
Piſces in tabernis vendi ſoliti. 207. 208.
Piſcis Boreus. *64.* Auſtralis. *67.*
Piſcis Ieſu Chriſti, et Fidelium imago, et ſymbolum. 225. 239.
Piſis Cathedra S. Stephani Papae, et Mart. 226.
Planetae Sol, et Luna. 85.
Pleiades, ſeu Vergiliae. 43. 65.
Pleion Oceani, et Tethidis filia. 21.
Pluralitas Atlantum, et tot Herculum, et Deorum unde. 13.
Pocula Aſtrifera. 287.
Pocula Veterum in pompis, conviviis, et ſacris adhibita. 283. 284.
Poli Boreus, et Antarcticus. 49.
Pollux. *66.*
Polus in Atlante ubi conlocatus. 52. 53.
Polus Arcticus quot gradibus conſtabat apud Antiquos. 53. 54.
Pondera tabernaria. 206. 207.
Potus oblatio in ſortibus. 268.
Praeneſtinae ſortes. 271.
Pronubi anuli, qui. 237. 238. 239.
Proſerpinae nuptiae. 159. 160.
Providentia Dei Fortuna adpellara. 258.
Pythagoricae ſortes. 276.

Q Virinianum Diptychon. 162. 178.

R Aius Flaminius Poeta nobilis. 285.
Ravennae antiqua monumenta. 144. 147. 148.
Ravennates Sarcophagi. 91.
Regum Iſraël ſortes. 262.
Religionis Chriſtianae primitivae ſymbola. 93.
Rhea Dea. 10.
Roma Dea quomodo expreſſa. 144. 145.

S Acellum Auguſti deſcriptum. 153.
Sacerdotes Aegyptii quomodo expreſſi. 175. 176.
Sacerdos Dianae Erycinae ſe ſacrificans. 179.
Sacra Deûm matris in initiatorum Vrnis. 132. 133.
Saeculare Carmen cur cantatum. 85.

Sa-

Sagittarius caeleſtis. 75.
Sagittis uſi Veteres pro ſortibus. 257.
Sarcophagorum Chriſtianorum emblemata. 91.
Scorpius caeleſtis. 73.
Scriniolum tabernarium. 208.
Sculptor Globi Farneſiani forte in ora Tarentina verſatus. 53. 54. 65. et in *ſequent.*
Scyphi antiqui vitrei pictura. 281. 282. 283. et *ſequent.*
Scyphis Heroes picti, et ſculpti, eorum pugnae, geſta, fortia facta. 284. 385. 286.
Scyphus argenteus ab Anacreonte deſcriptus. 285.
Secta Atlantica. 27.
Sedes ſacrae in Eccleſiis. 224. et *ſeqq.*
Senatus erat Caeſares inter Deos referre. 146. 147.
Septentrionalis regio apud Aſtronomos veteres. 54.
Sepulcra cur Bacchanalia frequenter exhibeant. 187. veterum Chriſtianorum aſtris ornata. 345. Genios praeferunt. 247.
Serpens Deorum brachio circumvolutus. 103. defuncti Genius. 130. 131. Aeternitatis ſymbolum. 105. 132. quid ſignificet. 176.
Serpentarius qui. 72.
Serpentes cur Iſidi tributi. 101. 102. et *ſequent.* In Gemmis Magicis cur tam frequentes. 109.
Serpentum ſpecie Dii ab Antiquis culti. 101. 102. 103. 104. eorum cultus apud Aegyptios. 178. 180.
Sidera petere creditae defunctorum animae. 120. 121. incolere animas defunctorum crediderunt. 122. 123. 124. in Chriſtianorum monumentis. *a pag.* 236. *ad* 250. laudant Deum. 288.
Siderum curſum primus Atlas deprehendit, qui Herculem docuit. 26.
Sidus Divinitatis ſymbolum in Iulio Caeſ. et Auguſto. 148.
Signa Globi Caeleſtis. 47. 48. nobis oppoſita non noverunt Antiqui. 50. 51. in Vaſculis argenteis antiquis ſculpta. 285. 286.
Signatorii anuli veterum Chriſtianorum. 238. eorum epigraphe. 239.
Silentiarius dictus anulus Epiſcoporum. 241.
Siſtri uſus in ſacris. 168. 169.
Siſtrum quid apud Aegyptios ſignificet. 103. 104.
Sitella pro ſortibus. 273. urna, et hydria. *ibid.*
Sodales, Sacerdotes, Antiſtitae in honorem Auguſtorum. 149.
Sol, et Luna humana ſpecie in Sarcophagis Chriſtianorum. 288.
Sol iuvenis imagine expreſſus. 90. eo ſymbolo Ieſus Chriſtus praefiguratus. 246.
Solſtitium Antiquorum. 55. 56.
Sortes veterum Chriſtianorum. 255. cum litteris, et Cruce Dominica. *ibid.* de earum origine, uſu, etc. *uſque ad pag.* 278. frequens apud Hebraeos ſortium uſus. 260. Reges ſortito electi: item Sacerdotes, et Levitae. *ibid.* et 261. ſuperſtitioſe ab Ethnicis uſurpatae. 261. Sortes Lyciae, Germanicae, Lacedaemoniae, Syracuſanae, Italicae. *ibid.* Sortes Indorum. 261. Sortes veterum Chriſtianorum. 261. Apoſtolorum. *ibid.* et 262. Patriarcharum, Epiſcoporum. *ibid. et ſeq.* Sortes aliae diviſoriae, aliae conſultoriae, aliae divinatoriae. 263. et *ſequent.* Conſultoriae in uſu apud Chriſtifideles. 264. Leges in uſu Sortium ſervandae. *ibid.* Sortes quae ſuperſtitioſae, et vetitae. 266. 267. Sortes per gallum, aream, ſagittas, virgas, ligna: per oblationem potus. *ibid.* et 268. 269. Teſſerae pro ſortibus vel litteratae, vel ſymbolo inſignitae. 272. 273. menſa luſoria: fritillus ad ſortes iaciendas. *ibid.*
ur-

Digitized by Google

urnae, hydriae, et ſitulae uſus in ſortibus. 272. 274. item galeae Heroicis temporibus. 274. 275. in linteaminibus, et taeniis. 275. Apoſtolicae ſortes. 276. 277. Sortes per Codices ſacros. 277. Sortes per aream miſſo gallo, qui grana depaſceret. 267. Sortes, ſive teſſerae ex argilla. 273. Sortes Gorgoneae. 273. Caeritum. *ibid.* Meſſeniae. 274. Sortes Sanctorum. 277. Africanae Eccleſiae. *ibid.*
Sortitum imperium inter Deos. 259.
Sphaera, eius uſus. 47. 48.
Sphaera recta, et obliqua. 48. 49.
Sphaera verſatilis in uſu apud Antiquos. 282. 285. 286.
Sphaerae antiquae proſpectus. 56. 57.
Spiritus Sanctus Columbae ſpecie. 247.
Stella inter ſymbola Divinitatis Caeſarum. 148. Chriſtus Ieſus deſignatus. 231. inter hieroglyphica veterum Chriſtianotum. 245. 246.
Stellae Noctem ornantes. 195. 196. in Calicibus vitreis Chriſtianorum quid ſignificent. 287. 288. quid cum imagine Salvatoris. *ibid.*
Stellarum adparitiones. 23.
Stellionatus quid. 177.
Symbola antiquorum Chriſtianorum. 90. 91. 92. 239. 240. Symbola ſacra veterum Chriſtianorum quae ſint; inluſtrantur. *a* pag. 236. *ad* 250.
Symbola Deorum ſimul congeſta Deos Pantheos conficiunt: horum origo. 108. 109.
Symbola teſſerarum luſoriarum. 272. 373. et *ſeq.*

TAbellae Sortium veterum Chriſtianorum. *a pag.* 254. ad 278. inluſtratae.
Taberna ſalſamentaria in Gemma ſculpta. *a pag.* 203. *ad* 210.
Tabernarum inſignia. 208. 209.
Taigetes ex Atlanticis fabulis. 10.
Tali luſorii, laterum Canicula, Cous, ſive Venus, Chius, Senio. 269. Tali in nummis, urbis inſignia. *ibid.* tali cum punctis. *ibid.* et 270. et *ſequent.* in ludo: item eorumdem Talorum uſus. 274. 275. 276. et *ſequent.*
Taurus caeleſtis. 65. Europae in Cretam dutor. *ibid.*
Tegulae ſepulcrales. 129.
Telamon dictus a Latinis Atlas cur. 16.
Telamones pondera ſuſtinentes apud Architectos. 43.
Tellus Dea coram Iove. 197. 198.
Teſſerae luſoriae ex argilla. 273.
Teſſerae luſoriae Chriſtianorum inluſtratae. *a pag.* 254. ad 278.
B. Theodora Alexandrina uſa ſortibus. 277. 278.
Theologiae Ethnicae arcana. 9. 10.
Thetis Deorum mater. 10.
Thronus ſacet. 222.
Ticonis obſervationes. 23.
Titanum bellum adverſus Iovem, 45. et eorum ſupplicium. *ibid.*
Tranſvectio animarum defunctorum ad Elyſios. 117. et *ſeq.* ad 136.
Tripolemi dracones. 72.
Tropicorum diſtantia apud Antiquos. 54. 55.
Typho Aegyptiorum infeſtum numen. 215.
Typhonis Gigantis iram quomodo effugit Venus. 63. 64.

VAſcula Etruſcorum picta quanto ſtudio explicanda. 127.
Vaſcula Homerica, in quibus Heroes, et eorum geſta. 284. 285. 286.
Vaſcula vitrea Chriſtianorum. 88. 289. 290.
Vaſculorum Etruſcorum picturae. 274.

Va-

Vaſculum fagineum Virgilianum. 285.
Veneris Stella divinum genus indicans in Iulio Caeſare, et Auguſto. 148. eius ornamenta. 162.
Venus quando piſcis figuram ſuſcepit. 64. 65.
Vernaccia Fridericus laud. 196.
Veſtes aſtris diſtinctae. 290. litteratae veſtes. *ibid.*
Victores Ludorum Circenſium donati poculis. 283. 286.
Victorius Franciſcus Commendator laud. 134. 195. 253. 258. 278.
Vior flumen. 13.
Virgae adhibitae in fortibus. 267.
Virgilianae fortes. 276.
Virgilius Aſtronomiae peritus. 46. 47.
Virgo caeleſtis. 68.
Vitrarii Artifices. 284. 285. 286.
Vitrea Vaſcula Chriſtianorum. 88.
Vrbevetana Hierotheca. 241.
Vrna fortium. 273. 274. hydria, ſitella. *ibid.*
Vrſae in Atlante Farneſiano. 53.
Vvarum botri in Chriſtianis Monumentis quid ſignificent. 246.

Zacharias Soc. Ieſu laud. 215.
Zamolxis Philoſoph. auctor. 27.
Zanettius Hieronymus Venetus laudatus. *a pag.* 173. *ad* 182.
Zodiacus cum ſignis ſculptus in numis Antonini Pii, et Severi. 44. 46. cur in numis Imperatorum ſculptus. *ibid.* apud Antiquos. 53. 54. 55. 56. *rationalis*, et *ſenſibilis*. 57. in caeleſti orbe ſub pede Auguſti. 151.

SOLI DEO HONOR ET GLORIA

CVIVS AVXILIO OPVS REGIO PERMISSV
ET PRAESIDVM ADPROBATIONE
FLORENTIAE IN TYPOGRAPHIO ALBIZINIANO
EXCVSVM ABSOLVTVMQVE
EID. DECEMBR. ANNO IVBIL. S. CIↃ. IↃ. CC. L.
SVMTIBVS AVCTORIS

Ex Manilio Lib. V. verſ. 414.

Digitized by Google

ERRATA CORRIGE

Ni tamen dum excuderentur correpta fuerint.

Vol. I. S. VIII. Pracfat. ſcribe *Syllabo*, *quem*

Vol. II. *Pag.* 5. *v.* 6. ob oculis *lege* ob oculos 46. *v.* 4. quop *l.* quod *v.* 13. *Berecyntba* l. *Berecyutbia* 52. *v.* 11. Lactanctius *l.* Lactantius 58. *v.* 20. quem quum *l.* quod quum 64. *v.* 6. ſaluti pedes *l.* Saluti pedes 119. *v.* 11. Eglog. x. *l.* Eclog. x. 183. *v.* 14. ſeulptura *l.* ſculptura 242. *v.* 15. Sicophantis *l.* Sycophantis.

Vol. III. *Pag.* 18. *v.* 8. *Sicyionis* l. *Sicyonut* 34. *v.* 1. *parui* l. *parvi* 103. *v.* 16. *tameſceutibus* l. *tumeſceutibut* 125. *v.* 3. *vixerit* l. *vixerint* 133. *v.* 29. Suo praeterea *l.* Sua praeterea 142. *v* 25. in quibus plurima *l.* in quibus frequens 224. *v.* 2. Arrianorum *l.* Arianorum *v.* 27. ſedebant *l.* ſedebat 228. *v.* 26. *gravatae* l. *gradatae*.

GEMMÆ —— MAGNITVDO

Ex Gemma antiqua Muſei Victorii

ARS LONGA VITA BREVIS

CHAR-

Digitized by Google

CHARTARVM SERIES

SIVE REGESTVM IN SINGVLIS VOLVMINIBVS

VOLVMEN I.

Aſteriſci * ** *** ſigna . § §§ Folia 9. Tabulae CC. aeri inciſae poſt Praefationem inſerendae.

VOLVMEN II.

a. b. A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii KF Ll Mm Nn Oo Pp Qq. a b c. Folia 86. cum dimidio.

VOLVMEN III.

a. A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll Mm Nn Oo Pp Qq. Folia 79.

Omnes ſunt duerniones , praeter *** c Qq

Tabulae VI. Atlantis Farneſiani poſt pag. 80. in Vol. III. inſerendae.

In toto Opere typographica Folia ſunt CLXXIV. cum dimid. His addenda Folia , quibus Voluminum frontes ornantur , et Folia centum , in quibus *Gemmae Aſtriferae antiquae* ſcultae ſunt ; quae omnia conficiunt folia CCLXXXI. cum dimidio.

Digitized by Google

005639595
Digitized by Google

Digitized by Google